SOLVA
regio I project I partner

ERONDEGEM - KAPELHOFSTRAAT

EINDVERSLAG

INTERGEMEENTELIJKE SAMENWERKING VOOR STREEKONTWIKKELING IN ZUID-OOST-VLAANDEREN

GENTSESTEENWEG 1 B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM
TEL 053 64 65 20

INFO@SO-LVA.BE
WWW.SO-LVA.BE

ERONDEGEM - KAPELHOFSTRAAT

EINDVERSLAG – 2024A98

SOLVA ARCHEOLOGIE RAPPORT 347

AUTEURS: KATLEEN COUCHEZ, ARNE DE GRAEVE & EWOUD DESCHEPPER

COLOFON

DOSSIERSAMENSTELLING
Katleen Couchez, Arne De Graeve & Ewoud Deschepper

PROJECT
Erondegem - Kapelhofstraat (eindverslag)
Projectcode: 2024A98
Projectnaam: 22-ERO-KHS
SOLVA Archeologierapport nr. 347

OPDRACHTGEVER
Stad Erpe-Mere
Contactpersoon: Geoffry Neerinckx
Oudenaardsesteenweg 458
9420 ERPE-MERE
Tel: 053/60 34 00
Geoffry.Neerinckx@erpe-mere.be

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Projectteam: Archeologie
Gentsesteenweg 1B
9520 Sint-Lievens-Houtem
Tel: 053/64 65 20
info@so-lva.be

BEWAARPLAATS ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE
Erkend onroerend erfgoeddepot SOLVA archeologisch depot
p/a Industrielaan 25b
9320 EREMBODEGEM
Tel: 053/64 65 36
archeologie@so-lva.be

WETTELIJK DEPOTNUMMER
D/2026/12.857/17

COPYRIGHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van **SOLVA**.
Alle foto's, tenzij anders vermeld: © **SOLVA**

INHOUDSTAFEL

00 | DANKWOORD EN INLEIDING 19

01 | BESCHRIJVEND GEDEELTE 25

1.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS 27

1.2. SAMENVATTING VAN HET ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK EN DE RESULTATEN 29

1.3. DE ONDERZOEKSOPDRACHT 31

1.3.1. VRAAGSTELLING 31

1.3.2. DE RANDVOORWAARDEN 32

1.3.3. BESCHRIJVING GEPLANDE WERKEN 32

1.4. WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING 34

1.4.1. MOTIVERING VAN DE ONDERZOEKSSTRATEGIE, -METHODE EN -TECHNIEKEN 34

1.4.1.1. ALGEMEEN 34

1.4.1.2. DATABANK 35

1.4.2. BESCHRIJVING VAN DE ORGANISATIE VAN DE OPGRAVING 36

1.4.3. BESCHRIJVING VAN HET GEBRUIKTE MATERIAAL 37

1.4.4. BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN EVENTUELE AFWIJKENDE METHODIEK EN VAN EVENTUELE BIJSTELLINGEN VAN DE OORSPRONKELIJKE STRATEGIE 37

1.4.5. MOTIVATIE VAN DE KEUZE TEN AANZIEN VAN DE SELECTIE VAN VONDSTEN 37

1.4.6. MOTIVATIE VAN DE KEUZE TEN AANZIEN VAN DE STAALNAME 37

1.4.7. TEKSTUELE OMSCHRIJVING VAN DE INBRENG VAN SPECIALISTEN 38

1.4.8. TEKSTUELE OMSCHRIJVING VAN DE ALGEMENE WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING DOOR PERSONEN DIE BUITEN HET PROJECT STONDEN 38

02 | ASSESSMENTRAPPORT 41

2.1. TEKSTUELE BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN DE BIJ HET ASSESSMENT GEHANTEERDE METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA 43

2.2. BESCHRIJVING VAN DE OBSERVATIES EN REGISTRATIES UIT HET ASSESSMENT 43

2.2.1. ASSESSMENT VAN VONDSTEN 43

2.2.2. ASSESSMENT VAN STALEN 43

2.2.3. CONSERVATIE-ASSESSMENT 44

2.2.4. ASSESSMENT VAN DE SPOREN, CONTEXTEN EN STRUCTUREN 45

2.2.5. ASSESSMENT VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE 45

2.3. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN DE AARD DAARVAN, MET WAARDERING 46

2.4. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET UIT TE VOEREN ONDERZOEK 47

2.4.1. STRATEGIE VOOR DE VERWERKING 47

2.4.2. ONDERZOEKSVRAGEN VOOR VERVOLGONDERZOEK 47

03 | BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE 49

3.1. BESCHRIJVING VAN DE LANDSCHAPPELIJKE LIGGING 51

3.1.1. AARDKUNDIGE EN HYDROGRAFISCHE SITUERING 52

3.1.1.1. ALGEMENE GEOLOGISCHE EN GEOMORFOLOGISCHE SCHETS VAN DE REGIO'S 52

3.1.1.1.1. BODEMS 53

3.1.1.1.2. GEOLOGIE 53

3.1.1.2. HET PROJECTGEBIED 54

3.1.2. FYSISCH-GEOGRAFISCHE SITUERING 55

3.1.3. GRONDGEBRUIK 58

3.1.4. SPECIFIEKE TERREININFORMATIE 59

3.2. HISTORISCH KADER 60

3.2.1. ALGEMENE GESCHIEDENIS VAN ERONDEGEM 60

3.2.2. HISTORISCH KADER VAN HET PROJECTGEBIED 61

3.2.3. INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 64

3.2.4. CARTOGRAFISCHE STUDIE 65

3.2.4.1. CAERTE ENDE DISCRIPTIE FIGUERATIVE VANDE GHEEL DEN LANDE VAN AELST, JACQUES HORENBAULT (1596) 65

3.2.4.2. FIGURATIVE CAERTE GHEMAECT NAAR DE RECHTE PROPORTIE ENDE GHELEGHEN HEYT YANDE GHEHEELE SCITUATIE VANDEN LANDE VAN AELST, PHILIPS DE DIJN (TOEGESCHREVEN) (1626) 65

3.2.4.3. VILLARETKAART (1745 – 1748) 66

3.2.4.4. JOSEPH-JEAN-FRANÇOIS GRAAF DE FERRARIS - KABINETSKAART DER OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN EN HET PRINSDOM LUIK: AELST (1771-1778) 67

3.2.4.5. ATLAS DER BUURTWEGEN (CA. 1841) 68

3.2.4.6. PHILIPPE VANDERMAELEN – CARTES TOPOGRAPHIQUES DE LA BELGIQUE (1846-1854) 69

3.2.4.7. PHILIPPE CHRÉTIEN POPP – ATLAS CADASTRAL PARCELLAIRE DE LA BELGIQUE (1842-1879) 69

3.2.4.8. TOPOGRAFISCHE KAARTEN VAN 1873, 1904 & 1939 70

3.2.4.9. RECENTE LUCHTFOTO'S 72

3.3. ARCHEOLOGISCH KADER 73

04 | INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE 77

4.1. BESCHRIJVING VAN DE BODEMS EN ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN 79

4.1.1. GENESE EN BEWARING VAN DE BODEMS OF ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN 79

4.1.2. EFFECTEN VAN DE AANWEZIGE BODEMS EN SEDIMENTEN OP DE BEWARING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE EN DE ARCHEOLOGISCHE ARTEFACTEN DAARBINNEN 80

4.2. BESCHRIJVING VAN DE STRATIGRAFISCHE OPBOUW VAN DE SITE 81

4.2.1. BESCHRIJVING VAN DE WIJZE WAAROP DE ARCHEOLOGISCHE SITE ZICH AAN HET HUIDIGE OPPERVLAK MANIFESTEERT 81

4.2.2. BESCHRIJVING VAN DE STRATIGRAFISCHE OPBOUW VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE 81

4.2.3. PROFIELFOTO'S 82

4.2.4. GEMIDDELDE DIEPTE VAN DE WAARGENOMEN ARCHEOLOGISCHE NIVEAUS TEN OPZICHTE VAN DE TWEEDE ALGEMENE WATERPASSING EN HET MAAIVELD 84

4.3. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND OF DE VONDSTENSPREIDING 85

4.3.1. PREHISTORISCHE AANWEZIGHEID 85

4.3.2. ROMEINSE AANWEZIGHEID 92

4.3.3. EERSTE SPOREN VAN BEWONING: DE KAROLINGISCHE PERIODE EN DE OVERGANG NAAR DE VOLLE MIDDELEEUWEN 96

4.3.3.1. PAALSPOREN 96

4.3.3.2. KUILEN 102

4.3.3.3. CONCLUSIE 104

4.3.4. VOLLE MIDDELEEUWEN 105

4.3.4.1. KUILEN X-318, X-328 EN X-423 110

4.3.4.2. GRACHT X-322 112

4.3.4.3. LOOPNIVEAU X-200 114

4.3.4.4. GREPPELS 119

4.3.4.5. ONTGINNINGSKUILEN X-374 EN X-204 121

4.3.4.6. ONTGINNINGSKUIL X-151 EN KUILEN X-149 EN X-150 130

4.3.4.7. ONTGINNINGSGEUL X-349 EN KUIL X-405 132

4.3.4.8. OVERIGE (ONTGINNINGS-)KUILEN 136

4.3.4.9. PAALSPOREN 146

4.3.4.10. BEGRAVING 149

4.3.4.10.1. ARCHAEOTANATOLOGIE 150

4.3.4.10.2. RESULTATEN FYSISCHE ANTROPOLOGISCHE ANALYSE 150

4.3.4.10.3. BESLUIT 152
4.3.4.11. CONCLUSIE 152
4.3.5. LATE MIDDELEEUWEN 155
4.3.5.1. PAALSPOREN 155
4.3.5.2. KUILEN 158
4.3.5.3. LAAG X-523 161
4.3.5.4. CONCLUSIE 166
4.3.6. POSTMIDDELEEUWEN: EIND 15DE - 16DE EEUW 167
4.3.6.1. KELDERSTRUCTUUR X-198 167
4.3.6.2. OUD WEGTRACÉ KAPELHOFSTRAAT 172
4.3.7. POSTMIDDELEEUWEN: 17DE - 19DE EEUW 175
4.3.7.1. BEWONING AAN DE KAPELHOFSTRAAT 175
4.3.7.1.1. WOONHUIS 1 175
4.3.7.1.2. WOONHUIS 2 182
4.3.7.1.3. KUILEN 183
4.3.7.2. WEGTRACÉ KAPELHOFSTRAAT 184
4.3.7.3. ONTGINNINGSKUIL X-46 187
4.3.7.4. WOONHUIS AAN HET VOORMALIGE KERKHOF 191
4.3.7.4.1. KELDER 197
4.3.7.4.2. MUREN WOONHUIS 199
4.3.7.4.3. BINNENKOER MET WATERPUT 202
4.3.7.4.4. BEERPUTTEN 204
4.3.7.5. KUILEN 206
4.3.7.6. KERKHOFMUUR 208
4.4. BEHOUD IN SITU VAN NIET ONDERZOCHTE ZONES 208
4.5. BESCHRIJVING VAN HET BESTAND AAN CULTURELE VONDSTEN EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE VONDSTEN 208
4.5.1. BESCHRIJVING VAN DE ANALYSEMETHODEN EN -TECHNIEKEN 208
4.5.2. ASSESSMENT VAN BEGRAVING X-330 (LIESBETH MASSAGÉ) 209
4.5.2.1. ALGEMEEN 209
4.5.2.2. GESLACHT- EN LEEFTEBEPALING 210
4.5.2.3. GESTALTEBEPALING 211
4.5.2.4. GEBITSGEGEVENS 211

4.5.2.5. PATHOLOGIEËN 211
4.5.3. BESCHRIJVING VAN DE VONDSTEN 212
4.5.3.1. AARDEWERK 212
4.5.3.2. METAAL 213
4.5.3.3. GLAS 213
4.5.3.4. DIERLIJK BOT 214
4.5.3.5. BOUWMATERIAAL 214
4.5.3.6. NATUURSTEEN 216
4.5.3.7. VARIA 218

05 | DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE 221
5.1. DATERING 223
5.1.1. RELATIEVE DATERING OP BASIS VAN HET SPORENBESTAND EN VONDSTENBESTAND 223
5.1.2. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN VONDSTEN 223
5.1.3. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN NATUURWETENSCHAPPELIJKE DATERINGSTECHNIEKEN 223
5.1.4. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN HISTORISCHE BRONNEN 224
5.1.5. TAFONOMISCHE OPBOUW EN FORMATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE 224
5.2. SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE 225
5.2.1. GEMOTIVEERDE INTERPRETATIE VAN DE SPOORCOMBINATIES EN VONDSTEN 225
5.2.2. BEVINDINGEN TEN OPZICHTE VAN DE RESULTATEN VAN EERDER UITGEVOERD ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK 229
5.2.3. GEMOTIVEERDE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN DE AANWEZIGHEID EN AARD VAN ARCHEOLOGISCH ERFGOED 229
5.2.4. AFBAKENING VAN ZONES WAAR GEEN ARCHEOLOGISCH ERFGOED AANWEZIG IS 229
5.2.5. BELANG EN DE BETEKENIS VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE BINNEN DE BESTAANDE KENNIS 229
5.3. DE ONDERZOEKSVRAGEN EN ONDERZOEKSDOELEN BEANTWOORD 230
5.3.1. ALGEMENE VRAGEN 230
5.3.2. SPOREN VAN DE MIDDELEEUWSE EN POSTMIDDELEEUWSE DORPSKERN 231
5.3.3. HISTORISCHE BEBOUWING 232
5.3.4. HOLLE WEG 232

06 | SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK 235

07 | BIBLIOGRAFIE 241
7.1. LITERATUUR 243
7.2. WEBSITES 246

08 | BIJLAGEN 249

8.1. HANDLEIDING BIJ HET RAADPLEGEN VAN DE BIJLAGEN 251

8.2. LIJSTEN 252

8.2.1. BIJLAGE 1: GEGEVENS DATABANK (DEEL 1) 252

8.2.2. BIJLAGE 2: GEGEVENS DATABANK (DEEL 2) 252

8.2.3. BIJLAGE 3: BOUWPLAN 253

8.2.4. BIJLAGE 4: GRONDMECHANISCH ONDERZOEK 2018 - GEOSONDA BVBA 253

8.2.5. BIJLAGE 5: GRONDMECHANISCH ONDERZOEK 2021 - GEOSONDA BVBA 253

8.2.6. BIJLAGE 6: NIET-GEFASEERDE ALLESPORENKAARTEN 253

8.2.7. BIJLAGE 7: INTERPRETATIEVE PLANNEN 253

8.2.8. BIJLAGE 8: C14-DATERINGEN 253

8.2.9. BIJLAGE 9: RÖNTGENFOTO'S METAAL 253

8.2.10. BIJLAGE 10: MUNTEN 253

LIJST VAN FIGUREN

Fig. 1. Weergave van het projectgebied op de topografische kaart (bron: NGI & SOLVA). 28
Fig. 2. Weergave van het projectgebied op de topografische kaart, detail met aanduiding van fase 1, 2a en 2b (bron: NGI & SOLVA). 28
Fig. 3. Weergave van het projectgebied op de kadasterkaart (bron: AGIV & SOLVA). 29
Fig. 4. Aanduiding van het projectgebied, de proefputten en de verwachting naar de aanwezigheid van archeologisch erfgoed binnen het gabarit van de geplande werken. 31
Fig. 5. Weergave van de maximale verstoringsdiepte binnen de verschillende zones van de geplande werken op de GRB (bron: AGIV & SOLVA). 33
Fig. 6. Afbakening van de opgraving zoals vastgelegd in het Programma van maatregelen (bron: AGIV & SOLVA). 34
Fig. 7. Situering van het projectgebied op de Bodemkaart op regionaal niveau. Blauw = zandstreek, geel = zandleemstreek en rood = leemstreek (bron: AGIV & SOLVA). 51
Fig. 8. Situering van het projectgebied op het Gewestplan, met aanduiding van recentere bestemmingswijzigingen via een gemeentelijk RUP (bron: AGIV & SOLVA). 52
Fig. 9. Situering van het projectgebied op de Quartairgeologische kaart (bron: AGIV & SOLVA). 54
Fig. 10. Situering van het projectgebied op de Tertiairgeologische kaart (bron: AGIV & SOLVA). 54
Fig. 11. Hoogtemodel van het projectgebied en omgeving (DTM, bron: AGIV & SOLVA). 55
Fig. 12. 2,5D hoogtemodel van het projectgebied en omgeving, 4x verticale overdrijving (DTM, bron: AGIV & SOLVA). 55
Fig. 13. Hoogtemodel van het projectgebied met aanduiding van de hoogteprofielen. Hoogteprofiel 1 loopt ZO-NW, hoogteprofiel 2 loopt ZW-NO. (DTM; bron: AGIV & SOLVA). 56
Fig. 14. Hoogteprofiel 1 (ZO-NW) en Hoogteprofiel 2 (ZW-NO) ter hoogte van het projectgebied (DTM; bron: AGIV & SOLVA). 56
Fig. 15. Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV & SOLVA). 57
Fig. 16. Bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV & SOLVA). 58
Fig. 17. Bodemassociatiekaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV & SOLVA). 58
Fig. 18. Bodemgebruikskaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV & SOLVA). 59
Fig. 19. Bodembedekkingskaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV & SOLVA). 59
Fig. 20. Ingescande foto's van het voormalige woonhuis (bron: familie D'Haese). 62
Fig. 21. Zicht op de Sint-Pietersbandenkerk en het kerkhof vanuit het noordoosten. (bron: https://www.heemkunde-erpe-mere.be/, nummer B 405). 63
Fig. 22. Kaart van Horenbault met het dorpscentrum van Erondegem en omgeving (© Parijs, Bibliothèque national de France, Cartes et plans, Rés. Ge AA. 817). 65
Fig. 23. Kaart van De Dijn met het dorpscentrum van Erondegem en omgeving (© Brussel, Algemeen Rijksarchief, Familie van Arenberg. Kaarten en plannen, 2574). 66
Fig. 24. Aanduiding van het projectgebied op de Villaretkaart (1745-1748). 67
Fig. 25. Aanduiding van het projectgebied op de Ferrariskaart (1771-1778). 67
Fig. 26. Aanduiding van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1841). 68
Fig. 27. Aanduiding van het projectgebied op de Vandermaelenkaart (1846-1854). 69
Fig. 28. Aanduiding van het projectgebied op het kadasterplan van Popp (1842-1879). 70
Fig. 29. Aanduiding van het projectgebied op de topografische kaart van 1873. 70
Fig. 30. Aanduiding van het projectgebied op de topografische kaart van 1904. 71
Fig. 31. Aanduiding van het projectgebied op de topografische kaart van 1939. 71
Fig. 32. Orthofoto uit 1971 met aanduiding van het projectgebied. 72
Fig. 33. Orthofoto uit 1979-1990 met aanduiding van het projectgebied. 72
Fig. 34. Orthofoto uit 2025 met aanduiding van het projectgebied. 73
Fig. 35. Aanduiding van het projectgebied op de CAI. 74
Fig. 36. Ingekleurde tekeningen van de Merovingische spinschijfjes en glaskralen (links) en de drie Romeinse munten (rechts) die in 1935 zijn aangetroffen in de Kapelhofstraat. 74
Fig. 37. Profiel 9AB. 82
Fig. 38. Grondplan A met aanduiding van de TAW-hoogtes van het archeologisch vlak. 84
Fig. 39. Niet-gefaseerde allesporenkaart grondplan A met aanduiding van de coupes. Voor de overige grondplannen zie bijlage 6. 86
Fig. 40. Verspreiding van de silexvondsten en het handgevormd metaaltijden aardewerk binnen het projectgebied. 88
Fig. 41. Verspreiding van Romeins aardewerk en bouwmateriaal binnen het projectgebied. 90
Fig. 42. Grondplan met aanduiding van de Karolingische - begin volmiddeleeuwse sporen 94
Fig. 43. Tekening en foto van coupe CD op paalspoor X-8. 97
Fig. 44. Tekening en 3D-scan van de wrijfsteen (22-ERO-KHS-616) uit paalspoor X-8. 98
Fig. 45. Tekening en foto van coupe AB op paalspoor X-13. 98
Fig. 46. Tekening van de kogelpotrand uit handgevormd grijs aardewerk, X-13 (22-ERO-KHS-122). 99
Fig. 47. Combine C14-datering uit paalspoor X-8 en X-13. 99
Fig. 48. Tekening en foto van coupe AB op paalspoor X-16. 100
Fig. 49. Tekening van coupe op paalspoor X-316: coupe AB vanaf grondplan D is samengevoegd met coupe EF vanaf grondplan E. 101
Fig. 50. Tekening van coupe KL op kuil X-432. 102
Fig. 51. Grondplan met aanduiding van de volmiddeleeuwse sporen. 106
Fig. 52. Grondplan met aanduiding van de volmiddeleeuwse sporen, detail. 108
Fig. 53. Tekening van coupe GH op kuil X-318. 110
Fig. 54. Tekening aardewerk uit X-322. 1: kogelpot in lokaal handgevormd grijs aardewerk (22-ERO-KHS-433); 2: kogelpot in lokaal gedraaid grijs aardewerk (22-ERO-KHS-442). 113
Fig. 55. Tekening van de rand van een panfragment uit X-233 (22-ERO-KHS-297) en een kogelpot uit X-205 (22-ERO-KHS-403), beide uit handgevormd grijs aardewerk. 117
Fig. 56. Tekening van coupe AB. 117
Fig. 57. Tekening van coupe EF. 118
Fig. 58. Tekening van twee randscherven van een kogelpot uit lokaal grijs aardewerk, uit X-374 (1: 22-ERO-KHS-323 en 2: 22-ERO-KHS-566). Kogelpot 2 is van het randtype L17. 122
Fig. 59. Tekening doorsnede en 3D-scan van de loper uit basaltlava (22-ERO-KHS-359). 123
Fig. 60. Profiel 10AB: ontginningskuil X-204 doorsnijdt de oudere kuil X-374 en greppel X-477. Op haar beurt wordt ze doorsneden door de postmiddeleeuwse zandwinningskuil X-46. 126
Fig. 61. Profiel 11AB: de volmiddeleeuwse laag X-270 dekte vele volmiddeleeuwse kuilen af, die pas op een dieper niveau zich van elkaar onderscheiden. 126
Fig. 62. Tekeningen aardewerk uit verschillende lagen van context X-204. 129
Fig. 63. Tekening van coupe AB op X-151 met de kuilen X-149 en X-150, met aanduiding van de genomen pollenbakken. 130
Fig. 64. Tekening van twee kogelpotranden uit lokaal gedraaid grijs aardewerk uit X-151 (1: 22-ERO-KHS-156 en 2: 22-ERO-KHS-157). 130
Fig. 65. Tekening van het pansteelfragment (1) en de twee teilranden (2-3) uit lokaal grijs aardewerk, en het tuitfragment uit lokaal roodbeschilderd aardewerk (4), uit X-150. 132
Fig. 66. Tekening van drie kogelpotranden uit lokaal gedraaid grijs aardewerk, uit X-349 (22-ERO-KHS-319). 134
Fig. 67. Tekening van coupe EF. 137

Fig. 68. Tekening van vijf kogelpotranden, vier uit lokaal gedraaid grijs aardewerk (1-3, 5) en één uit lokaal handgevormd grijs aardewerk (6). Alle uit X-286. 140
Fig. 69. Tekening van de rand van een kogelpot uit lokaal gedraaid grijs aardwerk, type L17 (22-ERO-KHS-637), uit X-509. 141
Fig. 70. Tekening van coupe AB op X-590 met bovenliggende laatmiddeleeuwse laag X-523 en postmiddeleeuwse wegniveaus X-123 en X-22. 145
Fig. 71. Grondplan met aanduiding van de laatmiddeleeuwse sporen. 156
Fig. 72. Tekening van twee randen van kogelpotten uit lokaal gedraaid grijs aardewerk, waarbij 1 overeenkomt met het randtype L40D (22-ERO-KHS-558). 158
Fig. 73. Profiel 4AB: volmiddeleeuwse kuilen X-374 en X-204 worden doorsneden door kuilen X-478 en X-483, met er boven de postmiddeleeuwse ophogingslagen, kuilen en vloeren. 159
Fig. 74. Tekening van een teilrand in lokaal gedraaid grijs aardewerk uit X-483 (22-ERO-KHS-575). 159
Fig. 75. Tekening van randen uit lokaal gedraaid grijs aardewerk uit X-523. 165
Fig. 76. Tekening van coupe AB op X-611 en X-523. 166
Fig. 77. Grondplan met aanduiding van kelderstructuur X-198 en geregistreerde wegniveaus in grondvlak. 168
Fig. 78. Tekening van randen van een voorraadpot (1), teil (2), kamerpot (7) en vetvanger (9) uit lokaal gedraaid rood aardewerk, van teilranden uit lokaal gedraaid grijs aardewerk ... 172
Fig. 79. Profiel 14AB: de wegniveaus X-22 en X-123 worden doorsneden door kuil X-635. Uit deze kuil werd geen aardewerk gerecupereerd. 174
Fig. 80. Tekening van een kan/kruikfragment (1) met worstoor en randtype A126 uit lokaal gedraaid grijs aardewerk, een kogelpotrand uit lokaal grijs aardewerk met randtype L1 (2) ... 174
Fig. 81. Grondplan met aanduiding van de postmiddeleeuwse sporen onder de Kapelhofstraat. 176
Fig. 82. Grondplan met aanduiding van de postmiddeleeuwse bewoning onder de Kapelhofstraat, detail. 178
Fig. 83. Grondplan met aanduiding van postmiddeleeuwse zandwinningskuil X-46, ontginningskuil X-159 en overige postmiddeleeuwse kuilen. 188
Fig. 84. Grondplan met aanduiding van het woonhuis - oudste fases. 192
Fig. 85. Grondplan met aanduiding van het woonhuis - laatste fase. 194
Fig. 86. Tekening van meerdere scherven van een lollepot uit lokaal gedraaid rood aardewerk met uitwendige sliblijnversiering, uit context X-169 (22-ERO-KHS-163). 200
Fig. 87. Tekening van coupe AB. De grillige bodem van de volmiddeleeuwse kuil X-204 wijst mogelijk op de ontginning van de lokale kalkzandsteenbank. 206

LIJST VAN AFBEELDINGEN

Afb. 1. Zicht op drie proefputten ten zuiden van de Sint-Pietersbandenkerk tijdens het vooronderzoek in 2022, dronebeeld. 30
Afb. 2. Staalname van context X-204 in profiel 11AB. 44
Afb. 3. Coupe EF op de volmiddeleeuwse kuil X-204 die zich uitstrekte over het zuidwestelijk deel van het dorpsplein. 79
Afb. 4. Detail van het vervolg van coupe EF op kuil X-204 en de 18de-eeuwse ontginningskuil X-46. 80
Afb. 5. Profiel 9AB. 83
Afb. 6. Profiel 15AB (fout op fotobord). 83
Afb. 7. Hoefschrabber, 5,1 cm lang en 3,3 cm breed, uit de postmiddeleeuwse ophoging X-4 (22-ERO-KHS-354). 92
Afb. 8. Romeinse dakpannen van het type *tegula* (22-ERO-KHS-461): vier *tegula*-fragmenten uit X-204 waarvan drie met opstaande rand (rechthoekig profiel). 93
Afb. 9. Randfragment van een *tegula* met een schuin oplopende rand en gladdingsgeultje, uit kuil X-355 (22-ERO-KHS- 390). 93
Afb. 10. Paalspoor X-8 op grondplan A (links) en de kern die pas zichtbaar werd op een dieper niveau, grondplan B (rechts). 97
Afb. 11. Kalkhoudende zandsteen (22-ERO-KHS-616) uit de kern van paalspoor X-8, de afgeronde vorm doet een gebruik als wrijfsteen vermoeden. 97
Afb. 12. De kalkhoudende zandsteen uit de kern van paalspoor X-13 (22-ERO-KHS-614). 99
Afb. 13. Coupe AB op mogelijk paalspoor X-11. 100
Afb. 14. Paalspoor X-316 op grondplan E en D. Het paalspoor wordt doorsneden door de volmiddeleeuwse extractiekuil X-286. 101
Afb. 15. Coupe AB op paalspoor X-317 vanaf grondplan D. 102
Afb. 16. Coupe KL op kuil X-432, vanaf grondplan D. De kuil wordt rechts doorsneden door verstoring X-414. 103
Afb. 17. Kuil X-544 in grondplan. 103
Afb. 18. Coupe AB op kuil X-544. 104
Afb. 19. Coupe GH op kuil X-318 die doorsneden wordt door gracht X-322 en kuil X-423. 110
Afb. 20. Enkele aardewerkfragmenten uit X-318 met onderaan, derde van links, een bandoorfragment van een tuitpot uit rood beschilderd Rijnlands aardewerk met druipbeschildering ... 110
Afb. 21. Coupe AB op kuil X-328 doorsneden door gracht X-322. 111
Afb. 22. Coupe CD op kuil X-328. 111
Afb. 23. Dronebeeld van grondplan D. De grijze sporen behoren vrijwel uitsluitend tot de volmiddeleeuwse fase. 112
Afb. 24. Coupe IJ op grachtsysteem X-322. 112
Afb. 25. Zicht op het verbrand vloerniveau X-200 en X-201 vanaf grondplan D. Op de voorgrond de toegangstrap X-198 van een natuurstenen kelder. 114
Afb. 26. Coupe MN op X-200/201 met de onderliggende ophoging X-264 en cultuurlaag X-265. Links de oversnijding door de postmiddeleeuwse ontginningskuil X-46. 115
Afb. 27. Twee scherven Rijnlands roodbeschilderd aardewerk uit X-200 (22-ERO-KHS-289). 116
Afb. 28. Aardewerk uit X-201: tien scherven uit handgevormd lokaal grijs aardewerk met radstempelversiering, van minstens vier individuen afkomstig (22-ERO-KHS-398). 116
Afb. 29. Coupe AB op lagen X-201, X-209, X-233 en kuil X-205. 118
Afb. 30. Coupe EF op X-200. Links is de oversnijding met kuil X-205 zichtbaar, rechts die met kuil X-204. Op de voorgrond is nog een kalkhoudende zandsteen te zien. 118
Afb. 31. Greppel X-477 bevindt zich onder de extractiekuil X-204 en wordt aan de oostzijde doorsneden door postmiddeleeuwse sporen. 119
Afb. 32. Coupe AB en CD op greppel X-477 vanaf grondplan E. 119
Afb. 33. Greppel X-533 loopt op grondplan A onder de postmiddeleeuwse bewoning van de Kapelhofstraat. 120
Afb. 34. Coupe AB op greppels X-507 en X-533. 121
Afb. 35. Grondplan E met kuil X-374 en greppel X-477. Op de voorgrond nog Lediaanse steenbrokken, restanten van een zandsteenbank. 121
Afb. 36. Uit kuil X-374 komt een fragment van een *tubulus* dat vermoedelijk hergebruikt werd als wetsteen (22-ERO-KHS-612). 122
Afb. 37. Grondplan C met aanduiding van de voornaamste sporen. Extractiekuil X-204 wordt nog gedeeltelijk afgedekt door de ophogingslaag X-179. 124
Afb. 38. Grondplan D met aanduiding van de voornaamste sporen. Extractiekuil X-204 doorsnijdt kuil X-374, die op haar beurt wordt doorsneden door kuil X-488. 124
Afb. 39. Coupe EF op kuil X-204 vanaf grondplan D. De grillige bodem is vermoedelijk het resultaat van het systematisch uithalen van de aanwezige kalkhoudende zandstenen. 125
Afb. 40. Profiel 10AB op kuil X-204. 125
Afb. 41. Profiel 11AB op de kuil X-204. 125
Afb. 42. Aardewerkfragmenten met verschillende patronen van radstempels uit X-204 (22-ERO-KHS-290). 127
Afb. 43. Fragment uit rood lokaal beschilderd aardewerk (22-ER-KHS-322). 128
Afb. 44. Drie fragmenten uit basaltlava, mogelijk afkomstig van maalstenen (22-ERO-KHS-358). 128
Afb. 45. Coupe AB vanaf grondplan A op de postmiddeleeuwse wegniveaus X-18, X-22 en X-123 met daaronder de ontginningskuil X-151. 130
Afb. 46. Coupe op kuil X-150 vanaf grondplan B. 131
Afb. 47. Dronebeeld van grondplan B onder de Kapelhofstraat, met aan de noord- en oostzijde van kelderstructuur X-126 een grijze strook van kuilen = X-349. 132
Afb. 48. Dronebeeld van grondplan B, het vervolg van het oostelijk einde van X-349 dat kuil X-405 doorsnijdt. Onderaan de foto is de aanzet van kuilen X-150 en X-151 te zien. 133
Afb. 49. Coupe EF op kuil X-349, doorsneden door mogelijk paalspoor X-354. 133
Afb. 50. Coupe IJ op kuil X-349, doorsneden door mogelijk paalspoor X-356. 134
Afb. 51. Een wandscherf uit lokaal handgevormd grijs aardewerk vertoont een verdikking, wijzend op de aanzet van een tuit (22-ERO-KHS-426). 135
Afb. 52. Coupe KL op kuil X-349, doorsneden door kuil X-305 (links). 135
Afb. 53. Coupe OP vanaf grondplan D op de kuil X-321 de gracht X-322 oversnijdt. De kuil wordt eveneens doorsneden door kelderstructuur X-29. 136
Afb. 54. Coupe EF vanaf grondplan D op gracht X-322 en kuil X-321, met de paalsporen X-320 en X-325. 136
Afb. 55. Aardewerkscherf uit lokaal handgevormd grijs aardewerk met meervoudige lijnen van vierkante radstempels uit X-321 (22-ERO-KHS-441). 137
Afb. 56. Zicht op grondplan C met de houtskoolrijke kuil X-242, die de eveneens houtskoolrijke kuil X-269 oversnijdt. Beide kuilen doorsnijden paalspoor X-278. 138
Afb. 57. Coupe AB op kuil X-242. 138
Afb. 58. Fragment van een wetsteen uit kuil X-242, de ene zijde met doorboring heeft een oude breuk (22-ERO-KHS-356). 138
Afb. 59. Coupe ST vanaf grondplan D op kuil X-286 dat de gracht X-322 oversnijdt. 139
Afb. 60. Kuil X-299 op grondplan B in fase 1, de grijze zone errond vormt het spoor X-301. 141
Afb. 61. Coupe AB op kuil X-299, fase 1. 141
Afb. 62. Coupe EF op kuil X-299, fase 2. 142
Afb. 63. Grondplan A onder de huidige Kapelhofstraat met de volmiddeleeuwse houtskoolrijke kuil X-509. 142
Afb. 64. Coupe AB op kuil X-509. 143
Afb. 65. Coupe CD op kuil X-510. 143
Afb. 66. Coupe AB op kuil X-590. 144
Afb. 67. Coupe CD op kuil X-591 (fout op fotobord). 144

Afb. 68. Coupe AB vanaf grondplan A op kuilen X-580 (links) en X-582 (rechts). 145
Afb. 69. Coupe AB vanaf grondplan op kuilen X-593 (links) en X-594 (rechts). 145
Afb. 70. Kuil X-512 wordt links doorsneden door de kuil X-582. 146
Afb. 71. Coupe AB op paalspoor X-278. 146
Afb. 72. Dronebeeld van grondplan D met aanduiding van de paalsporen. 147
Afb. 73. Coupe AB op paalsporen X-386 (links) en X-319 (rechts) die de gracht X-322 doorsnijden. 148
Afb. 74. Coupe AB op paalsporen X-525 en X-527. 148
Afb. 75. Dronebeeld van grondplan B met aanduiding van de paalsporen die extractiegeul X-349 oversnijden. 149
Afb. 76. *In situ* foto van X-S01-1. 149
Afb. 77. Overzicht van individu X-S01-1 in het labo. 151
Afb. 78. Weerhouden metopische schedelnaad (vooraanzicht schedel, links) en inca bot (rode cirkel, bovenaanzicht schedel, rechts). 151
Afb. 79. Rechter femur met sporen van porositeit (rode pijl). 152
Afb. 80. Dronebeeld van grondplan D onder het dorpsplein en deels grondplan B onder de Kapelhofstraat (linkerbovenhoek). 155
Afb. 81. Detail van profiel 4AB met onder de postmiddeleeuwse lagen en vloeren de kuilen X-478 en X-483. 158
Afb. 82. Kuil X-534 op grondplan A, bevindt zich onder de postmiddeleeuwse bewoning langs de vroegere Kapelhofstraat. 159
Afb. 83. Coupe AB op kuil X-534 met zicht op grondplan B (fout op fotobord). Vanaf grondplan B werd de coupe verdergezet (rechts). 160
Afb. 84. Coupe EF op kuil X-598. De kuil wordt doorsneden door laag X-523. 160
Afb. 85. Coupe CD op kuil X-515 (links) die doorsneden wordt door de laag X-523 (rechts). 161
Afb. 86. Coupe AB op kuil X-531 met rechts een fragment van een hoekdaktegel (22-ERO-KHS-694). 161
Afb. 87. Grondplan A van het zuidelijk deel van fase 2a. 162
Afb. 88. Grondplan B van het zuidelijk deel van fase 2a: op een dieper niveau ligt de laatmiddeleeuwse laag X-523 die de kuilen X-515 en X-598 doorsnijdt. 163
Afb. 89. Grondplan A van het noordelijk deel fase 2b. 164
Afb. 90. Coupe AB op lagen X-611 en X-523, fase 2b. Hier vormt X-611 een dikker opvullingspakket dat naar het zuiden toe in de Kapelhofstraat afneemt. 165
Afb. 91. Coupe CD op laag X-523 aan het zuidelijk uiteinde van het projectgebied, fase 2b. X-523 wordt doorsneden/afgedekt door reeds een minder dik pakket van X-611. 166
Afb. 92. Dronebeeld van kelderstructuur X-198. 167
Afb. 93. Detail van zuidelijke muur van X-484. 170
Afb. 94. Zicht op de bakstenen fundering van trap X-198, met aanzet vloer X-500, en de heterogene opvullingspakketten van de ontginningskuil X-159. 170
Afb. 95. Zicht op de westelijk muur X-484 en trap X-198. De ontginningskuil X-159 werd doorsneden door de postmiddeleeuwse ontginningskuil X-46 (links). 171
Afb. 96. Profiel 14AB. 173
Afb. 97. Detail van profiel 14AB, verdiept tot de bodem van laag X-523. 173
Afb. 98. Dronebeeld van kelderstructuur X-126, met de traptoegang aan de westzijde. Muur X-132 zet zich westwaarts voort in het verlengde van de structuur. 180
Afb. 99. Detail van keldermuur X-126 en fundering X-132. 180
Afb. 100. Het verdere verloop van muur X-132 in fase 2a. Vanaf de knik zet de fundering X-548 van de voorgevel van het tweede gebouw zich voort. 181
Afb. 101. Sauskom uit faience fine (links) en meerdere flessen (rechts) uit de kelderopvulling X-25. 181
Afb. 102. Porseleinen bordfragment uit rioolopvulling X-296. 181
Afb. 103. Muurfundering X-548 met aanduiding van vijf van de zes paalsporen. 182
Afb. 104. Coupe IJ op paalspoor X-529, coupe CD op paalspoor X-538 en coupe KL op paalspoor X-539. 183
Afb. 105. Coupe AB op kuil X-537, aan de zuidzijde van muurfundering X-548. 183
Afb. 106. Coupe AB op kuil X-543, dat bijna uitsluitend bestond uit een bodem in lokaal gedraaid rood aardewerk. 184
Afb. 107. Enkele aardewerkfragmenten uit context X-22 (22-ERO-KHS-151). 185
Afb. 108. Enkele aardewerkfragmenten uit context X-611 (22-ERO-KHS-733). 186
Afb. 109. De zandige uitgraving X-414 op grondplan A onder de Kapelhofstraat (links) en in proefput II (rechts), zo'n 7 m verderop oostwaarts in de Kapelhofstraat. 187
Afb. 110. Dronebeeld van grondplan A met aanduiding van de reeds zichtbare aflijning van zandwinningskuil X-46. De centrale rechthoekige verdieping is het niveau van proefput VI. 187
Afb. 111. Dronebeeld van grondplan C met aanduiding van de ovaalvormige kuil X-46. 190
Afb. 112. Coupe OP op zandwinningskuil X-46. De kuil doorsnijdt de donkerbruine vulling van ontginningskuil X-159. 190
Afb. 113. Metaalvondsten uit de ophoging X-3 (22-ERO-KHS-206). 197
Afb. 114. Dronebeeld van grondplan A met aanduiding van de voornaamste contexten horend bij het woonhuis met binnenkoer. 198
Afb. 115. In de zuidelijke muur van kelder X-29 was een vroegere opening gedicht (X-30). 198
Afb. 116. Detail op een geknepen en bijgedraaide standvoet uit lokaal gedraaid rood aardewerk binnen ophoging X-102, tegen trapmuur X-36. 199
Afb. 117. Detail van fundering X-103, waarop de jongere muurfundering X-42 gedeeltelijk werd opgetrokken. 200
Afb. 118. Detail muur X-42. 200
Afb. 119. Detail van grondplan C met de muren X-172 en X-244. De rechthoekige constructie links is onderdeel van beerputstructuur X-71. 201
Afb. 120. Dronebeeld van grondplan C. Muur X-244 sluit aan op muur X-172. 202
Afb. 121. Zicht op de bakstenen binnenkoer X-51 met ingewerkt gootje lopend van waterput X-50. Ten noorden werden enkele kalkzandstenen gebruikt. 203
Afb. 122. Twee bewerkte kalkzandstenen met vierkante uitsparingen, hergebruikt in de binnenkoer X-51. 203
Afb. 123. Onder X-51 bevonden zich op grondplan B nog gedeeltelijk enkele baksteenbrokken van de eerste vloer X-84. 204
Afb. 124. Zicht op beerput X-142 dat tegen oudere beerput X-308 (rechts) werd aangebouwd. Ze bevinden zich tegen de noordelijke zijde van muur X-90. 204
Afb. 125. Vooraanzicht op beerputstructuur X-71 met rechthoekige uitbouw. 205
Afb. 126. Enkele vondsten uit de opgave X-94 van beerput X-142 (22-ERO-KHS-219). 205
Afb. 127. Coupe AB op kuilen X-204 en X-215. 206
Afb. 128. Kuilen X-366 en X-367 op grondplan C, doorsneden door beerput X-142. 207
Afb. 129. Coupe QR op kuil X-46 en X-236 vanaf grondplan D, rechts de keldertrap X-198. 207
Afb. 130. Bakstenen funderingen X-60 en X-61 van de toegang tot het postmiddeleeuwse kerkhof. Rechts tekent zich het verdere verloop af van kerkhofmuur X-62. 208
Afb. 131. Glazen stolpfragment met bloemversiering uit beerputvulling X-94 (22-ERO-KHS-192). 214
Afb. 132. Meerdere fragmenten Romeinse bouwmateriaal uit de volmiddeleeuwse ontginningskuil X-204 (22-ERO-KHS-367). 215
Afb. 133. Vier fragmenten van muurtegels versierd met Delfts blauw (22-ERO-KHS-259). 215
Afb. 134. Links een maalsteenfragment uit basaltlava uit de volmiddeleeuwse kuil X-204 (22-ERO-KHS-358). 216
Afb. 135. Drie handslijpstenen: (1) X-242 (22-ERO-KHS-356), (2) X-572 (22-ERO-KHS-688) en (3) X-204 (22-ERO-KHS-201). 217
Afb. 136. Vensteromkadering met peerkraalprofiel aangetroffen tijdens het afgraven van fase 2b in de Kapelhofstraat (22-ERO-KHS-601). 218
Afb. 137. Lederen hak uit X-69 (22-ERO-KHS-515). 218

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1: Overzicht silexvondsten. 85
Tabel 2: Handgevormd aardewerk uit de metaaltijden. 92
Tabel 3: Overzicht Romeins aardewerk. 93
Tabel 4: Overzicht Romeins bouwmateriaal. 96
Tabel 5: Aardewerk uit context X-432. 103
Tabel 6: Aardewerk uit context X-544. 104
Tabel 7: Aardewerk uit context X-318. 111
Tabel 8: Aardewerk uit context X-423. 111
Tabel 9: Aardewerk uit context X-322. 113
Tabel 10: Aardewerk uit context X-200 en X-201. 117
Tabel 11: Aardewerk uit context X-374. 122
Tabel 12: Aardewerk uit context X-204. 128
Tabel 13: Aardewerk uit context X-151. 131
Tabel 14: Aardewerk uit context X-349. 134
Tabel 15: Aardewerk uit context X-286. 139
Tabel 16: Aardewerk uit context X-509. 143
Tabel 17: Aardewerk uit context X-523. 164
Tabel 18: Aardewerk uit context X-159. 171
Tabel 19: Aardewerk uit context X-3. 191
Tabel 20: Aardewerk uit context X-7. 196
Tabel 21: Weergave van het aantal scherven per aardewerkcategorie voor de volledige opgraving. 212

00 | DANKWOORD EN INLEIDING

DANKWOORD

We wensen de gemeente Erpe-Mere en in het bijzonder Geoffry Neerinckx en Ivan Baetens te bedanken voor de aangename samenwerking. Tevens een bedanking aan Thierry Masala van het ingenieursbureau ASTRO-plan. Daarnaast zijn we ook projectleider Wim Haesaert en de aanwezige ploeg van Vindevogel NV erkentelijk voor hun flexibele en vlotte inzet tijdens de graafwerken.

Voorts konden we tijdens de opgraving beroep doen op twee vrijwillige metaaldetectoristen, daarbij dank aan Christopher Stichelmans en Hans Van Bochaute.

INLEIDING

De gemeente Erpe-Mere plant de herinrichting van het dorpsplein, de Kapelhofstraat en de Eksterberg te Erondegem. Tijdens de wegeniswerken wordt zowel de boven- als onderbouw aangepakt. In de Kapelhofstraat, met inbegrip van de toegang tot de begraafplaats, en de Eksterberg wordt tevens een gescheiden rioolstelsel aangelegd. Voor de afvoer van het regenwater op het plein rondom de kerk wordt infiltratie voorzien d.m.v. een bufferbekken met infiltratiekratten onder de parking op het dorpsplein.

Het archeologische voortraject wees uit dat de kans op oudere relicten op het projectgebied zeer reëel is. Het projectgebied bevindt zich immers binnen de historische kern van Erondegem dat voor het eerst vermeld wordt ca. 889 in de zogenaamde 'liste courte' van de abdij van Lobbes. Vermoedelijk is er op dat moment al minstens enige tijd sprake van een continue menselijke bewoning ter plaatse. De informatie uit het bureauonderzoek is nadien aangevuld met de resultaten van een archeologisch proefputtenonderzoek op het terrein. In totaal werden acht proefputten verspreid aangelegd. Hierbij zijn er ter hoogte van het projectgebied sporen en vondsten teruggevonden die teruggaan tot de volle middeleeuwen. Ze tonen aan dat er nog sporen te verwachten zijn van de vroege dorpsontwikkeling van Erondegem. Zo biedt de zone ten zuiden van de kerk, buiten het voormalige kerkhof, en het daarbij aansluitende deel van de Kapelhofstraat de mogelijkheid om de daar aanwezige middeleeuwse en postmiddeleeuwse sporen binnen een ruimere context te onderzoeken. Op basis van de resultaten van het vooronderzoek werd een zone geselecteerd van het projectgebied van ca. 1007 m^2 om vlakdekkend op te graven. Het voorliggend verslag vormt het eindverslag dat de resultaten van de opgraving weergeeft.

01 | BESCHRIJVEND GEDEELTE

TEXTIEL
SCHOOL
NEW HOLLAND

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Projectcode:	2024A98
Sitecode:	22-ERO-KHS
Wettelijk depotnummer:	D/2026/12.857/17
Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog:	SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038
Locatie:	Oost-Vlaanderen, Erondegem (Erpe-Mere), Kapelhofstraat - Erondegemdorp (Fig. 1)
Bounding box:	punt 1: x= 120851.960704, y= 181091.367000 punt 2: x= 120943.225592, y= 181182.062601
Kadastrale gegevens:	Erpe-Mere afdeling 8, sectie B, openbare weg (Fig. 3)
Topografische kaart:	Fig. 2
Betrokken actoren en specialisten:	- Erkend archeoloog: Arne De Graeve - Tekst: Katleen Couchez - Redactie: Arne De Graeve & Ewoud Deschepper - Bijdragen: Ewoud Deschepper (historisch onderzoek) & Liesbeth Massagé (fysische antropologische analyse) - Kaartmateriaal: Ewoud Deschepper & Sigrid Klinkenborg
Wetenschappelijke advisering:	Fysisch antropologe Liesbeth Massagé
Begin- en einddatum:	15/01/2024 - 14/03/2024 (fase 1) & 1/07/2024 - 10/07/2024 (fase 2a) & 16/09/2024 - 19/09/2024 (fase 2b)

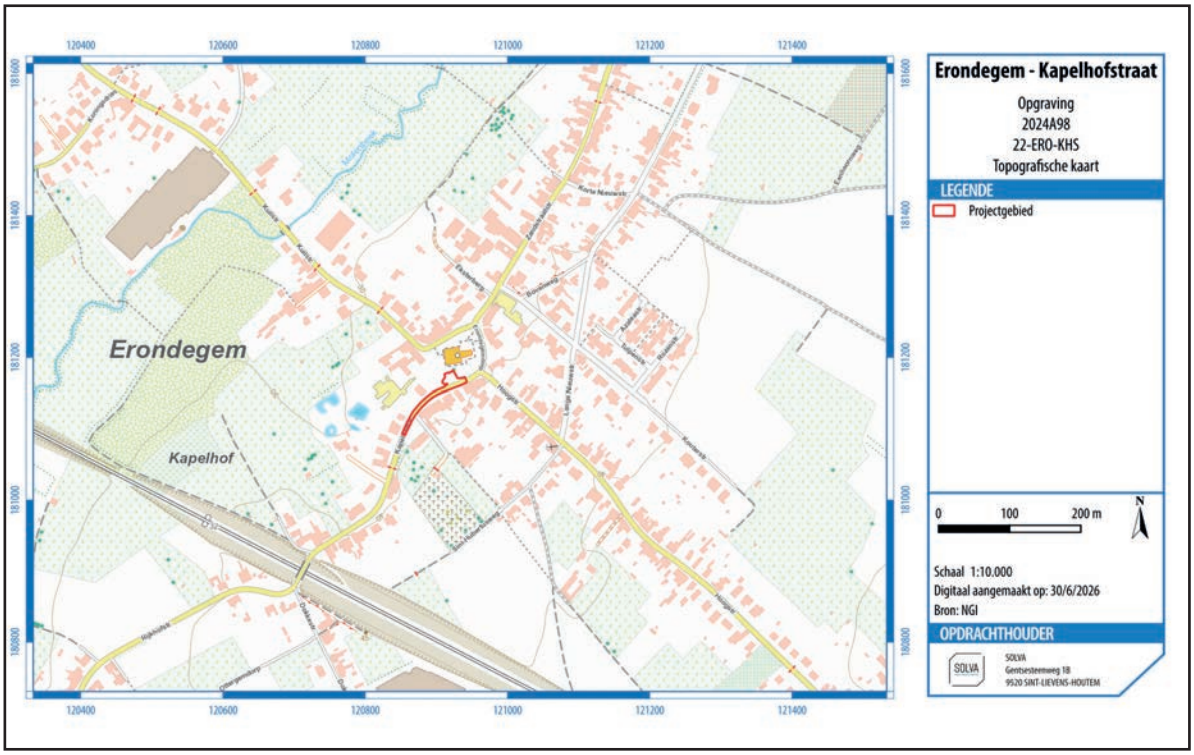

Fig. 1. Weergave van het projectgebied op de topografische kaart (bron: NGI & SOLVA).

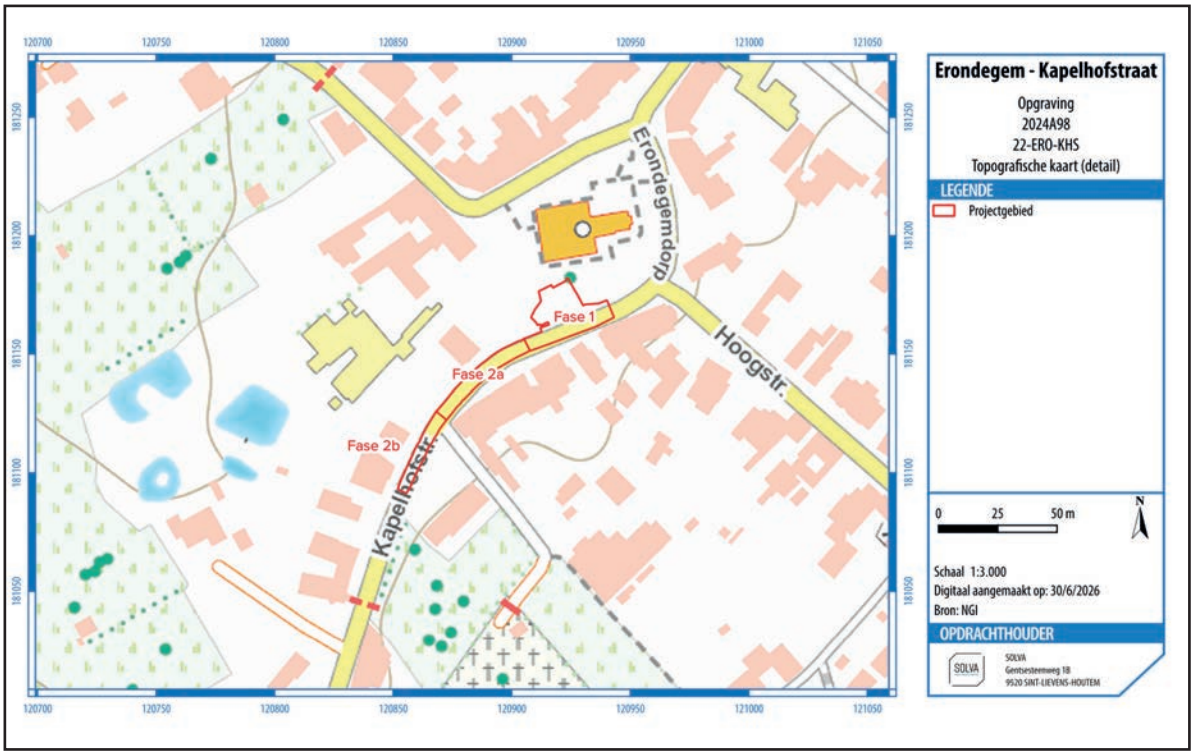

Fig. 2. Weergave van het projectgebied op de topografische kaart, detail met aanduiding van fase 1, 2a en 2b (bron: NGI & SOLVA).

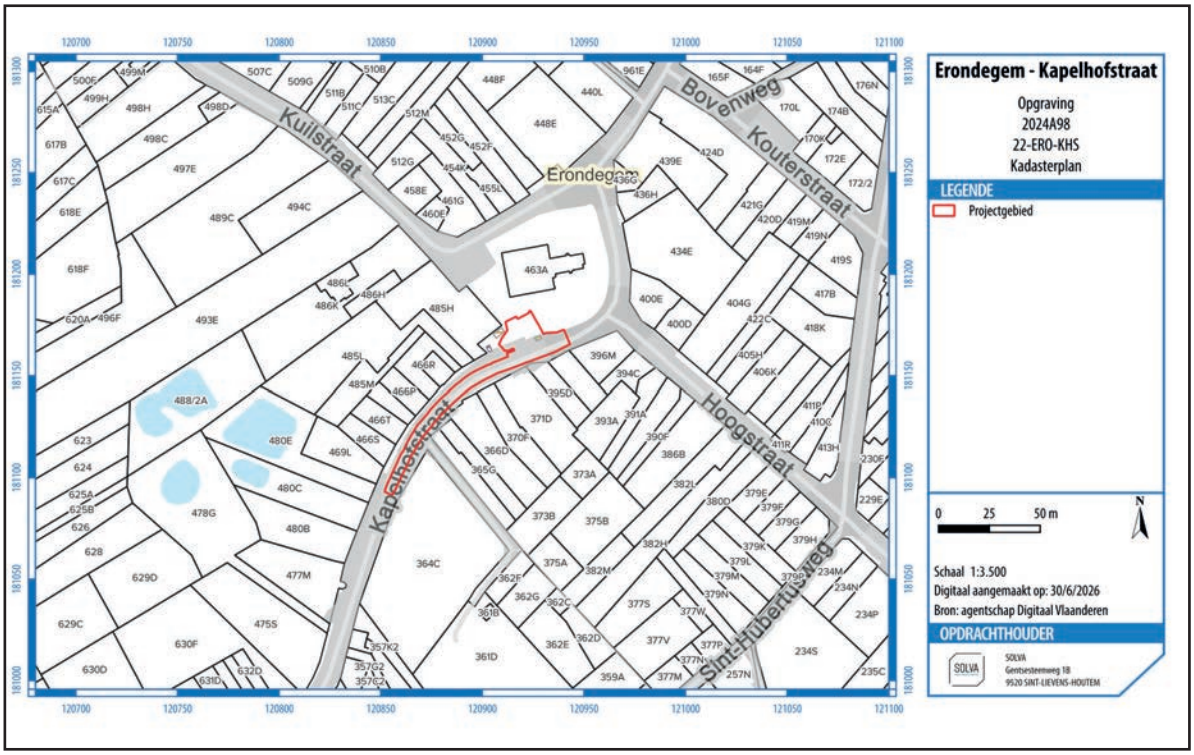

Fig. 3. Weergave van het projectgebied op de kadasterkaart (bron: AGIV & SOLVA).

1.2. SAMENVATTING VAN HET ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK EN DE RESULTATEN[1]

In een eerste fase werd een **bureauonderzoek** (projectcode 2022C142) uitgevoerd, waarbij werd vastgesteld dat in de ruimere omgeving van het projectgebied reeds menselijke activiteit is sinds de prehistorie. Ten gevolge van een gerichte veldprospectie in dit gebied, zijn een relatief grote hoeveelheid steentijdvondsten gekend. Ook verschillende Romeinse sites werden op deze manier aangetroffen. In 1935 werden bij toeval enkele Romeinse en Merovingische vondsten en mogelijke sporen van een grafveld ontdekt aan de Kapelhofstraat. Sites uit de metaaltijden ontbreken vooralsnog.

De momenteel oudst gekende vermelding van Erondegem dateert van rond 889 in de zogenaamde '*liste courte*' van de abdij van Lobbes. Op de 18de-eeuwse kaarten wordt een dorpskern voorgesteld die relatief weinig verschilt van de huidige situatie. De voorlopers van de Kapelhofstraat en de Eksterberg zijn reeds duidelijk aanwezig in het stratenpatroon. De parochiekerk Sint-Pietersbanden, voor het eerst vermeld in 1057, is omgeven door een kerkhof met kerkhofmuur die zich voor een deel binnen de contouren van het projectgebied bevindt. De oudste delen van het huidige pastoriegebouw dateren uit 1630. Een pastoriegebouw wordt evenwel voor het eerst in 1567 vermeld. Op de kaart van Ferraris uit 1771 - 1778 is er bebouwing aanwezig ten zuidwesten en zuiden van de kerk aan weerszijden van de Kapelhofstraat. Sommige van deze gebouwen zijn mogelijk ook reeds op de Villaretkaart uit 1745 - 1748 aanwezig. Deze historische bebouwing werd in de 20ste eeuw gesloopt. De resultaten van een grondmechanisch bodemonderzoek uitgevoerd door Geosonda in 2018 en 2021 wijzen er op dat er althans onder de parking op het dorpsplein vermoedelijk nog restanten van te verwachten zijn.

Bovenstaande informatie uit het bureauonderzoek werd nadien aangevuld met de resultaten van een archeologisch **proefputtenonderzoek** (projectcode 2022G194) op het terrein. Binnen de acht opgegraven proefputten werden 222 afzonderlijke spoornummers toegekend. Een

1 Verbeke, De Graeve & De Maeyer 2023.

Romeinse munt die aangetroffen werd in een kabelsleuf in de Kapelhofstraat bevestigt de vondsten uit 1935 en de aanwezigheid van de Romeinse en/of Merovingische (grafveld)site in de directe omgeving. Verder zijn er in de dorpskern enkele kuilen teruggevonden die in de volle middeleeuwen te dateren zijn. Ze tonen aan dat er nog sporen terug te vinden zijn van de vroege dorpsontwikkeling van Erondegem. Op verschillende plaatsen zijn grote uitgravingen vastgesteld, waarvan de oudste te dateren zijn in de 15de eeuw. Het gaat wellicht om extractiekuilen om het fijne zand dat hier onder het leempakket aanwezig is te ontginnen. In de proefputten ten noorden en oosten van de kerk hadden deze ontginningskuilen zelfs de volledige bodemopbouw vergraven.

De bebouwing die op historische kaarten werd vastgesteld, werd ook in de proefputten aangetroffen. De resultaten van de proefputten bevestigen dat het huidige wegtracé doorheen de eeuwen nauwelijks wijzigde en zich historisch ontwikkelde als een holle weg. Enkel ten zuiden van de kerk is een bocht van de Kapelhofstraat iets afgesneden. Hierdoor zijn de restanten van het oudere gebouw dat oorspronkelijk langs de oostkant van de Kapelhofstraat lag, nu onder de huidige wegenis te situeren. Tenslotte blijkt uit een proefput aan de zuidkant van de kerk dat de 20ste-eeuwse graven van het voormalige kerkhof nagenoeg alle oudere sporen hebben verstoord. Enkel wat verstoorde restanten van de diepst uitgegraven sporen zoals de extractiekuilen en een beperkt aantal oudere graven, te dateren tussen het midden van de 15de eeuw en het begin van de 20ste eeuw, zijn bewaard gebleven.

Afb. 1. Zicht op drie proefputten ten zuiden van de Sint-Pietersbandenkerk tijdens het vooronderzoek in 2022, dronebeeld.

De zone ten zuiden van de kerk, buiten het voormalige kerkhof, en het daarbij aansluitende deel van de Kapelhofstraat biedt de mogelijkheid om middeleeuwse en postmiddeleeuwse sporen binnen een ruimere context te onderzoeken. Meer naar het noorden is het oorspronkelijke bodemprofiel sterk vergraven en is er geen kenniswinst meer te halen. De zuidgrens van de onderzochte zone is te situeren aan de pastorie waar verder weg van het kerkgebouw geen sporen te verwachten zijn. Bovendien is ook hier het oorspronkelijke bodemprofiel sterk aangetast door vergraving en/of erosie van de holle weg (Fig. 4). Verder onderzoek ten zuiden van de kerk biedt daarentegen een grote potentiële kenniswinst over

het ontstaan en de vroegste geschiedenis van Erondegem en op ruimere schaal over de dorpen in deze regio. De huidige kennis hierover is immers beperkt en de kenniswinst hierover is bijna volledig afhankelijk van archeologische bronnen. De geplande wegeniswerken buiten de zones voor archeologisch vervolgonderzoek hebben over het algemeen geen of slechts een geringe impact op de eventuele archeologische resten in de ondergrond. Deze werken vinden immers plaats binnen het gabarit van de huidige wegenis of reiken niet tot het archeologisch leesbare niveau. De potentiële kennisvermeerdering van een verder archeologisch onderzoek weegt hier niet op tegen de kosten ervan.

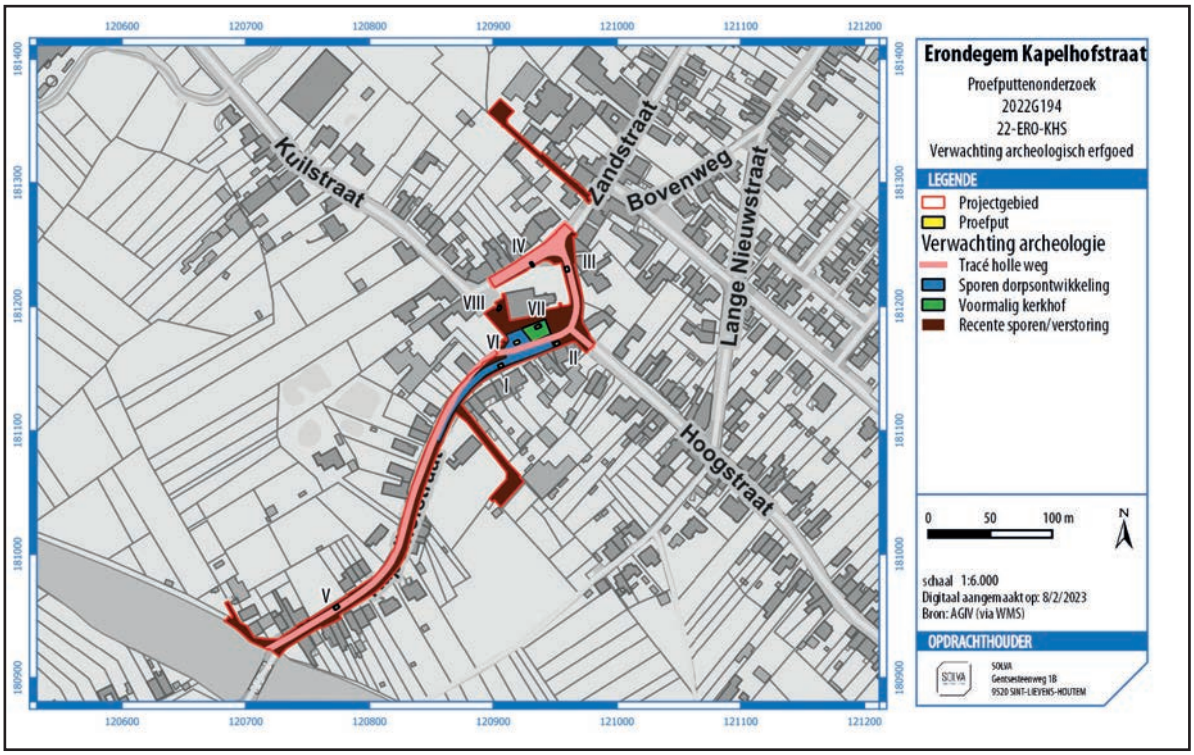

Fig. 4. Aanduiding van het projectgebied, de proefputten en de verwachting naar de aanwezigheid van archeologisch erfgoed binnen het gabarit van de geplande werken. De afbakening van de verschillende zones en het tracé van de holle weg zijn bij benadering aangeduid op basis van de kennis na het proefputtenonderzoek (bron: AGIV & SOLVA).

1.3. DE ONDERZOEKSOPDRACHT

1.3.1. Vraagstelling

Het doel van het onderzoek is om de archeologische sporen die niet in situ bewaard kunnen worden te registreren zodat de archeologische informatie behouden blijft. Het onderzoek wil daarbij ook streven naar een kennistoename over deze plaats en wil potentiële onderzoeksvragen formuleren die van nut kunnen zijn bij toekomstige werken/onderzoek.

Volgende (niet-limitatieve) onderzoeksvragen worden behandeld:

Algemene vragen:

- Kunnen de archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie geduid worden?
- Wat is de waarde en het kennispotentieel van de vastgestelde archeologische vindplaatsen, met het oog op eventuele toekomstige bouwprojecten in de nabijheid?

Voor de sporen van de middeleeuwse en postmiddeleeuwse dorpskern:

- Maken de aangetroffen sporen deel uit van een nederzetting?
- Kan op basis van de archeologische indicaties een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van een eventuele occupatie?

- Is er sprake van een meerperiodensite? Zo ja, wat is de relatie tussen de verschillende sites?
- Wat dragen deze sporen bij tot de (oudste) dorpsgeschiedenis van Erondegem en bij uitbreiding tot onze kennis van dorpsontwikkeling in de ruimere regio?

Voor de historische bebouwing:

- In hoeverre stemmen de historisch(-cartografische) bronnen overeen met de archeologische realiteit?

Voor de holle weg:

- In welke periode is het gebruik van de holle weg te situeren? Is deze reeds aanwezig van bij het ontstaan van de dorpskern of pas later?

1.3.2. De randvoorwaarden

Zowel de opgraving, verwerking als rapportage zijn uitgevoerd volgens de bepalingen omschreven in het Programma van maatregelen[2] en volgens de Code van Goede Praktijk 4.0. Er zijn geen aanvullende randvoorwaarden gesteld.

1.3.3. Beschrijving geplande werken

De gemeente Erpe-Mere plant de herinrichting van het dorpsplein, de Kapelhofstraat en de Eksterberg te Erondegem. Hierbij wordt zowel de boven- als onderbouw aangepakt. In de Kapelhofstraat, met inbegrip van de toegang tot de huidige begraafplaats, en de Eksterberg wordt tevens een gescheiden rioolstelsel aangelegd. Voor de afvoer van het regenwater op het plein rondom de kerk wordt infiltratie voorzien d.m.v. een bekken van infiltratiekratten.[3] Het projectgebied kent een oppervlakte van 9167 m^2 (zie bijlage 3 voor de plannen).

De nieuwe rijweg van de Kapelhofstraat, m.u.v. de aftakking langs de pastorie, wordt voorzien in een bitumineuze verharding, afgeboord met een platte kantstrook. Inclusief de fundering heeft ze een totale dikte van ca. 56 cm. De dikte van de aangrenzende voetpaden in grijze betonstraatstenen blijft, inclusief fundering, beperkt tot ca. 26 cm. Langs de kerk bestaat het voetpad uit gezaagde kasseien in Zweeds graniet. Samen met de fundering bedraagt de dikte van dit voetpad ca. 32,5 tot 34,5 cm. In de aftakking van de Kapelhofstraat langs de pastorie en in de Eksterberg bestaat de nieuwe rijweg uit grijze betonstraatstenen. De dikte van de rijweg, inclusief de fundering, bedraagt ca. 53 cm. De nieuwe wegenis in het zuidwestelijke uiteinde van het projectgebied, parallel aan de spoorweg, zal bestaan uit herbruikte kasseien op een nieuwe fundering. De totale dikte bedraagt ca. 55 cm. De groene speelzone ten zuidoosten van de kerk blijft behouden. De parking aan de kerk wordt heraangelegd en zal bestaan uit enerzijds gezaagde kasseien in Zweeds graniet en anderzijds uit waterpasserende betonstraatstenen. De dikte, inclusief fundering, bedraagt respectievelijk ca. 52,5 tot 54,5 cm en ca. 45 cm. Er komt een parking ten noorden van het huidige kerkhof, ter hoogte van het perceel 362F, nu nog een weide. Deze zal exclusief bestaan uit water-passerende betonstraatstenen met een dikte van ca. 45 cm, inclusief fundering.

De nieuwe riolering in de Eksterberg bevindt zich centraal onder het wegdek en bestaat uit een RWA Ø300 mm op 1,1 tot 1,3 m -mv[4] die aansluit op de bestaande riolering die loost in een open gracht; en een DWA Ø250 mm op 1,3 tot 1,8 m -mv die d.m.v. een persleiding aansluit op de riolering van de Zandstraat. De uitgraving die voorzien wordt voor de plaatsing van het pompstation van de persleiding zal tot ca. 2,36 m -mv reiken, maar heeft slechts een beperkte oppervlakte (ca. 3,6 m^2). De nieuwe riolering in de Kapelhofstraat bevindt zich eveneens centraal onder het wegdek. Onder het zuidwestelijke uiteinde van het projectgebied, parallel

2 Verbeke 2023.
3 Verbeke, De Graeve & De Maeyer 2023.
4 -mv: ten opzichte van het huidige maaiveld.

aan de spoorweg, komt enkel een DWA. De RWA in de Kapelhofstraat heeft een diameter die varieert tussen 400 en 600 mm. De diepte varieert van 1,6 tot 3,9 m -mv rond het dorpsplein, van 2,4 tot 3,0 m -mv tussen het dorpsplein en de pastorie, van 1,2 tot 2,4 m -mv in de aftakking langs de pastorie en van 1,5 tot 2,4 m -mv van de pastorie tot de spoorwegbrug. De DWA in de Kapelhofstraat heeft een diameter die varieert tussen 250 en 600 mm rond het dorpsplein en 160 tot 250 mm in de rest van de Kapelhofstraat. De diepte varieert van 1,4 tot 3,8 m -mv rond het dorpsplein, van 2,3 tot 3,2 m -mv tussen het dorpsplein en de pastorie, van 1,5 tot 2,3 m -mv in de aftakking langs de pastorie en van 1,4 tot 2,3 m -mv in de rest van de Kapelhofstraat.

Onder de parking op het dorpsplein komt een bufferbekken met infiltratiekratten met een bergingscapaciteit van 616 m^3. De bodem van het bufferbekken komt op +35,50 m TAW te liggen, wat neerkomt op een diepte van 3,2 tot 3,75 m -mv. Het bekken is aangesloten op de nieuwe RWA onder de Kapelhofstraat via leidingen met een diameter variërend tussen 400 en 600 mm op 3,0 tot 3,5 m -mv. Samen geeft dit een verstoring van 3,0 tot 3,75 m -mv over een oppervlakte van ca. 660 m^2.

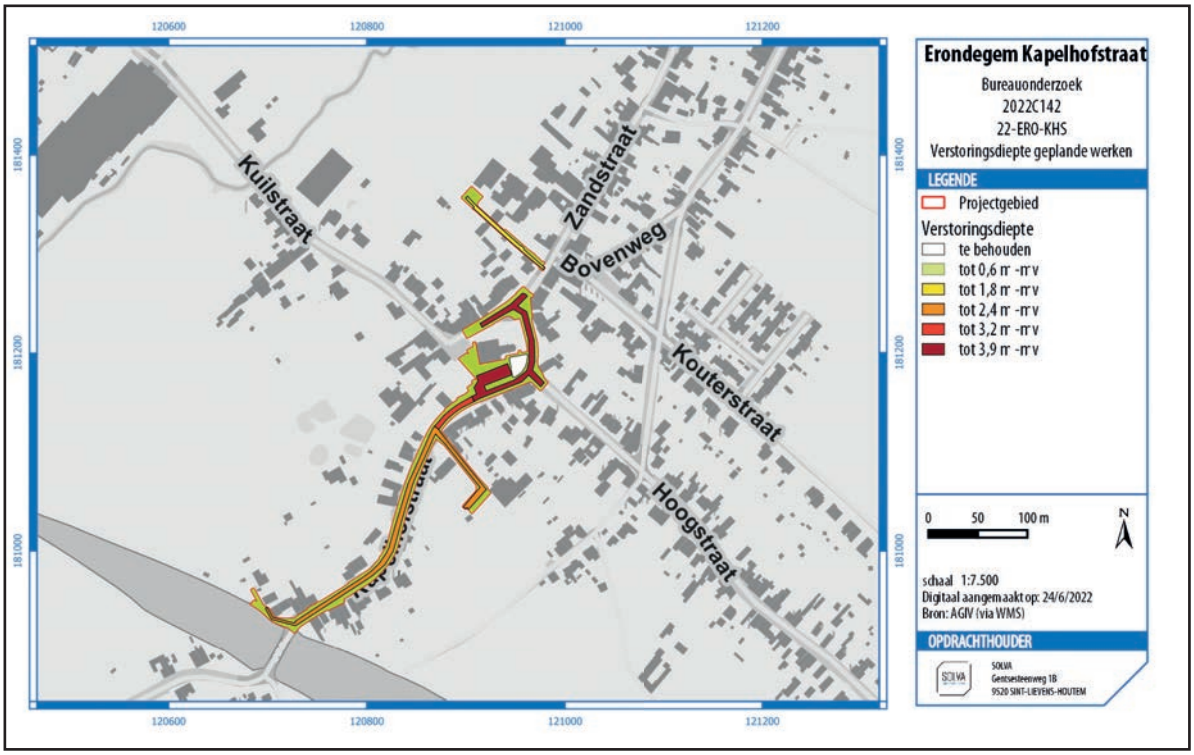

Fig. 5. Weergave van de maximale verstoringsdiepte binnen de verschillende zones (rekening houdend met een buffer voor eventuele onnauwkeurigheden) van de geplande werken op de GRB (bron: AGIV & SOLVA).

Samenvattend kan gesteld worden dat de geplande rioleringswerken en het geplande bufferbekken een maximale uitgravingsdiepte tot gevolg hebben van 3,9 m -mv binnen een zone van ca. 1584 m^2 rond de kerk (Fig. 5). De effectieve uitgraving zal kleiner zijn dan deze zone, maar er wordt een buffer in rekening gebracht om eventuele onnauwkeurigheden op te vangen. Binnen een zone van ca. 242 m^2 tussen het dorpsplein en de pastorie zullen de rioleringswerken een maximale uitgravingsdiepte van 3,2 m -mv tot gevolg hebben. In de rest van de Kapelhofstraat hebben de geplande rioleringswerken binnen een zone van ca. 1690 m^2 een maximale uitgravingsdiepte van 2,4 m -mv tot gevolg. In de Eksterberg zorgen de rioleringswerken voor een maximale uitgravingsdiepte van 1,8 m -mv binnen een zone van ca. 370 m^2. De diepere uitgraving voor het pompstation van de persleiding wordt hierbij buiten beschouwing gelaten vanwege de beperkte oppervlakte. Waar in voorgaande

zones uiteindelijk geen uitgraving komt voor de riolering (de eerder vermelde buffer voor onnauwkeurigheden) en in de rest van het projectgebied (ca. 4989 m^2) hebben de geplande wegeniswerken een maximale uitgraving van 56 cm tot gevolg. Niet in rekening gebracht in voorgaande samenvatting is de groene speelzone (291 m^2) op het dorpsplein ten zuidoosten van de kerk omdat deze behouden blijft.

1.4. WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING

Het projectgebied ligt buiten een beschermde archeologische site of archeologische zone, maar de oppervlakte van de werken bedraagt meer dan 3000 m^2 en de ingreep in de bodem meer dan 1000 m^2. Derhalve diende in uitvoering van art. 5.4.1 3° van het Onroerend Erfgoeddecreet d.d.12 juli 2013, een archeologienota te worden opgesteld ten behoeve van het indienen van de omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen voor de wegenis- en rioleringswerken te Erondegem. Er zijn voor dit dossier geen vrijstellingen van toepassing op bovenvermeld artikelnummer.[5]

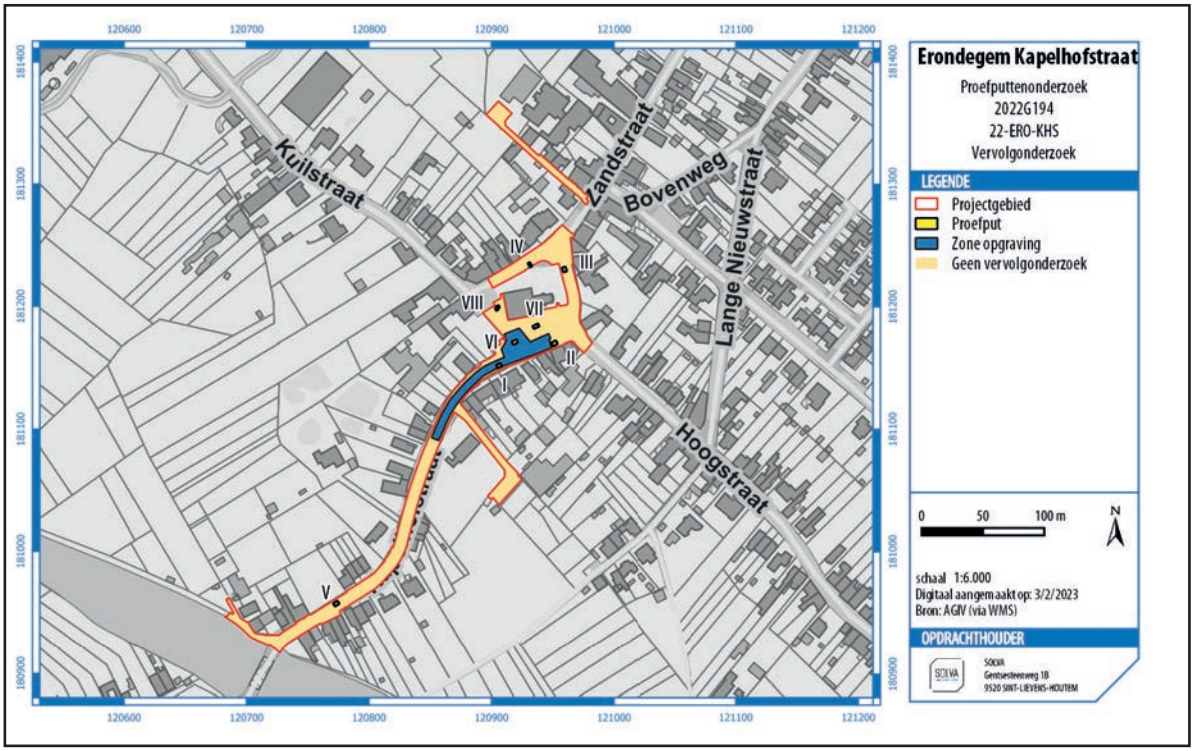

Fig. 6. Afbakening van de opgraving zoals vastgelegd in het Programma van maatregelen (bron: AGIV & SOLVA).

1.4.1. Motivering van de onderzoeksstrategie, -methode en -technieken

Het archeologisch onderzoek is deels te situeren op de parking op het dorpsplein ten zuiden van de huidige parochiekerk en deels op de wegenis ten zuiden en zuidwesten van de kerk tot aan de pastorie. De diepte van de opgraving is beperkt tot de diepte van de geplande werken.

1.4.1.1. Algemeen

Het op te graven projectgebied (ca. 1007 m^2) werd omwille van de geplande wegeniswerken in drie gedeeltes uitgevoerd. Op 15 januari 2024 werd gestart met fase 1 van het archeologisch onderzoek dat het gedeelte van de parking van het dorpsplein, alsook de aanpalende zone van de Kapelhofstraat ter hoogte van huisnummers 3 t.e.m. 9 omvat. De opgraving werd op

5 Het uit te voeren archeologisch onderzoek valt onder de toepassing van het Onroerend Erfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Besluit van de Vlaamse regering van 16 mei 2014 betreffende de uitvoering van het Onroerend Erfgoeddecreet, gewijzigd bij besluit van de Vlaamse regering van 4 december 2015 en de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en de rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 4.0 van 1 april 2019.

14 maart afgerond. Wanneer de wegeniswerken in fase 1 grotendeels afgerond waren, kon gestart worden met het vervolg van de Kapelhofstraat. Op 1 juli 2024 werd het gedeelte van de Kapelhofstraat van de ingang van de Sint-Franciscusschool tot voor de toegang naar het huidige kerkhof opgegraven. Dit gedeelte werd afgerond op 10 juli 2024 (fase 2a). Het laatste deel tot ter hoogte van huisnummer 18 werd opgegraven van 16 tot en met 19 september 2024 (fase 2b).

De bestaande verharding en begroeiing (struiken en bomen) werden eerst opgebroken en verwijderd door de aannemer, firma Vindevogel NV, alvorens het archeologisch onderzoek kon starten. Ook de graafwerken gebeurden in samenwerking met de firma Vindevogel NV. De afgraving van het vlak gebeurde met een rupskraan met platte bak tot op het eerste archeologische niveau. De afgegraven aarde werd onmiddellijk afgevoerd. Het verdiepen naar het volgende archeologische relevante niveau gebeurde hetzij manueel, hetzij mechanisch, met een rupskraan of een minigraver. Dit gebeurde steeds onder begeleiding van de archeologen van SOLVA.

Alles werd stratigrafisch opgegraven met het oog op het verzamelen van dateerbaar materiaal en dateerbare lagen. Na het afgraven en bij elk aangelegd grondplan werden alle structuren opgeschoond, gefotografeerd (met projectcode 22-ERO-KHS / 2024A98) en digitaal opgemeten met een RTS. De aangelegde niveaus werden onderzocht door erkende metaaldetectoristen. Elk spoor kreeg een individueel spoornummer met daaraan gekoppelde unieke volgnummers voor de vondsten. De sporen werden geregistreerd onder **zone X**. Elk spoor werd beschreven in de SOLVA-Archeologiedatabank. Het gebruik van gestandaardiseerde fiches en een gestandaardiseerde nummering van de sporen en de lagen in een spoor – en alles wat daarmee samenhangt (foto's, plannen, vondsten…) – heeft niet alleen te maken met het stroomlijnen van de registratie op het veld, maar ook met de verwerking van deze gegevens tijdens de rapportage.

Vervolgens werden de sporen gecoupeerd om een beter inzicht te verwerven in hun aard en samenstelling. Muren en vloeren werden in detail gedocumenteerd, baksteen- en tegelformaten werden genoteerd (lengte x breedte x dikte) en indien relevant werden ze in 3D gefotografeerd. Relevante profielen werden geregistreerd en beschreven. Indien een spoor zich tegen de putwand bevond, werd het werkputprofiel opgeschoond om de relatie tussen het spoor en de bodemhorizonten te registreren. Het aanwezige vondstmateriaal werd integraal gerecupereerd. Het opgraven en registreren van de menselijke begravingen gebeurde conform de Code van Goede Praktijk v4.0. Het ene skelet en de bijhorende sporen en vondsten werden geregistreerd aan de hand van een skeletfiche. De verschillende lichaamsdelen en linker- en rechterhelften worden in een aparte verpakking per skelet bijgehouden. Er werd bij de registratie en berging bijzondere aandacht besteed voor elementen die informatie verschaffen over de begravingswijze (in volle grond, kist- en/of kuilbegravingen) en het begrafenisritueel (bijgiften, positie van het lichaam, elementen die wijzen op kledij of lijkwade). De nodige staalnames voor natuurwetenschappelijk onderzoek werden genomen.

1.4.1.2. Databank

De opgraving en rapportage gebeuren aan de hand van een volledige digitale registratie in de relationele archeologiedatabank van SOLVA, geïnitieerd in 2009. In deze integrale en geïntegreerde databank zijn alle stappen van opgraving tot en met deponering en beheer vervat. Haar doel is zowel het kunnen invoeren en opslaan, als raadplegen en beheren van alle gegevens – velddata en externe informatie – in één systeem. Daarenboven is het de opzet om met de databank overzichtelijke lijsten te kunnen genereren, die als bijlagen kunnen dienen in de rapporten. De relationele databank maakt een doorgedreven analyse

van sporen, spoorcombinaties en structuren mogelijk, in relatie tot elkaar en tot de vondsten, maar tevens in relatie/confrontatie met andere opgravingsprojecten.

De basis van de databank is het **spoor** dat uiteenvalt in negen types: ‘laag’, ‘muur’, ‘vloer’, ‘skelet’, ‘hout’, ‘vondst’, ‘vertical feature interface’ of ‘VFI’, ‘horizontal feature interface’ of ‘HFI’ en ‘boring’. Voor elk type spoor bestaat één gestandaardiseerde fiche in de databank. Aan deze kleinste eenheid wordt alles gekoppeld: plannen, tekeningen, foto’s én vondsten. Bovendien worden op dit niveau de eerste relaties gelegd tussen de sporen onderling: een spoor ‘is recenter’, ‘is ouder’, ‘gelijktijdig met’ of ‘hetzelfde als’ een ander spoor.

Op een tweede niveau in de databank staan de **spoorcombinaties (= contexten)**. Deze groeperen één of meerdere sporen. Elke spoorcombinatie krijgt een individueel nummer, namelijk het nummer van het eerste spoor dat tot deze spoorcombinatie behoort. Het is evenwel niet zo dat elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een spoorcombinatie. Verstoringen en ‘negatieve sporen’, sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een spoorcombinatie gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau. De plannen, tekeningen, foto’s en vondsten die gekoppeld zijn aan een spoor worden door de databank automatisch verbonden aan de spoorcombinatie waartoe ze behoren. Vanuit dit niveau kan men dus makkelijk navigeren in de verschillende sporen van die spoorcombinatie en waaraan de vondsten, plannen, tekeningen en foto’s verbonden zijn. Op dit niveau laat de databank eveneens toe chronologische/stratigrafische relaties te leggen tussen de spoorcombinaties onderling.

Het derde niveau in de databank bevat de **structuren**. Structuren groeperen op hun beurt één of meerdere spoorcombinaties. Ook zij krijgen een individueel nummer, met name het eerste spoorcombinatienummer dat tot deze structuur behoort. Indien bijvoorbeeld een gebouwplattegrond (structuurniveau) is vastgesteld, bestaande uit verschillende paalsporen (spoorcombinatieniveau), dan zal deze gebouwplattegrond het nummer dragen van een spoorcombinatie (een paalspoor) die deel uitmaakt van deze structuur. Elk paalspoor (spoorcombinatieniveau) kan op zijn beurt bestaan uit een paalkern (spoorniveau) en een insteek (spoorniveau). Opnieuw is het zo dat niet elke spoorcombinatie tot een structuur hoeft te behoren. De databank groepeert onder een structuur telkens de plannen, tekeningen, foto’s en vondsten die gekoppeld zijn aan de spoorcombinaties die deel uitmaken van de structuur. Opnieuw is vanuit het structuurniveau gemakkelijk te navigeren tussen de verschillende spoorcombinaties die ertoe behoren en zo, verder afdalend, uiteindelijk tussen de verschillende sporen. Op dit niveau kunnen eveneens chronologische/stratigrafische relaties gelegd worden tussen structuren.

Wat de vondsten en de staalnames betreft, wensen we mee te geven dat de databank een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie, datering en assessment voorziet. Dit gebeurt zoals vermeld op het spoorniveau. Hieraan zijn de verschillende vondst- en staalnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt ‘automatisch’ een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, spoorcombinatie- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar Excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden. De databank bevat tot slot alle relevante documenten met betrekking tot een project in een map ‘bijlagen’: rapporten, plannen, overzichtsfoto’s, rapporten natuurwetenschappelijk onderzoek, totaalplan…

Alle gegevens zijn hierna samengebundeld in het voorliggende eindrapport.

1.4.2. Beschrijving van de organisatie van de opgraving

De opgraving werd begeleid door Arne De Graeve als erkend archeoloog en Katleen Couchez als veldwerkleidster. Voor fase 1 (15/01/2024 - 14/03/2024) werden ze bijgestaan door

archeologen Alexis Watterman en Laure Meesen, voor fase 2a (1/07/2024 - 10/07/2024) door archeoloog Ruben Pede en voor fase 2b (16/09/2024 - 19/09/2024) door archeoloog Arne Verbrugge. Inhoudelijke keuzes en afwegingen op het terrein werden onderling gemaakt en/of in overleg met adviserend archeoloog Wouter De Maeyer. Voor het graafwerk en het opkuisen van het vlak werden de archeologen bijgestaan door de technisch assistenten Sami Belbachir, Harry Bonnarens, Wim Vanrolleghem & Khalid Zammani. Archeoloog Arne De Graeve zorgde voor de dronebeelden van de aangelegde zones. Metaaldetectie gebeurde door de vrijwillige erkende metaaldetectoristen Christopher Stichelmans en Hans Van Bochaute.

1.4.3. Beschrijving van het gebruikte materiaal

De afgraving en het verdiepen naar een volgend grondplan gebeurde met een graafmachine met een platte bak van 1,8 m breed. Couperen van grotere sporen en plaatselijk verdiepen gebeurde met een minigraver met smalle platte bak. De foto's werden genomen met een Canon EOS 200D. Het digitaal inmeten van de sporen en het bepalen van de hoogte van het terrein en de afgegraven niveaus (in TAW) werden gedaan met een totaal station (Trimble S5 en Trimble R6 GNSS). De registratie van de archeologische sporen gebeurde met een tablet met een *Filemaker 19 go app*.

De vondsten werden per laag gerecupereerd en in vondstenzakjes gestoken. Deze werden voorzien van een uniek volgnummer (= vondstnummer).

Bij de verwerking van de opgravingsgegevens werden alle spoorbeschrijvingen, plannen, foto's, vondstbeschrijvingen en -behandelingen ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank.[6] Alle vondsten werden gewassen, gedroogd, geteld en ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank. De terreinfoto's zijn uitgeselecteerd en eveneens opgeladen in de SOLVA-Archeologiedatabank.

1.4.4. Beschrijving en motivering van eventuele afwijkende methodiek en van eventuele bijstellingen van de oorspronkelijke strategie

De opgraving werd uitgevoerd volgens de bepalingen omschreven in het Programma van maatregelen[7] en volgens de Code van Goede Praktijk 4.0.

1.4.5. Motivatie van de keuze ten aanzien van de selectie van vondsten

Tijdens het terreinwerk is geen selectie gebeurd bij het recupereren van de vondsten. Om een zo compleet mogelijk beeld van de site en de archeologische restanten te verkrijgen, werd alles ingezameld, voorzien van een vondstnummer (= uniek volgnummer) en opgenomen in de SOLVA-Archeologiedatabank.

1.4.6. Motivatie van de keuze ten aanzien van de staalname

Bijzondere aandacht ging naar staalname voor natuurwetenschappelijk onderzoek (zie ook hoofdstuk 2.2.2). Van meerdere sporen werden houtskoolstalen verzameld: bij het ontbreken van dateerbare aardewerkensembles en/of wanneer een vroeg-/volmiddeleeuwse datering werd verwacht. Na evaluatie werd een selectie opgestuurd naar het KIK voor C14-datering (bijlage 8). Dit geeft een duidelijkere datering van individuele spoorcombinaties en kan op die manier het chronologisch verhaal van de site fijnstellen. Van bepaalde sporen werd tevens geopteerd voor een OSL-staalname (*Optical Stimulated Luminescence*).

Met het oog op verder archeobotanisch onderzoek werden pollenstalen genomen in pollenbakken en natte stalen in de vorm van bulkstalen. Van het menselijk skelet, begraving

6 De SOLVA-Archeologiedatabank omvat alle informatie die op terrein ingezameld wordt (spoorfiches, plannen, tekeningen, foto's, …) alsook de vondsten. Op basis van deze basisinformatie worden tevens archeologische spoorcombinaties en structuren gecreëerd, alsook diverse bijlagen (rapporten, rapport natuurwetenschappelijk onderzoek…). De databank beheert zodoende alle opgravingsdata ingezameld op projecten die door SOLVA worden uitgevoerd. Ze is te allen tijde te consulteren op de bureaus van SOLVA.

7 Verbeke 2023.

X-330, werd op terrein een staal van de buikholte ingezameld. Ten slotte werd van de muren, vloeren en andere constructies een representatief staal van het bouwmateriaal verzameld.

Alle staalnames zijn voorzien van een staalnummer (= uniek volgnummer) en opgenomen in de SOLVA-Archeologiedatabank.

1.4.7. Tekstuele omschrijving van de inbreng van specialisten

De radiokoolstofdateringen gebeurden door Mathieu Boudin van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK-IRPA). Twee pollenbakken werden ter waardering opgestuurd naar Wouter van der Meer van BIAX-Consult.

Sibrecht Reniere (UGent) werd geconsulteerd over de vondst van een wrijfsteen en maalsteenfragmenten. Voor het Romeins bouwmateriaal werd Tim Clerbaut (UGent) gecontacteerd. Andere vondsten werden intern bestudeerd. Een basis macroscopische fysische antropologische analyse van individu X-S01-1 (begraving X-330) werd uitgevoerd door fysische antropologe Liesbeth Massagé. Het aardewerk werd gedetermineerd door Wouter De Maeyer en de munten door Steven Mortelmans. Raphaël De Mey, expert bouwkundig erfgoed, zorgde voor de determinatie van een bewerkt natuursteenfragment.

1.4.8. Tekstuele omschrijving van de algemene wetenschappelijke advisering door personen die buiten het project stonden

Niet van toepassing.

02 | ASSESSMENTRAPPORT

SOLVA
Dienst Archeologie

2. ASSESSMENTRAPPORT

2.1. TEKSTUELE BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN DE BIJ HET ASSESSMENT GEHANTEERDE METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA

Voor de gehanteerde methoden en technieken van het assessment van vondsten en stalen: zie bijlage 1.

2.2. BESCHRIJVING VAN DE OBSERVATIES EN REGISTRATIES UIT HET ASSESSMENT

2.2.1. Assessment van vondsten

Het assessment van de vondsten gebeurt op contextniveau en is terug te vinden in de lijsten van bijlage 1. Zie ook hoofdstuk 4.5.

2.2.2. Assessment van stalen

Er zijn 223 inventarisnummers gelinkt met staalname. De volledige lijst van stalen is te vinden in bijlage 1.

Van meerdere lagen werden **houtskoolstalen** (n=124) verzameld, hoofdzakelijk bij het ontbreken van dateerbare aardewerkensembles en/of wanneer een vroeg-/volmiddeleeuwse datering wordt verwacht. Na evaluatie werd een selectie (n=7) opgestuurd naar het KIK voor een C14-analyse, dit met het oog op het bekomen van of het fijner stellen van dateringen van individuele sporen en lagen (zie bijlage 8: RICH-35159, 35160, 38391, 38392, 38393 en 38395).[8] Van **skelet** X-S01-1, begraving X-330, werd op terrein een staal van de buikholte ingezameld. Tijdens de verwerking werd een ribfragment (3,68 gram) opgestuurd naar het KIK voor een C14-datering (bijlage 8: RICH-35650).

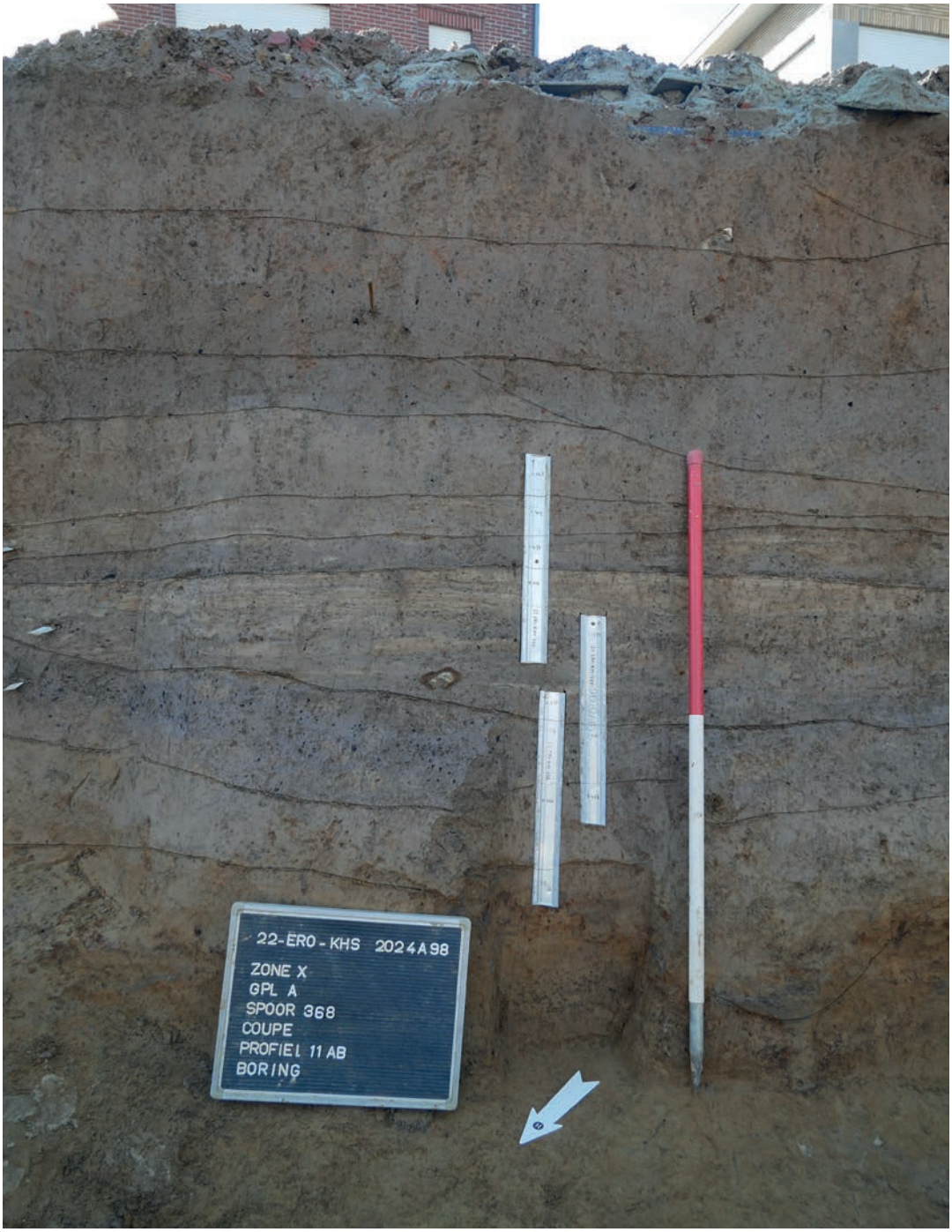
Van meerdere sporen werden **stalen** genomen voor onderzoek van verkoolde botanische macroresten: zo'n 25 emmers werden gezeefd op maaswijdte 1 mm. Uit het zeefresidu van kuil X-204 en de kern van paalspoor X-278 werd een selectie aan verkoolde zaadjes uitgepikt en opgestuurd naar het KIK voor C14-datering (bijlage 8: RICH-38394 en RICH-38396).

Bij bepaalde verbrande lagen en de natuurstenen kelder X-484 werd geopteerd voor een **OSL-staalname** (*Optical Stimulated Luminescence*). Voor de verbrande lagen werd grond bemonsterd, in totaal zo'n vier OSL-stalen met drie referentiestalen. Van de kelder X-484 en bijhorende trap X-198 werden bakstenen en mortel bemonsterd, in totaal vijf OSL-staalnames en vier referentiestalen van de bodem errond.

Drie kuilen (X-149, X-151 en X-204) en de gracht X-322 werden bemonsterd via **pollenbakken** voor eventuele verdere pollenanalyse (n=5). Twee pollenbakken van kuilcontext X-204 werden ter waardering en bemonstering voor datering opgestuurd naar BIAX-Consult. Een door BIAX uitgepikt houtskoolstaal uit laag X-470 (= context X-240) werd opgestuurd naar het KIK voor een C14-datering (bijlage 8: RICH-39108).

Ten slotte werd van de muren, vloeren en andere constructies een representatief staal van het **bouwmateriaal** verzameld. Het gaat om 31 bakstenen en acht natuurstenen van muren en vloeren, en vier keramische vloertegels. Daarnaast werden ook twee kalkzandstenen bijgehouden uit de moederbodem.

8 RICH-38390 bevatte onvoldoende houtskool om te dateren en is daarom niet opgenomen in het verslag van het KIK.

Afb. 2. Staalname van context X-204 in profiel 11AB.

2.2.3. Conservatie-assessment

De vondsten zijn gewassen, gedroogd, gedetermineerd en worden conform de regels van de Code van Goede Praktijk v4.0 bewaard in het erkend Onroerend Erfgoeddepot van SOLVA. De stalen zijn conform de regels van de Code van Goede Praktijk v4.0 bewaard in het Onroerend Erfgoeddepot van SOLVA.

Er is geen bijkomende noodzaak tot conservatie. Er werden geen organische restanten aangetroffen die een speciale behandeling of bijzonder conservatiestrategie vragen. Het ene lederen zoolfragment werd gecontroleerd gedroogd. De weinige metaalvondsten worden in een zuurstofarme omgeving op een gestabiliseerde manier bewaard, zodat ze beschermd zijn voor verdere desintegratie. Van het ferro-metaal werd een röntgenfoto gemaakt (bijlage 9).

2.2.4. Assessment van de sporen, contexten en structuren

Tijdens het vooronderzoek werden acht proefputten aangelegd: zone I t.e.m. VIII. De vlakdekkende opgraving werd geregistreerd onder **zone X**. Tijdens de opgraving werden er voor zone X in totaal **653 individuele sporen** geregistreerd. Deze konden na interpretatie ondergebracht worden in **275 contexten** (= spoorcombinaties). In totaal werden geregistreerd: 103 kuilen, 36 muren en 12 hfi's, 25 paalsporen, 19 ophogingslagen, 19 ongedefinieerde lagen, 13 vloeren, 9 insteken en 7 vfi's, 5 opvullingslagen, 4 greppels, 4 trappen, 3 uitbraaksporen, 3 wegcontexten (gebruik en opgave), 2 beerput-opgavefases, 2 riool-opgavefases, 2 opmaaklagen, 1 loopvlak, 1 gracht, 1 waterput-opgavefase, 1 dierlijk graf en 1 inhumatiegraf en tenslotte een contextnummer voor colluvium en de moederbodem. Niet alle contexten behoren tot een structuur. Er werd besloten slechts een selectie tot op dit niveau in te delen, zodanig dat op structuurniveau vijf categorieën gevormd zijn: beerput, waterput, riool, gebouw en terreinafbakening. Het gaat om gebouw X-29 onder het dorpsplein, een woonhuis met kelder horend bij waterputstructuur X-50 en de twee beerputstructuren X-71 en X-142. Daarnaast tevens een ouder (bij)gebouwstructuur X-172. Onder de Kapelhofstraat zijn ook twee gebouwstructuren gelegen: X-126 en X-548. Gebouwstructuur X-198 vormt de ontmantelde natuurstenen kelder onder het dorpsplein. En ten slotte nog twee rioolstructuren, X-293 en X-566, en de kerkhofafbakening X-60.

Proefputten I, II en VI bevinden zich binnen de zone die werd afgebakend om op te graven. De sporen uit deze zones konden worden gelinkt met de contexten van de opgraving. De sporen geregistreerd in de overige proefputten werden in 47 andere contexten ondergebracht. Deze komen niet aan bod in dit eindverslag aangezien ze buiten de zone van opgraving liggen en besproken werden in de archeologienota.

De sporenlijsten in bijlage 1 geven een overzicht van de sporen, de spoorcombinaties, de structuren en hun onderlinge relatie. De positie van de individuele sporen is af te lezen op het grondplan (zie bijlagen) of op de verschillende figuren meegegeven tijdens de beschrijving van de site. Bij de bespreking van de sporen wordt er steeds gewerkt met het 'contextniveau' (spoorcombinaties).

2.2.5. Assessment van de archeologische site

Het projectgebied ligt binnen de historische dorpskern van Erondegem en is een duidelijke **meerperiodensite** die sporen van menselijke aanwezigheid en bewoning bevat uit verschillende tijdsfasen. De oudste periodes zijn uitsluitend via indirecte aanwijzingen vertegenwoordigd. Zo wijzen enkele residuele lithische artefacten, hoofdzakelijk afslagen, op menselijke activiteiten in de ruimere omgeving van het projectgebied tijdens het neolithicum. Ook de aanwezigheid van een beperkt aantal residuele Romeinse aardewerk- en bouwfragmenten suggereert dat zich in de nabije omgeving een Romeinse site bevindt. Voor de Merovingische periode zijn de aanwijzingen zeer beperkt: twee residuele scherven grijs, met chamotte verschraald handgevormd aardewerk aangetroffen in een volmiddeleeuwse ontginningskuil. Pas vanaf het einde van de Karolingische periode, op de overgang naar de volle middeleeuwen, kunnen archeologische sporen met zekerheid aan bewoningsactiviteiten binnen het projectgebied worden gekoppeld. Enkele paalsporen en kuilen dateren uit deze fase en vormen de vroegste directe getuigenissen van menselijke bewoning op de site. Deze archeologische vaststelling sluit aan bij de historische bronnen. De oudste bekende vermelding van Erondegem dateert van omstreeks 889 en komt voor in de zogenaamde *liste courte* van de abdij van Lobbes, een van de twee vroegmiddeleeuwse bezitslijsten van deze abdij.[9] Op basis hiervan kan worden aangenomen dat op deze locatie reeds in de 9de eeuw een nederzetting aanwezig was.

9 Devroey 1986. Zie hoofdstuk 3.2.

Een groot deel van de aangetroffen bewoningssporen dateren in de volle middeleeuwen, het betreft onder meer paalsporen, kuilen, greppels en een gracht. Daarnaast werden verschillende ontginningskuilen geregistreerd, die eveneens verband houden met bewoning en inrichting van het terrein. Een kleiner aantal sporen zijn in de late middeleeuwen te dateren. Meerdere muurrestanten, vloeren, wegniveaus en kuilen dateren uit de postmiddeleeuwen.

De zone van het voormalige kerkhof maakte geen deel uit van het opgegraven areaal. Niettemin werden aan de rand van het onderzoeksgebied delen van de funderingen van de postmiddeleeuwse kerkhofmuur en de toegangspoort aangesneden. Daarnaast werd één begraving geregistreerd die kan worden toegewezen aan een oudere, volmiddeleeuwse kerkhoffase.

Dit alles wijst op een langdurige ontwikkeling van het nederzettingslandschap binnen het projectgebied.

2.3. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN DE AARD DAARVAN, MET WAARDERING

De opgraving vormt een mooi voorbeeld van **dorpsarcheologie**: "*een vorm van archeologisch onderzoek in de kernen van de historische dorpen met vraagstellingen en resultaten die bijdragen tot de kennis van het ontstaan en de ontwikkeling van deze kleine bewoningskernen in de middeleeuwen*". De dorpsgenese in de vroege en volle middeleeuwen is in Vlaanderen immers een onderbelicht thema in het archeologisch en historisch onderzoek,[10] ondanks een recent synthese-onderzoek naar dit thema in de regio Schelde-Dender.[11] Aangezien er nog geen archeologisch onderzoek binnen de dorpskern van Erondegem is uitgevoerd, vormen de chronologische en ruimtelijke ontwikkeling van de historische kern van Erondegem één van de grote onderzoeksthema's. De geschiedenis van Erondegem is tot op heden hoofdzakelijk gebaseerd op historisch onderzoek. De archeologische waarde is nagenoeg uitsluitend gekend via veldprospecties en metaaldetectie. Deze opgraving liet zo toe om op een relatief kleine oppervlakte (ca. 1007 m^2) meer informatie te verkrijgen over de vorming en de ontstaansgeschiedenis van het dorp. De uitwerking van de opgravingsgegevens kan bovendien geïntegreerd worden in het bredere onderzoeksthema van het ontstaan en de evolutie van regionale dorpskernen in de vroege, volle en late middeleeuwen. De opgraving heeft hiertoe zeer waardevolle informatie opgebracht, met name met betrekking tot de aard, dynamiek en evolutie van het ruimtegebruik in rurale kernen tijdens de volle middeleeuwen. Dankzij een sterk uitgebouwd chronologisch kader biedt de opgraving een zeer gedetailleerd inzicht in deze thematiek. Op die manier heeft de opgraving veel potentieel als gevalstudie binnen het regionale onderzoek naar dorpsvorming.

Ook specifieke onderwerpen zoals het gebruik en de ontginning van de zandleem, het Tertiaire zand en de lokale Ledesteen kan op regionaal niveau verder onderzocht worden. Een diepgaander onderzoek naar de winning en toepassing van deze grondstoffen kan bijdragen aan een beter inzicht in de exploitatie van lokale natuurlijke bronnen en de rol ervan binnen de middeleeuwse regionale economie.

Daarnaast kan de uitwerking van specifieke vondstcategorieën, zoals het volmiddeleeuwse aardewerk, verdere informatie geven over de productiecentra, distributiepatronen en consumptiegewoonten binnen de regio, maar kan dit ook in een breder kader worden gepast. Zo kan er bijvoorbeeld meer zicht verkregen worden op de materiële cultuur, de economische netwerken en de handelscontacten binnen de volmiddeleeuwse gemeenschap.[12] Ook de gebruikssporenanalyse van bepaalde vondsten kan interessante inzichten geven, met name van een wrijfsteen uit het Karolingische paalspoor X-8 en de aangetroffen handslijpstenen. De

10 De Groote *et al*. 2018, 6.
11 Deschepper *et al*. 2025.
12 De Groote 2008, 23.

werkelijke functie van wetstenen is immers veel diverser dan doorgaans wordt aangenomen. Gebruikssporenonderzoek op deze objecten kan bijvoorbeeld aantonen of ze uitsluitend werden ingezet voor huishoudelijke activiteiten, dan wel ook een rol speelden binnen agrarische en/of gespecialiseerde ambachtelijke activiteiten.[13] De resultaten van dergelijke vervolgstudies kunnen uiteindelijk bijdragen aan een breder inzicht in de sociaaleconomische organisatie van de (vol)middeleeuwse gemeenschap van Erondegem.

De genomen OSL-stalen op leefniveau X-200 bieden de kans om deze structuur absoluut te dateren. De genomen zeef- en pollenstalen uit middeleeuwse contexten bieden tot slot de kans om meer inzicht te verkrijgen in de (voedsel)economie van de middeleeuwse dorpsgemeenschap. Omwille van de ruimtelijke context en de aard van de contexten (kuilen, gracht) zijn deze stalen niet geschikt voor een vraagstelling betreffende de landschapssamenstelling en -evolutie. Daarnaast bieden deze stalen verdere mogelijkheden voor radiokoolstofdatering van de betreffende contexten. Bijkomende absolute dateringen kunnen het chronologisch kader van de site verder aanvullen of verfijnen, hoewel moet vermeld worden dat het potentieel hiertoe beperkt lijkt. De leeflaag is al vrij precies gedateerd o.b.v. het aardewerk en een OSL-datering zal dit weinig preciezer kunnen krijgen. Ook voor de andere gesampelde contexten is het weinig waarschijnlijk dat een radiokoolstofdatering een preciezere chronologie zal opleveren.

2.4. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET UIT TE VOEREN ONDERZOEK

2.4.1. Strategie voor de verwerking

De verzamelde terreingegevens zijn verwerkt in de Archeologiedatabank van SOLVA. Nadien worden deze gegevens door Katleen Couchez, Arne De Graeve en Wouter De Maeyer geconfronteerd met verschillende (historische) bronnen. De datering van de site zal worden opgesteld door een combinatie van aardewerk en natuurwetenschappelijke gegevens. Het onderzoek wil daarbij ook streven naar een kennistoename over de dorpsontwikkeling van Erondegem.

Vooreerst wordt het landschappelijk, historisch, cartografisch en archeologisch kader van de site en omgeving besproken (hoofdstuk 3). Daarna volgt een interpretatie van de site a.d.h.v. zijn stratigrafische opbouw, de archeologische spoorcombinaties en de culturele vondsten (hoofdstuk 4). De datering van de site werd opgesteld door een combinatie van de aardewerkvondsten en natuurwetenschappelijke gegevens (C14-analyse). Tot slot wordt de datering en de synthese van de archeologische site overlopen. Daarbij zal een interpretatie volgen in functie van opgestelde onderzoeksvragen[14] uit het vooronderzoek (hoofdstuk 5).

2.4.2. Onderzoeksvragen voor vervolgonderzoek

N.v.t.

13 Cf. het postdoctoraal onderzoek van Sibrecht Reniere aan de UGent.
14 Zie hoofdstuk 1.3.1.

03 | BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

SOLVA

3. BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

3.1. BESCHRIJVING VAN DE LANDSCHAPPELIJKE LIGGING

Erondegem is een deelgemeente van Erpe-Mere en is gesitueerd in het zuiden van de provincie Oost-Vlaanderen. Het is een middelgroot dorp van 317 ha in een heuvelachtig landschap, doorkruist door de Gentse Steenweg.[15] Het dorp ligt op een noordwestelijke gerichte helling naar de vallei van de Molenbeek en ligt daarbij hoog op de helling, die lager wel vrij steil is. De Molenbeek loopt zo ten noordwesten van het dorp, in zuidwest-noordoostelijke richting. Ze vormt mee de hogere, zuidwest-noordoostelijke lopende rug waarop het dorp ligt; deze rug is één van de drie parallelle ruggen die als uitlopers van de Vlaamse Ardennen te karakteriseren zijn.

Erondegem is gelegen op de noordelijke rand van de leemstreek, net aan de overgang naar de zandleemstreek (Fig. 7). Droge gronden liggen daarbij hogerop, vochtige en natte gronden in de valleien. Het projectgebied situeert zich centraal in het dorpscentrum, volgens het gewestplan een woongebied met landelijk karakter (Fig. 8).

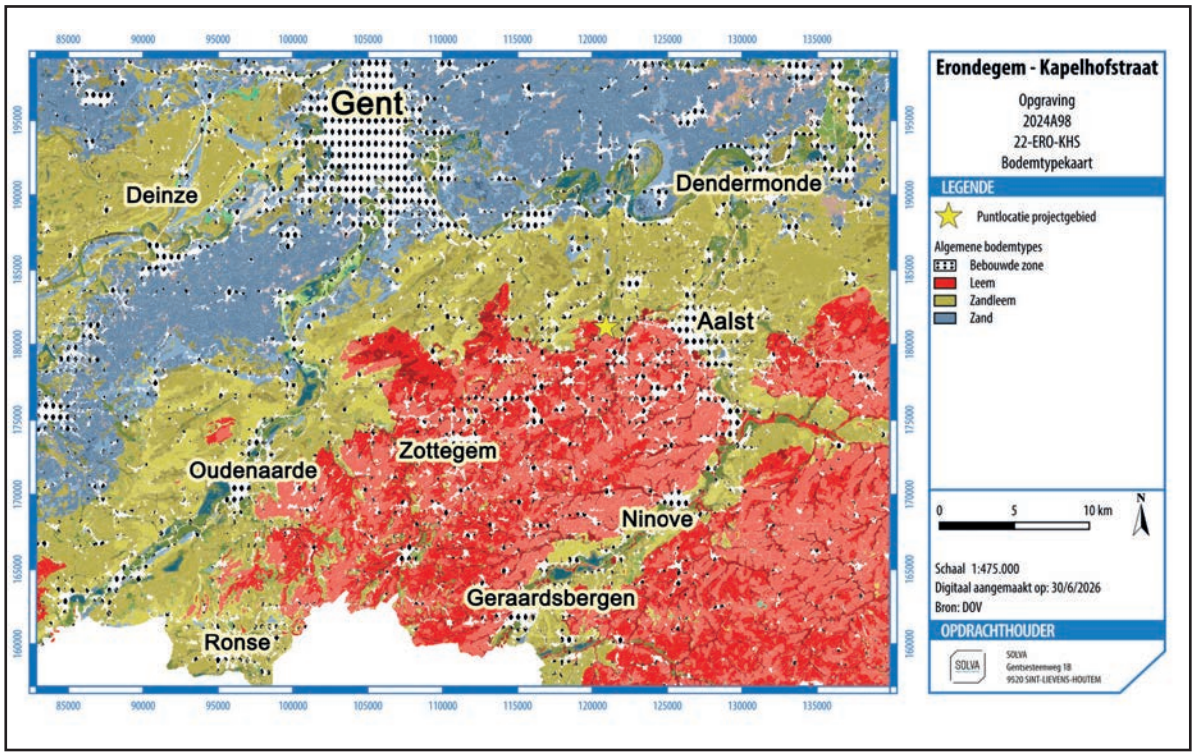

Fig. 7. Situering van het projectgebied op de Bodemkaart op regionaal niveau. Blauw = zandstreek, geel = zandleemstreek en rood = leemstreek (bron: AGIV & SOLVA).

15 Agentschap Onroerend Erfgoed 2026: Erondegem - https://id.erfgoed.net/themas/13425 [online]

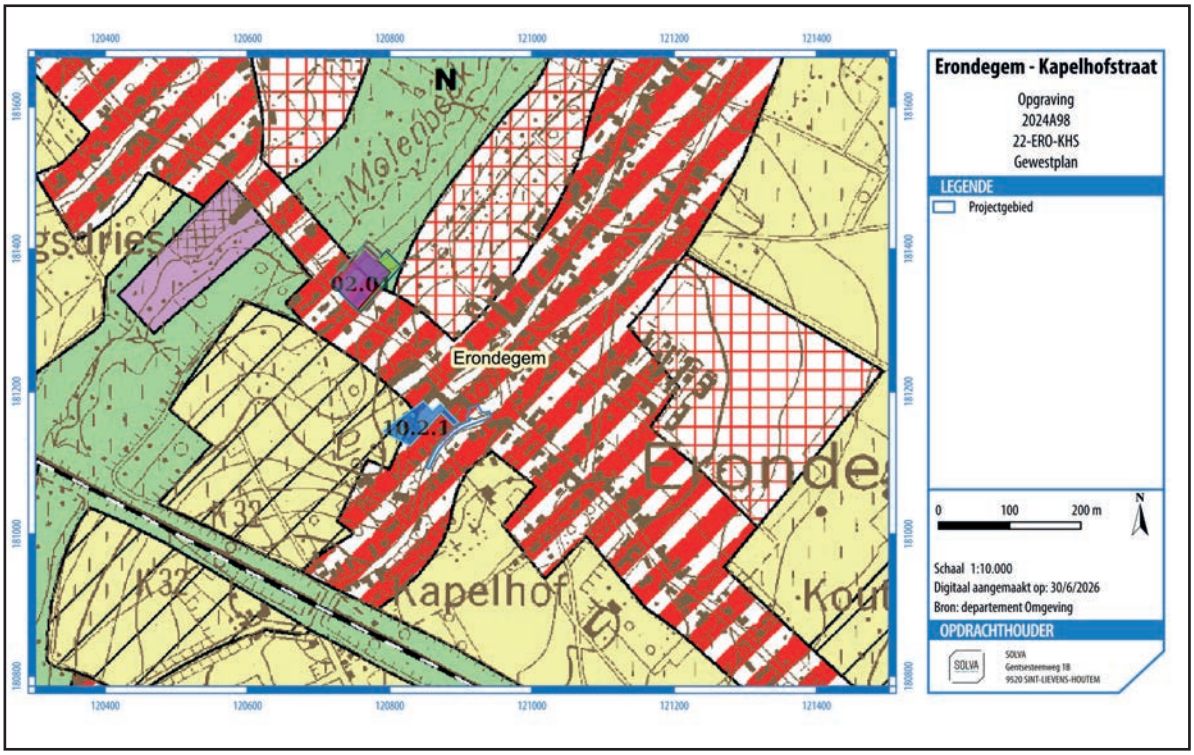

Fig. 8. Situering van het projectgebied op het Gewestplan, met aanduiding van recentere bestemmingswijzigingen via een gemeentelijk RUP (bron: AGIV & SOLVA).

3.1.1. Aardkundige en hydrografische situering

3.1.1.1. Algemene geologische en geomorfologische schets van de regio's [16]

Het projectgebied ligt grotendeels nog net aan de noordelijke rand van de 'ecoregio van de zuidwestelijke heuvelzone', meer bepaald in het deel van het Zuid-Vlaams lemig heuveldistrict. Dit district bestaat uit een geaccidenteerd tertiair heuvellandschap waarop voornamelijk lemige eolische gronden werden afgezet. Het district bevindt zich in het zuiden van Vlaanderen.

Tot dit ecodistrict behoren de Vlaamse Ardennen, de Kesterberg en Oudenberg (Pajottenland), maar ook zijn uitlopers. Typisch binnen dit gebied is het voorkomen van veelvuldige bronnen, dit op de kleilaag van de Formatie van Gent, Lid van Merelbeke. Verder zijn ook de Diestiaanheuvels (ten zuiden) typerend voor het gebied. Het volledige gebied bezit (vrij) grote reliëfverschillen, met voornamelijk lemige afzettingen.

De sterke erosie op het einde van het Tertiair en tijdens het Pleistoceen veroorzaakte het huidig golvend tot sterk golvend reliëf. Dit levert een opeenvolging van open kouters op de leemruggen en, in de beekdalen, depressies met een gesloten begroeiing. In het zuiden wordt het landschap bepaald door de zogenaamde Zuid-Vlaamse Heuvelrij. De valleien zijn daar zeer sterk ingesneden, soms bijna kloofdalen, en de ruggen zijn zacht hellend. Er is een opeenvolging te zien van langgerekte leemruggen met relatief vlakke delen en zachte hellingen, gescheiden door talrijke beekvalleien en depressies, die dikwijls begrensd zijn door een steile rand. Typisch is het voorkomen van asymmetrische dalen, door de ongelijkmatige afzetting van de loesspakketten tijdens de laatste ijstijd.

Het reliëf in het district is golvend tot sterk golvend, zelfs plaatselijk heuvelig in het zuidelijke deel, met hellingsgraden van 9% en meer. Het wordt gekenmerkt door een opeenvolging

16 We baseren ons voor deze beschrijving op de definitie en karakterisering van de ecodistricten in Vlaanderen. In het concept 'ecodistrict' worden diverse geologische, geomorfologische, bodemkundige, hydrografische en historisch-geografische aspecten, die ook een determinerende invloed hebben gehad op het menselijk handelen in het verleden, in relatie tot elkaar besproken: Sevenant *et al.* 2002.

van ruggen, afgewisseld met diep ingesneden beekvalleien en secundaire depressies. Het zuidelijk deel bestaat uit een aantal westzuidwest-oostnoordoost georiënteerde heuvelrijen, wier absolute hoogte van zuid naar noord progressief afneemt. De hoogste heuvelrij situeert zich in de buurt van de taal- en gewestgrens, met o.a. de Kluisberg, de Spinnessenberg, de Hotondberg, de Muziekberg, de Pottelberg en de Mont de Rode, maar ook de Oudenberg. Op het raakpunt van de oostwest en noordzuid gerichte heuvelkammen van de Vlaamse Ardennen bevindt zich het hoogste punt (d'Hoppe, 157,5 m) in het bos van de Pottelberg. Deze kam vormt de geologische ruggengraat van het fysisch landschap en is een onderdeel van een groter geheel van de getuigenheuvels dat zich uitstrekt van Frans-Vlaanderen via het West-Vlaams Heuvelland, de Vlaamse Ardennen, het Pajottenland en het Hageland tot Midden-Limburg waar het tegen het Kempisch Plateau uitwigt. Een lagere, structurele kamlijn waarvan de hoogste delen met de hoogtelijn van 100 m flirten en die ten opzichte van het hydrografisch stelsel duidelijk contrasterend is, omvat van west naar oost volgende plateaus: Eikenberg-Kapelleberg-Boigneberg (Maarkedal), Varentberg-Hoogkouter (Horebeke), plateau Pottenberg-Leberg-Valkenberg (Brakel), Steenberg-Potaardeberg (Zottegem) en tenslotte de Biezelenberg (Herzele). Het is aan de rand van deze laatste dat het projectgebied gesitueerd ligt. Vermits de weerstand biedende ijzerzandsteenlagen er volledig weggespoeld zijn, profileren deze plateaus zich als open akker- en kouterlandschappen.

3.1.1.1.1. Bodems

De bodemseries worden gerangschikt in twee groepen. Enerzijds de plateau- en hellinggronden met hoofdzakelijk (niet tot sterk gleyige) diepe leemgronden (meer dan 80 cm dik) met een al dan niet (sterk) gevlekte textuur B-horizont. Verspreid, maar vooral langs de valleiranden komen ondiepe leemgronden met textuur B-horizont voor, met een zand- of kleisubstraat beginnend op geringe diepte, evenals beperkte oppervlakten zandleem- en kleigronden met een niet bepaalde profielontwikkeling. Plaatselijk, op enkele hoge toppen en steile hellingen, dagzoomt het Tertiair kleiig of zandig materiaal.

Anderzijds zijn er de vallei- en depressiegronden, met dominantie van jonge leem- of zandleembodems zonder profielontwikkeling. Het noordelijk gebied wordt plaatselijk gedomineerd door zandleemgronden, evenals het gebied rondom de alluviale vlakte van de Dender. De beekalluvia staan onder invloed van een permanente grondwatertafel, die aan een regelmatige seizoenschommeling onderhevig is. Op de plateau- en hellinggronden ligt de watertafel zeer diep, behalve waar stuwwater en bronniveaus voorkomen. Deze bronniveaus treden overal op waar watervoerende lagen van het Tertiair substraat dagzomen.

3.1.1.1.2. Geologie

Tijdens het Tertiair werden door de zee verschillende zand- en kleilagen afgezet, achtereenvolgens de Formatie van Kortrijk, Formatie van Tielt, Formatie van Gent, Formatie van Lede, Formatie van Maldegem en Formatie van Diest. Na daling van de zeespiegel werden deze sedimenten in het Pleistoceen (Quartair) door erosie aangetast, en dan voornamelijk de zandige formaties. De kleiige lagen boden meer weerstand aan de erosie en vormden de heuveltoppen van het Tertiair reliëf. Hierdoor vormt de Formatie van Gent nu het hoofdsubstraat, en zijn de Formatie van Lede en Maldegem nog slechts op de heuvelruggen te vinden. Van de Formatie van Diest zijn nog slechts enkele relicten over op de hoogste toppen (Vlaamse Ardennen en de heuvels ten zuiden van Geraardsbergen).

Tijdens de laatste ijstijd werd dit landschap bedekt met niveo-eolische leem (0 tot 15 m). Onder invloed van de overheersende westenwinden tijdens het Weichselglaciaal werden de naar het westen gerichte hellingen slechts met een dunne laag löss bedekt. Op plaatsen die tegen de dominerende winden beschermd waren (de oostelijke gerichte hellingen en de kleinere plateaus) is de lössmantel zeer dik. De Tertiaire lagen komen slechts op een zeer beperkt aantal plaatsen aan het oppervlak.

Gedurende het Holoceen had eerst een riviererosie van het Pleistocene leemdek plaats. De beekvalleien werden verder uitgediept en er ontstonden ook secundaire depressies. De vallei van de Dender bijvoorbeeld werd uitgeschuurd tot op de leperiaanse kleilagen. Later werd de vallei gedeeltelijk opgevuld met lemig alluvium en venig materiaal. Ten gevolge van ontbossing in recente tijden trad hellingserosie op. Het meest afgespoelde materiaal werd als colluvium afgezet aan de voet van de hellingen.

3.1.1.2. Het projectgebied

Uit de **Quartairgeologische profieltypekaart** (Fig. 9) valt af te leiden dat er zich geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen bevinden bovenop de Pleistocene sequentie (Type 2).

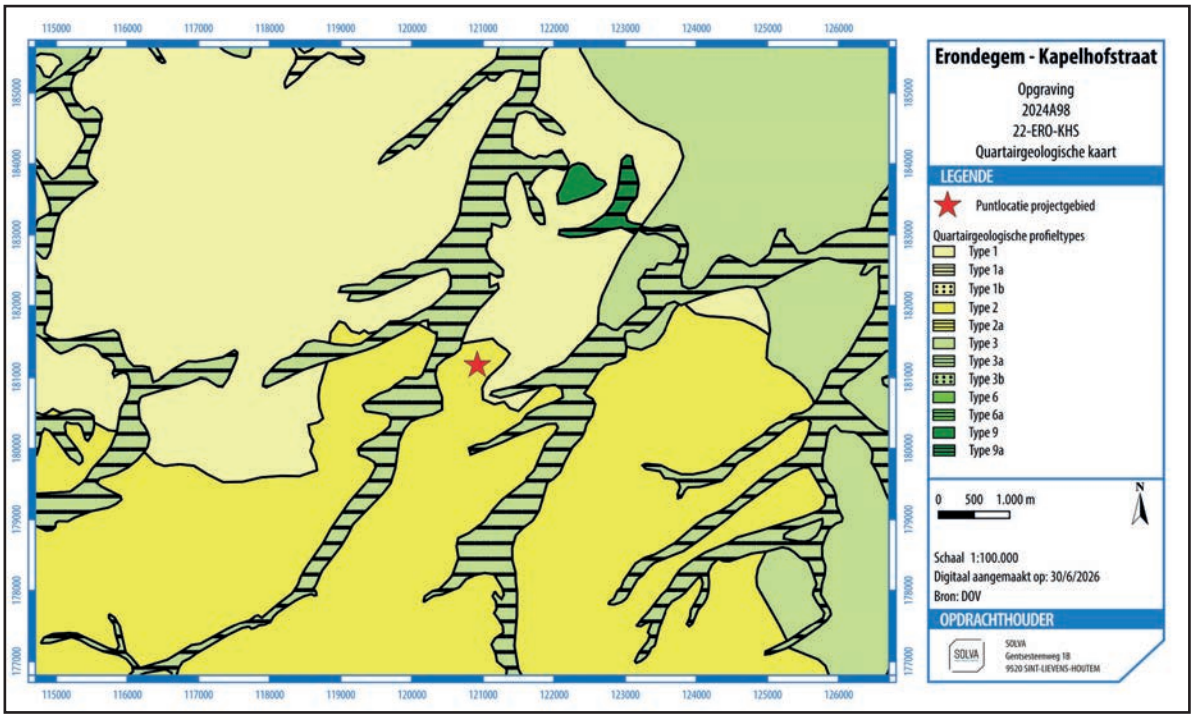

Fig. 9. Situering van het projectgebied op de Quartairgeologische kaart (bron: AGIV & SOLVA).

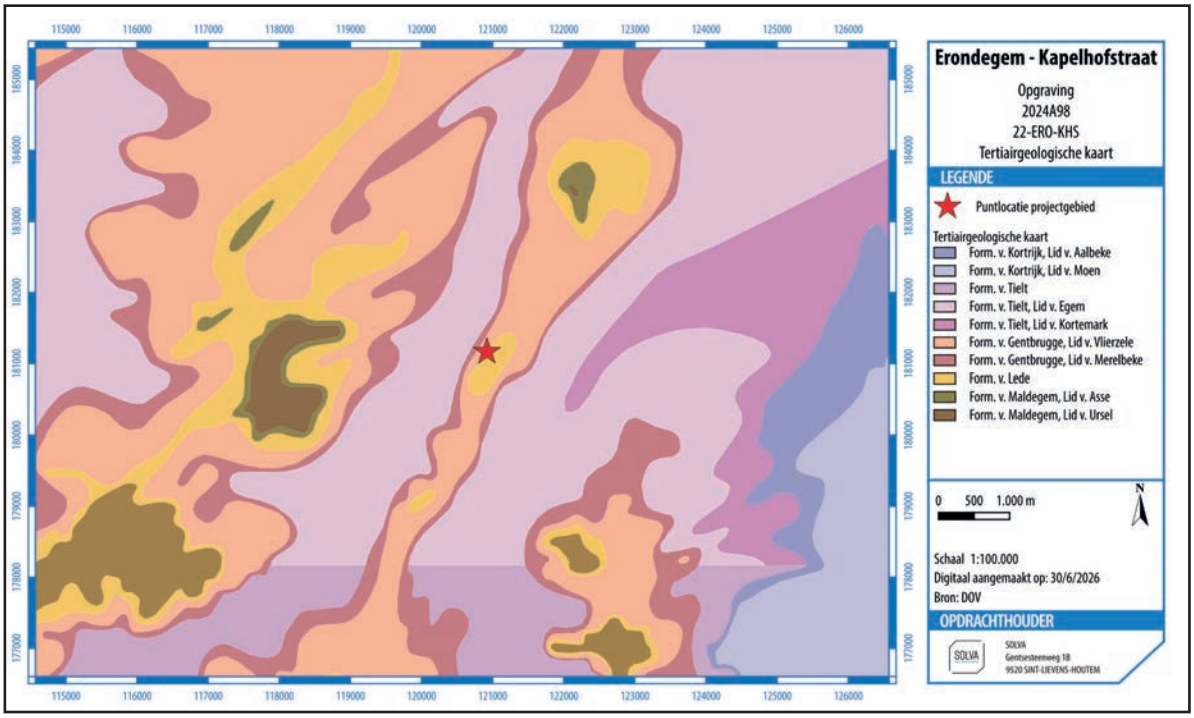

Fig. 10. Situering van het projectgebied op de Tertiairgeologische kaart (bron: AGIV & SOLVA).

Op de **Tertiairgeologische profieltypekaart** (Fig. 10) is te zien dat de westelijke helft van het projectgebied gelegen is op het Lid van Vlierzele van de Formatie van Gentbrugge. Dit lid wordt gekenmerkt door groen tot grijsgroen, glauconiet- en glimmerhoudend fijn zand, soms kleihoudend met plaatselijk dunne zandsteenbankjes. In de oostelijke helft van het projectgebied bevindt zich hier bovenop nog de Formatie van Lede, gekenmerkt door lichtgrijs, kalk- en fossielhoudend (Nummulites Variolarius), soms glauconiethoudend fijn zand met basisgrind en soms zandsteenbanken.

3.1.2. Fysisch-geografische situering

De deelgemeente Erondegem is gelegen in het heuvelachtig gebied tussen de valleien van de Dender en de Schelde. Op het **hoogtemodel** is te zien hoe het projectgebied gelegen is langs de westelijke flank van een zuidwest-noordoost georiënteerde rug tussen de Molenbeek in het westen en de Ter Erpenbeek in het oosten (Fig. 11). Het bevindt zich relatief dicht tegen de top van de rug.

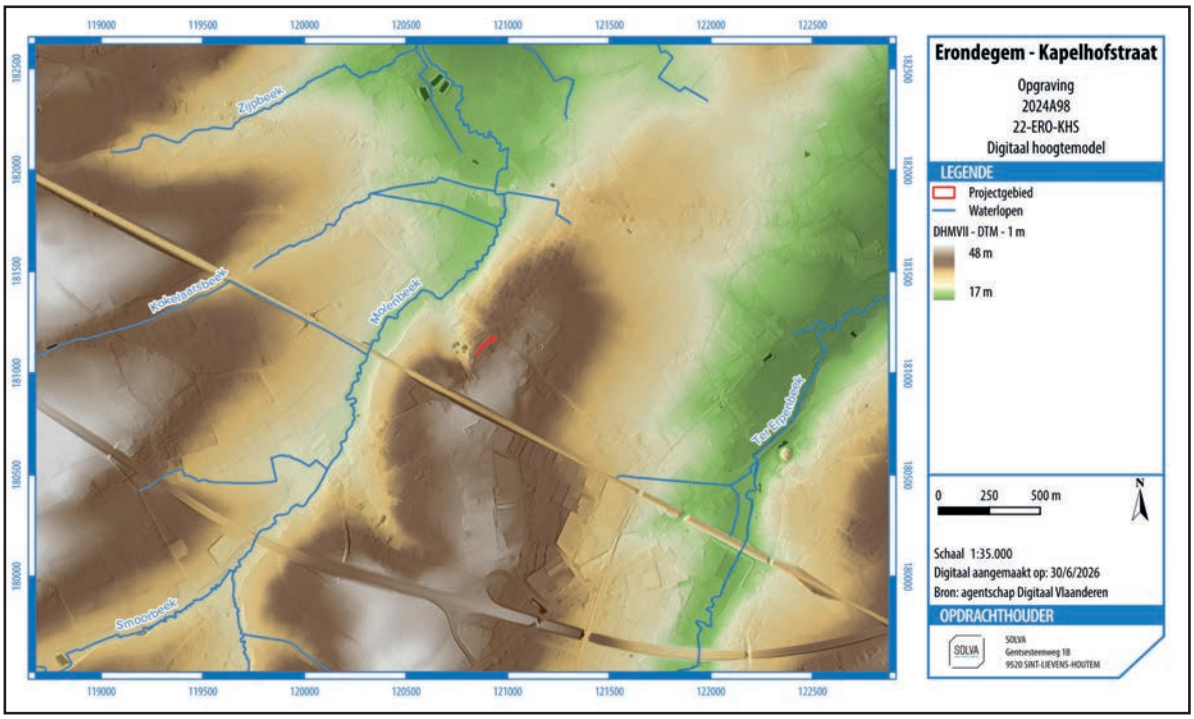
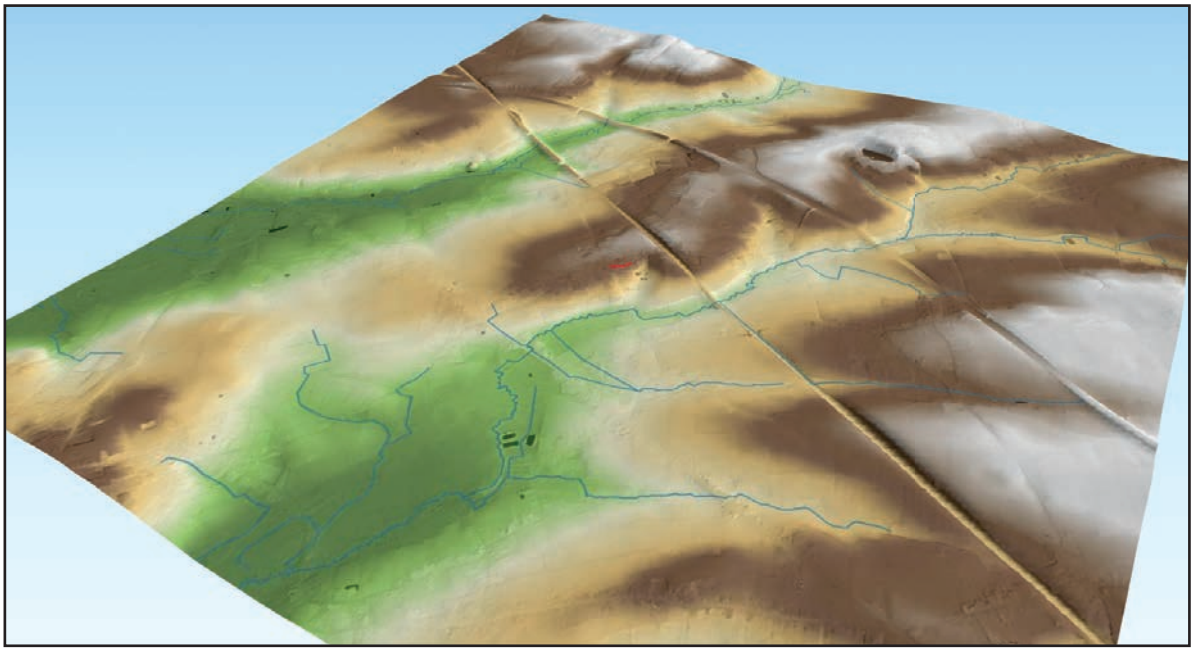

Fig. 11. Hoogtemodel van het projectgebied en omgeving (DTM, bron: AGIV & SOLVA).

Fig. 12. 2,5D hoogtemodel van het projectgebied en omgeving, 4x verticale overdrijving (DTM, bron: AGIV & SOLVA).

De hoogtes langs de zuidoost-noordwest-as schommelen over een afstand van ca. 530 m tussen +43,5 en +22,5 m TAW (hoogteprofiel 1). Binnen het projectgebied bevindt de TAW zich tussen ca. +38,6 en +39 m. Langs de zuidwest-noordoost-as schommelen ze over een afstand van ca. 290 m tussen +37 en +39 m TAW (hoogteprofiel 2). Binnen het projectgebied bevindt de TAW zich tussen ca. +38,3 en +39 m. Voor het projectgebied blijft de schommeling in hoogte dus minimaal.

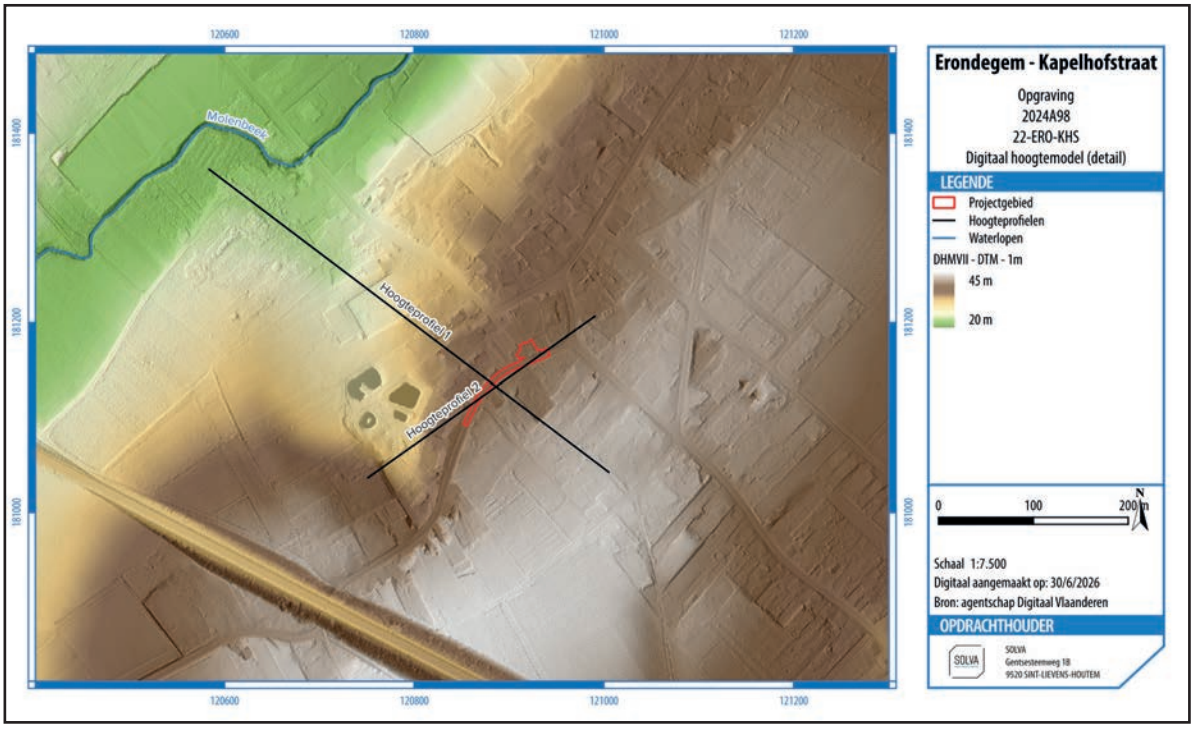

Fig. 13. Hoogtemodel van het projectgebied met aanduiding van de hoogteprofielen. Hoogteprofiel 1 loopt ZO-NW, hoogteprofiel 2 loopt ZW-NO. (DTM; bron: AGIV & SOLVA).

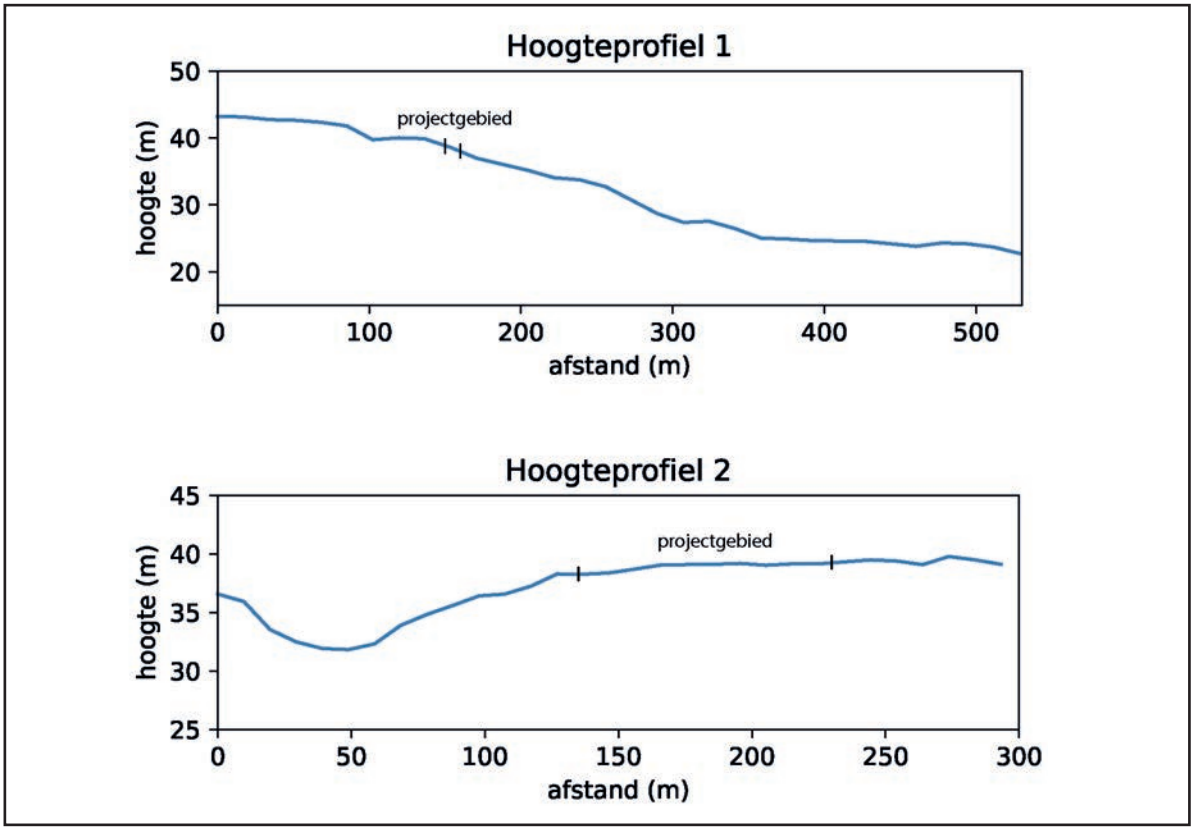

Fig. 14. Hoogteprofiel 1 (ZO-NW) en Hoogteprofiel 2 (ZW-NO) ter hoogte van het projectgebied (DTM; bron: AGIV & SOLVA).

Het projectgebied en de nabije omgeving zijn volledig verhard. De **potentiële bodemerosiekaart** geeft hierover dan ook geen info (Fig. 15). Gezien het projectgebied op de flank van een heuvelrug ligt, bestaat de kans dat er vóór de aanleg van de verharding enige erosie heeft plaatsgevonden. Gelet op de hellingsgraad en de gekarteerde gegevens uit de omgeving van het projectgebied is de oorspronkelijke potentiële erosiegraad vermoedelijk als 'medium' te beschouwen.

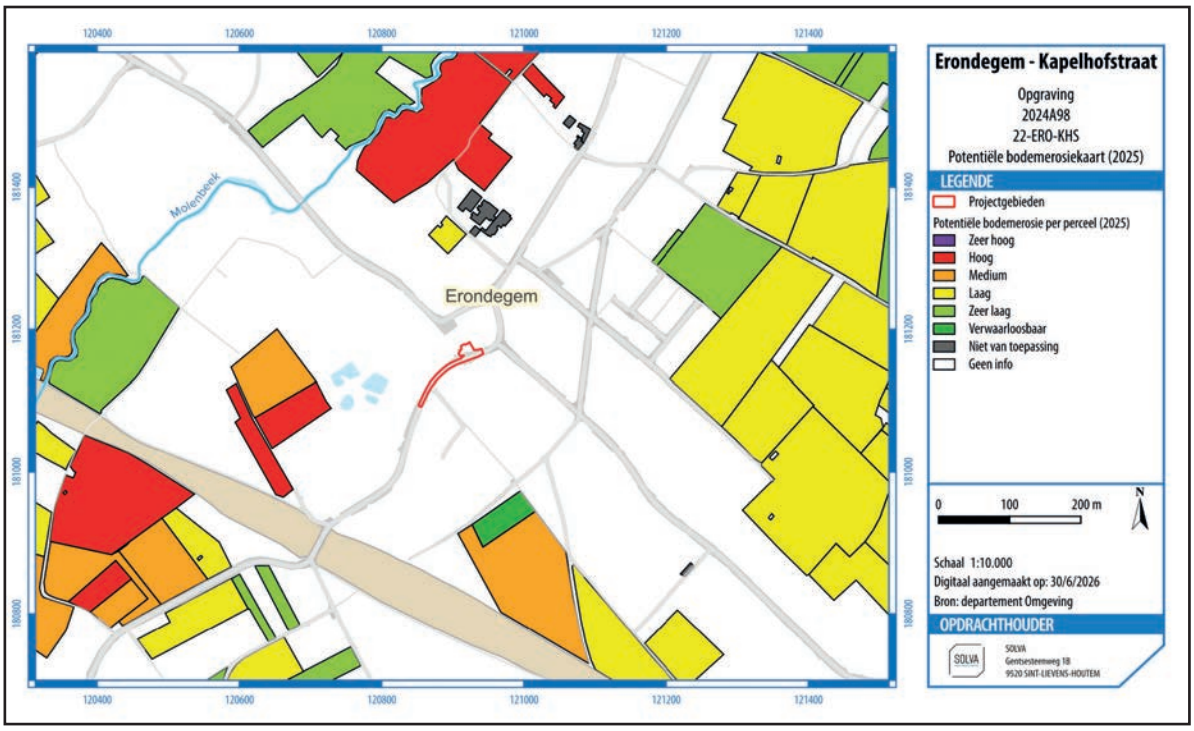

Fig. 15. Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV & SOLVA).

De **bodemkaart** geeft aan dat het projectgebied bestaat uit een bebouwde zone (OB) met antropogene, kunstmatige gronden (Fig. 16). Op de heuveltop, ten zuiden en ten westen van het projectgebied, wordt een Aba-bodem gekarteerd, al dan niet met een dikke (> 40 cm) A-horizont (Aba0). Dit zijn droge, niet gleyige leembodems met een textuur B-horizont of een weinig duidelijke kleur B-horizont. Lokaal kan er ook een structuur B-horizont aanwezig zijn (AbB(o)) door een antropogene invloed (afgraving van de leemgrond). Er kan aangenomen worden dat het oorspronkelijke bodemprofiel t.h.v. projectgebied ook onder een van bovenstaande bodemseries te classificeren was. Ten noorden van het projectgebied, lager op de helling, krijgen we de overgang naar matige natte zandleembodems (bodemseries Ldc, Ldp, Lhp...). Juist ten zuidwesten van het dorp, op ongeveer 150 m van de kerk, ligt een oud bronniveau en beektracé. Het is te herkennen op de bodemkaart en in de topografie, lopend van de bebouwde zone richting de Molenbeekvallei.[17] Vandaag de dag (en voor het eerst aangeduid op de topografische kaart van 1939) liggen er enkele vijvers (Fig. 31).

De **bodemassociatiekaart** (Fig. 17) karteert het projectgebied als een matig droge associatie met leemgronden met textuur B-horizont (associatie 32).

17 De Groote *et al.* 2018, 47.

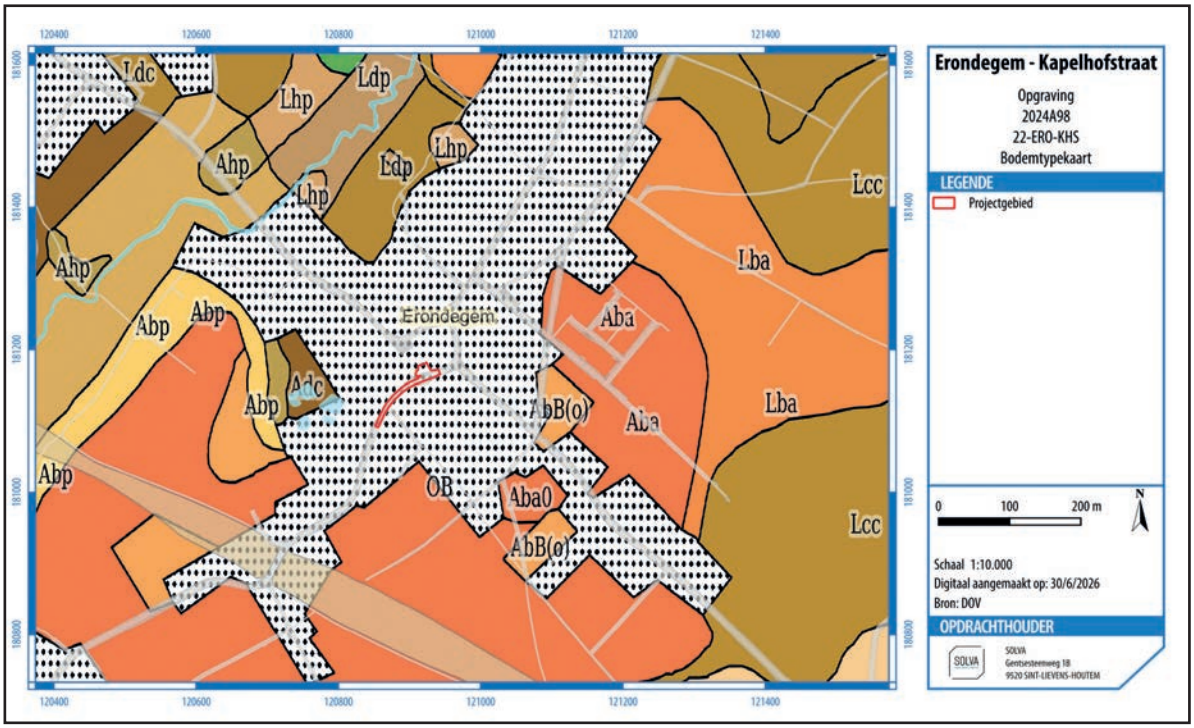

Fig. 16. Bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV & SOLVA).

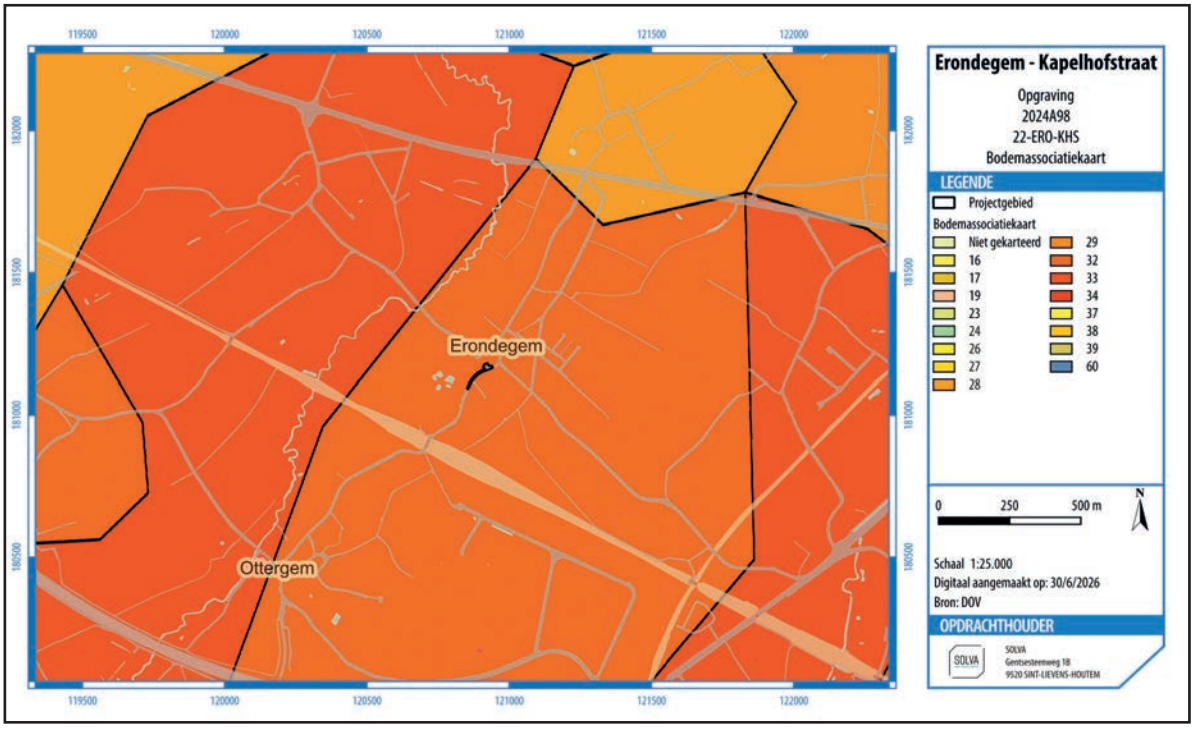

Fig. 17. Bodemassociatiekaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV & SOLVA).

3.1.3. Grondgebruik

Volgens de **bodemgebruikskaart** wordt het projectgebied volledig gebruikt voor bebouwing (Fig. 18). De bodemgebruikskaart is echter niet bijzonder gedetailleerd, het projectgebied bestaat voornamelijk uit wegenissen en een parking. De kartering van de meer gedetailleerde **bodembedekkingskaart** leunt al beter aan tegen de werkelijkheid en geeft autowegen, “overig afgedekt”, bomen, gras en struiken weer (Fig. 19).

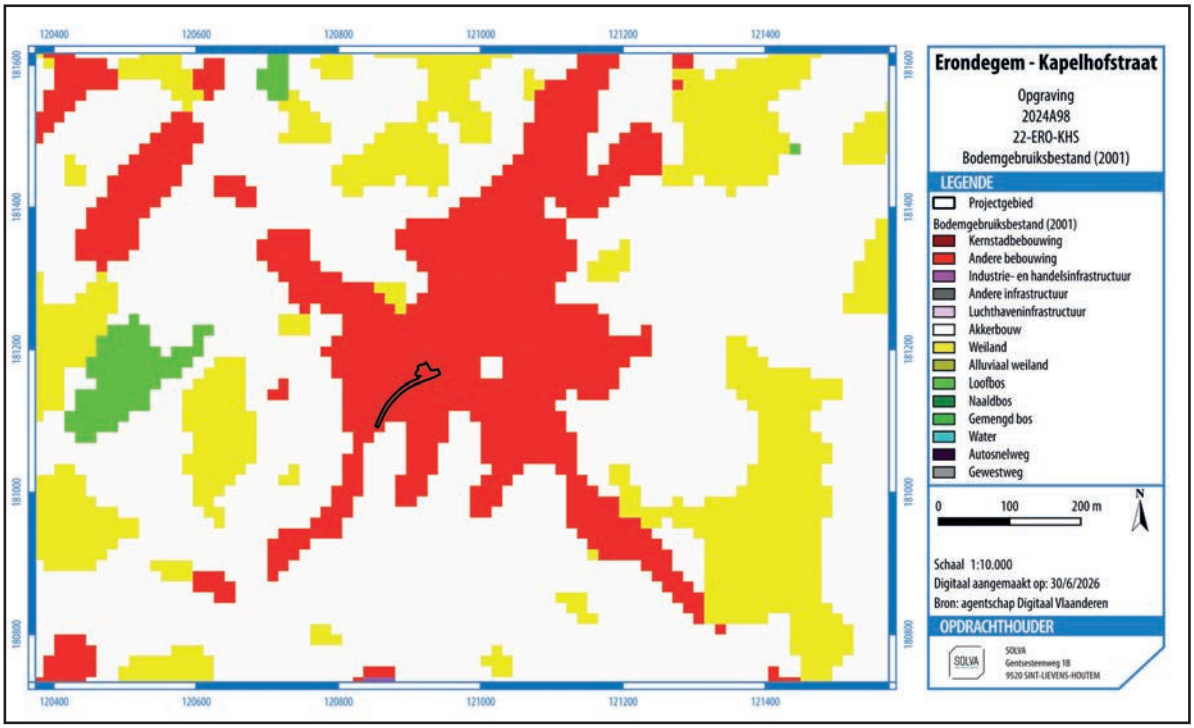

Fig. 18. Bodemgebruikskaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV & SOLVA).

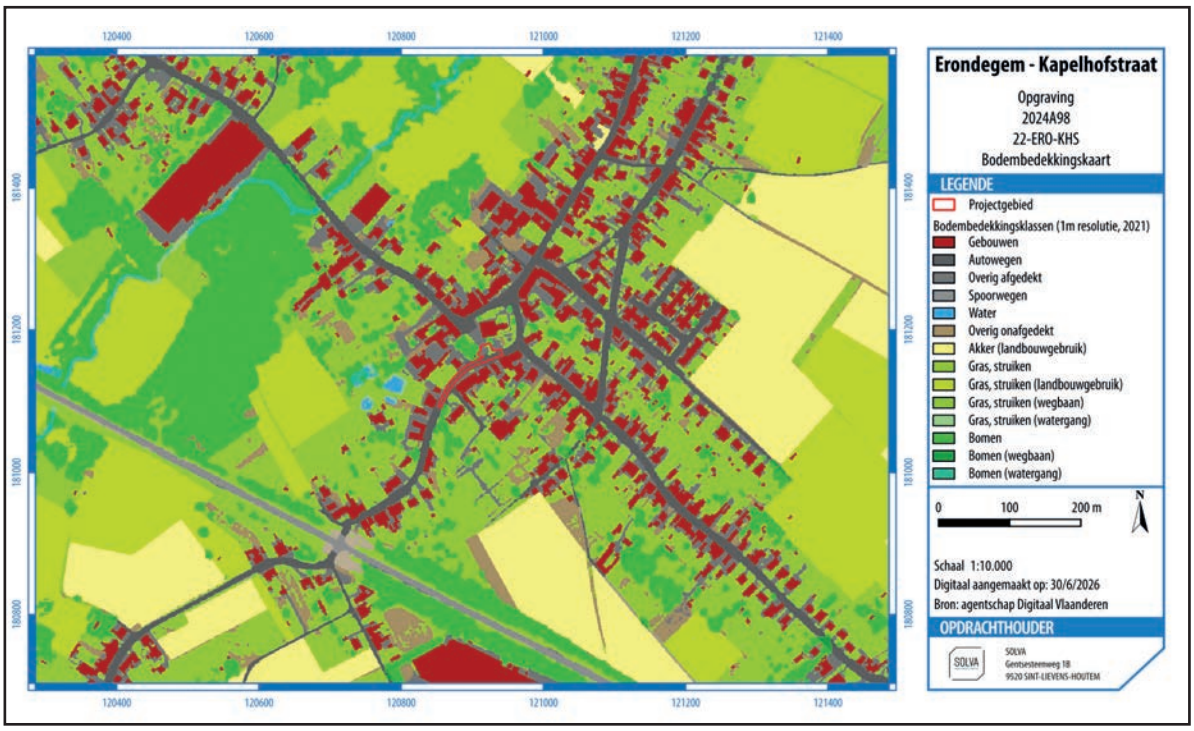

Fig. 19. Bodembedekkingskaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV & SOLVA).

3.1.4. Specifieke terreininformatie

Naar aanleiding van de wegenis- en rioleringswerken is in opdracht van Farys in 2018 een grondmechanisch bodemonderzoek uitgevoerd op drie locaties binnen het projectgebied door Geosonda bvba d.m.v. sonderingen, boringen, laboproeven en infiltratietesten (zie bijlage 4). In 2021 volgde naar aanleiding van het geplande bufferbekken een tweede grondmechanisch bodemonderzoek op het dorpsplein d.m.v. infiltratietesten (zie bijlage 5). Deze onderzoeken werden niet uitgevoerd vanuit een archeologische vraagstelling. Desalniettemin kunnen er enkele zaken uit afgeleid worden die relevant waren voor het vooronderzoek.

De boringen 2a en 2b uit het bodemonderzoek van 2018 zijn te situeren aan het einde van de aftakking van de Kapelhofstraat langs de pastorie. Uit de boorprofielen valt af te leiden dat de bouwvoor ca. 50 cm dik is met daaronder een 20 cm dikke, sterk zandige, (licht) bruine leemlaag, gevolgd door een 40 cm dikke, zwak siltige, zeer fijne, beige zandlaag. Deze laatste is wellicht te interpreteren als de top van de onverstoorde moederbodem.[18] De tussenliggende, 20 cm dikke leemlaag is vermoedelijk te interpreteren als een verbrokkelde bodemlaag waarbij de top van de moederbodem vermengd is met de bovenliggende bouwvoor. Het valt echter niet uit te sluiten dat het een (al dan niet verbrokkelde) B-horizont betreft of een oude ploeglaag. In ieder geval lijkt er t.h.v. de Kapelhofstraat aan de pastorie een relatief onverstoorde bodem aanwezig te zijn waarbij het leesbare archeologische niveau zich op ca. 70 cm -mv bevindt.

Zowel in 2018 als 2021 zijn verschillende boringen uitgevoerd t.h.v. de parking op het dorpsplein. In 2018 zijn de eerste drie pogingen gestaakt vanwege ondoordringbaar puin of een baksteenlaag op 40 en 80 cm -mv.[19] Zoals zal blijken is dit niet verwonderlijk gezien er op deze locatie historische bebouwing te situeren is. De geslaagde boringen (boringen PB1, 1a en 1b in 2018 en boringen I4a, I4b en I4c in 2021) tonen baksteenhoudende lagen met een variërende ondergrens van 25 tot 170 cm -mv.[20] De diepte waarop de top van de onverstoorde moederbodem wordt aangetroffen varieert eveneens en ligt tussen 75 en 170 cm -mv.

3.2. HISTORISCH KADER

3.2.1. Algemene geschiedenis van Erondegem

Erondegem vormt een Germaans toponiem met suffix *-inga haim*, wat '*woning van de lieden van*' betekent, in dit geval van een zekere Erold. Dit plaatsnaamtype werd aangewend van de 6de tot de 10de eeuw. De dorpsnaam verwijst zo rechtstreeks naar een vroegmiddeleeuwse bewoning, net als het *patrocinium* van de parochiekerk. Sint-Pieter is immers één van de patroonheiligen die de christianisatie in de 6de en 7de eeuw in het Schelde- en Leiebekken weerspiegelt, onder stimulans van de Merovingische monarchie en aristocratie.[21] De Merovingische vondsten uit 1935 langs de Kapelhofstraat zijn mogelijk ook in verband te brengen met deze plaatsnaam (zie hoofdstuk 3.3).

De oudste vermelding van de plaatsnaam dateert uit ca. 889 en staat in de zogenaamde '*liste courte*' van de abdij van Lobbes, één van de twee vroegmiddeleeuwse bezitslijsten van de abdij.[22] Het gaat in beide gevallen om een eenvoudige opsomming van plaatsen waar de abdij grondbezit heeft, en ze vormen een toevoeging aan het *Polypticon* (lijst der goederen) van de abdij uit 868/869. Erondegem wordt in de 'liste courte' omschreven als '*Eroldingeheim in pago Bragbattensi*'.[23] Het Sint-Pieterspatrocinium van de kerk doet vermoeden dat ze door de monniken van Lobbes gesticht is: ze was immers aan dezelfde heilige gewijd als de abdij.

Uit een bevestigingsoorkonde van het bezit van de Gentse Sint-Pietersabdij, uit 1036, blijkt dat ook deze abdij op dat moment grond bezat in Erondegem (*Erondeghem*).[24] De volgende vermelding dateert uit 1057, uit de 'huwelijksdotatie' die Folkardus van der Aa aan zijn aanstaande echtgenote Regilindis schenkt.[25] Dit omvat o.a. het bezit van Folkardus in

18 Bijlage 4, 44.
19 Bijlage 4, 3.
20 Bijlage 4, 16-17 en 44; Bijlage 5, 11.
21 De Groote *et al.* 2018, 47-48.
22 Devroey 1986. Erondegem staat ook in de '*liste longue*', die jonger is. Beide bezitslijsten zijn jonger dan de eigenlijke polyptiek en zijn ook niet als zodanig te benoemen, aangezien ze slechts een oplijsting van plaatsnamen geven zonder verdere toelichting over de aard en omvang van het abdijbezit.
23 https://web.archive.org/web/20070928195603/http://www.erpe-mere.be/FusieEnDeelgemeenten/1005/default.aspx?_vs=0_N,0,0&id=921 [online]
24 de Hemptinne *et al.* 2015, DiBe ID 600.
25 de Hemptinne *et al.* 2015, DiBe ID 7532. Het stuk is slechts bewaard als 18de-eeuwse kopie.

Erondegem, zowel wat betreft de kerk als wat betreft het dorp/het domein. Het gaat tegelijk om de oudste vermelding van de kerk: '*in Eroldingeim meam partem tam ecclesiae*'. Op dat moment is Erondegem samen met o.a. Erpe deel van het domein van deze heer van der Aa. De heren van Aa, met het centrum van hun macht gelegen te Anderlecht, behoorden tot de grootste allodiale grondbezitters te Brabant. De oorkonde uit 1057 toont aan dat Folkardus ook vele bezittingen buiten Anderlecht had.[26]

In 1108 schenkt de bisschop van Cambrai de altaarrechten van Erondegem, samen met deze van Impe, Ottergem, Sint-Maria-Lierde en Hemelveerdegem, aan de abdij van Geraardsbergen.[27] Impe en Ottergem worden daarbij vermeld als afhankelijk van Erondegem. Samen met Ottergem was Erondegem tot 1664 eigendom van de heren van Erpe. Erondegem en Ottergem vormden doorheen de tijd steeds één geheel. In het eerste kwart van de 13de eeuw wordt echter tweemaal melding gemaakt van een *miles* Jacob van Erondegem. In 1213 treedt hij op als getuige bij een oorkonde.[28] In 1220 is hij overleden, aangezien de respectievelijke oorkonde handelt over de oplossing van een conflict tussen de abdij van Geraardsbergen en Ermengardis, Jacobs weduwe, over hun bezittingen in Erondegem.[29] Het is onduidelijk hoe deze 13de-eeuwse vermeldingen van een *miles* van Erondegem in verband gebracht moeten worden binnen het allodiaal bezit van de heren van Erpe. Misschien betreft het een vazal van de heer van Erpe. Op basis van Van Isterdael's overzicht van de organisatie van het Land van Aalst[30] waren Erpe en Erondegem-Ottergem inderdaad onderdeel van de zgn. 'diverse dorpen', i.e. dorpen met een eigen dorpsheer. Misschien is de genoemde ridder Jacob van Erondegem ook in verband te brengen met een vermoedelijke mottesite of site met walgracht, gesitueerd ter hoogte van de verdwenen boerderij *Waeleken*, aan de Ganzendries en dus gelegen aan de overzijde van de Molenbeek ten opzichte van Erondegem-dorp.[31] In 1629 is er melding van een heerlijkheid 'berg te Erondegem', met als foncier een motte; het was een leen van de graaf van Vlaanderen.

In de 17de eeuw worden Erpe, Erondegem en Ottergem verhoffen tot baanderij/baronie, met als foncier in Erondegem een Hof te Erondegem. De ligging van dit hof is niet gekend. In de landelijke dorpskern is nog bebouwing aanwezig die teruggaat tot de 18de eeuw. Sinds 1977, met de fusie van gemeenten, hoort Erondegem bij de gemeente Erpe-Mere.

3.2.2. Historisch kader van het projectgebied

De parochiekerk Sint-Pietersbanden ligt op het kruispunt van een noordwest-zuidoost en noordoost-zuidwest route. De noordwest-zuidoost lopende route vormt het oude tracé van de weg Gent - Brussel. Deze route steekt hier de Molenbeek over. Wanneer in de 18de eeuw ten noorden van het dorp de steenweg Gent - Brussel werd aangelegd, verliest de oude route haar regionale rol. De noordoost-zuidwest lopende route is een lokale weg, een aftakking van de route Oudenaarde - Aalst vanaf Bambrugge naar Lede. Het projectgebied bevindt zich in de historische dorpskern ten zuiden en zuidwesten van de kerk Sint-Pietersbanden. De parochiekerk wordt voor het eerst vermeld in 1057 in de 'huwelijksdotatie' van Folkardus van der Aa; mogelijk is ze ouder en gesticht door de abdij van Lobbes (zie hoofdstuk 3.2.1). In 1108 komt het altaar van de kerk in het bezit van de abdij van Geraardsbergen. Enkel nog het Gotisch koor uit de 14de eeuw en een kruisingstoren uit de 16de eeuw zijn bewaard. Het schip van de huidige Sint-Pietersbandenkerk werd gebouwd in 1846-1847. Het betreft een nu driebeukig schip met vier traveeën, een vierkante kruisingstoren, een rechthoekig

26 Bauters & De Boeck 2010, 71.
27 de Hemptinne *et al.* 2015, DiBe ID 10395.
28 de Hemptinne *et al.* 2015, DiBe ID 7532.
29 de Hemptinne *et al.* 2015, DiBe ID 31786.
30 Van Isterdael 1994. Van Twembeke (1962, 216) stelt daarentegen dat Erondegem allodiaal bezit was en Ottergem één van '*s graven propre* dorpen. Hiervoor wordt geen bronvermelding gegeven. Op zich zijn beide kwalificaties onder de meer algemene noemer van 'diverse dorpen' te vatten.
31 Opgenomen in de CAI onder ID 996988. Zie ook hoofdstuk 3.3.

Fig. 20. Ingescande foto's van het voormalige woonhuis, gelegen naast de gesloten hoeve ten zuidwesten van de parochiekerk: een haakse bakstenen aanhorigheid van één bouwlaag onder een zadeldak grenzend aan het kerkhof (bron: familie D'Haese).

Fig. 21. Zicht op de Sint-Pietersbandenkerk en het kerkhof vanuit het noordoosten. Links van de kerk is het voormalige woonhuis te zien, datum onbekend (bron: https://www.heemkunde-erpe-mere.be/, nummer B 405).

koor met twee traveeën en vlakke koorsluiting, en aansluitende rechthoekige sacristie van eveneens twee traveeën. Ten zuiden in de oksel van het koor en het schip bevindt zich een traptorentje.[32] Het oorspronkelijke ommuurde kerkhof van de parochiekerk werd eind jaren 60 - begin jaren 70 van de 20ste eeuw verwijderd. Uit het vooronderzoek blijkt dat het kerkhof niet volledig ontruimd werd. De proefput op het voormalige kerkhof bracht 21 begravingen aan het licht. 18 skeletten behoorden tot de 20ste eeuw, waarbij sommige individuen in een plastiek zak waren begraven. Drie oudere begravingen zijn ruim te dateren tussen de 15de en 19de eeuw.[33]

Ten zuidwesten van de parochiekerk bevond zich voorheen een gesloten hoeve met gebouwen gegroepeerd rondom een vierkante gekasseide binnenkoer met tuin. Het boerenburgerhuis was van het dubbelhuistype uit de 19de eeuw met twee bouwlagen van vijf traveeën onder een zadeldak (Vlaamse pannen). Er naast bevond zich de rechthoekige inrijpoort, opgenomen in de stalvleugel. Ten zuiden van de gesloten hoeve bevond zich een tweede woonhuis: een haakse bakstenen aanhorigheid van één bouwlaag onder een zadeldak (Vlaamse pannen). Mogelijk vormde dit gedeelte het voormalige woonhuis uit de tweede helft van de 18de eeuw met enkele 19de-eeuwse aanpassingen (Fig. 20 & Fig. 21). Aanpalend was een schuur met houten bebording.[34] Op deze gebouwen sloot de voormalige kerkhofmuur aan. Het tweede woonhuis valt volledig binnen het projectgebied zoals te zien op historisch kaartmateriaal als de Atlas der Buurtwegen (Fig. 26). Hoewel de gebouwen geklasseerd waren als erfgoedobject, werden ze in de jaren 70 of 80 van de 20ste eeuw gesloopt. Er zijn weinig foto's bewaard van het woonhuis, drie ingescande foto's werden ons bezorgd door de kinderen van de laatste bewoners.[35]

3.2.3. Inventaris onroerend erfgoed

Binnen het projectgebied is geen geïnventariseerd erfgoed meer aanwezig, de reeds eerder besproken hoeve en het woonhuis werd afgebroken in de jaren 70 of 80 van de 20ste eeuw.

In de onmiddellijke omgeving is de parochiekerk van Sint-Pietersbanden geïnventariseerd als vastgesteld bouwkundig erfgoed sinds 2009, waarbij de toren en het koor aangeduid zijn als beschermd monument sinds 1943.[36] Ook de pastorie met omliggende tuin vormen vastgesteld bouwkundig erfgoed sinds 2009, waarbij de pastorie in 2023 afzonderlijk werd aangeduid als beschermd monument.[37] De kern van het huidige pastoriegebouw dateert uit 1630, maar de oudste vermelding van een pastorie te Erondegem dateert reeds uit 1567, hoewel het niet zeker is dat deze oude vermelding betrekking heeft op de huidige pastorie. Het gebouw werd in de loop der eeuwen aangepast en hersteld.

Net ten westen van de parochiekerk is nog een boerenwoning uit het eerste kwart van de 19de eeuw aangeduid als vastgesteld bouwkundig erfgoed sinds 2009.[38] Het bestaat uit een dubbelhuis met zeven traveeën en één bouwlaag onder een zadeldak. Het is een bakstenen gebouw dat oorspronkelijk een bepleisterde en beschilderde voorgevel met aflijnende kroonlijst had.

32 Agentschap Onroerend Erfgoed 2026: Parochiekerk Sint-Pietersbanden [online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/8287
33 Verbeke, De Graeve & De Maeyer 2023, 93.
34 Agentschap Onroerend Erfgoed 2026: Gesloten hoeve [online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/8288
35 Met dank aan Wim D'Haese.
36 Agentschap Onroerend Erfgoed 2026: Parochiekerk Sint-Pietersbanden [online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/8287
37 Agentschap Onroerend Erfgoed 2026: Pastorie Sint-Pieter in bandenparochie met tuin [online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/8293
38 Agentschap Onroerend Erfgoed 2026: Boerenwoning [online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/8295

3.2.4. Cartografische studie

3.2.4.1. Caerte ende discriptie figuerative vande gheel den Lande van Aelst, Jacques Horenbault (1596)

Op de Horenbaultkaart is de parochiekerk van Erondegem te herkennen naast de vermelding '*Eerdeghem*' (Fig. 22). Het stratenpatroon in en rond de dorpskern is goed te herkennen, met name de noordwest-zuidoost-as gevormd door de Kuilstraat en Hoogstraat, en ook de noordoost-zuidwest-as gevormd door de Zandstraat en de Kapelhofstraat. Beide assen worden door de Sint-Pietersbandenkerk onderbroken.

Fig. 22. Kaart van Horenbault met het dorpscentrum van Erondegem en omgeving (© Parijs, Bibliothèque national de France, Cartes et plans, Rés. Ge AA. 817).

Ten noordwesten van de Sint-Pietersbandenkerk, langs de Kuilstraat, is een heuvel zichtbaar, beplant met drie bomen. Mogelijk betreft het hier een verdwenen motte-structuur.[39] Ten zuidoosten van de parochiekerk bevindt zich een molen, gekarteerd aan de noordkant van de splitsing van de Sint-Hubertusweg.

3.2.4.2. Figurative Caerte ghemaect naar de rechte proportie ende gheleghen heyt yande gheheele scituatie vanden lande van Aelst, Philips de Dijn (toegeschreven) (1626)

De kaart van Philips De Dijn toont een gelijkaardige situatie als op de Horenbaultkaart, maar geeft deze omgekeerd weer. Het noorden ligt op deze kaart onderaan, het zuiden bovenaan (Fig. 23). Ten zuiden en ten noorden van de parochiekerk bevinden zich respectievelijk terug de molen en de mogelijke motte-structuur, afgebeeld als een cirkelvormig eiland met omgevende gracht en bomen.

39 Zie hoofdstuk 3.2.1.

Fig. 23. Kaart van De Dijn met het dorpscentrum van Erondegem en omgeving (het noorden bevindt zich onderaan) (© Brussel, Algemeen Rijksarchief, Familie van Arenberg. Kaarten en plannen, 2574).

3.2.4.3. Villaretkaart (1745 – 1748)

De eerste vlakdekkende topografische kaart van een groot deel van Vlaanderen is de zogenaamde Villaretkaart, die tussen 1745 en 1748 vervaardigd werd door het Franse leger. Door een foutenmarge bij de opmeting en het georefereren is de moderne projectie van de Villaretkaart niet volledig accuraat. Erondegem wordt op deze kaart gespeld als *Eerdeghem* en *Erendeghem* (Fig. 24).

De huidige dorpskern van Erondegem lijkt weinig veranderd t.o.v. de historische dorpskern die hier is gekarteerd. Zo is het stratenpatroon van de dorpskern nagenoeg hetzelfde gebleven. Enkel de vertakking van de Kapelhofstraat langs de pastorie en enkele straten ten noordoosten van de kerk, zoals de Lange Nieuwstraat, de Korte Nieuwstraat en de Bovenweg, zijn nog niet aanwezig.

De parochiekerk heeft een met bakstenen ommuurd kerkhof. Ten zuidwesten van de kerk is de gesloten hoeve met het woonhuis dat grensde aan het kerkhof, nog niet aanwezig. Langs de Kapelhofstraat, ten zuiden van de kerk, staan enkele gebouwen afgebeeld. Zoals uit latere, meer nauwkeurig gegeorefereerde kaarten zal blijken, bevinden twee gebouwen zich deels binnen de contouren van het projectgebied. De molen wordt aan de noordkant van de splitsing van de Sint-Hubertusweg gekarteerd.

Op Fig. 24 ligt de motte-structuur buiten beeld. Dit geldt ook voor de jongere kaarten, aangezien het niet relevant is voor dit onderzoek. De site is wel nog te herkennen op de 18de - 19de-eeuwse kaarten, maar is vanaf de Villaretkaart verworden tot een rechthoekige, eerst twee- en later éénledige site met walgracht.

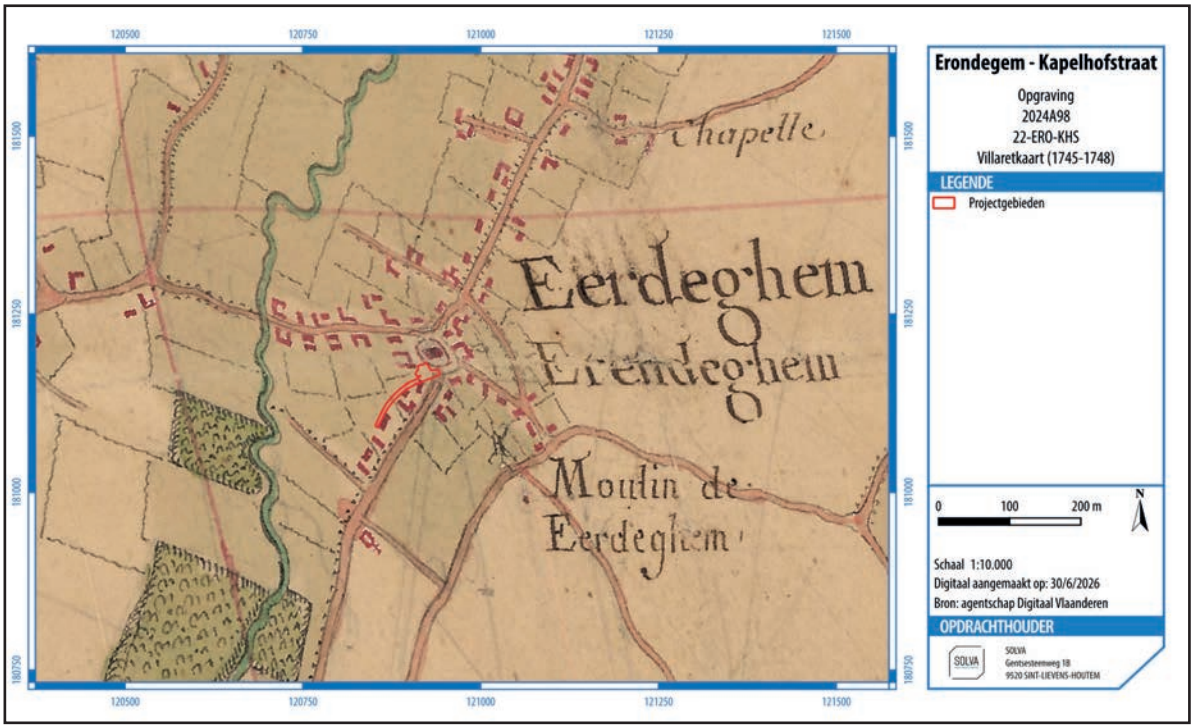

Fig. 24. Aanduiding van het projectgebied op de Villaretkaart (1745-1748).

3.2.4.4. Joseph-Jean-François graaf de Ferraris - Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsdom Luik: Aelst (1771-1778)

De Ferrariskaart geeft grotendeels hetzelfde beeld als de Villaretkaart maar kent een iets accuratere projectie (Fig. 25). Het dorp staat nu ook voor het eerst gekarteerd als *Erondegem*. Enkele kleine verschillen zijn op te merken. Zo sluit de kerkhofmuur ten zuidwesten van de parochiekerk aan op een gebouw aan de Kapelhofstraat. De gesloten hoeve is nog niet aanwezig, maar dus wel het (voormalige) woonhuis. Rekening houdend met de afwijkingen ten gevolge van de georeferentie van de kaart, bevindt dit gebouw zich binnen het projectgebied.

Fig. 25. Aanduiding van het projectgebied op de Ferrariskaart (1771-1778).

Ondanks dat het woonhuis samen met de later aangrenzende 19de-eeuwse gesloten hoeve geklasseerd waren als erfgoedobject, werden ze in de jaren 70 of 80 van de 20ste eeuw gesloopt.[40] Een L-vormig gebouw ten zuiden van de Kapelhofstraat bevindt zich op latere kaarten binnen de contouren van het projectgebied, steeds met een iets andere vorm. Het pastoriegebouw is nu min of meer op haar reële positie gekarteerd. De molen die eerder aan de noordkant van de splitsing van de Sint-Hubertusweg werd geplaatst, is hier gekarteerd aan de zuidkant van deze splitsing. Naast de molen is tevens een bidplaats afgebeeld.

De Ferrariskaart vertelt ons ook iets meer over het historisch landgebruik rond het dorpscentrum. Het landschap wordt gedomineerd door akkerland, met name ten (zuid)oosten maar ook ten noorden, aan de overzijde van de Molenbeek. In de beekvallei domineert grasland; de Molenbeek zelf is afgezoomd door bomen op beide oevers. Qua landschapskarakter kent het dorp een bocagelandschap, dat aansluit bij bocage in de beekvallei. Ten oosten van het dorp ligt een open kouterlandschap.

3.2.4.5. Atlas der Buurtwegen (ca. 1841)

De georeferentie van de Atlas der Buurtwegen is vrij accuraat ter hoogte van het projectgebied (Fig. 26). Het stratenpatroon binnen het dorp is nagenoeg hetzelfde als op heden. Zo zijn nu ook de voorlopers van de Lange Nieuwstraat, de Korte Nieuwstraat en de Bovenweg aanwezig. De aftakking van de Kapelhofstraat langs de pastorie staat gemarkeerd als Buurtweg 40 en loopt door tot aan de Sint-Hubertusweg (Buurtweg 9 en 10). De molen aan de splitsing van de Sint-Hubertusweg lijkt verdwenen te zijn. De hoofdbaan van de Kapelhofstraat is Buurtweg 5 en de Kuilstraat aan de kerk wordt Buurtweg 1 genoemd.

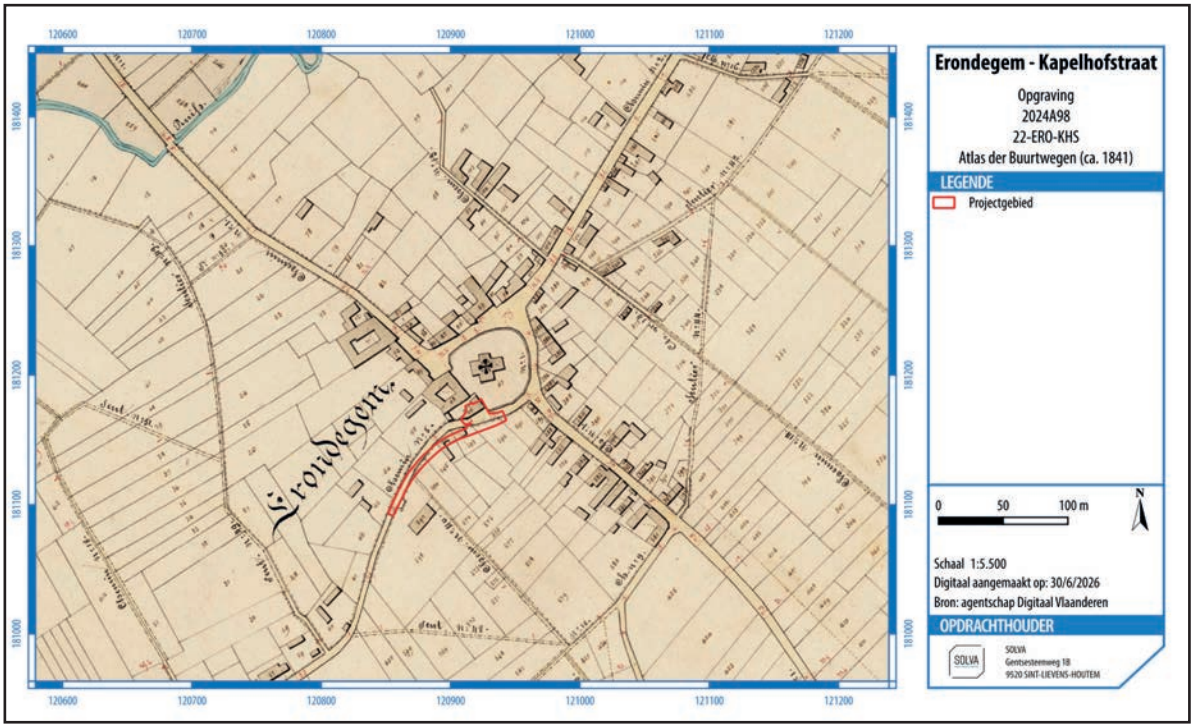

Fig. 26. Aanduiding van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1841).

Ten zuidwesten van de kerk zijn nu twee gebouwen aanwezig waar de kerkhofmuur op aansluit. Het kleinere gebouw aan de Kapelhofstraat bevindt zich volledig binnen de contouren van het projectgebied en was reeds afgebeeld op de Ferrariskaart. Het grotere, vierkante hoevegebouw met binnenplaats bevindt zich buiten het projectgebied. Beide gebouwen waren opgenomen als erfgoedobject in de inventaris van het onroerend erfgoed,

40 Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Gesloten hoeve [online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/8288

maar werden gesloopt in de jaren 70 of 80 van de 20ste eeuw (zie hoofdstuk 3.2.2). Het gebouw aan de overkant, ten zuiden van de Kapelhofstraat, komt vermoedelijk overeen met een gebouw dat reeds op de Villaretkaart en de Ferrariskaart aanwezig was. Hier en ook op de Poppkaart bevindt het zich binnen de contouren van het projectgebied. Deze kaarten zijn vrij nauwkeurig en wijzen erop dat het tracé van de Kapelhofstraat thans nauwelijks gewijzigd is. Enkel ten zuiden van de kerk lijkt een bocht nu iets afgesneden te zijn, waardoor de huidige wegenis te situeren is ter hoogte van enkele percelen en de twee gebouwen langs het oorspronkelijke tracé.

Op de Atlas der Buurtwegen toont Erondegem zich als een vrij groot dorp met een dichte bebouwing, hoofdzakelijk geconcentreerd langs de huidige Zandstraat en Hoogstraat. In noordoostelijke richting neemt de densiteit af, richting de steenweg Gent - Brussel.

3.2.4.6. Philippe Vandermaelen – Cartes topographiques de la Belgique (1846-1854)

De Vandermaelenkaart is minder gedetailleerd en minder nauwkeurig dan de Atlas der Buurtwegen. Ze levert voor het projectgebied geen bijkomende informatie (Fig. 27).

Fig. 27. Aanduiding van het projectgebied op de Vandermaelenkaart (1846-1854).

3.2.4.7. Philippe Chrétien Popp – Atlas Cadastral Parcellaire de la Belgique (1842-1879)

De kadasterkaart van Popp toont een gelijkaardige situatie als op de Atlas der Buurtwegen (Fig. 28). De straten zijn hier nu met naam genoemd: de volledige Kapelhofstraat staat gekarteerd als de *Dokkestraet* en de Kuilstraat als *Erpestraet*. Het pastoriegebouw is aangeduid met *Presbytère*.

Enkel de noordelijke helft van het kerkhof lijkt ommuurd te zijn. Het uitzicht van enkele gebouwen binnen het projectgebied lijkt licht gewijzigd te zijn in vergelijking met de Atlas der Buurtwegen.

Fig. 28. Aanduiding van het projectgebied op het kadasterplan van Popp (1842-1879).

3.2.4.8. Topografische kaarten van 1873, 1904 & 1939

De topografische kaart van België uit 1873 vormt een eerste gedetailleerde militaire stafkaart, met o.a. hoogtelijnen (Fig. 29). De situatie is grotendeels dezelfde als op de andere 19de-eeuwse kaarten. Het woonhuis dat aansloot op het kerkhof, ten zuiden van de parochiekerk, is echter niet gekarteerd. Ten zuiden van de kerk lijkt de Kuilstraat door te lopen, waardoor de kerk nu langs alle zijden door een straat omgeven wordt. De topografische kaarten van 1904 (Fig. 30) en 1939 (Fig. 31) tonen daarentegen weer de 'oude' situatie, met aaneengesloten bebouwing langsheen de zuidwestelijke zijde van de kerksite. Vermoedelijk is de situatie weergegeven op de kaart van 1873 eerder onjuist, er zou wel steeds sprake zijn geweest

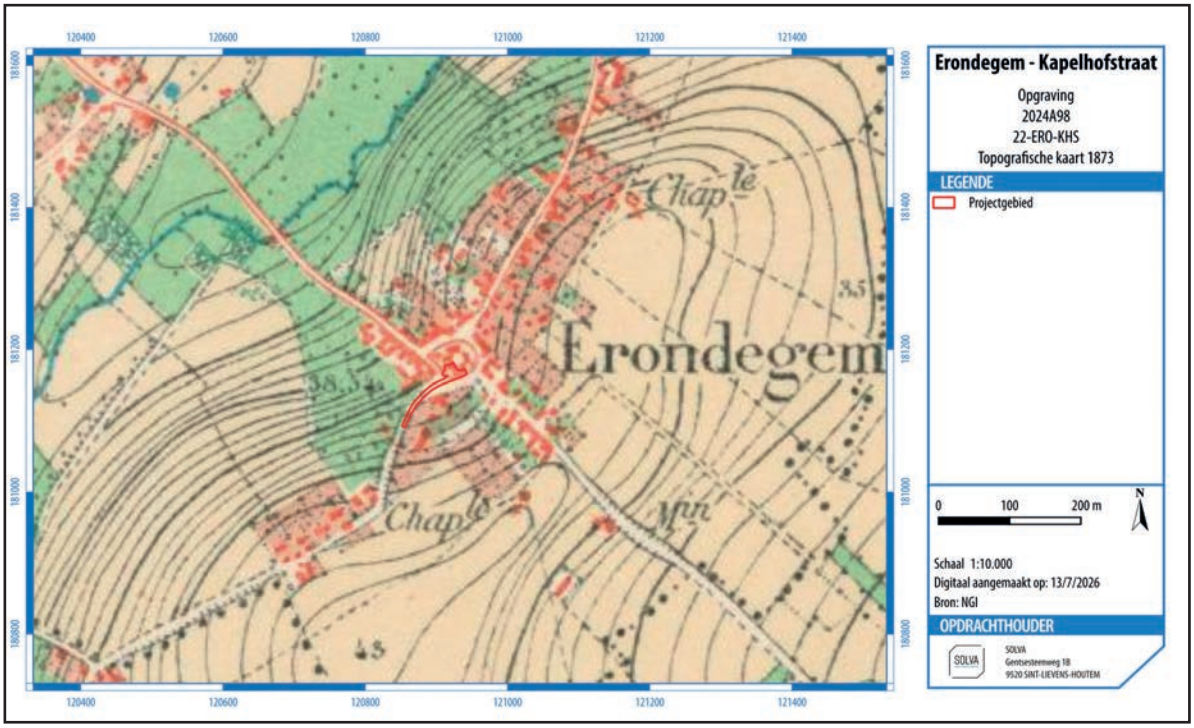

Fig. 29. Aanduiding van het projectgebied op de topografische kaart van 1873.

van een wegeltje voor voetgangers. Op de topografische kaart van 1873 lijkt ook de bocht in de Kapelhofstraat, net ten zuiden van parochiekerk, het huidige tracé te hebben. Twee gebouwen werden daarvoor afgebroken om het tracé van de Kapelhofstraat te wijzigen.

Voornamelijk op de topografische kaart van 1939 is een sterke uitbreiding van de bewoning te zien, in alle richtingen. Ook de aanleg van de spoorweg zorgt voor sterke wijzigingen in het landschap.

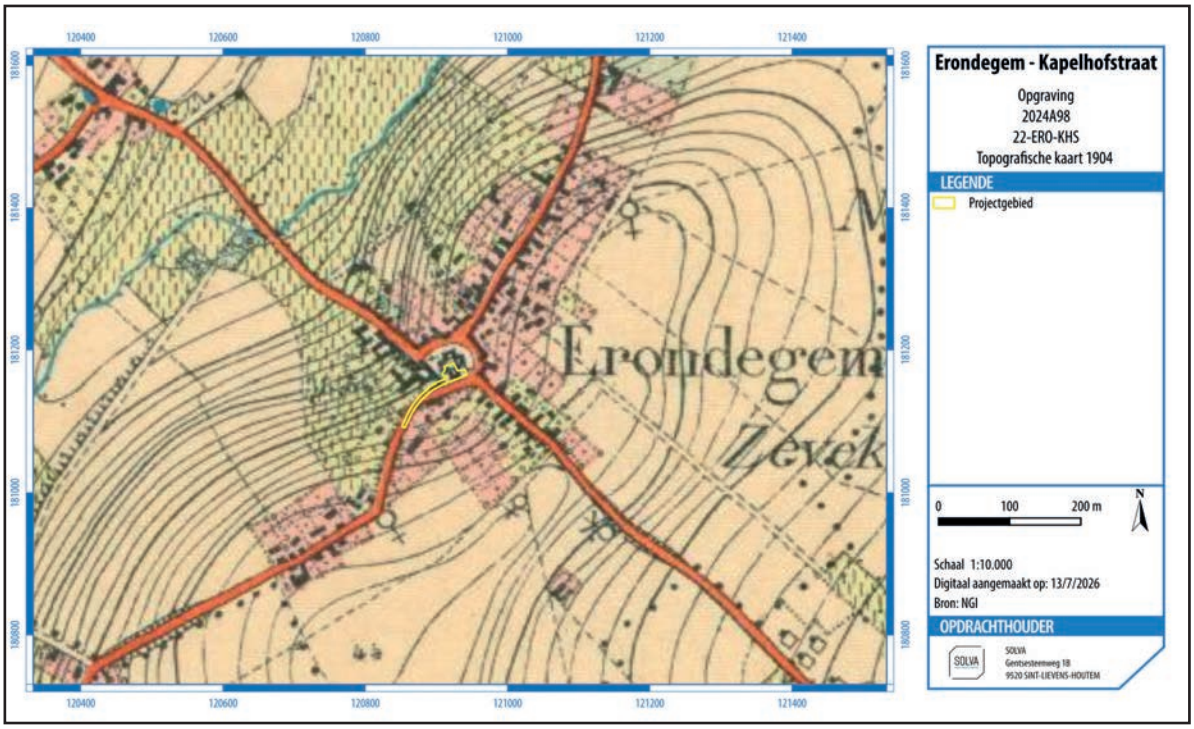

Fig. 30. Aanduiding van het projectgebied op de topografische kaart van 1904.

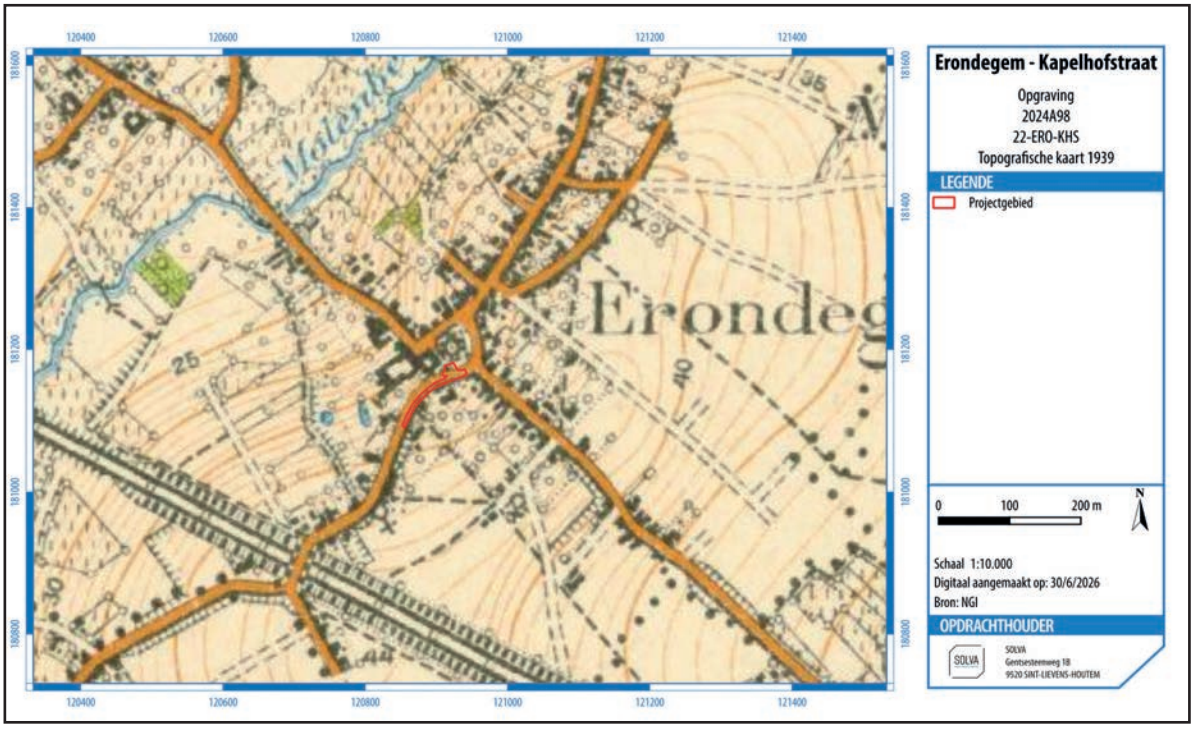

Fig. 31. Aanduiding van het projectgebied op de topografische kaart van 1939.

3.2.4.9. Recente luchtfoto's

Op de luchtfoto's uit 1971 en 1979-1990 is de gesloten hoeve ten zuidwesten van de parochiekerk, aansluitend op het kerkhof, nog aanwezig. Het voormalige woonhuis uit de 18de eeuw lijkt reeds op de luchtfoto van 1971 afgebroken. Het kerkhof is op de orthofoto van 1979-1990 duidelijk niet meer in gebruik en heraangelegd tot een groenzone en parking.

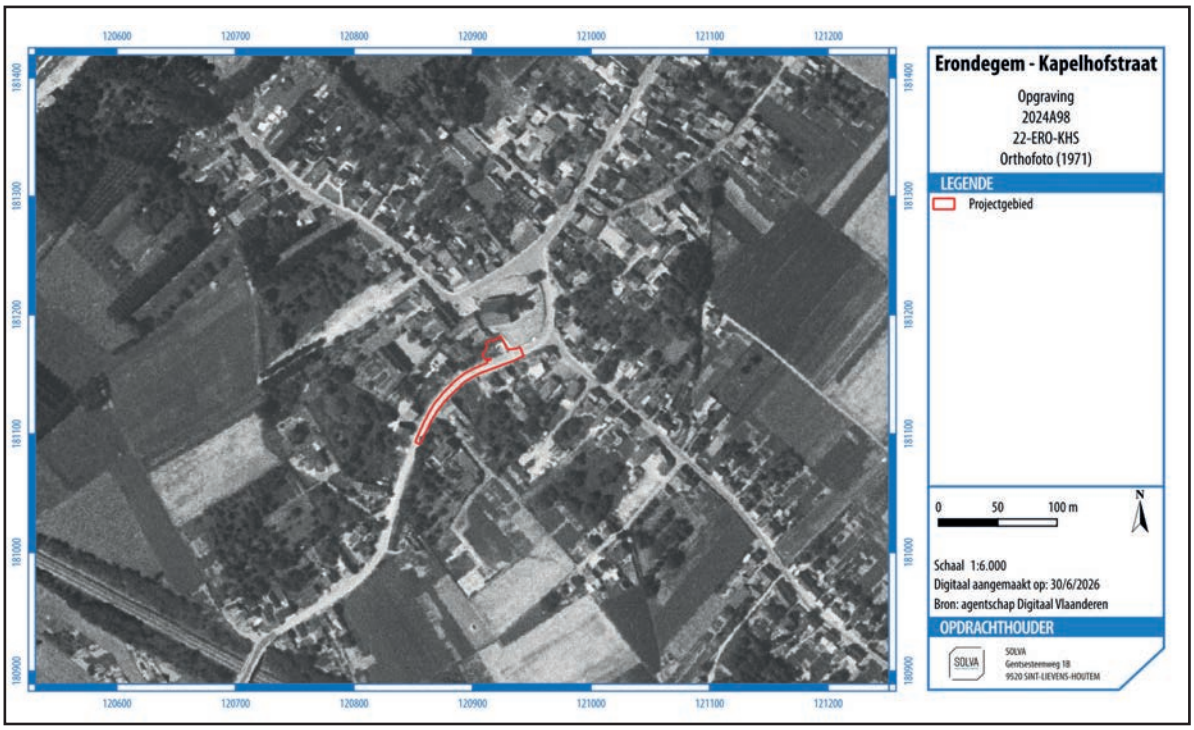

Fig. 32. Orthofoto uit 1971 met aanduiding van het projectgebied.

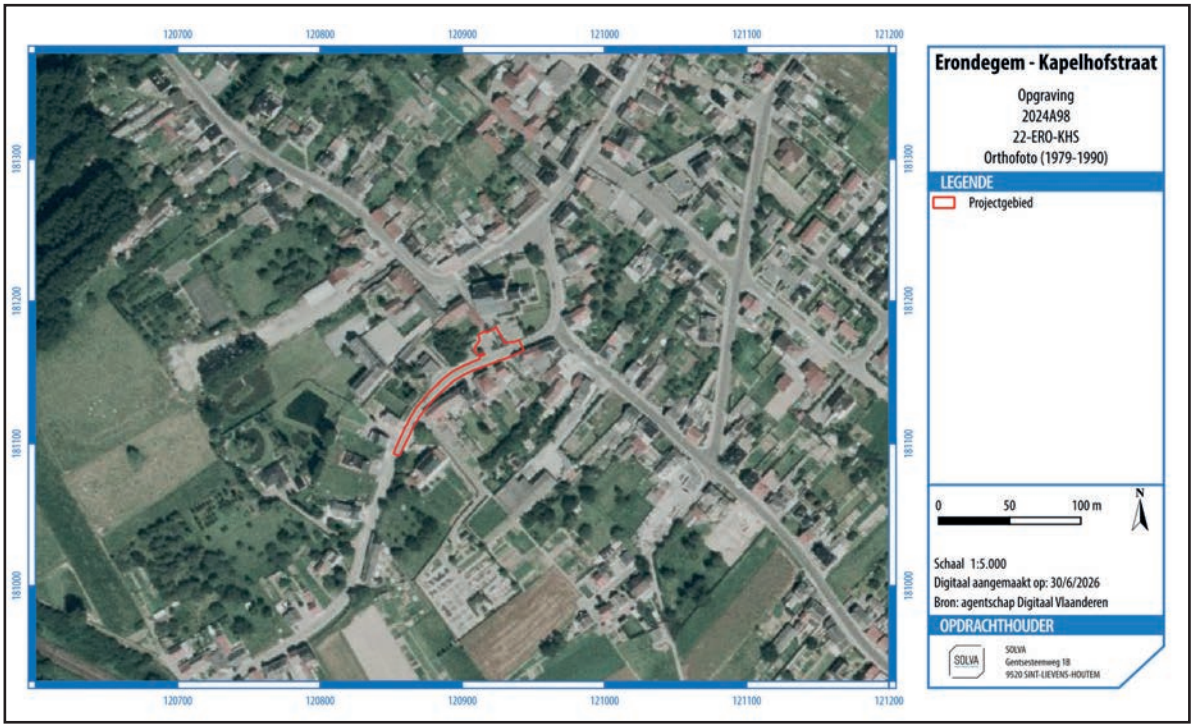

Fig. 33. Orthofoto uit 1979-1990 met aanduiding van het projectgebied.

De orthofoto uit de periode 1979-1990 toont dat het volledige gebied, aangeduid als woonzone op het Gewestplan, is ingenomen door bebouwing. De Lange Nieuwstraat is daarbij verder doorgetrokken tot aan de steenweg. De woonuitbreidingsgebieden zijn ook deels aangesneden, al blijven ze grotendeels landbouwgebied. Ten zuiden is het bedrijventerrein grotendeels ontwikkeld. Sindsdien is de situatie ter hoogte van Erondegem eigenlijk nauwelijks veranderd. Vandaag de dag maakt het zo deel uit van een uitgestrekt bebouwd gebied, waarin (gegroeide) historische kernen verbonden worden door linten.

Fig. 34. Orthofoto uit 2025 met aanduiding van het projectgebied.

3.3. ARCHEOLOGISCH KADER

Het raadplegen van de Centrale Archeologische Inventaris (Fig. 35) leverde geen informatie op over het onderzoeksgebied zelf. **CAI 988498** vormt het volledige projectgebied van het vooronderzoek, in de vorm van proefputten, van deze opgraving. **CAI 156004** wijst niet op een archeologisch onderzoek, maar is de locatie van de parochiekerk Sint-Pietersbanden. Ook de Sint-Paulus-Bekeringkerk te Ottergem (**CAI 157322**) is opgenomen in de CAI. Het 13de-eeuwse laat-Romaanse koor van deze parochiekerk is nog bewaard gebleven in de huidige kerk.

In 1935 zijn bij ontginningswerken meerdere vondsten uit de Romeinse en de Merovingische periode ingezameld (Fig. 36). De toevalsvondst is gelokaliseerd aan de Kapelhofstraat (**CAI 152411**).[41]

Tijdens de kleiwinning voor een lokale steenbakkerij werden drie *sestertii* uit de tweede helft van de 2de eeuw n. Chr. en een geringe hoeveelheid Romeins aardewerk aangetroffen. Daarnaast werden ook verschillende vondsten uit de Merovingische periode gedaan, als aardewerk, spinschijfjes en parels.

Getuigen van de vondsten spreken ook van “min of meer rechthoekige” verkleuringen in de klei. Op basis van de getuigenissen en de Merovingische vondsten wordt vermoed dat er zich op deze locatie een Merovingisch grafveld bevindt. De relatie tot het Romeins materiaal

41 De Swaef 1986, 6-9.

is onduidelijk: ze kunnen als grafgift aanwezig geweest zijn in de Merovingische graven of kunnen afkomstig zijn van een Romeinse nederzetting op dezelfde plaats, verstoord door de Merovingische graven. Tijdens het vooronderzoek op de Kapelhofstraat (**CAI 988498**) werd in de nabijgelegen proefput V een Romeinse munt aangetroffen in de kabelsleuf, wat een aanwijzing kan zijn voor Romeinse aanwezigheid op korte afstand. Maar de proefput liet niet toe om de eventuele aan- of afwezigheid van het Romeinse of Merovingische grafveld te evalueren. Het onderzoek maakte duidelijk dat eventuele oudere sporen op het tracé van de Kapelhofstraat wellicht weg geërodeerd zijn, althans in de zones waar de weg een hellend verloop kent.[42]

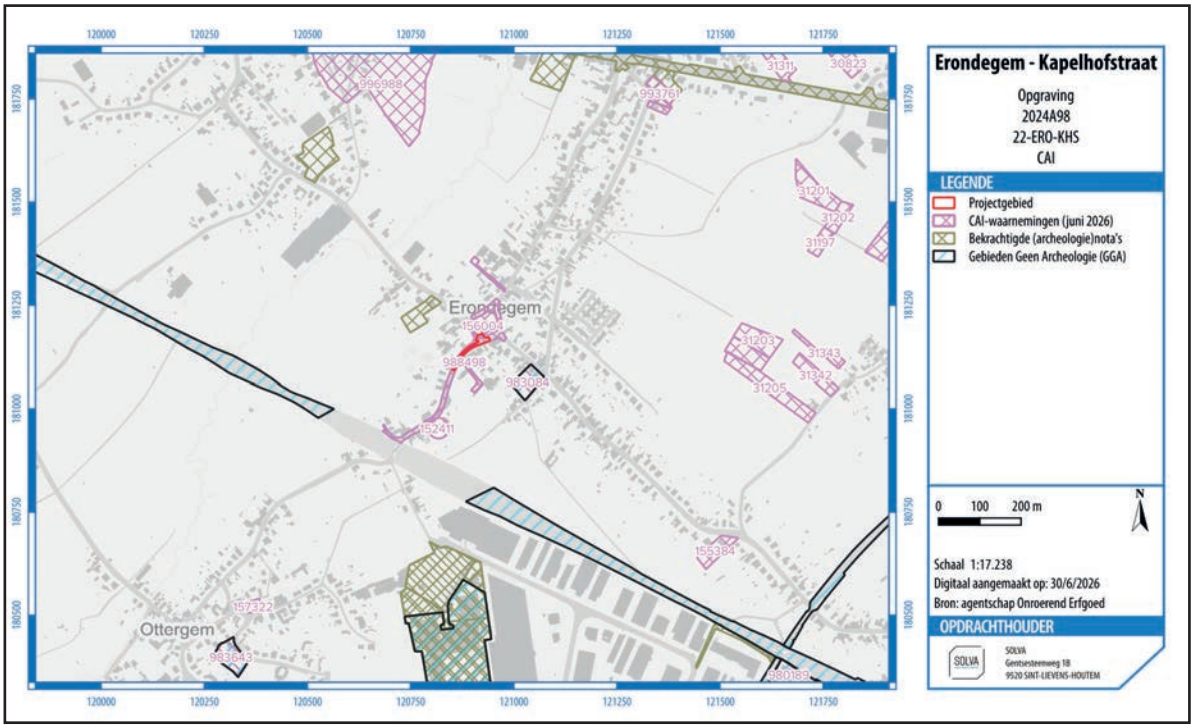
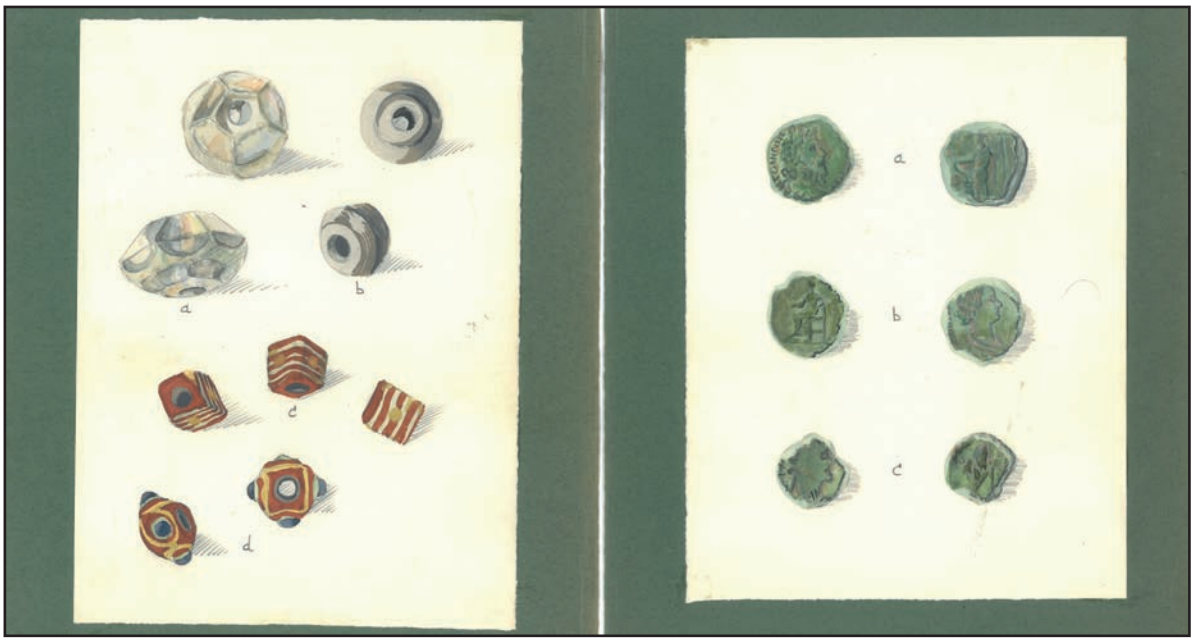

Fig. 35. Aanduiding van het projectgebied op de CAI.

Fig. 36. Ingekleurde tekeningen van de Merovingische spinschijfjes en glaskralen (links) en de drie Romeinse munten (rechts) die in 1935 zijn aangetroffen in de Kapelhofstraat (bron: scan van de originele tekeningen uit het begin van de jaren '40, geschonken aan SOLVA door W. De Swaef).

42 Verbeke, De Graeve & De Maeyer 2023, 75.

In de **ruimere omgeving** van het projectgebied toont de CAI voornamelijk prehistorische en Romeinse sites alsook enkele middeleeuwse en jongere sites. Sites uit de metaaltijden ontbreken vooralsnog. De overgrote meerderheid van deze sites berust op de identificatie van vondsten uit veldkarteringen. In het kader van licentiaatsverhandelingen werden in 1985 en 1994 in totaal 156 lithische artefacten gedetecteerd d.m.v. veldkartering ca. 1 km ten noordoosten van het projectgebied (**CAI 30823**). Deze zijn te dateren in het midden tot finaal neolithicum. Aan de Oudenaardsesteenweg 258 is in 2020 een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd waarbij in totaal twee bewerkte silexfragmenten werden aangetroffen, alsook sporen uit de nieuwe en nieuwste tijd die te relateren zijn aan recente bebouwing en landindeling (**CAI 980189**). Op locatie **CAI 155384** werd melding gedaan van een schrabber uit het neolithicum-bronstijd. Prospectievondsten van prehistorisch en volmiddeleeuws materiaal werden gedaan op locaties **CAI 31201, CAI 31197, CAI 31203 en CAI 31204**. Vondsten van vol-, laat- en postmiddeleeuws aardewerk komen voor op locaties **CAI 31312 en CAI 31205**, op deze laatste locatie werd ook melding gedaan van prehistorische vondsten. **CAI 31342** is een melding van volmiddeleeuws aardewerk en **CAI 31343** van laat- en postmiddeleeuws aardewerk.

Een proefsleuvenonderzoek aan de Hoogstraat (**CAI 983084**) bracht voornamelijk kuilen uit de late en postmiddeleeuwen aan het licht, naast een puinkuil en een greppel. De kuilen worden grotendeels geïnterpreteerd als ontginningskuilen voor leem en zandsteen. Aangezien deze ontginningsactiviteiten eventuele oudere sporen hebben vernietigd of op zijn minst de samenhang heeft verstoord, is er geen vervolgonderzoek voorgeschreven. Een proefsleuvenonderzoek aan de Lange Nieuwstraat (**CAI 993761**) heeft geen archeologische sporen opgeleverd.

Locatie **CAI 996988** vormt een indicator voor de mogelijke motte-site en/of site met walgracht (zie hoofdstuk 3.2.1 en 3.2.4).

04 | INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

4. INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Het projectgebied situeert zich op het dorpsplein ten zuiden van de parochiekerk Sint-Pietersbanden en het aansluitend gedeelte van de Kapelhofstraat tot ter hoogte van de pastoriewoning. De sporen werden geregistreerd onder **zone X**.

4.1. BESCHRIJVING VAN DE BODEMS EN ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN

4.1.1. Genese en bewaring van de bodems of andere complexen van aardkundige eenheden

De bodemkaart geeft aan dat het projectgebied bestaat uit een bebouwde zone (OB) met antropogene, kunstmatige gronden (Fig. 16). Op de heuveltop, ten zuiden en ten westen van het projectgebied, wordt een Aba-bodem gekarteerd, al dan niet met een dikke (> 40 cm) A-horizont (Aba0). Dit zijn droge, niet gleyige leembodems met een textuur B-horizont of een weinig duidelijke kleur B-horizont. Lokaal kan er ook een structuur B-horizont aanwezig zijn (AbB(o)) door een antropogene invloed (afgraving van de leemgrond). Er kan aangenomen worden dat het oorspronkelijke bodemprofiel t.h.v. het projectgebied ook onder één van bovenstaande bodemseries te classificeren was.

Afb. 3. Coupe EF op de volmiddeleeuwse kuil X-204 die zich uitstrekte over het zuidwestelijk deel van het dorpsplein. De kuil was uitgegraven tot op een natuurlijke kalkzandsteenbank, vermoedelijk ter ontginning van deze Lediaanse steen.

Het archeologisch onderzoek toont dat het oorspronkelijke bodemprofiel niet bewaard is, mogelijk deels te wijten aan erosie. De onverstoorde moederbodem bestaat bovenaan uit zandleem: uit de Quartairgeologische kaart valt af te leiden dat deze zandleem op eolische wijze tijdens het (laat) Pleistoceen is afgezet. De geelbruine zandleem is niet dik bewaard of afgezet t.h.v. het dorpsplein; onder de Kapelhofstraat en meer naar het zuidwesten

toe neemt de dikte van de zandlemige moederbodem toe. Onder het dorpsplein waren op enkele plaatsen nog lokale kalkzandsteenbanken bewaard onder de zandlemige moederbodem (Afb. 3). Daaronder veranderde de moederbodem naar een geelgrijs fijn zand. Uit de Tertiairgeologische kaart valt af te leiden dat dit zand kenmerkend is voor de Formatie van Lede, bestaande uit lichtgrijs, kalk- en fossielhoudend (*Nummulites Variolarius*), soms glauconiethoudend fijn zand met basisgrind en soms (kalk)zandsteenbanken. De Lediaanse steen is een sterk kalkhoudende zandsteen. Bij diepere coupes kwam hieronder eerder een groenig gekleurd zandpakket tevoorschijn, typerend voor het Lid van Vlierzele (Afb. 4). Dit lid wordt gekenmerkt door groen tot grijsgroen, glauconiet- en glimmerhoudend fijn zand, soms kleihoudend met plaatselijk dunne zandsteenbankjes.

Afb. 4. Detail van het vervolg van coupe EF op kuil X-204 en de 18de-eeuwse ontginningskuil X-46. De kuilen zijn uitgegraven in de zandlemige moederbodem dat op een dieper niveau overgaat naar een geelgrijs fijn zandpakket (2). Plaatselijk zijn tussen deze twee lagen nog restanten van kalkzandsteenbanken (1) bewaard. Tussen het fijn geelgrijs zand (2) en het groen tot groengrijs zand (4) bevond zich terug een dun kalkzandsteenbankje (3).

4.1.2. Effecten van de aanwezige bodems en sedimenten op de bewaring van de archeologische site en de archeologische artefacten daarbinnen

Het projectgebied bevindt zich in het historische dorpscentrum van Erondegem, waarvan de oudste schriftelijke vermelding teruggaat tot ca. 889.[43] Gezien deze langdurige bewonings- en gebruiksgeschiedenis dient rekening te worden gehouden met talrijke fasen van (her) uitgravingen doorheen de tijd. Recente verstoringen bleven beperkt, de postmiddeleeuwse sporen en opvulling van de holle weg zorgden daarentegen wel voor verstoring van de oudere vroeg-, vol- en laatmiddeleeuwse sporen. De aangetroffen archeologische sporen en vondsten vertoonden over het algemeen wel een goede tot zeer goede bewaring. Ook van de enige aangetroffen volmiddeleeuwse inhumatie is het botmateriaal vrij goed bewaard.

43 Zie hoofdstuk 3.2.1.

Het onderzoek bracht sporen aan het licht uit verschillende periodes en bood tevens inzicht in de natuurlijke bodemopbouw van de site. Deze was doorheen de tijd aantrekkelijk voor verschillende ontginningsactiviteiten. Verspreid over het projectgebied werden extractiekuilen uit verschillende periodes aangetroffen. Sommige hiervan vermoedelijk gegraven voor de winning van (zand)leem, terwijl andere kuilen, dieper en omvangrijker, wijzen op de exploitatie van het onderliggende Tertiaire zand. Daarnaast kan een volmiddeleeuwse ontginningskuil mogelijk in verband worden gebracht met de ontginning van een lokale kalkzandsteenbank. De grotere postmiddeleeuwse zandwinningskuilen hebben natuurlijk de mogelijk aanwezige oudere sporen volledig vergraven.

4.2. BESCHRIJVING VAN DE STRATIGRAFISCHE OPBOUW VAN DE SITE

4.2.1. Beschrijving van de wijze waarop de archeologische site zich aan het huidige oppervlak manifesteert

Het projectgebied is deels te situeren op de parking op het dorpsplein ten zuiden van de huidige parochiekerk en deels op de wegenis ten zuiden en zuidwesten van de kerk tot aan de pastorie. De bestaande verharding en begroeiing (struiken en bomen) moesten eerst opgebroken en verwijderd worden alvorens het archeologische onderzoek kon starten.

Onder de Kapelhofstraat kwamen oudere wegtracés aan het licht. Afgezien hiervan werd geen verband vastgesteld tussen de archeologische niveaus en het huidige oppervlak. Onder zowel het dorpsplein als de Kapelhofstraat werden bewoningssporen geregistreerd, die een gebruikscontinuïteit weerspiegelen vanaf het einde van de vroege middeleeuwen tot in de 20ste eeuw. Het oorspronkelijk ommuurde kerkhof van de parochiekerk werd in de late jaren 1960 en vroege jaren 1970 verwijderd. Eveneens verdwenen het woonhuis, de gesloten hoeve en de omliggende (bij)gebouwen bij de herinrichting van het dorpsplein in de jaren 1970 - 1980.

4.2.2. Beschrijving van de stratigrafische opbouw van de archeologische site

De archeologische site kent ter hoogte van de Kapelhofstraat een relatief eenvoudige opbouw, terwijl onder het dorpsplein een complexere stratigrafie aanwezig is. Onder de recente opbouw van het huidige dorpsplein en de wegenis werden diverse archeologische lagen en structuren aangetroffen.

De jongste sporen op het dorpsplein kunnen worden toegeschreven aan een woonhuis dat pas in de jaren 1970 - 1980 werd gesloopt. Op het eerste archeologische niveau, grondplan A, werd de moederbodem nog nergens aangesneden. De opgraving bracht onder meer een kelder, meerdere muurresten, twee beerputten, een geplaveide binnenkoer en een waterput aan het licht. Bepaalde structuren kenden ook oudere voorlopers. Onder het huidige dorpsplein lag een grote 18de-eeuwse zandwinningskuil. Aan de noordelijke rand van het opgravingsgebied, aansluitend bij de kerk, werd een kelder blootgelegd, opgetrokken uit natuursteen en baksteen. Deze structuur bleek na de buitengebruikstelling systematisch te zijn ontmanteld, waarna de locatie werd benut voor verdere zandwinning op een dieper niveau. De aanleg van de kelder kan geplaatst worden in de periode tussen de 14de en 16de eeuw. De ontmanteling en opvulling van de zandwinningskuil binnen de contouren van de kelder kunnen gedateerd worden in de 16de eeuw. Onder en tussen de kelders en de bakstenen structuren waren nog oudere archeologische sporen bewaard. Deze kunnen hoofdzakelijk in verband gebracht worden met bewoning uit de volle middeleeuwen: meerdere paalsporen en verschillende kuilen, variërend in grootte, vorm en diepte, werden opgegraven. Om de onderlinge oversnijdingen tussen de verschillende sporen beter te begrijpen, werden in deze zone meerdere grondplannen aangelegd. De hoge concentratie aan sporen en de meerdere archeologische niveaus wijzen op een intensief gebruik van de site doorheen de tijd.

Ten zuiden/zuidwesten van de kerk is het verloop van de Kapelhofstraat licht gewijzigd doorheen de tijd, waardoor de huidige straat deels samenvalt met vroegere percelen. Zoals op historische kaarten afgebeeld, werden onder de huidige Kapelhofstraat de kelder en funderingen van een voormalige woning aangetroffen. Van een tweede gebouw bleef de fundering van de voorgevel bewaard. Het wegtracé van de voorloper van de Kapelhofstraat kon tevens deels worden gevolgd. Onder de gebruik- en opvullingslagen van deze holle weg waren eveneens nog oudere archeologische sporen bewaard. Indien nodig werd er lokaal verdiept naar een dieper gelegen archeologische niveau. Verder van de dorpskern neemt de dichtheid aan sporen geleidelijk af.

4.2.3. Profielfoto's

Profiel 9AB biedt een representatief beeld van de stratigrafische opbouw onder het dorpsplein (Fig. 37 & Afb. 5). De bakstenen beerput X-351, met bijhorend opgaand muurwerk X-73, is aangelegd binnen de 18de-19de-eeuwse ophogingspakketten X-179 en X-221. Hierboven bevonden zich recente ophogingslagen en nutsleidingen die verband houden met de aanleg van het huidige wegdek. De structuur doorsnijdt twee middeleeuwse kuilen. De oudste kuil, X-374, kan op basis van het vondstmateriaal gedateerd worden tussen 900 en 1100. Deze volmiddeleeuwse kuil werd vermoedelijk uitgegraven voor de ontginning van fijn, kalkrijk zand en wordt later doorsneden door kuil X-488. Op basis van het aangetroffen aardewerk kan kuil X-488 worden gedateerd tussen 1150 en 1250. Beide sporen worden verder besproken in hoofdstuk 4.3.

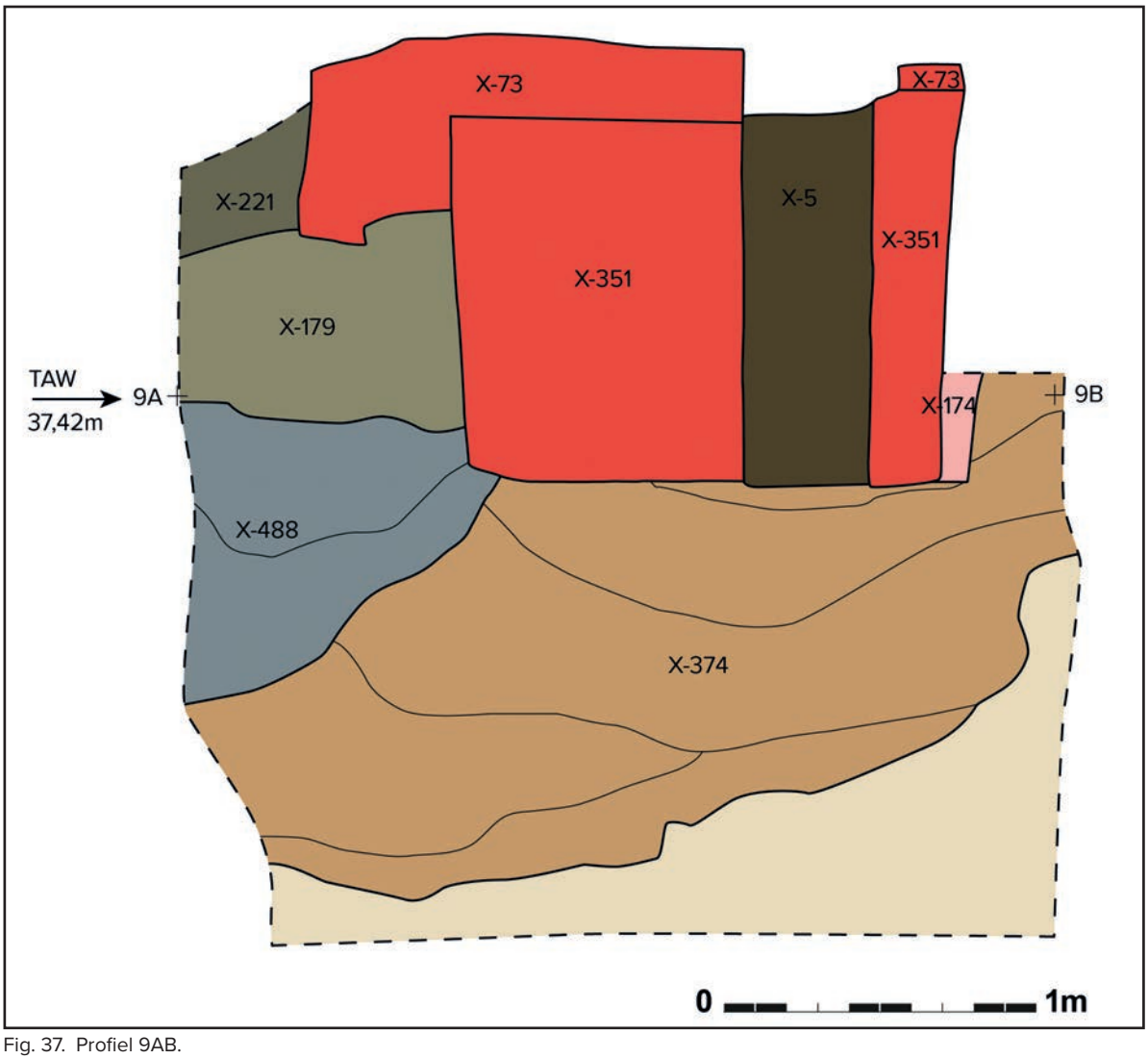

Fig. 37. Profiel 9AB.

Afb. 5. Profiel 9AB.

Afb. 6. Profiel 15AB (fout op fotobord).

Voor de zone onder de Kapelhofstraat biedt profiel 15AB inzicht in de stratigrafische opbouw onder de wegenis in de dorpskern (Afb. 6). Aan de linkerzijde van het profiel zijn verschillende gebruiks- en ophogingslagen zichtbaar die verband houden met een licht uitgehold wegtracé. Door het langdurige gebruik van deze weg is het aangetroffen vondstmateriaal sterk gemengd. De bovenste weggerelateerde context X-22, gebruik- en opgavelagen, kunnen ruim worden gedateerd tussen 1450 en 1800. De onderliggende wegfases, X-123, dateren op basis van het vondstmateriaal tussen 1450 en 1600. Een eerdere ingebruikname van het tracé kan echter niet worden uitgesloten. Gezien de zuidwestwaarts aflopende helling in de Kapelhofstraat vond voorafgaand aan de ingebruikname als weg de afzetting van colluvium (X-621) plaats. Onder het wegtracé werden in het vlak nog meerdere oudere sporen aangesneden, onder of doorheen het colluvium. Opvallend is de insnijding langs de noordzijde van de opvulling van het voormalige wegtracé, rechts op het profiel. De contexten X-614 en X-611, daterend uit de 18de tot 20ste eeuw, vertegenwoordigen vermoedelijk een vrij recente opvulling in het

kader van de aanleg of heraanleg van de huidige Kapelhofstraat. Dit opvullingspakket start ter hoogte van perceel 466R. De weg X-22/X-123 en de opvullingslagen X-611/X-614 liggen boven de 14de-eeuwse laag X-523. Aangezien dit spoor slechts gedeeltelijk kon opgegraven worden, is het achterhalen van zijn functie moeilijk. De sporen worden verder besproken in hoofdstuk 4.3.

4.2.4. Gemiddelde diepte van de waargenomen archeologische niveaus ten opzichte van de Tweede Algemene Waterpassing en het maaiveld

Het onderzoeksgebied vertoont een licht hellend reliëf dat georiënteerd is volgens een noordoost-zuidwestelijke as. Het huidige maaiveld bereikt centraal op het dorpsplein een hoogte van ca. +38,9 m TAW. In de Kapelhofstraat daalt het maaiveld van ongeveer +39,0 m TAW in het noordoosten tot +38,18 m TAW aan de zuidwestelijke begrenzing van het projectgebied. Deze hoogtegradatie weerspiegelt het natuurlijke reliëf van de Kapelhofstraat.

Op grondplan A bevindt het eerste archeologisch relevante niveau zich in de zone onder het dorpsplein tussen +37,69 en +38,11 m TAW. De aangetroffen binnenkoer situeert zich op een hoger niveau, namelijk tussen +38,35 en +38,49 m TAW. Onmiddellijk onder dit niveau werd een oudere binnenkoer aangetroffen, die op grondplan B werd geregistreerd. Deze aanleg situeert zich op een hoogte van circa +38,42 m TAW.

De funderingen van de kerkhofmuur werden geregistreerd op circa +38,67 m TAW. In de zone van de Kapelhofstraat bevindt het archeologisch vlak zich in het oosten op ongeveer +38,50 m TAW, waarna het geleidelijk afneemt tot circa +36,66 m TAW aan de zuidwestelijke grens van het projectgebied. Deze hoogteverschillen weerspiegelen de natuurlijke topografie van het terrein en wijzen op een afhellend reliëf in zuidwestelijke richting (Fig. 38).

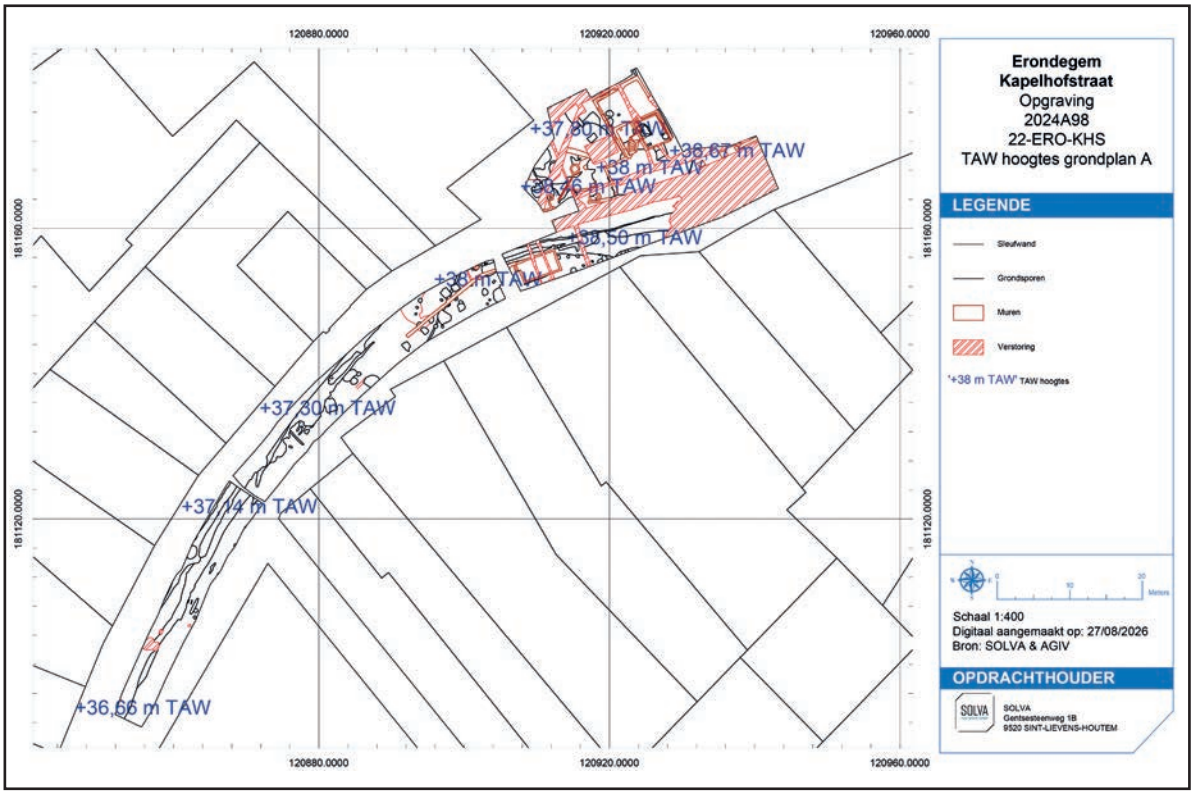

Fig. 38. Grondplan A met aanduiding van de TAW-hoogtes van het archeologisch vlak.

De volledige zone van het dorpsplein en lokaal in de zone van de Kapelhofstraat werd verder verdiept tot een volgend relevant archeologisch niveau. Aangezien deze grondplannen zijn aangelegd naar gelang de duidelijkheid van de archeologische sporen, kan de hoogte

hiervan lokaal sterk verschillen op eenzelfde grondplan. Het laatste niveau op het dorpsplein, grondplan E, werd aangelegd op ca. 36,60 m TAW t.h.v. profiel 9AB. In de Kapelhofstraat werd plaatselijk verdiept tot grondplan C (+ 35,84 m TAW).

4.3. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND OF DE VONDSTENSPREIDING

De vlakdekkende opgraving werd benoemd als **zone X**, waarbij in totaal 653 individuele sporen werden geregistreerd. Deze konden na interpretatie ondergebracht worden in **275 contexten** (= spoorcombinaties). In totaal werden geregistreerd: 103 kuilen, 36 muren en 12 hfi's, 25 paalsporen, 19 ophogingslagen, 19 ongedefinieerde lagen, 13 vloeren, 9 insteken en 7 vfi's, 5 opvullingslagen, 4 greppels, 4 trappen, 3 uitbraaksporen, 3 wegcontexten (gebruik en opgave), 2 beerput-opgavefases, 2 riool-opgavefases, 2 opmaaklagen, 1 loopvlak, 1 gracht, 1 waterput-opgavefase, 1 dierlijk graf en 1 inhumatiegraf en tenslotte een contextnummer voor het colluvium en de moederbodem. Niet alle contexten behoren tot een structuur. Er werd besloten slechts een selectie tot op dit niveau in te delen, zodanig dat op structuurniveau vijf categorieën gevormd zijn: beerput, waterput, riool, gebouw en terreinafbakening. Het gaat om gebouw X-29 onder het dorpsplein, een woonhuis met kelder horend bij waterputstructuur X-50 en de twee beerputstructuren X-71 en X-142. Daarnaast tevens een oudere (bij) gebouwstructuur X-172. Gebouwstructuur X-198 vormt de ontmantelde natuurstenen kelder onder het dorpsplein. Onder de Kapelhofstraat zijn ook twee gebouwstructuren gelegen, X-126 en X-548, en twee rioolstructuren, X-293 en X-566. Ten slotte vormt structuur X-60 de vroegere kerkhofafbakening.

In de sporenlijsten in bijlage 1 wordt een overzicht gegeven van de sporen, de spoorcombinaties, de structuren en hun onderlinge relatie. De positie van de individuele sporen kan geconsulteerd worden op het grondplan (zie bijlagen) of op de verschillende figuren meegegeven tijdens de beschrijving van de site. Bij de bespreking van de sporen wordt er steeds gewerkt met het '**contextniveau**' (spoorcombinaties). Zie bijlage 6 voor de niet-gefaseerde allesporenkaarten.

4.3.1. Prehistorische aanwezigheid

In de ruimere omgeving van het projectgebied werden reeds op verschillende locaties lithische artefacten aangetroffen.[44] Tijdens de opgraving werden zes silexvondsten geregistreerd (Tabel 1). Deze werden echter uitsluitend verzameld uit jongere sporen en lagen. De vondsten situeren zich voornamelijk ter hoogte van de Kapelhofstraat. Ook tijdens het vooronderzoek werden in proefput V, gelegen aan het zuidwestelijk uiteinde van de Kapelhofstraat, twee silexvondsten aangetroffen in de opvulling van de holle weg. De residuele vondsten, die hoofdzakelijk uit afslagen bestaan, wijzen indirect wel op menselijke activiteit in de omgeving van het projectgebied vanaf het **neolithicum**. Het enige werktuig vormt een volledige hoefschrabber met verticale retouches (Afb. 7).

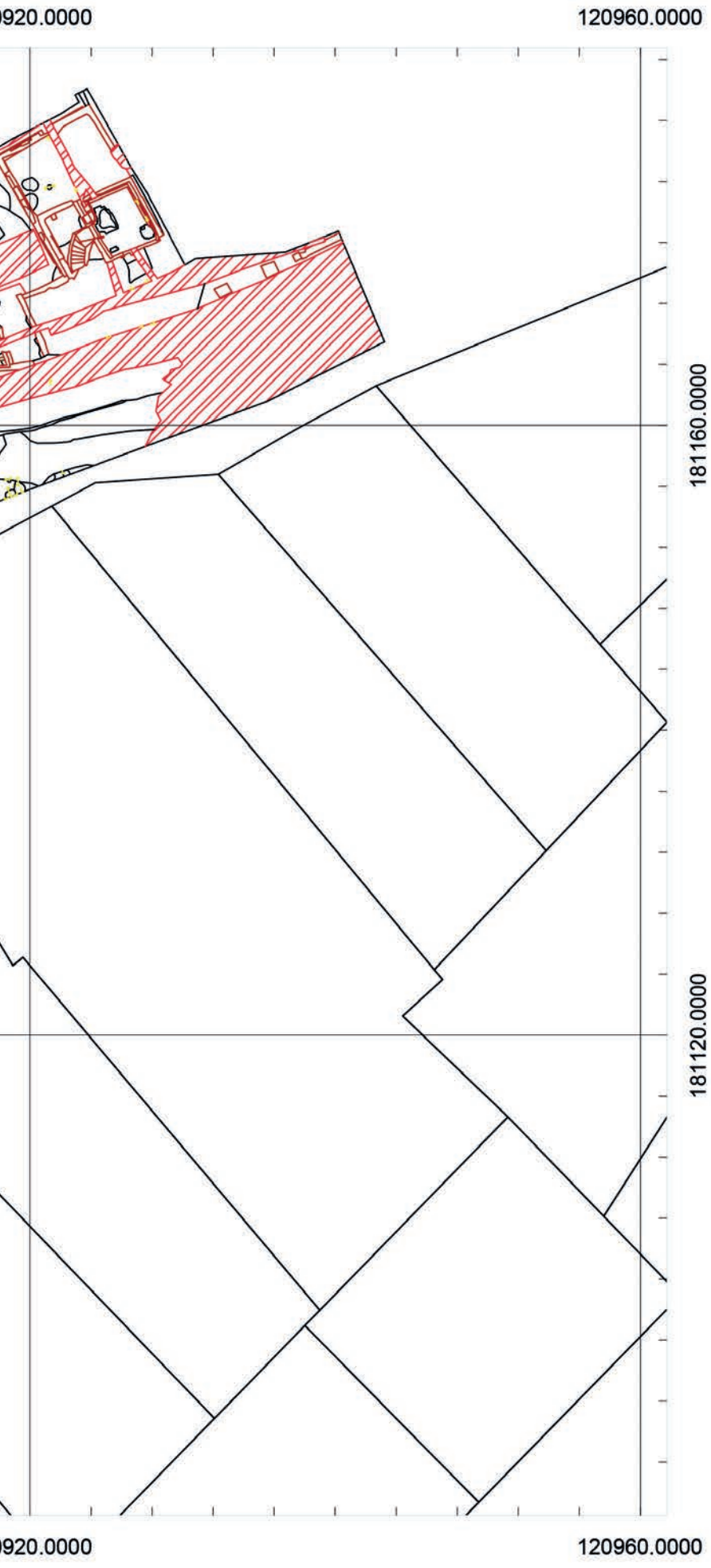
TABEL 1: OVERZICHT SILEXVONDSTEN.

Context		Inv. Nr.	Determinatie	Aantal	Datering context
X-4	ophoging	354	Werktuig - volledige hoefschrabber	1	1875-1950
X-151	kuil	374	Mogelijk natuurlijk	1	1050-1150
X-510	kuil	640	Afslag	1	-
X-523	laag ongedefinieerd	723	Afslag	1	1200-1300
X-594	kuil	710	Afslag - fragment met fijne retouches, mogelijk werktuig	1	-
X-621	colluvium	739	Afslag	1	-

44 Zie hoofdstuk 3.3.

Fig. 39. Niet-gefaseerde allesporenkaart grondplan A met aanduiding van de coupes. Voor de overige grondplannen zie bijlage 6.

Erondegem
Kapelhofstraat
Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
Allesporenplan gpl A

LEGENDE

- Sleufwand
- Grondsporen
- Muren en vloeren
- Verstoring
- Negatieve sporen
- Hout
- Coupes en profielen

N
W E
S
0 10 20 Meters

Schaal 1:400
Digitaal aangemaakt op: 25/08/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

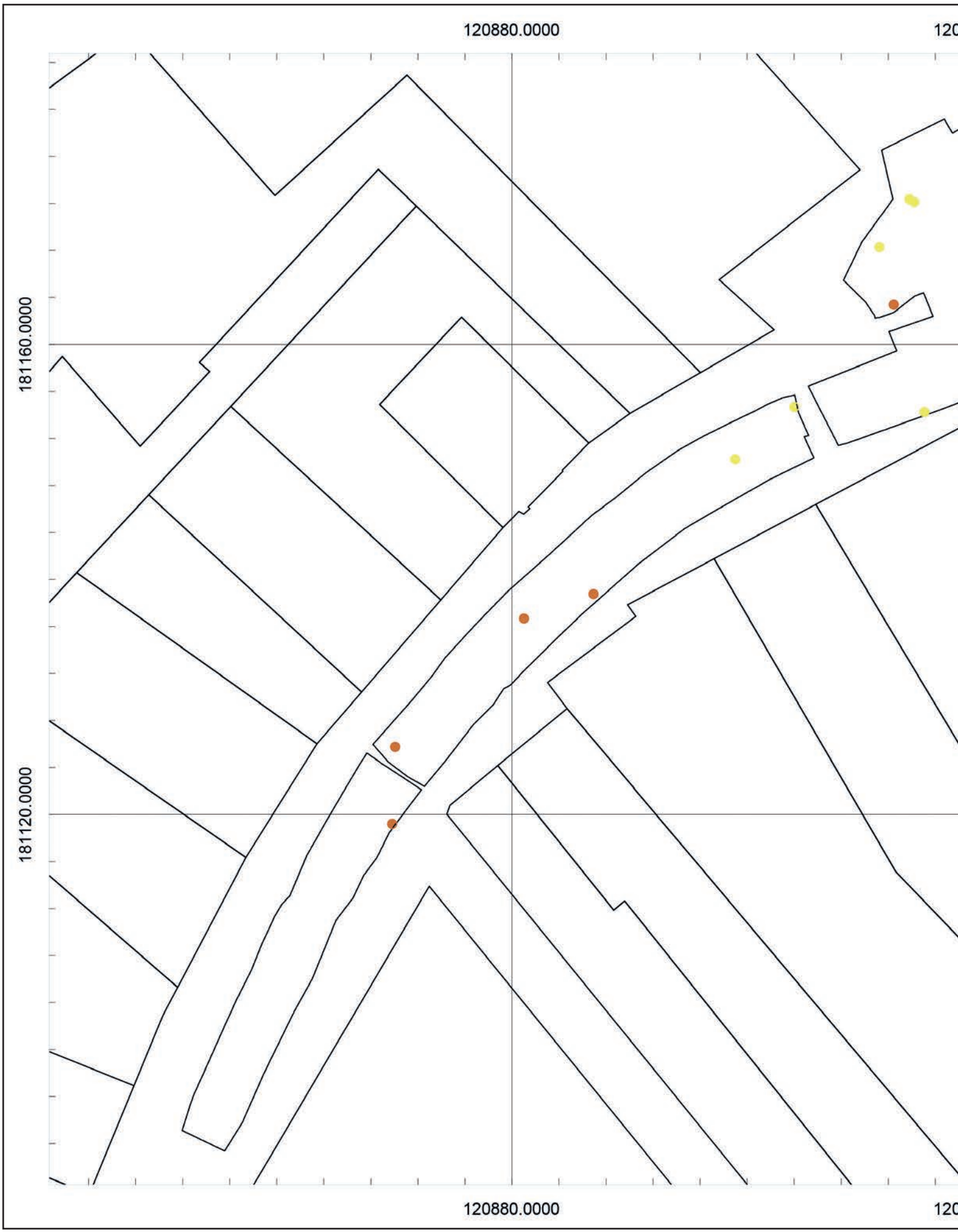
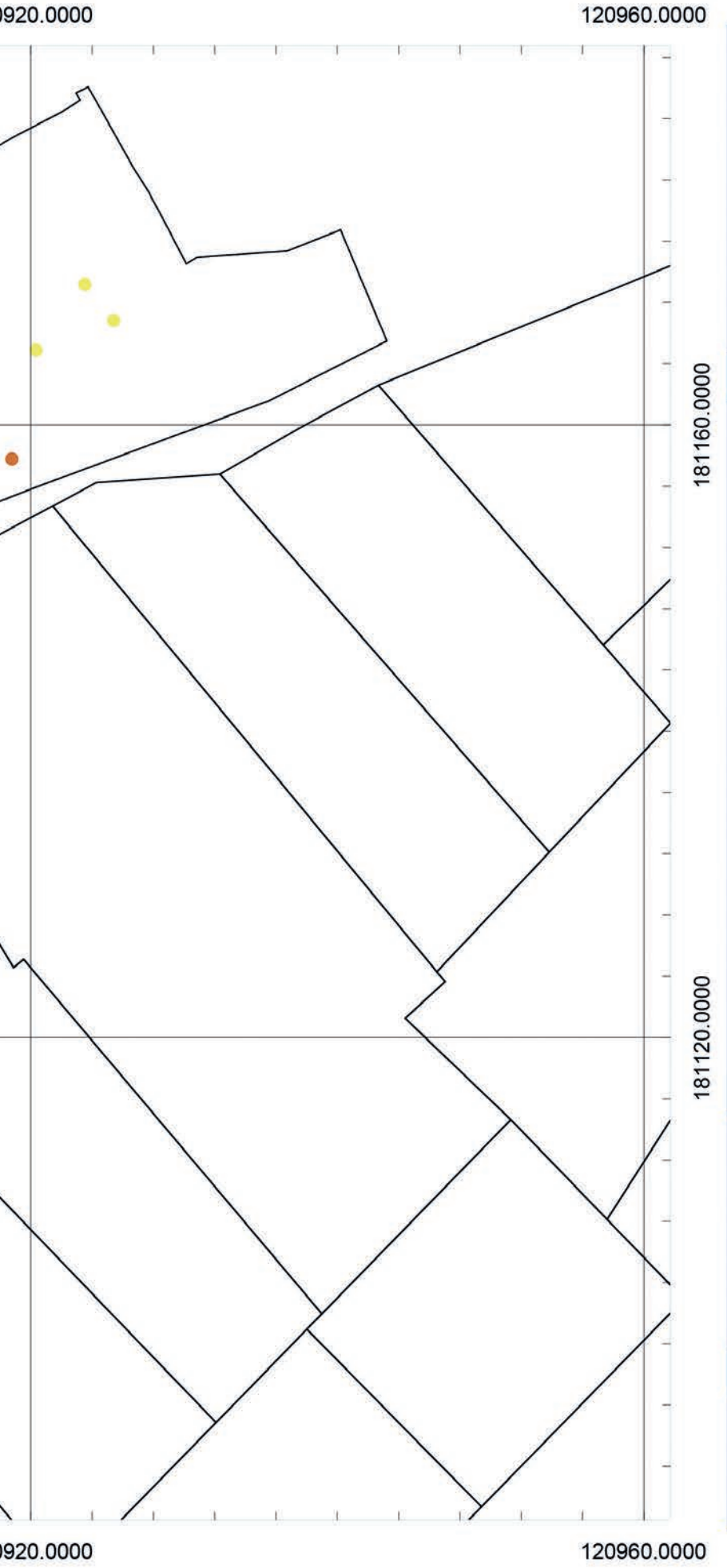

Fig. 40. Verspreiding van de silexvondsten en het handgevormd metaaltijden aardewerk binnen het projectgebied.

Erondegem
Kapelhofstraat
Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
verspreiding silex en metaaltijden aardewerk

LEGENDE

- Sleufwand
- handgevormd aardewerk
- silex

N
W
E
S
0
10
20
Meters

Schaal 1:400
Digitaal aangemaakt op: 20/08/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

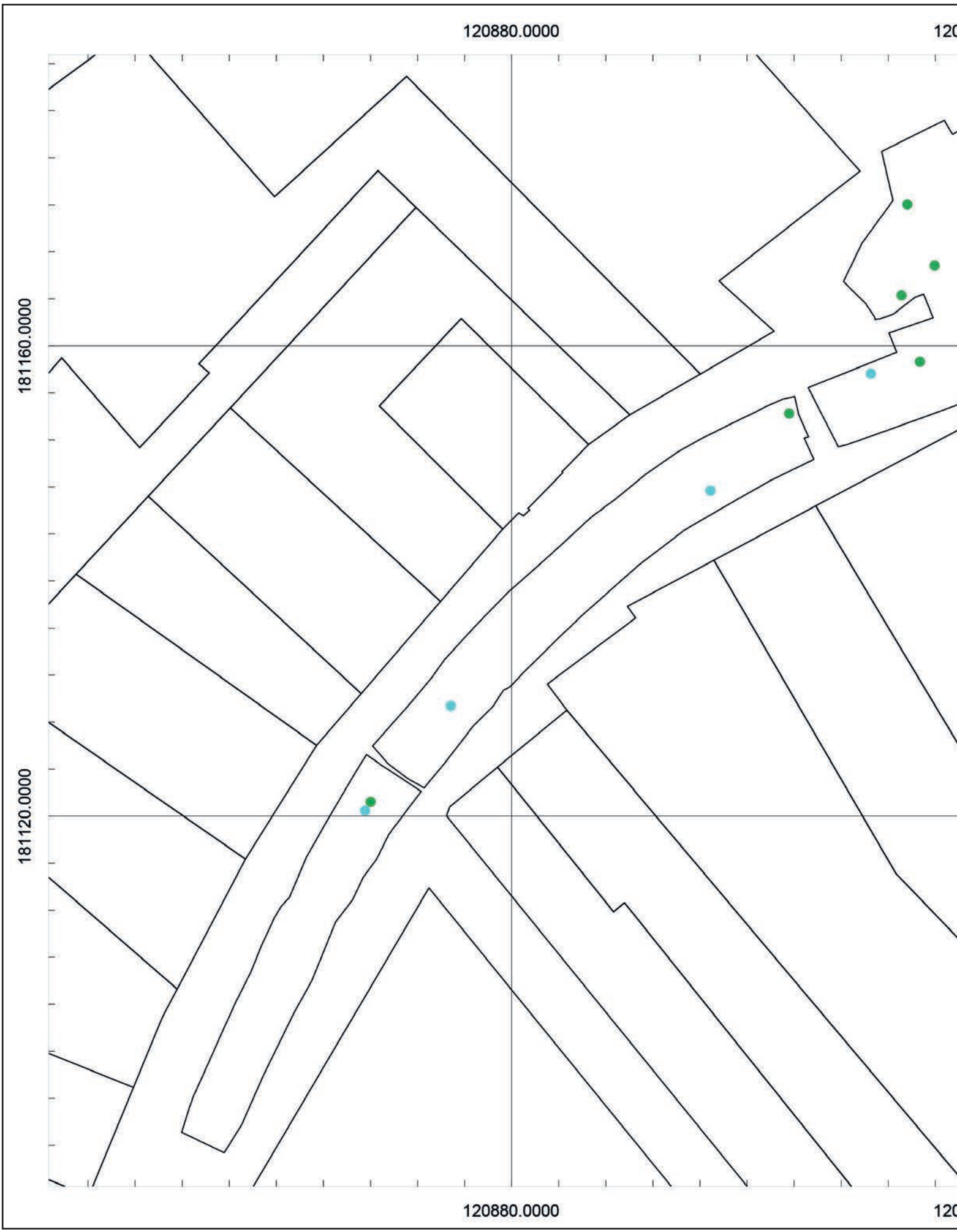
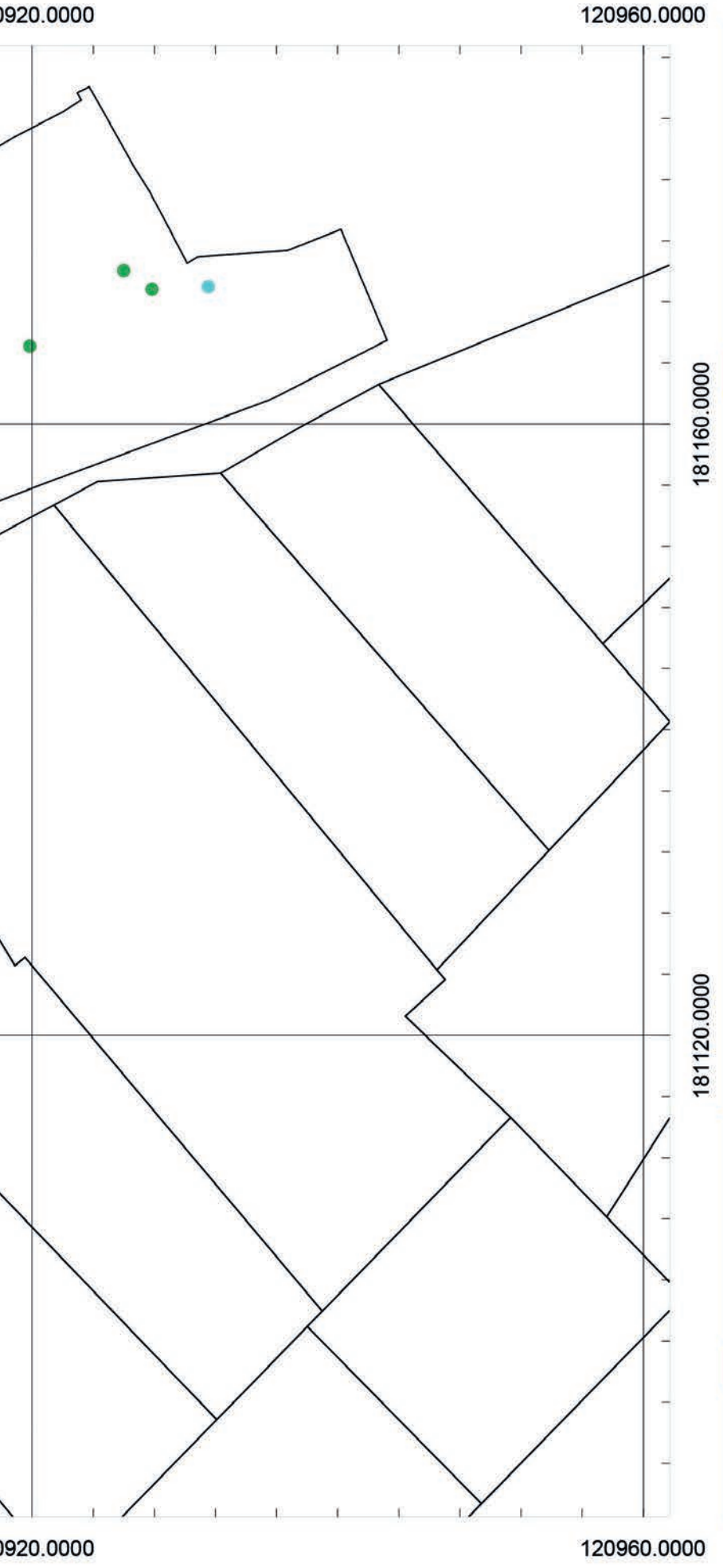

Fig. 41. Verspreiding van Romeins aardewerk en bouwmateriaal binnen het projectgebied.

Erondegem
Kapelhofstraat
Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
verspreiding Romeins
aardewerk en bouwmateriaal

LEGENDE

- Sleufwand
- Romeins bouwmateriaal
- Romeins aardewerk

N
W E
S
0 10 20
Meters

Schaal 1:400
Digitaal aangemaakt op: 20/08/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Afb. 7. Hoefschrabber, 5,1 cm lang en 3,3 cm breed, uit de postmiddeleeuwse ophoging X-4 (22-ERO-KHS-354).

Tijdens het onderzoek werden uit acht verschillende contexten veertien fragmenten handgevormd aardewerk verzameld, te dateren in de metaaltijden. De sterke fragmentatie bemoeilijkt het specifiek determineren, maar vermoedelijk kan het merendeel van de scherven in de ijzertijd worden gedateerd. De scherven werden uitsluitend aangetroffen in middeleeuwse sporen en moeten bijgevolg als residueel worden beschouwd. Zo bevatten het Karolingische paalspoor X-8 en kuil X-544 respectievelijk twee en vier grofwandige handgevormde scherven die in de metaaltijden kunnen worden geplaatst. Hoewel tot op heden geen vindplaatsen uit de metaaltijden bekend zijn in de ruimere omgeving van Erondegem,[45] vormen deze vondsten terug een indirecte aanwijzing voor menselijke activiteit in de regio gedurende deze periode.

TABEL 2: HANDGEVORMD AARDEWERK UIT DE METAALTIJDEN.

Context		Inv. Nr.	Determinatie	Aantal	Datering context
X-8	paalspoor	628	Niet gedetermineerd	2	770-990
X-201	opmaaklaag	397	Grofwandig - kwarts/chamotte/organisch	1	900-1050
X-204	kuil	290	Grofwandig - kwarts/chamotte/organisch	1	900-1050
		322	Grofwandig - kwarts/chamotte/organisch	2	
X-265	laag ongedefinieerd	308	Grofwandig - kwarts/chamotte/organisch	1	800-1200
X-286	kuil	311	Grofwandig - kwarts/chamotte/organisch	1	1100-1225
X-318	kuil	408	Grofwandig - kwarts/chamotte/organisch	1	900-1200
X-538	paalspoor	673	Grofwandig - kwarts/chamotte/organisch	1	800-1200
X-544	kuil	703	Grofwandig - kwarts/chamotte/organisch	4	750-900

4.3.2. Romeinse aanwezigheid

Ook voor de Romeinse periode konden geen sporen worden vastgesteld tijdens de opgraving, maar wijzen aardewerk- en dakpanfragmenten uit middeleeuwse sporen op Romeinse aanwezigheid binnen of nabij het projectgebied. Het gaat om acht scherven aardewerk uit vijf verschillende contexten. X-349, een context die bestaat uit een reeks

45 Zie hoofdstuk 3.3.

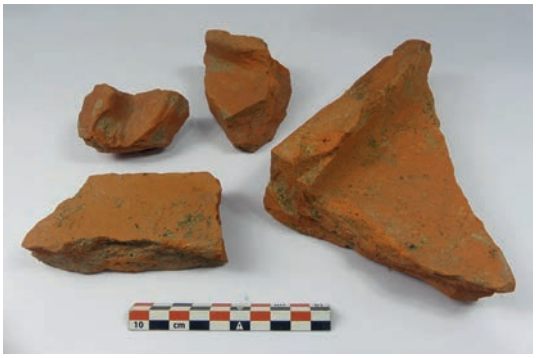
kleinere ontginningskuilen, kan algemeen gedateerd worden tussen 1150 en 1200. De kuilen bevatten ook ouder materiaal, waaronder twee duidelijke Romeinse scherven: één handgevormde oxiderende scherf en één gedraaide reducerende gebakken scherf. De Karolingische ontginningskuil X-432 werd op basis van een C14-datering gedateerd tussen 680 en 880 calAD (zie hoofdstuk 4.3.3), maar bevatte tevens een *dolia*-fragment in handgevormd oxiderend gebakken aardewerk. Ook uit de laatmiddeleeuwse kuil X-534 kwam een *dolia*-fragment in handgevormd oxiderend gebakken aardewerk. De kuil X-515 bevatte slechts één duidelijke scherf: een *mortaria*-fragment in gedraaid oxiderend gebakken aardewerk, mogelijk van Noord-Franse makelij. Een tweede scherf was te sterk verweerd om te determineren. Het fragment van een wrijfschaal is duidelijk residueel, aangezien kuil X-515 de laatmiddeleeuwse kuil X-598 oversnijdt (zie hoofdstuk 4.3.5).

TABEL 3: OVERZICHT ROMEINS AARDEWERK.

Context		Inv. Nr.	Determinatie	Aantal	Datering context
X-349	kuil	319	Gewone waar - handgevormd oxiderend gebakken - mogelijk *dolia*-fragment	1	1150-1200
		317	Gewone waar - gedraaid reducerend gebakken	1	
X-432	kuil	448	Gewone waar - handgevormd oxiderend gebakken - *dolia*	1	680-880
X-515	kuil	634	Gewone waar - gedraaid oxiderend gebakken - *mortaria*	1	-
X-523	laag ongedefinieerd	722	Gewone waar - gedraaid reducerend gebakken	3	1200-1300
X-534	kuil	667	Gewone waar - handgevormd oxiderend gebakken - *dolia*	1	1450-1600

Uit acht verschillende contexten werden in totaal 31 fragmenten Romeins bouwmateriaal gerecupereerd, waaronder 27 fragmenten van *tegulae*, twee fragmenten van *imbrices* en twee fragmenten van *tubuli*. De meerderheid van de *tegula*-fragmenten heeft een opstaande rand met rechthoekig profiel. De bewaarde dikte varieert tussen 2,2 en 2,8 cm. Uit het mogelijk paalspoor X-355 kwam een *tegula*-fragment van 2,8 cm dikte met een schuin oplopende rand en gladdingsgeultje (Afb. 9). De hoek wordt gekenmerkt door een blokvormige uitsparing waarvan de onderzijde licht schuin is bijgesneden. Op basis van deze morfologische kenmerken kan het fragment worden toegewezen aan het type Warry C(v), dat in de periode ca. 160-260 n. Chr. wordt gedateerd.[46]

Het beperkte aantal Romeinse aardewerk- en bouwfragmenten laat toe de aanwezigheid van een Romeinse site in de nabije omgeving te veronderstellen. Een dergelijke interpretatie sluit aan bij de toevalsvondst van Romeinse munten en enkele aardewerkscherven die in 1935 aan de Kapelhofstraat werd geregistreerd.[47]

Afb. 8. Romeinse dakpannen van het type *tegula* (22-ERO-KHS-461): vier *tegula*-fragmenten uit X-204 waarvan drie met opstaande rand (rechthoekig profiel).

Afb. 9. Randfragment van een *tegula* met een schuin oplopende rand en gladdingsgeultje, uit kuil X-355 (22-ERO-KHS- 390).

46 Determinatie met dank aan Tim Clerbaut (UGent).
47 Zie hoofdstuk 3.3.

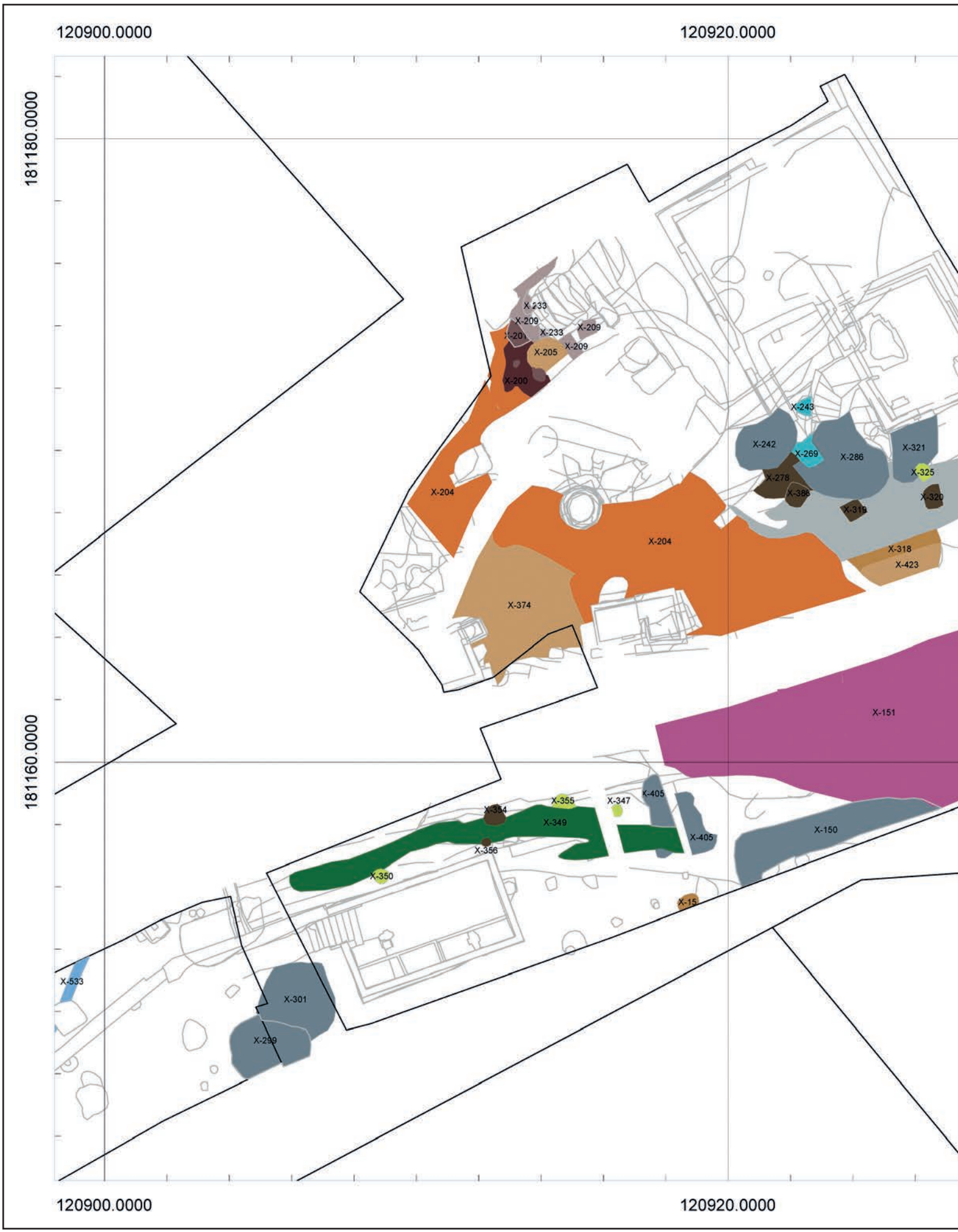

Fig. 42. Grondplan met aanduiding van de Karolingische - begin volmiddeleeuwse sporen

Erondegem
Kapelhofstraat
Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
Karolingische - volmiddeleeuwse sporen

LEGENDE

- Sleufwand
- allesporen
- paalsporen
- kuilen
- ongedateerde paalsporen

N
W E
S

0 3 6 Meters

Schaal 1:150
Digitaal aangemaakt op: 27/08/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

TABEL 4: OVERZICHT ROMEINS BOUWMATERIAAL.

Context		Inv. Nr.	Determinatie	Aantal	Datering context
X-204	kuil	367	Dakpan Romeins type *tegula*	8	900-1050
			Tubulus - fragment	1	
		461	Dakpan Romeins type *tegula*	4	
		462	Dakpan Romeins type *tegula*	3	
		562	Dakpan Romeins type *tegula*	3	
X-265	laag ongedefinieerd	401	Dakpan Romeins type *tegula*	1	800-1200
X-321	kuil	412	Dakpan Romeins type *tegula* - verbrand	1	900-1050
			Dakpan Romeins type *imbrex*	1	
X-322	gracht	444	Dakpan Romeins type *tegula*	2	880-990
X-355	kuil	390	Dakpan Romeins type *tegula*	1	-
X-374	kuil	612	*Tubulus* - fragment	1	900-1100
X-523	laag ongedefinieerd	721	Dakpan Romeins type *tegula*	1	1200-1300
			Dakpan Romeins type *imbrex*	1	
X-544	kuil	701	Dakpan Romeins type *tegula*	1	750-900
		705	Dakpan Romeins type *tegula*	2	

4.3.3. Eerste sporen van bewoning: de Karolingische periode en de overgang naar de volle middeleeuwen

Er zijn geen aanwijzingen voor een Merovingische aanwezigheid op de site. Enkel in de volmiddeleeuwse ontginningskuil X-151 zijn twee Merovingische scherven van grijs, met chamotte verschraald handgevormd aardewerk gevonden. Voor het overige werden geen vondsten geregistreerd die aan deze periode kunnen worden toegeschreven.

Ondanks de langdurige en intensieve bewoningsgeschiedenis op het projectgebied kan slechts een klein aantal sporen op basis van het aardewerk en/of C14-datering geplaatst worden op het einde van de vroege middeleeuwen en de overgang naar de volle middeleeuwen. Een aanzienlijk deel van de aangetroffen sporen bevatte immers geen of slechts beperkt diagnostisch aardewerk en blijft daardoor chronologisch onbepaald. Hoewel een precieze datering voor deze sporen niet mogelijk is, wijst de vulling van een deel van deze sporen erop dat ze in de middeleeuwen te situeren zijn. Om die reden worden de meeste van deze sporen behandeld binnen het kader van de volle middeleeuwen. Toch kan niet worden uitgesloten dat een aantal van deze paalsporen en kuilen een oudere oorsprong heeft en tot de Karolingische occupatiefase behoort; waar dit aannemelijk is, worden deze sporen in dit hoofdstuk behandeld. Extra C14-dateringen kunnen hier in de toekomst uitsluitsel over geven. De restanten van de vroegmiddeleeuwse bewoning binnen het projectgebied zijn vermoedelijk omvangrijker dan wat op basis van de gedateerde sporen kan worden aangetoond. De besproken contexten worden weergegeven op Fig. 42.

4.3.3.1. Paalsporen

Onder de Kapelhofstraat liggen vier paalsporen op één lijn: X-8, X-11, X-13 en X-16.

Paalspoor **X-8** bevond zich niet volledig binnen de grenzen van het projectgebied. De kern van het spoor werd pas zichtbaar op een dieper niveau tijdens het couperen, waardoor de coupe werd herzet (Afb. 10 & Fig. 43). De insteek wordt gekenmerkt door een heterogene, licht grijsbruine gevlekte opvulling van zandleem, terwijl de kern een donkerdere vulling vertoont met relatief veel houtskoolbrokjes en zeer weinig verbrande leembrokjes. Uit de insteek werden twee aardewerkscherven gerecupereerd die mogelijk in de metaaltijden kunnen worden geplaatst, evenals één scherf lokaal grijs aardewerk. Uit de kern werden nog drie scherven lokaal grijs aardewerk ingezameld. Bij het uithalen van de kern werd daarnaast een

mogelijke wrijfsteen aangetroffen (Afb. 11 & Fig. 44). De kalkhoudende zandsteen (Lediaanse steen) vertoont aan alle zijden een sterke afronding en meet ongeveer 10,4 x 8,5 x 8 cm. De gefacetteerde, nagenoeg sferische vorm is vermoedelijk het resultaat van intensief gebruik als wrijfsteen.[48] Het gebruik van alle zes zijden zorgde ervoor dat de stenen geleidelijk een kubusvorm kregen. Dergelijke afgeronde natuurstenen worden in de literatuur soms ook als kubusstenen aangeduid.[49] Onderzoek van de gebruikssporen zou aanvullende informatie kunnen geven over de functie van deze wrijfsteen. In het zeefresidu van de kern werden eveneens twee zeer kleine metaalslakfragmenten aangetroffen.

Afb. 10. Paalspoor X-8 op grondplan A (links) en de kern die pas zichtbaar werd op een dieper niveau, grondplan B (rechts).

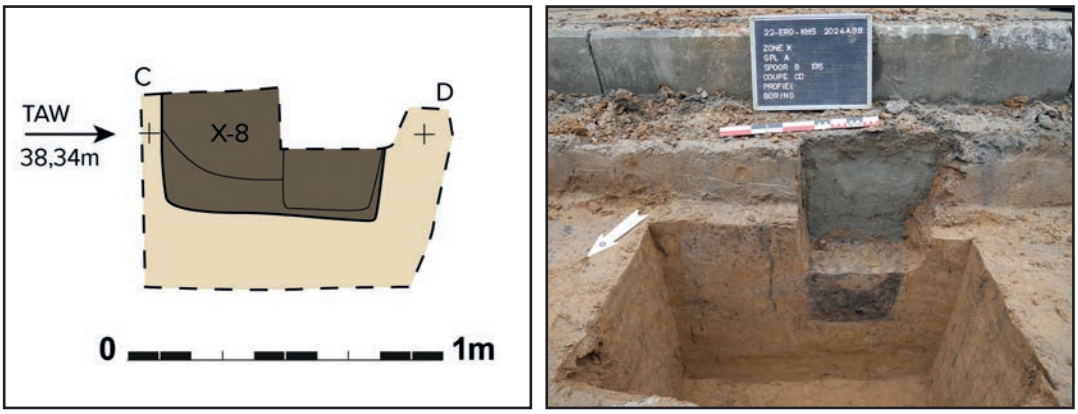

Fig. 43. Tekening en foto van coupe CD op paalspoor X-8.

Afb. 11. Kalkhoudende zandsteen (22-ERO-KHS-616) uit de kern van paalspoor X-8, de afgeronde vorm doet een gebruik als wrijfsteen vermoeden.

48 Determinatie met dank aan Sibrecht Reniere (UGent).
49 Nieuwhof *et al.* 2014, 172-173.

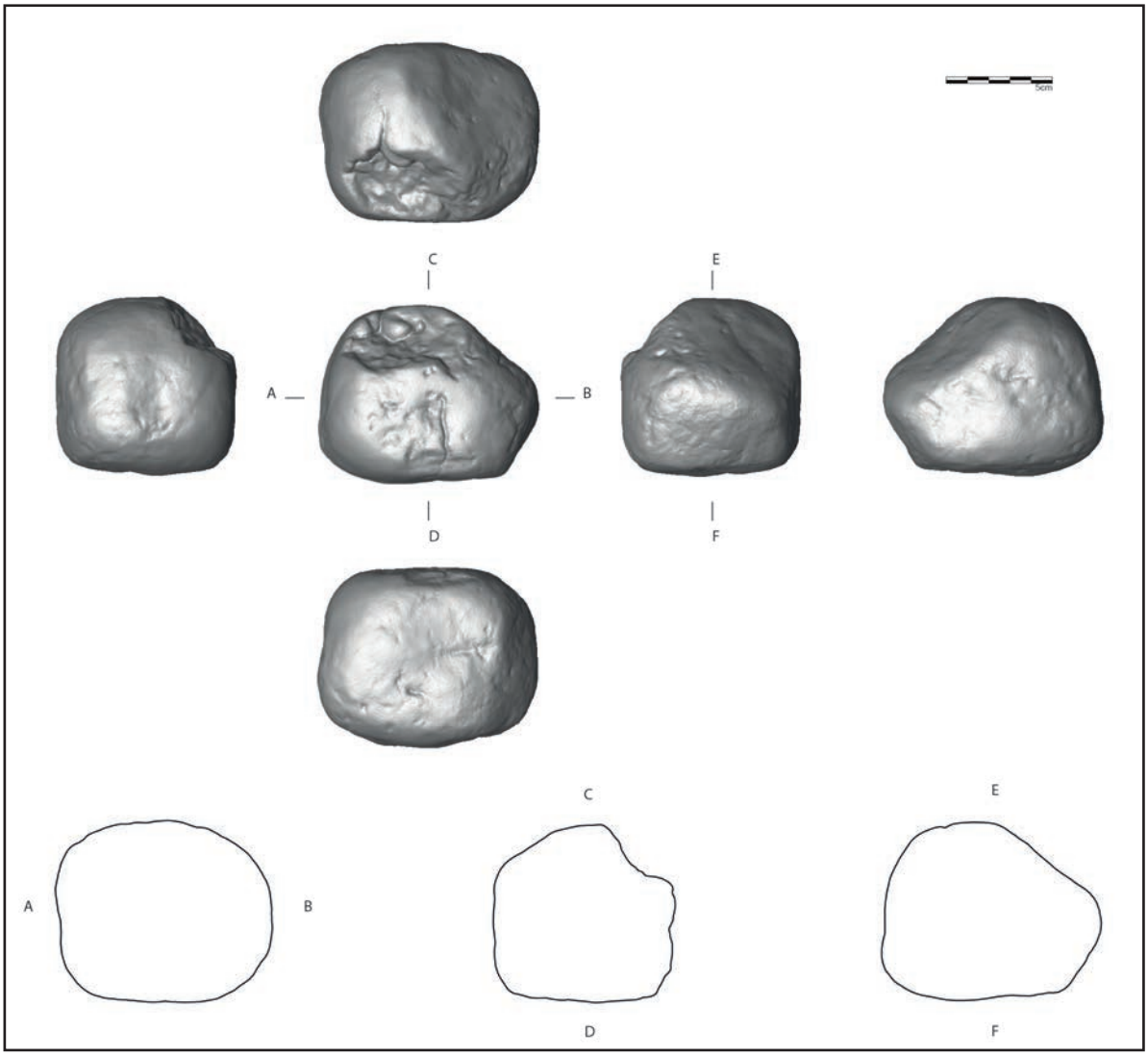

Fig. 44. Tekening en 3D-scan van de wrijfsteen (22-ERO-KHS-616) uit paalspoor X-8.

Paalspoor **X-13** vertoont een zandleemopvulling die sterk vergelijkbaar is met die van paalspoor X-8. De insteek bestaat uit een heterogene, licht grijsbruine vulling, terwijl de kern wordt gekenmerkt door een donkere, houtskoolrijke opvulling met slechts een beperkt aantal verbrande leembrokjes. Ook in de kern van dit paalspoor werd een natuursteen aangetroffen (Fig. 45). In tegenstelling tot het exemplaar uit paalspoor X-8 vertoont deze steen echter geen duidelijke sporen van bewerking of gebruik (Afb. 12). Het betreft opnieuw een sterk kalkhoudende zandsteen (Lediaanse steen). In totaal werden vijf aardewerkscherven

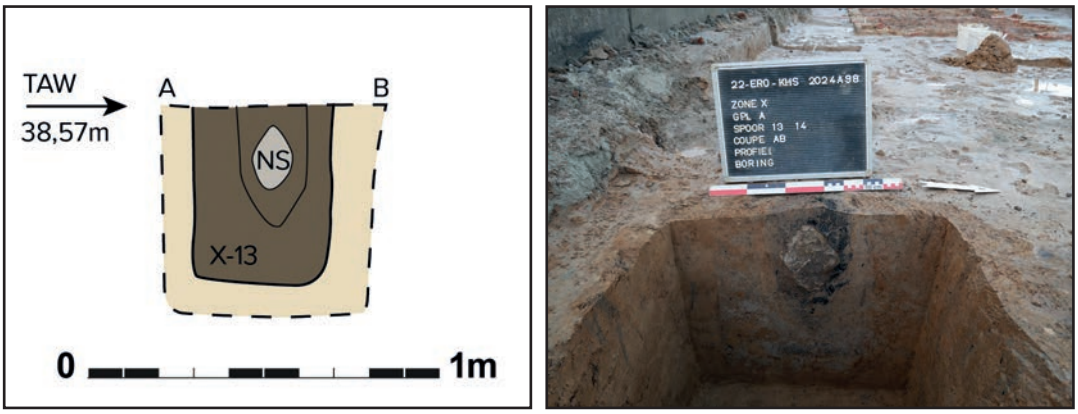

Fig. 45. Tekening en foto van coupe AB op paalspoor X-13.

ingezameld. Uit de kern was dit één scherf uit lokaal grijs aardewerk. Uit de insteek werden daarnaast één scherf lokaal grijs aardewerk en drie scherven lokaal handgevormd grijs aardewerk gerecupereerd. Eén van deze laatste scherven kon worden toegewezen aan een kogelpot en vertoont een dekselgeul (Fig. 46).

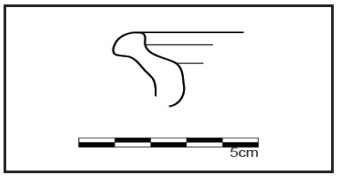

Fig. 46. Tekening van de kogelpotrand uit handgevormd grijs aardewerk, X-13 (22-ERO-KHS-122).

Afb. 12. De kalkhoudende zandsteen uit de kern van paalspoor X-13 (22-ERO-KHS-614).

De aanwezigheid van een natuursteen in de kern van de twee paalsporen houdt mogelijk verband met het verstevigen en stabiliseren van de houten paal. Paalsporen X-8 en X-13 werden gedateerd via een C14-datering uitgevoerd op een niet-gedetermineerd houtskoolstaal uit de kern. Dit leverde een datering op voor X-8 tussen 770 en 990 calAD (95,4%).[50] De C14-datering van X-13 gaf een datering tussen 880 en 1000 calAD (95,4%).[51] Een Difference-functie voor beide dateringen toont dat ze gelijktijdig kunnen zijn: het bekomen interval tussen de dateringen overbrugt namelijk de 0-waarde (Fig. 47).

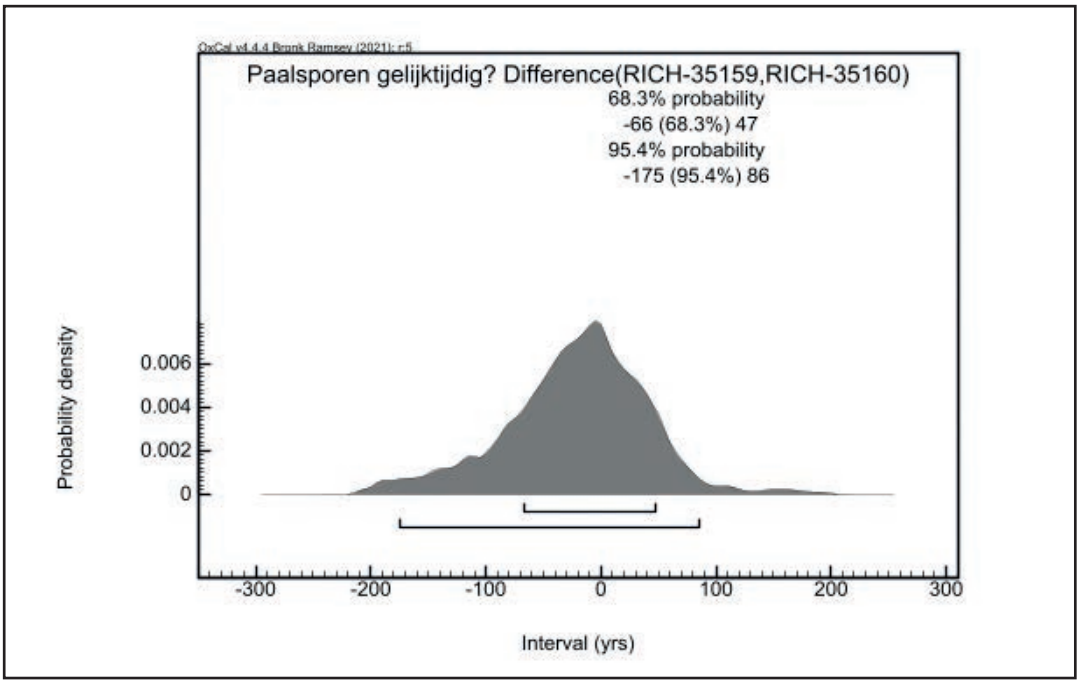

Fig. 47. Difference-functie op de dateringen uit paalspoor X-8 en X-13.

50 RICH-35159: 1146±22BP, bijlage 8.
51 RICH-35160: 1128±22BP, bijlage 8.

Paalsporen **X-11** en **X-16** liggen, samen met de paalsporen X-8 en X-13, op een noordoost-zuidwest georiënteerde as. De onderlinge afstand tussen de vier palen bedraagt ongeveer 1,5 m (gemeten van het middelpunt van het paalspoor). Indien de vier paalsporen tot dezelfde constructie behoren, gaat het vermoedelijk om een lichte constructie of bijgebouw. De onderlinge afstand tussen paalsporen X-8 en X-13 bedraagt 2,9 m. In de 8ste-9de eeuw bedraagt de gemiddelde traveemaat in hoofdgebouwen in westelijk Vlaanderen 2,0-2,5 m.[52] Een overzichtsstudie naar volmiddeleeuwse (driebeukige) gebouwplattegronden stelt voor de afstand tussen palen in de lange rijen dan weer een gemiddelde vast van 2,5 tot 3,5 m.[53] De opgemeten afstanden in Erondegem passen binnen dit kader, maar door het ontbreken van bijkomende sporen van de (eventuele) structuur is het niet mogelijk om met zekerheid te bepalen of deze paalsporen al dan niet samen tot één of meerdere gebouwstructuren behoren.

Context X-11 is slechts ondiep bewaard en heeft een homogene lichtgrijze opvulling van zandleem (Afb. 13). Paalspoor X-16 is dieper bewaard en vertoont een heterogene, licht grijsbruine gevlekte opvulling met verspreide houtskoolbrokjes en verbrande leemspikkels en -brokjes. De kern bestaat uit een meer homogene lichtgrijze opvulling met meerdere

Afb. 13. Coupe AB op mogelijk paalspoor X-11.

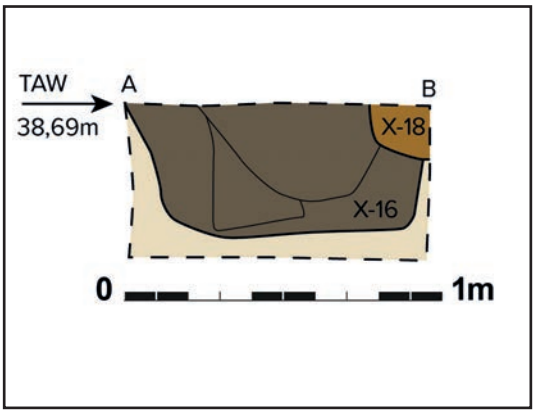

Fig. 48. Tekening en foto van coupe AB op paalspoor X-16.

52 Op basis van Deschepper 2022: gebouwsubtypes Ia1, Ib3.1 en Ib3.2 (respectievelijk één-, drie- en driebeukig).
53 De Clercq 2017, 56-57.

houtskoolspikkels en -brokjes. De bovenste, komvormige vulling wordt geïnterpreteerd als een verzakkingslaag, de nazak (Fig. 48).

Onder het dorpsplein kan één paalspoor mogelijk in de Karolingische periode worden geplaatst, met name context **X-316**. Deze datering is echter gebaseerd op de vondst van één scherf Merovingisch-Karolingisch grijs aardewerk met gladdingsporen. De heterogene, licht grijsbruine insteek van zandleem met een beperkt aantal houtskoolspikkels werd op grondplan D niet herkend en kon pas in coupe AB en op grondplan E worden afgelijnd (Afb. 14 & Fig. 49). De kern is slechts ondiep bewaard en bestaat uit een homogene donkergrijze zandleemvulling met houtskool- en verbrande leembrokjes. Het paalspoor wordt doorsneden door de volmiddeleeuwse extractiekuil X-286. In deze zone onder het dorpsplein werden meerdere volmiddeleeuwse kuilen aangesneden, die vermoedelijk oudere sporen hebben vergraven. Zo bevatte de grotere extractiekuil X-204, gedateerd tussen 900 en 1050, meerdere scherven Karolingisch handgevormd grijs aardewerk (zie *infra*).

Afb. 14. Paalspoor X-316 op grondplan E en D. Het paalspoor wordt doorsneden door de volmiddeleeuwse extractiekuil X-286.

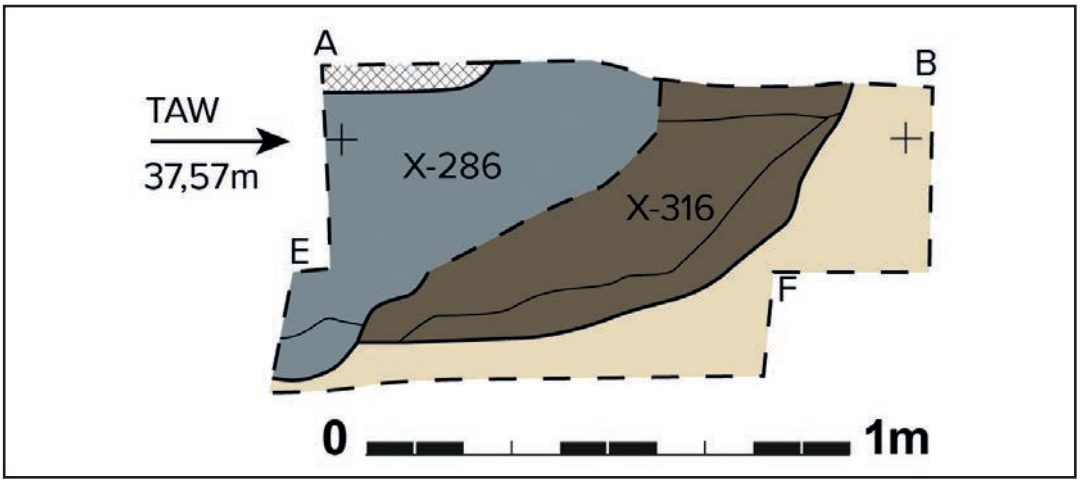

Fig. 49. Tekening van coupe op paalspoor X-316: coupe AB vanaf grondplan D is samengevoegd met coupe EF vanaf grondplan E.

Op ongeveer 3,5 m ten oosten van paalspoor X-316 bevindt zich paalspoor **X-317**. Dit spoor bleef slechts beperkt bewaard, met een maximale diepte van ca. 10 cm (Afb. 15). Op grondplan D kon een donker bruingrijze paalkern worden onderscheiden, terwijl de heterogene bruingrijze insteekvulling pas zichtbaar werd in coupe AB. Eventuele stratigrafische relaties tussen X-316 en X-317 zijn door latere verstoringen verloren gegaan: tussen beide paalsporen bevindt zich onder meer de volmiddeleeuwse ontginningskuil X-321. Uit X-317 werd geen aardewerk gerecupereerd dat een Karolingische datering kan ondersteunen. Op basis van de ruimtelijke nabijheid en morfologische overeenkomsten met X-316 kan aan een datering in de Karolingische periode gedacht worden. Gezien het ontbreken van sluitend daterend materiaal blijft een volmiddeleeuwse datering echter eveneens plausibel.

Afb. 15. Coupe AB op paalspoor X-317 vanaf grondplan D.

4.3.3.2. Kuilen

Er kunnen slechts twee kuilen met enige zekerheid gedateerd worden in de Karolingische periode en het begin van de volle middeleeuwen: X-432 en X-544.

Kuil **X-432** ligt aan de oostelijke rand van het onderzoeksgebied en loopt verder buiten de sleufwand. Hij wordt oversneden door de volmiddeleeuwse gracht X-322 (zie *infra*). Aan de zuidelijke zijde wordt de kuil doorsneden door context X-414, een omvangrijke postmiddeleeuwse uitgraving. De opvulling van kuil X-432 wordt gekenmerkt door een gelaagde stratigrafie, bestaande uit voornamelijk heterogene grijs- en bruingevlekte zandleemlagen met verspreide houtskoolspikkels en -brokjes. De kuil was nog tot een diepte van 70 cm bewaard ten opzichte van grondplan D (Afb. 16 & Fig. 50).

Uit de vulling werden in totaal negen aardewerkscherven gerecupereerd. Dit beperkte ensemble geeft een brede datering tussen ca. 800 en 1050 (Tabel 5). Voor kuil X-432 wordt de Karolingische datering ondersteund door een C14-analyse. Een houtskoolstaal afkomstig uit een van de onderste opvullingslagen leverde een datering op tussen 680 en 880 calAD (95,4%).[54] Kuil X-432 kan wellicht worden geïnterpreteerd als een extractiekuil voor de ontginning van zandleem.

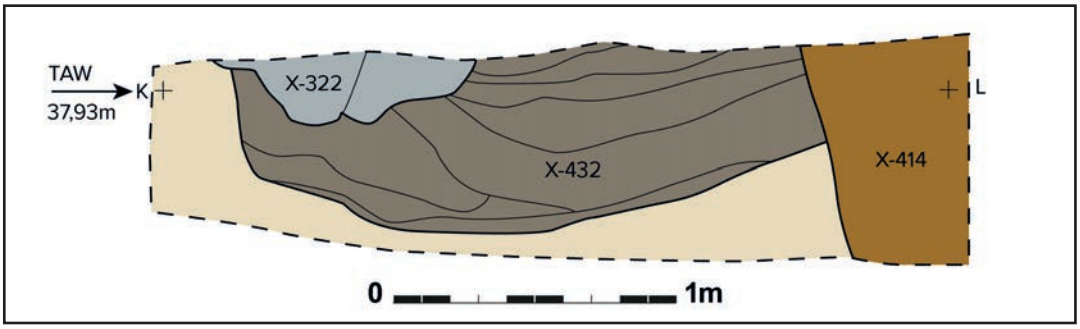
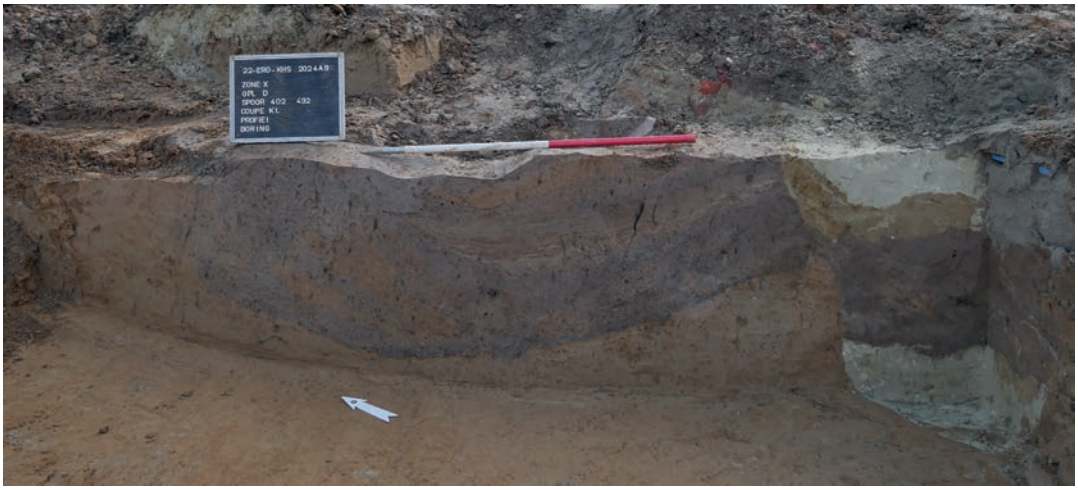

Fig. 50. Tekening van coupe KL op kuil X-432.

54 RICH-38393: 1239±19BP, bijlage 8.

Afb. 16. Coupe KL op kuil X-432, vanaf grondplan D. De kuil wordt rechts doorsneden door verstoring X-414.

TABEL 5: AARDEWERK UIT CONTEXT X-432.

Determinatie	Aantal
X-432	
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	4
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd / radstempel	1
Aardewerk / Romeins / Gewone waar / Handgevormd oxiderend gebakken / Dolia / residueel	1
Totaal	**9**

Kuil **X-544**, gelegen onder de Kapelhofstraat, is een rechthoekige spoor met een lengte van ca. 2,9 m, een breedte van ca. 1,5 m en een bewaarde diepte van ongeveer 0,80 m (Afb. 17 & Afb. 18). De opvulling bestond uit een vrij heterogene, licht bruingevlekte grijze zandleem. In het bovenste deel van de vulling kwamen enkele houtskoolrijke lenzen met verbrande leembrokjes voor. De rechte wanden en vlakke bodem van kuil X-544 zijn kenmerkend voor extractiekuilen.

Afb. 17. Kuil X-544 in grondplan.

Afb. 18. Coupe AB op kuil X-544.

De datering van X-544 in de Karolingische periode, tussen 750 en 900, is gebaseerd op het aardewerkensemble, dat in totaal acht scherven omvat. Drie scherven zijn duidelijk van Karolingische oorsprong, waarvan één afkomstig van het Duitse Eifelgebied. De scherf met kruisende gladdingslijnen betreft dan weer Noord-Franse import (Tabel 6). Verder werden ook vier residuele scherven grofwandig aardewerk aangetroffen, vermoedelijk uit de IJzertijd (zie supra). De vulling omvatte verder nog een klein fragment basaltlava, wellicht afkomstig van een maalsteen, en drie residuele fragmenten van Romeinse dakpannen (*tegulae*).

TABEL 6: AARDEWERK UIT CONTEXT X-544.

Determinatie	Aantal
X-544	
Aardewerk / Metaaltijd / Grofwandig / Niet gedetermineerd onversierd / Kwarts/chamotte/organisch / residueel	4
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Karolingisch handgevormd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Karolingisch import Eifel / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Karolingisch Import Noord-Frans / niet gedetermineerd / gladding	1
Totaal	**8**

4.3.3.3. Conclusie

De aanwezigheid van enkele sporen, met name paalsporen en kuilen, uit de Karolingische periode en de overgang naar de volle middeleeuwen wijst op duidelijke bewoningsactiviteiten binnen het projectgebied. Deze vaststelling sluit aan bij de historische bronnen, aangezien de oudste vermelding van Erondegem dateert van omstreeks 889. De nederzetting wordt vermeld in de zogenaamde *liste courte* van de abdij van Lobbes, één van de twee vroegmiddeleeuwse bezitslijsten van deze abdij.[55] Het is aannemelijk dat de aangetroffen archeologische sporen in verband gebracht mogen worden met de nederzetting die in de abdijbronnen genoemd wordt. Ook de vroegmiddeleeuwse plaatsnaam van het dorp en

55 Devroey 1986. Zie hoofdstuk 3.2.

het Sint-Pieterspatrocinium van de dorpskerk doen een vroegmiddeleeuwse aanwezigheid vermoeden.[56]

Paalsporen X-8 en X-13 maken, al dan niet samen met paalsporen X-11 en X-16, vermoedelijk deel uit van een noordoost-zuidwest georiënteerde gebouwstructuur. Kuilen X-432 en X-544 kunnen wellicht worden geïnterpreteerd als extractiekuilen voor de ontginning van zandleem. Leem en zandleem werden gebruikt voor de bouw en herstelling van vakwerkwoningen of andere constructies, zoals ovens. De sporen laten echter niet toe een volledige gebouwstructuur te reconstrueren of een duidelijk beeld van de woonerfsite te verkrijgen.

Het aantreffen van vroegmiddeleeuwse sporen in huidige dorpscentra is geen unicum in de regio. Archeologisch onderzoek van de voorbije 20 jaar toont dat er, in lijn met de historische aanwijzingen, vroegmiddeleeuwse aanwezigheid is in hedendaagse rurale kernen (dorpen en gehuchten).[57] Interessant daarbij is dat er voorlopig nog een duidelijk onderscheid is tussen de periodes vóór en na ca. 750/800 n. Chr., en dat dit onderscheid ook in Erondegem vast te stellen is.

Meer bepaald is de aard en omvang van de menselijke aanwezigheid in dorpskernen vóór ca. 750/800 over het algemeen moeilijker te vatten. In een groot deel van de archeologisch onderzochte rurale kernen omvat de aanwezigheid uit deze periode residueel en/of zwervend vondstmateriaal, zoals ook in Erondegem het geval is, of individuele en/of moeilijk te interpreteren sporen en spoorgroepen. In een klein deel kan begraving aangetoond worden (bijvoorbeeld te Velzeke en Denderleeuw); duidelijke bewoningssporen in de dorpskern zijn zeer zeldzaam (Lemberge). De waarschijnlijke Merovingische begraafplaats aangetroffen in Erondegem ligt al iets verder van de huidige kerk (ca. 250 m ten zuidwesten) maar ongetwijfeld is er een verband tussen deze begraafplaats en het weinige Merovingische materiaal aangetroffen bij de huidige opgraving. Deze Merovingische aanwezigheid is dan ook direct in verband te brengen met de plaatsnaam Erondegem, een *haim*-toponiem dat zijn oorsprong kent in de 6de-8ste eeuw[58] en dat te begrijpen is als “woning van de familie van Aribald/Erold”.[59] Met andere woorden is het aannemelijk dat (een deel van) de ‘familie van Aribald/Erold’ begraven is op het grafveld aan de Kapelhofstraat.

Vanaf de 9de eeuw worden de archeologische sporen van menselijke aanwezigheid in rurale kernen in de Schelde-Denderregio talrijker (een groter aantal kernen kent sporen uit de 9de eeuw, maar ook het eigenlijke aantal sporen uit deze periode per opgraving is groter) en duidelijker. Het gaat dan vooral om de duidelijke aanwezigheid van begraving op de locatie/te associëren met het bestaande of subrecente kerkhof rondom de dorpskerk. Bewoningssporen blijven echter zeldzamer en vooral ook moeilijker te begrijpen. Dit is te verklaren vanuit twee fenomenen: enerzijds de frequente verstoring en vergraving door jongere sporen en/of recente infrastructuur, anderzijds de kleinere opgravingsoppervlaktes in dorpskernen. Beide factoren spelen ook in Erondegem, waar vroegmiddeleeuwse begravingen niet aangetroffen zijn binnen de huidige opgraving, maar waar de 9de-eeuwse sporen zoals vaak moeilijk te interpreteren zijn.

4.3.4. Volle middeleeuwen

Op basis van aardewerkvondsten, C14-dateringen en/of stratigrafische relaties kunnen meerdere sporen aan de volle middeleeuwen worden toegeschreven. Het gaat om paalsporen, kuilen, ontginningskuilen, bewoningslagen, greppels, een gracht en één begraving. De besproken contexten worden weergegeven op Fig. 51 en Fig. 52.

56 Cf. Berings 1986.
57 Deschepper *et al.* 2025.
58 Zie bv. Gysseling & Verhulst 1969.
59 Gysseling 1960, 328; Debrabandere *et al.* 2022, 80.

Fig. 51. Grondplan met aanduiding van de volmiddeleeuwse sporen.

Erondegem Kapelhofstraat

Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
volmiddeleeuwse sporen

LEGENDE

- sleufwand
- allesporen
- paalsporen
- ongedateerde paalsporen
- kuilen fase 1
- kuilen fase 2
- kuil X-204
- kuil X-151
- kuil X-349
- kuilen fase 3
- ongedateerde kuilen
- gracht X-322
- skelet X-330
- loopvlak X-200
- opmaaklaag X-201
- lagen X-209 en X-233
- ongedateerde greppels

0 5 10 Meters

N W E S

Schaal 1:350
Digitaal aangemaakt op: 25/08/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

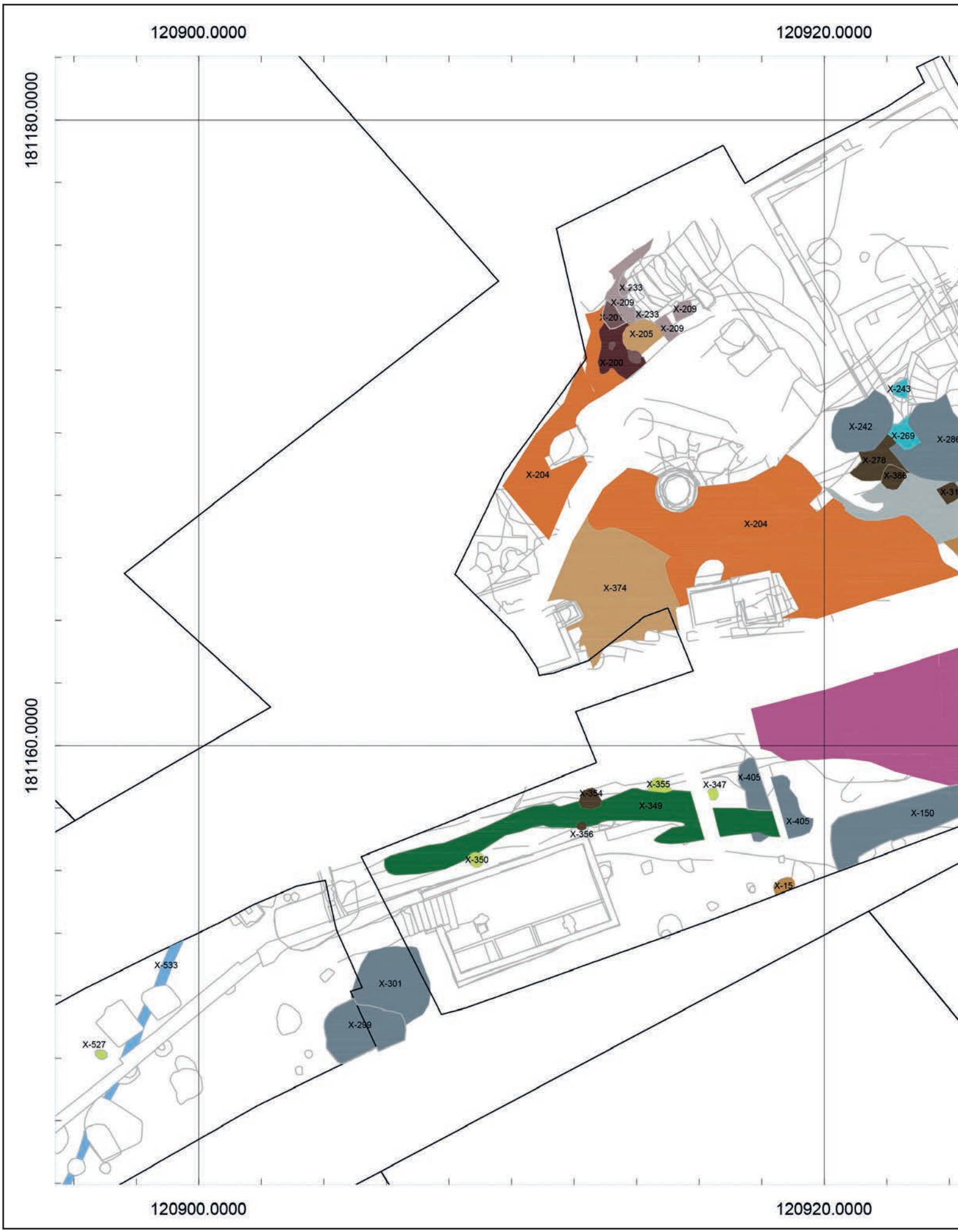

Fig. 52. Grondplan met aanduiding van de volmiddeleeuwse sporen, detail.

Erondegem
Kapelhofstraat
Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
volmiddeleeuwse sporen detail

LEGENDE

- sleufwand
- allesporen
- paalsporen
- ongedateerde paalsporen
- kuilen fase 1
- kuilen fase 2
- kuil X-204
- kuil X-151
- kuil X-349
- kuilen fase 3
- ongedateerde kuilen
- gracht X-322
- skelet X-330
- loopvlak X-200
- opmaaklaag X-201
- lagen X-209 en X-233
- ongedateerde greppels

0 3 6 Meters

N W E S

Schaal 1:150
Digitaal aangemaakt op: 27/08/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

4.3.4.1. Kuilen X-318, X-328 en X-423

Kuil **X-318** bevat een heterogene zandleemopvulling, opgebouwd uit donkergrijze lagen met lichtgrijze en bruine vlekken, waarin vrij veel houtskoolspikkels en -brokjes, evenals fragmenten verbrande leem, aanwezig zijn. Uit deze kuil werden negen aardewerkscherven gerecupereerd, waaronder rood beschilderd Rijnlands aardewerk, lokaal grijs aardewerk en handgevormd aardewerk (Afb. 20 & Tabel 7). Op basis hiervan kan de kuil ruim worden gedateerd tussen 900 en 1200. Kuil X-318 wordt doorsneden door zowel gracht X-322 als kuil X-423 (Afb. 19). Laatstgenoemde kuil is ouder dan gracht X-322.

Kuil **X-423** heeft een homogene bruingrijze opvulling met talrijke houtskoolspikkels en -brokjes en een beperkt aantal fragmenten verbrande leem. Op basis van twintig gerecupereerde aardewerkscherven wordt deze kuil gedateerd tussen 900 en 1050 (Tabel 8). In profiel 11AB is de kuil bewaard tot een diepte van ca. 90 cm en vertoont zij een vrij U-vormige doorsnede (Afb. 41 & Fig. 61). Beide kuilen kunnen gezien worden als kleinschalige ontginningskuilen voor de winning van zandleem.

Afb. 19. Coupe GH op kuil X-318 die doorsneden wordt door gracht X-322 en kuil X-423.

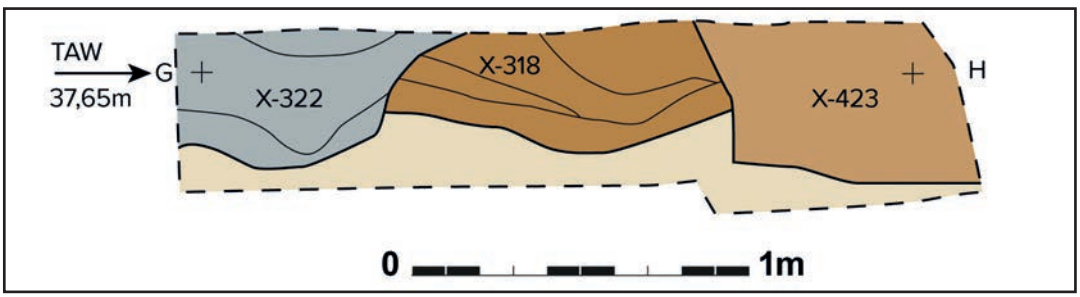

Fig. 53. Tekening van coupe GH op kuil X-318.

Afb. 20. Enkele aardewerkfragmenten uit X-318 met onderaan, derde van links, een bandoorfragment van een tuitpot uit rood beschilderd Rijnlands aardewerk met druipbeschildering en diepe verticale groeven (22-ERO-KHS-408).

TABEL 7: AARDEWERK UIT CONTEXT X-318.	
Determinatie	Aantal
X-318	
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal roodbeschilderd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal roodbeschilderd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / tuitpot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Metaaltijd / Grofwandig / Niet gedetermineerd onversierd / Kwarts/chamotte/organisch / residueel	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	1
Totaal	**9**

TABEL 8: AARDEWERK UIT CONTEXT X-423.	
Determinatie	Aantal
X-423	
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal roodbeschilderd / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	16
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd / radstempel	1
Totaal	**20**

Afb. 21. Coupe AB op kuil X-328 doorsneden door gracht X-322.

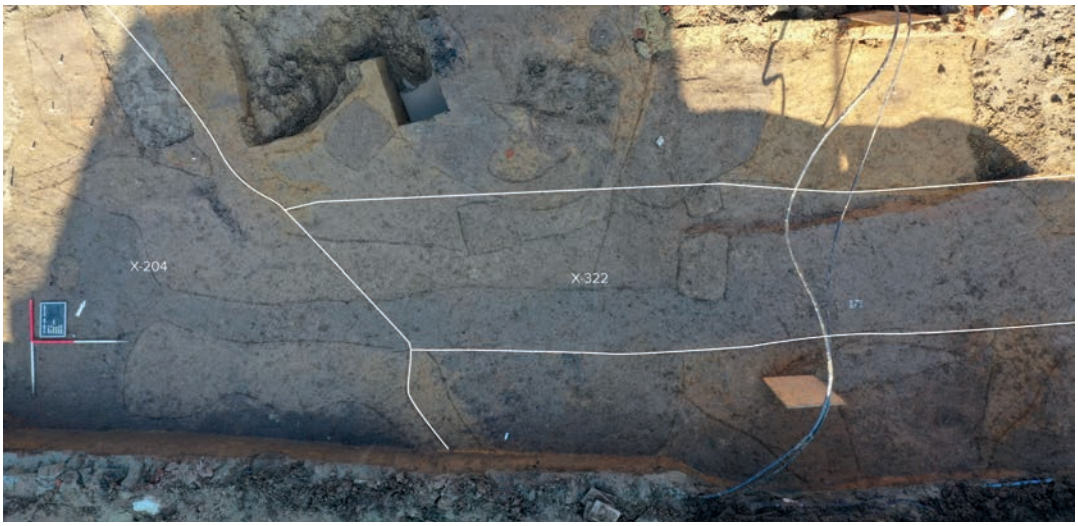

Afb. 22. Coupe CD op kuil X-328.

Kuil **X-328** heeft een lichtbruin gevlekte, bruingrijze opvulling met zeer weinig houtskool- en verbrande leemspikkels (Afb. 21). Vanaf grondplan D is kuil X-328 nog tot een diepte van ongeveer 40 cm bewaard gebleven. Uit de kuil werd geen vondstmateriaal gerecupereerd, waardoor een directe datering ontbreekt. Op basis van de stratigrafische relatie met gracht X-322 staat echter vast dat de kuil ouder is dan deze gracht.

4.3.4.2. Gracht X-322

In het zuidoostelijke deel van het onderzoeksgebied, onder het huidige dorpsplein, werd een segment van een lineair spoor met een noordoost-zuidwestoriëntatie geregistreerd (Foto 23). Gezien de eerder beperkte breedte van dit spoor lijkt een interpretatie als een ouder wegtracé weinig waarschijnlijk. De maximale breedte van X-322 in coupe bedraagt ca. 2 m. Spoor **X-322** wordt daarom geïnterpreteerd als een grachtsysteem dat meerdere heruitgravingsfasen heeft gekend. X-322 doorsnijdt enkele kuilen en wordt op haar beurt eveneens door diverse kuilen doorsneden. Het westelijke verloop van de gracht kon niet verder worden gevolgd, aangezien ze hier werd vergraven door de extractiekuil X-204.

Afb. 23. Dronebeeld van grondplan D. De grijze sporen behoren vrijwel uitsluitend tot de volmiddeleeuwse fase. Centraal in het vlak tekent zich het rechtlijnige NO-ZW-verloop van gracht X-322 af, in het westen doorsneden door kuil X-204.

De opvulling van X-322 bestaat uit relatief homogene pakketten licht bruingrijze tot grijze zandleem, al dan niet lichtbruin gevlekt, die beperkte hoeveelheden houtskoolspikkels en -brokjes bevatten. Verbrande leembrokjes zijn slechts sporadisch aanwezig. Onderaan bevindt zich een lichtbruine zandleemlaag met meerdere roestbanden (Afb. 24).

Afb. 24. Coupe IJ op grachtsysteem X-322.

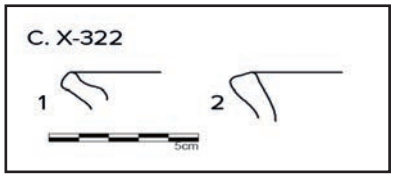

Fig. 54. Tekening aardewerk uit X-322. 1: kogelpot in lokaal handgevormd grijs aardewerk (22-ERO-KHS-433); 2: kogelpot in lokaal gedraaid grijs aardewerk (22-ERO-KHS-442).

Uit de verschillende opvullingslagen werden in totaal 24 aardewerkfragmenten gerecupereerd. Op basis van deze assemblage kan een algemene datering tussen ca. 900 en 1100 worden voorgesteld (Tabel 9). Deze datering steunt voornamelijk op de aanwezigheid van enkele scherven roodbeschilderd Rijnlands aardewerk en twee randfragmenten van kogelpotten. Een randfragment in handgevormd, bijgedraaid grijs aardewerk is afkomstig van een kogelpot die mogelijk tot type L7A behoort (Fig. 54.1), terwijl een tweede randfragment in gedraaid grijs aardewerk vermoedelijk kan worden toegewezen aan type L25 (Fig. 54.2).[60] Daarnaast werden enkele sterk verweerde fragmenten bouwmateriaal ingezameld, waarvan sommige mogelijk afkomstig zijn van Romeinse *tegulae*. Verder omvatte het vondstmateriaal twee fragmenten metaalslak en een beperkte hoeveelheid dierlijk bot.

Een C14-datering op een niet-gedetermineerd houtskoolstaal leverde een datering op van 880-990 calAD (95,4 %).[61] Deze datering situeert de opgave van het grachtsysteem X-322 op de overgang van de vroege naar de volle middeleeuwen. Het aardewerk uit de opvulling wijst op een gelijke of iets jongere datering, in de 10de-11de eeuw. De gracht oversnijdt drie kuilen (X-318, X-328 en X-423) waarvan de eerste twee gedateerd kunnen worden, respectievelijk in de periode 900-1200 en 900-1050. Op zijn beurt wordt gracht X-322 o.a. oversneden door context X-204 (zie verder), met eveneens een datering in de periode 900-1050, en ook door begraving X-330 (zie verder) met datering 990-1160 calAD. Dit alles laat toe om context X-322 in de periode 900-1050 te dateren, waarbij duidelijk is dat deze periode snelle veranderingen ziet in het archeologisch bestand.

TABEL 9: AARDEWERK UIT CONTEXT X-322.

Determinatie	Aantal
X-322	
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	8
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	6
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / kogelpot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kogelpot	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	4
Totaal	**24**

De functie van dit grachtsysteem kan niet met zekerheid bepaald worden: er zijn geen duidelijke argumenten voor of tegen de verschillende mogelijkheden. Dit is te wijten aan de beperkte lengte van het aangetroffen tracé (waarbij ook geen bochten zijn aangetroffen), de eerder beperkte opgegraven oppervlakte die ruimtelijk inzicht bemoeilijkt, en jongere verstoringen op het tracé van de gracht en in haar directe omgeving. Een eerste mogelijke interpretatie is deze als kerkhofgracht. Het enige argument vóór deze interpretatie is de ligging van de gracht, in het verlengde van de historische kerkhofafbakening zoals te zien op 19de-eeuws kaartmateriaal. De aanwezigheid van een jongere begraving die de gracht oversnijdt, mag anderzijds niet als tegenargument beschouwd worden. Archeologisch onderzoek in de regio toont dat de omvang en afbakening van kerkhoven tijdens de volle middeleeuwen snel kon veranderen, waarbij begravingen ook aangelegd werden bovenop oudere afbakeningen.[62] Tot

60 De Groote 2008, 198.
61 RICH-38392: 1123±19BP, bijlage 8.
62 Bijvoorbeeld te Velzeke (Deschepper *et al.* 2025) en Baardegem (Clement *et al.* 2026).

slot moeten enerzijds de afwezigheid van los of verspit botmateriaal in de directe omgeving en anderzijds de aanwezigheid van cultuurlaag X-265 (800-1200) en bovenliggend loopvlak X-200 (900-1050) ten noordwesten van de gracht, vermeld worden. Deze elementen spreken ook eerder tegen een interpretatie als afbakende kerkhofgracht. Een tweede mogelijke interpretatie is dat de gracht het erf afbakent waarop het gebouw stond dat te associëren is met looplaag X-200. Hiervoor pleit de schijnbare (maar niet hard te maken) chronologische gelijktijdigheid van beide contexten en de ligging van de looplaag ten noorden van de gracht, op dezelfde locatie van jongere bebouwing. Een derde interpretatie is dat de gracht een weg afbakende, die dan te zien is als voorloper van de Kapelhofstraat. Hiervoor pleit de ligging van het tracé op de historische (19de-eeuwse) perceelsgrens met de straat. De tweede en derde interpretaties sluiten elkaar logischerwijs niet uit.

Hoewel de eigenlijke functie van context X-322 niet met zekerheid bepaald kan worden, is wel duidelijk dat deze gracht een structurerend element vormde in de ruimte, hoewel slechts gedurende een bepaalde, korte periode. Na opgave wordt de gracht al snel doorsneden door bewoningssporen (paalsporen), (ontginnings-)kuilen en een begraving.

4.3.4.3. Loopniveau X-200

Aan de noordwestelijke zijde van het projectgebied bevond zich onder de postmiddeleeuwse ophogingslagen een sequentie van volmiddeleeuwse bewoningslagen. Over een oppervlakte van ca. 2,5 op 2,5 m kon een volmiddeleeuws leefniveau worden geregistreerd. Deze wordt in het oosten doorsneden door kelderstructuur X-198, in het zuiden door de postmiddeleeuwse ontginningskuil X-46 en in het westen door de volmiddeleeuwse extractiekuil X-204 (Afb. 25).

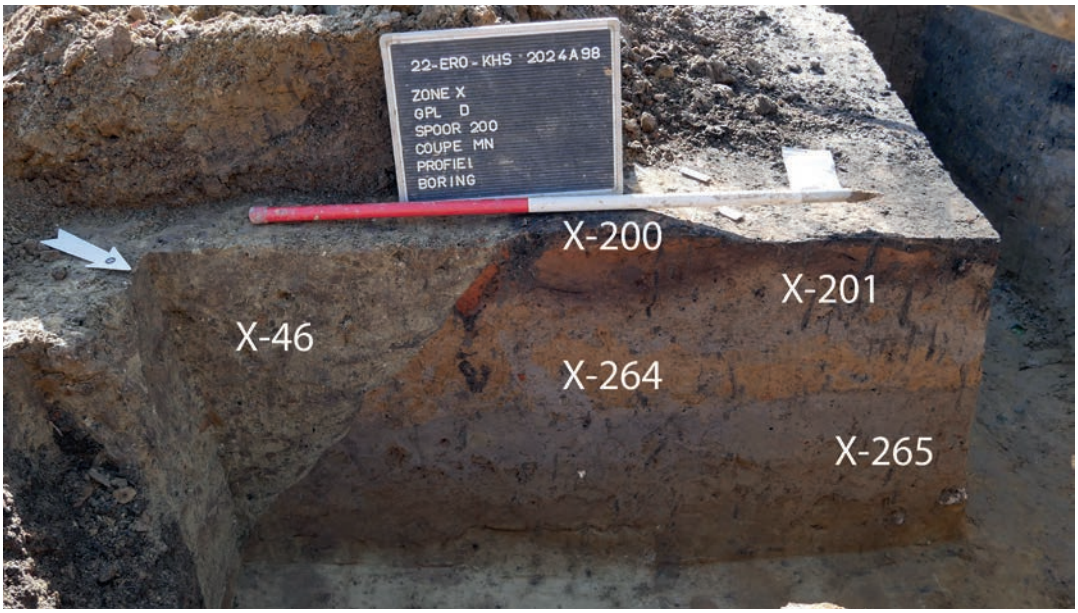

Afb. 25. Zicht op het verbrand vloerniveau X-200 en X-201 vanaf grondplan D. Op de voorgrond de toegangstrap X-198 van een natuurstenen kelder.

Boven de moederbodem was plaatselijk nog een vermoedelijke cultuurlaag bewaard (Afb. 26). **X-265** bestond uit een vrij homogeen licht grijsbruin zandleem- tot leempakket met verspreide houtskoolinclusies. Uit de laag werden twee aardewerkfragmenten gerecupereerd. Een grofwandige scherf uit de metaaltijden moet als residueel worden beschouwd, net als

het aangetroffen fragment van een Romeinse *tegula*. Een scherf in lokaal grijs aardewerk wijst op een brede datering tussen ca. 800 en 1200. Boven deze cultuur- of tuinlaag bevond zich ophogingspakket **X-264**, dat mogelijk werd aangebracht ter voorbereiding van een daaropvolgend woon- of gebruiksniveau. Deze ophoging bestond uit een homogene lichtbruine leemlaag die aan de bovenzijde verkleuring vertoonde ten gevolge van verhitting. Uit deze laag werden geen vondsten gerecupereerd.

Het vloerniveau bovenop X-264 bestaat uit de ophogingslaag **X-201**, die geïnterpreteerd wordt als een opmaaklaag, met daarboven het loopvlak **X-200**. Beide contexten vertonen duidelijke sporen van intense verbranding. In verschillende coupes werd het loopvlak niet afzonderlijk onderscheiden van het bovenliggende brandafvalpakket en werden beide contexten gezamenlijk geregistreerd. Hoewel geen paalsporen of andere constructieve elementen werden aangetroffen, wijst context X-200 erop dat deze zone zich binnen een gebouw bevond. Mogelijk behoorde het loopniveau toe aan een vakwerkhuis, een volledig uit hout opgetrokken woning waarbij de wanden gesloten werden met een vlechtwerk van twijgen, bekleed met leem en stro. Gezien het volledig ontbreken van dakpanfragmenten in de volmiddeleeuwse contexten, kan worden verondersteld dat de dakbedekking uit organisch materiaal, zoals riet of houten pannen, bestond. Het brandafval en de *in situ* verbranding van het loopniveau X-200 en de opmaaklaag X-201 wijzen mogelijk op de aanwezigheid van een vloerhaard of veeleer op een woningbrand, vakwerkhuizen waren immers brandgevoelig. Door de beperkte oppervlakte is dit moeilijk te achterhalen, al kan nader onderzoek meer inzicht geven in de vorming en opbouw van deze contexten. Enkele OSL-stalen van X-201 en X-264 zijn tevens bruikbaar voor aanvullend micromorfologisch onderzoek. Daarnaast werden van X-200 en X-201 bulkstalen genomen voor verder macrobotanisch onderzoek van de talrijke houtskoolfragmenten en verkoolde zaden.

Afb. 26. Coupe MN op X-200/201 met de onderliggende ophoging X-264 en cultuurlaag X-265. Links de oversnijding door de postmiddeleeuwse ontginningskuil X-46.

Uit X-200 werden in totaal acht scherven verzameld, waarbij twee fragmenten Rijnlands roodbeschilderd aardewerk (Afb. 27). Dit laatste type aardewerk, ook gekend als Pingsdorf-aardewerk, betreft importwaar uit het Duitse Rijnland. Uit de laag X-201 werden 31 scherven verzameld, waaronder tien scherven handgevormd lokaal grijs aardewerk met radstempelversiering (Afb. 28). Het aardewerkensemble uit beide contexten geeft een datering tussen 900 en 1050 (Tabel 10). Daarnaast werden in zowel X-200 als X-201 fragmenten van verbrand dierlijk bot aangetroffen.

Afb. 27. Twee scherven Rijnlands roodbeschilderd aardewerk uit X-200 (22-ERO-KHS-289).

Afb. 28. Aardewerk uit X-201: tien scherven uit handgevormd lokaal grijs aardewerk met radstempelversiering, van minstens vier individuen afkomstig (22-ERO-KHS-398).

TABEL 10: AARDEWERK UIT CONTEXT X-200 EN X-201.

Determinatie	Aantal
X-200	
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	5
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Handgevormd met donkere kern (Verhaeghe A) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / niet gedetermineerd	2
Totaal	**8**
X-201	
Aardewerk / Metaaltijd / Grofwandig / Niet gedetermineerd onversierd / Kwarts/chamotte/organisch / residueel	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	15
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Handgevormd met donkere kern (Verhaeghe A) / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd / radstempel	10
Totaal	**31**

De lagen rondom de verbrande zone, met name X-209 en X-233, kunnen vermoedelijk eveneens worden geïnterpreteerd als restanten van hetzelfde leefniveau (Afb. 29 & Fig. 56). Context **X-209** bestaat uit een heterogene lichtbruine zandleemlaag met inclusies van houtskool en verbrande leem. Net als context **X-233** vertoont deze laag verkleuring ten gevolge van verhitting. Context X-233 kan worden omschreven als een sterk gebioturbeerde moederbodem. Het oorspronkelijke volmiddeleeuwse leefniveau werd hier grotendeels vergraven door laat- en postmiddeleeuwse bewoningsactiviteiten. Uit context X-209 werd één scherf lokaal grijs aardewerk gerecupereerd. Daarnaast werd uit een mollengang in context X-233 een handgevormde scherf in grijs aardewerk aangetroffen, afkomstig van een pan (Fig. 55).

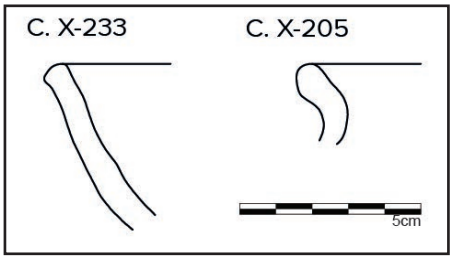

Fig. 55. Tekening van de rand van een panfragment uit X-233 (22-ERO-KHS-297) en een kogelpot uit X-205 (22-ERO-KHS-403), beide uit handgevormd grijs aardewerk.

Doorheen de bewoningslagen werd kuil **X-205** gegraven die met brandafval werd opgevuld. De kuil was ongeveer 1 m breed en nog 50 cm diep bewaard. De lengte is niet gekend aangezien de kuil ook doorsneden werd door ontginningskuil X-46. De heterogene vulling, bestaande uit verbrande leem en houtskoolspikkels en -brokjes, bevatte negen aardewerkscherven: twee scherven Rijnlands roodbeschilderd aardewerk, vijf scherven lokaal grijs aardewerk, één scherf grijs gedraaid aardewerk en één randscherf handgevormd grijs aardewerk van een kogelpot (Fig. 55). Dit aardewerkensemble dateert de kuil in de periode ca. 900-1100.

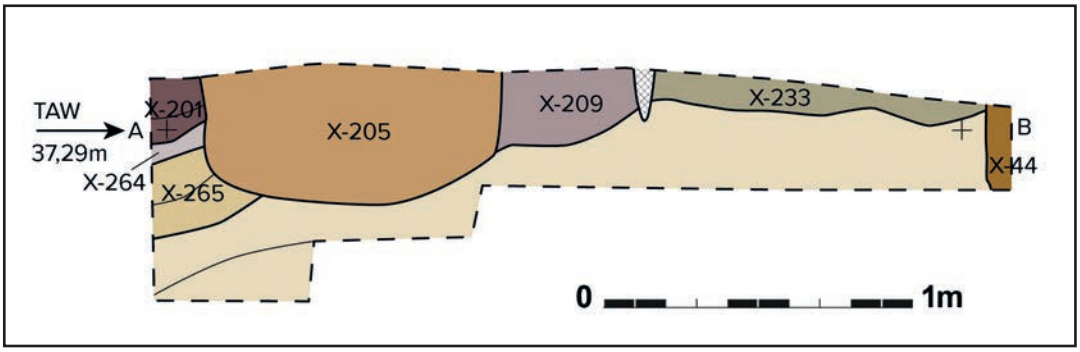

Fig. 56. Tekening van coupe AB.

Afb. 29. Coupe AB op lagen X-201, X-209, X-233 en kuil X-205.

Onder de volmiddeleeuwse lagen worden, zoals te zien op Afb. 29, achtereenvolgens een geelgrijs pakket fijn zand van de Formatie van Lede en een groen tot groengrijs zandpakket met weinig schelpgruis van het Lid van Vlierzele aangetroffen. Op Afb. 30 is een kalkzandsteen (Lediaanse steen) zichtbaar, een restant van een kalkzandsteenbank (zie hoofdstuk 4.1.1.1).

Afb. 30. Coupe EF op X-200. Links is de oversnijding met kuil X-205 zichtbaar, rechts die met kuil X-204. Op de voorgrond is nog een kalkhoudende zandsteen te zien. De kalkzandsteenbank is mogelijk gedeeltelijk ontgonnen. De coupe werd later tot in de moederbodem verdiept.

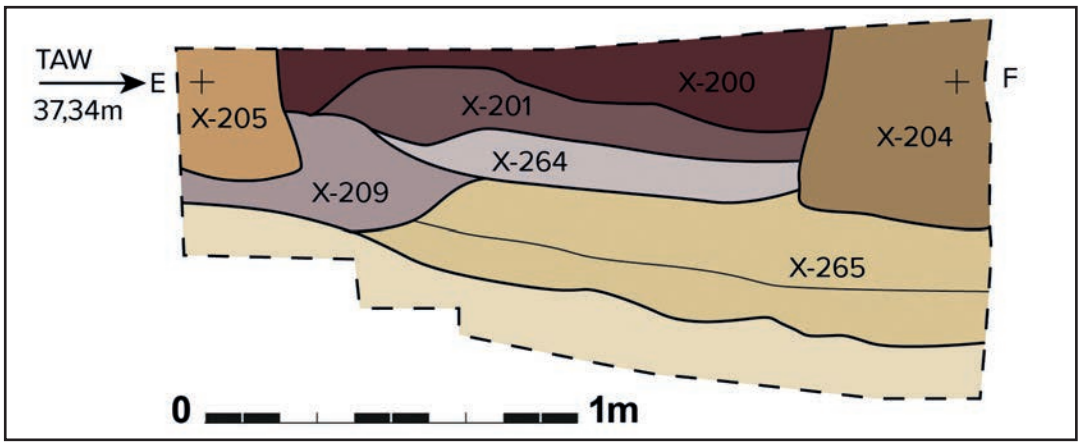

Fig. 57. Tekening van coupe EF.

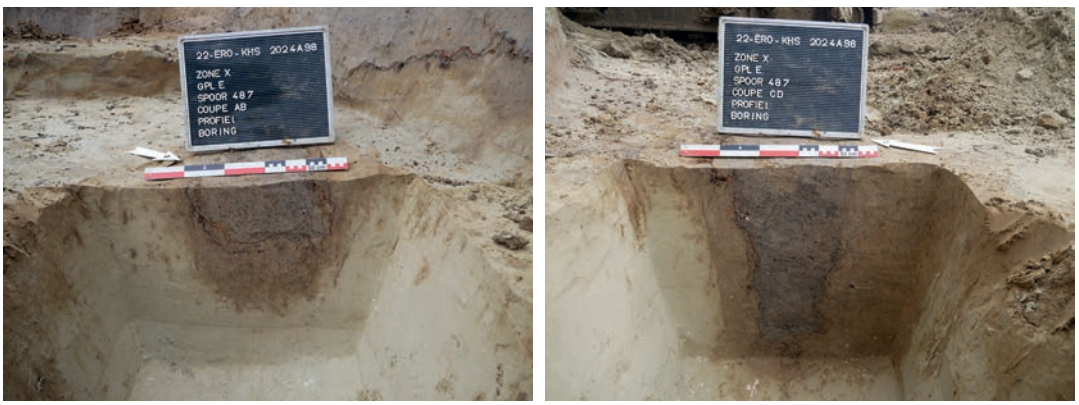
4.3.4.4. Greppels

Verspreid over het projectgebied werden vier greppels geregistreerd: X-477, X-507, X-533 en X-648 (Fig. 51). Slechts één van deze greppels leverde dateerbaar vondstmateriaal op; de overige exemplaren blijven ongedateerd. Op basis van hun stratigrafische positie en de aard van de opvulling kunnen zij evenwel voorlopig in de volle middeleeuwen worden geplaatst, een oudere of jongere datering kan echter niet uitgesloten worden. De onderlinge samenhang van deze greppels, evenals hun eventuele relatie met andere sporen, kon niet worden vastgesteld, waardoor hun oorspronkelijke functie moeilijk te achterhalen is. Mogelijk waren zij bedoeld voor de drainage of afwatering van het terrein en/of fungeerden zij als erf- of perceelsafbakening. Gelijkaardige greppels zijn in de context van een historische rurale kern o.a. gekend uit archeologisch onderzoek in Moorsel, Letterhoutem en Baardegem.[63]

Onder de grote extractiekuil X-204 bleef gedeeltelijk een greppel bewaard, geregistreerd op grondplan E. De greppel **X-477** loopt van het noordoosten naar het zuidwesten en wijkt qua oriëntatie licht af van gracht X-322 (Afb. 31). Opmerkelijk is echter dat zij dezelfde oriëntatie vertoont als kelderstructuur X-198. Het is onduidelijk of dit louter toevallig is dan wel wijst op een zekere continuïteit in het ruimtelijke of percellaire patroon binnen de dorpskern. De greppel heeft een heterogene grijs-grijsbruine opvulling met meerdere corrosiebandjes en

Afb. 31. Greppel X-477 bevindt zich onder de extractiekuil X-204 en wordt aan de oostzijde doorsneden door postmiddeleeuwse sporen.

Afb. 32. Coupe AB en CD op greppel X-477 vanaf grondplan E.

63 Respectievelijk Klinkenborg *et al.* 2010; Couchez *et al*. 2024; Clement *et al*. 2026.

weinig houtskoolspikkels en -brokjes (Afb. 32). De datering van greppel X-477 tussen 800 en 1150 is gebaseerd op de aanwezigheid van één scherf lokaal handgevormd grijs aardewerk en dus weinig sluitend.

De overige drie greppels werden aangesneden ter hoogte van de Kapelhofstraat. Greppel **X-507** heeft een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie en wordt gekenmerkt door een donker grijsbruine, gevlekte opvulling. Greppel **X-533** heeft een noordoost-zuidwestelijk verloop en bleef slechts ondiep bewaard (Afb. 33). De opvulling bestaat uit een heterogeen bruin zandleempakket. Beide greppels werden geregistreerd op grondplan A. Greppel **X-648** werd geregistreerd op grondplan C en volgt dezelfde oriëntatie als het huidige tracé van de Kapelhofstraat. De greppel wordt gekenmerkt door een gevlekte donkerbruine opvulling.

Afb. 33. Greppel X-533 loopt op grondplan A onder de postmiddeleeuwse bewoning van de Kapelhofstraat.

Afb. 34. Coupe AB op greppels X-507 en X-533.

4.3.4.5. Ontginningskuilen X-374 en X-204

Onder het dorpsplein werd op grondplan D de volmiddeleeuwse ontginningskuil **X-374** aangesneden. Vooral in de profielen 9AB, 10AB en 11AB kon een goed inzicht worden verkregen in de doorsnede (Foto 5, Foto 40 & Foto 41). De kuil strekt zich gedeeltelijk buiten het projectgebied uit en wordt doorsneden door de volmiddeleeuwse ontginningskuil X-204 en de jongere kuil X-488 (zie *infra*). De opvulling bestaat uit een heterogeen, gelaagd pakket van donker- en lichtgrijze evenals bruine zandleemlagen, waarin slechts beperkte hoeveelheden houtskoolspikkels en -brokjes werden aangetroffen (Foto 35). De uitgraving reikt tot aan de overgang tussen de zandleem- en leemafzettingen enerzijds en het onderliggende Tertiaire zand anderzijds. Gezien de omvang en diepte, ongeveer 1,6 m in profiel 9AB waarbij gestopt is op de overgang naar het Tertiaire zand, kan kuil X-374 worden geïnterpreteerd als een (zand)leemontginningskuil.

Afb. 35. Grondplan E met kuil X-374 en greppel X-477. Op de voorgrond nog Lediaanse steenbrokken, restanten van een zandsteenbank.

In totaal werden 22 aardewerkscherven ingezameld, die een ruime datering geven tussen 900 en 1100 (Tabel 11 & Fig. 58). Vermeldenswaardig is een fragment van een Romeinse *tubulus* met een sterke gegladde ronding ten gevolge van een intense schuurbeweging (Foto 36, links). Mogelijk wijst dit op een secundair gebruik als wetsteen, een fenomeen dat wel vaker wordt vastgesteld op middeleeuwse sites. De zachte, fijne korrel van het keramisch bouwmateriaal laat toe om in een afwerkingsfase het metaal scherp af te werken.[64] Verder werd een fragment uit basaltlava aangetroffen, mogelijk afkomstig van de loper van een handmolen. Het fragment vertoont een zeer intensief gebruikt maalvlak. De doorboring diende voor een (houten) handvat (Foto 36, rechts & Fig. 59).

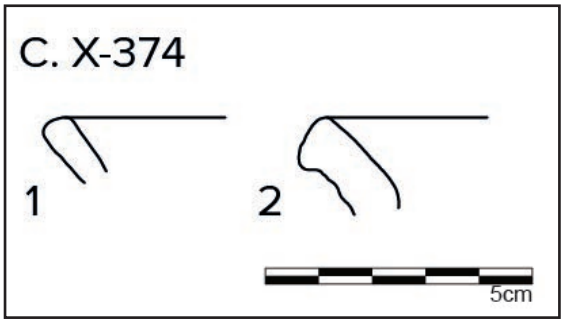

Fig. 58. Tekening van twee randscherven van een kogelpot uit lokaal grijs aardewerk, uit X-374 (1: 22-ERO-KHS-323 en 2: 22-ERO-KHS-566). Kogelpot 2 is van het randtype L17 (De Groote 2008, 198).

TABEL 11: AARDEWERK UIT CONTEXT X-374.

Determinatie	Aantal
X-374	
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd / intrusief	3
Aardewerk / Middeleeuws / Aardewerk in lichtoranje klei / Niet gedetermineerd / intrusief	1
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal roodbeschilderd / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / kogelpot	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	11
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Handgevormd met donkere kern (Verhaeghe A) / niet gedetermineerd	1
Totaal	**22**

Afb. 36. Uit kuil X-374 komt een fragment van een *tubulus* dat vermoedelijk hergebruikt werd als wetsteen (22-ERO-KHS-612). Rechts het fragment van een loper uit basaltlava, de bovenste draaiende steen van een maalsteen (22-ERO-KHS-359).

64 Zie onder meer Outer Stuypenberg. De Graeve & De Maeyer 2022, 290, afb. 152.

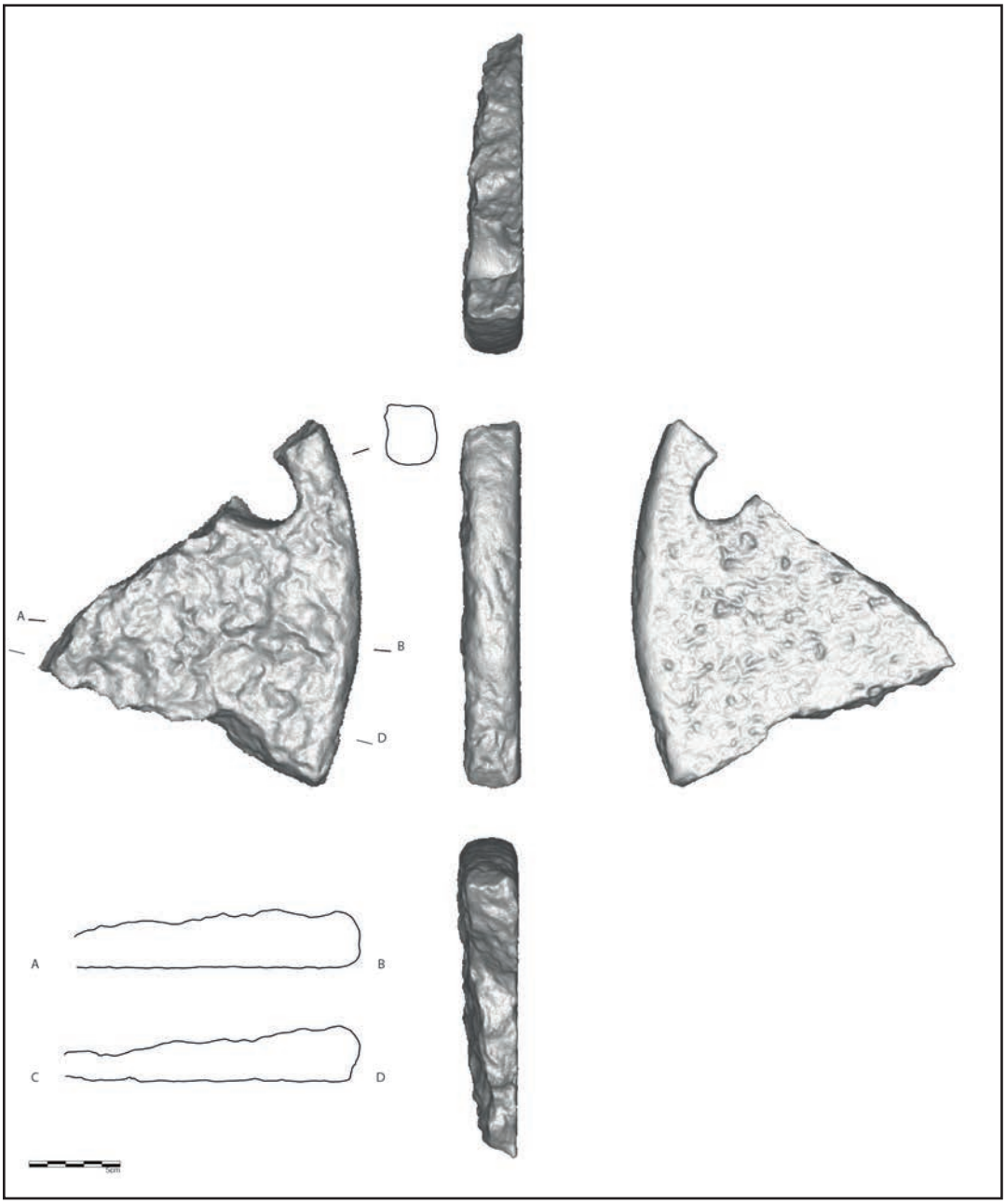
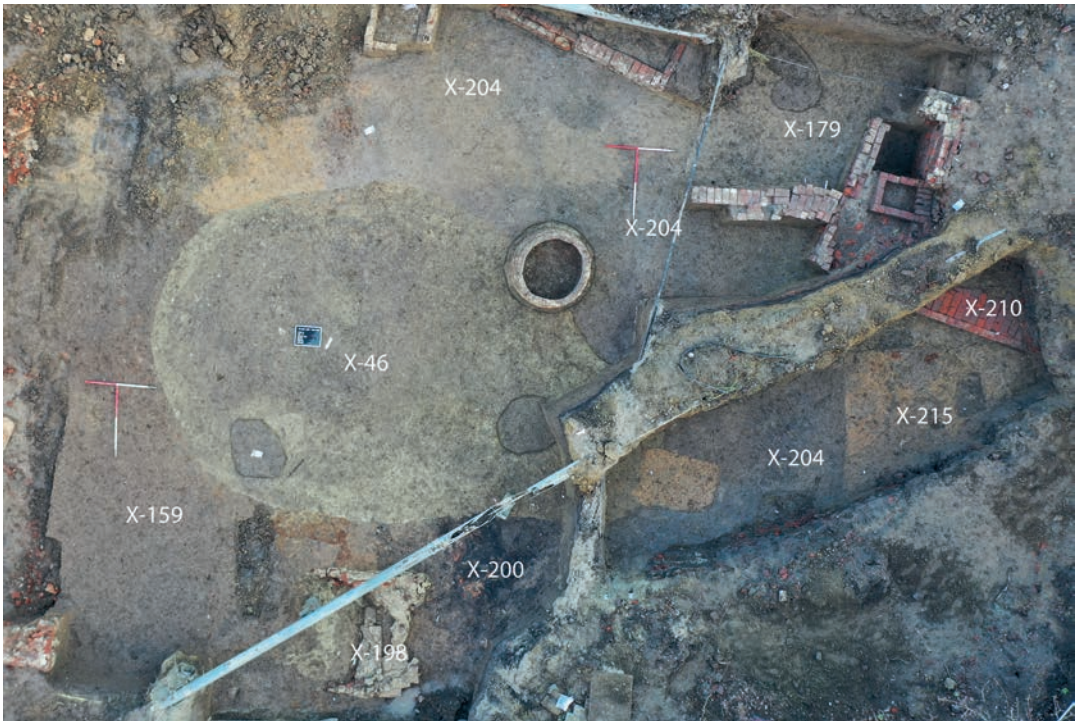

Fig. 59. Tekening doorsnede en 3D-scan van de loper uit basaltlava (22-ERO-KHS-359).

Een omvangrijke uitgraving strekte zich uit over het westelijke deel van het dorpsplein. Kuil X-204 doorsnijdt onder meer gracht X-322, ontginningskuil X-374 en het houtskoolrijke bewoningsniveau X-200. Zowel op grondplan C als D bleek de aflijning van deze structuur niet steeds eenduidig vast te stellen (Afb. 37 & Afb. 38). Dit is te verklaren door de complexe opvulling van de kuil, die uit meerdere pakketten bestaat. Op het vlak werden deze aanvankelijk soms als afzonderlijke sporen geïnterpreteerd, maar op basis van de coupes konden zij uiteindelijk worden herkend als opvulling van één en dezelfde uitgraving. Kuil X-204 kent zo een minimale lengte van meer dan 12 m, een breedte van ca. 7 m en werd uitgegraven tot ca. 1,2 m diep.

Afb. 37. Grondplan C met aanduiding van de voornaamste sporen. Extractiekuil X-204 wordt nog gedeeltelijk afgedekt door de ophogingslaag X-179. X-204 doorsnijdt het houtskoolrijke bewoningsniveau X-200 en wordt op haar beurt doorsneden door de postmiddeleeuwse extractiekuilen X-46 en X-215. Context X-159 is de laatmiddeleeuwse opvulling binnen de kelderstructuur X-198, waarvan de toegangstrap reeds deels zichtbaar is.

Afb. 38. Grondplan D met aanduiding van de voornaamste sporen. Extractiekuil X-204 doorsnijdt kuil X-374, die op haar beurt wordt doorsneden door kuil X-488.

De opvulling van kuil X-204 bestaat uit een gelaagde afwisseling van homogene en heterogene pakketten van donker- tot lichtgrijze, grijsbruine en lichtbruine zandleem. Deze lagen bevatten verspreide houtskoolspikkels en -brokjes. Ter hoogte van de doorsnijding van het houtskoolrijke bewoningsniveau X-200 bevond zich een opvullingspakket rijk aan houtskool- en verbrande leemfragmenten. Dit pakket kan waarschijnlijk worden geïnterpreteerd als teruggeworpen materiaal afkomstig van de bij de uitgraving verstoorde bewoningslaag.

Bijgevolg dient er ook rekening mee te worden gehouden dat het aardewerkensemble van X-204 in zekere mate vermengd kan zijn met ouder materiaal. De kuil doorsnijdt immers niet alleen X-200 en onderliggende lagen, maar ook de oudere ontginningskuil X-374.

Kuil X-204 werd uitgegraven tot op een natuurlijke zandsteenbank: de Lediaanse steen is een sterk kalkhoudende zandsteen uit de Formatie van Lede. De onregelmatige en grillige bodem van de structuur wijst er mogelijks op dat tijdens de uitgraving selectief stenen werden verwijderd (Afb. 39). Op basis hiervan kan X-204 worden geïnterpreteerd als een ontginningskuil voor de winning van de kalkrijke zandsteen.

Afb. 39. Coupe EF op kuil X-204 vanaf grondplan D. De grillige bodem is vermoedelijk het resultaat van het systematisch uithalen van de aanwezige kalkhoudende zandstenen. Rechts wordt de kuil doorsneden door de postmiddeleeuwse extractiekuil X-46.

Afb. 40. Profiel 10AB op kuil X-204.

Afb. 41. Profiel 11AB op de kuil X-204.

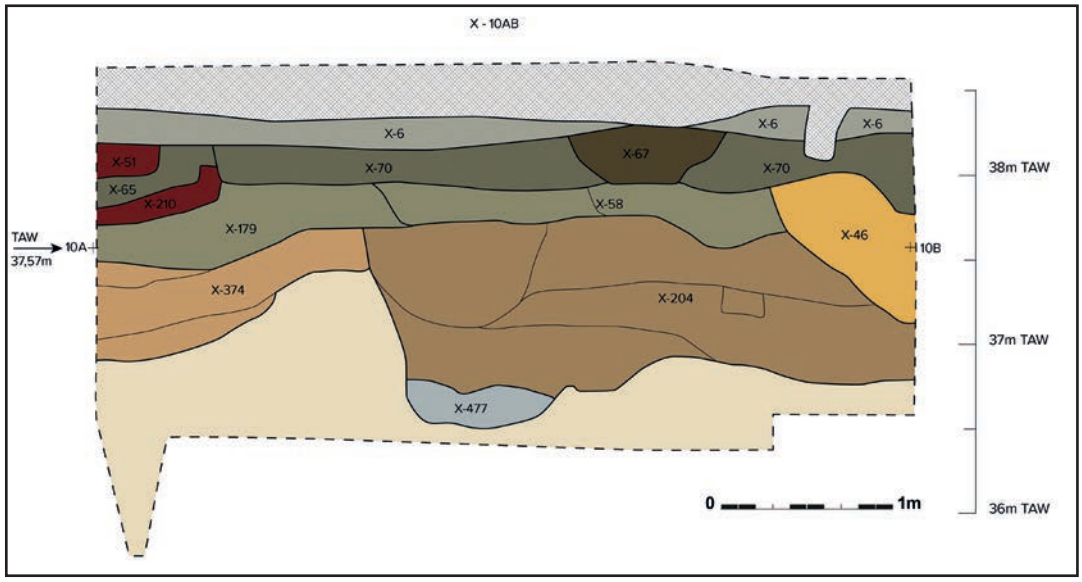

Fig. 60. Profiel 10AB: ontginningskuil X-204 doorsnijdt de oudere kuil X-374 en greppel X-477. Op haar beurt wordt ze doorsneden door de postmiddeleeuwse zandwinningskuil X-46. De kuilen worden afgedekt door postmiddeleeuwse ophogingslagen. In de linkerhoek bevinden zich twee bakstenen vloerniveaus, X-210 en X-51.

In totaal werden uit kuil X-204 204 aardewerkscherven verzameld, waarvan onder andere 131 scherven uit lokaal handgevormd grijs aardewerk, 30 scherven uit Rijnlands roodbeschilderd aardewerk, dertien scherven uit lokaal beschilderd rood aardewerk, acht scherven uit handgevormd grijs aardewerk met donkere kern (Verhaeghe A) en vijf scherven lokaal gedraaid grijs aardewerk (Tabel 12). Van verschillende kogelpotfragmenten uit lokaal handgevormd grijs aardewerk kon het randtype bepaald worden: L4, L11[65] en L7B.[66] Tussen het lokaal grijs aardewerk kon het randtype L6[67] van een kogelpot herkend worden. Twee kogelpotfragmenten uit lokaal handgevormd grijs aardewerk hebben de aanzet van een zwaluwnestoor (Fig. 62.13-14). Dit type oor diende om de kogelpot met behulp van een koord boven het vuur op te hangen. Door zijn tuitvorm beschermde het zwaluwnestoor de koord tegen het vuur. Dergelijke vondsten zijn in België slechts zelden aangetroffen. Zo werd een exemplaar teruggevonden in de *portus*gracht op de Sint-Salvatorsite te Ename, terwijl een ander exemplaar afkomstig is uit de zwarte laag op het Emile Braunplein te Gent. Kogelpotten met zwaluwnestoren komen voornamelijk voor in noordelijker gelegen regio's,

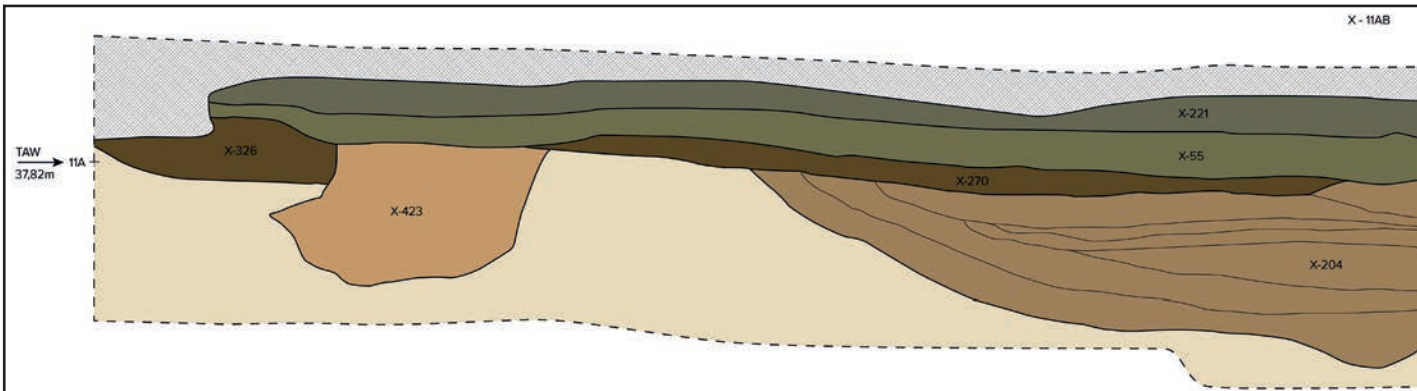

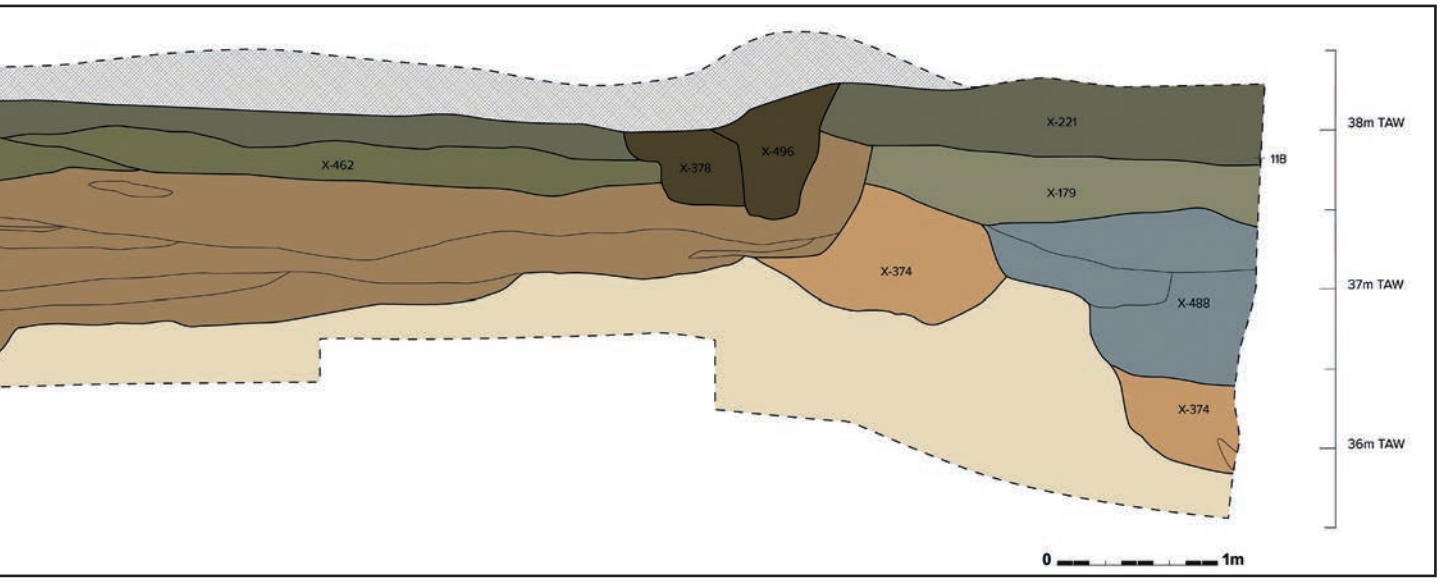
Fig. 61. Profiel 11AB: de volmiddeleeuwse laag X-270 dekte vele volmiddeleeuwse kuilen af, die pas op een dieper niveau zich van elkaar onderscheiden. Hier zicht op de volmiddeleeuwse kuilen X-204, X-423 en X-374. Kuil X-488 doorsnijdt X-374 en wordt gedateerd op de overgang naar de late middeleeuwen. De kuilen worden afgedekt door postmiddeleeuwse ophogingslagen X-55, X-179, X-221 en X-462.

65 De Groote 2008, 197.
66 De Groote 2008, 198.
67 De Groote 2008, 197.

zoals Denemarken en Zuid-Zweden. Mogelijk gaat het om geïmporteerde exemplaren, al bestaat hierover voorlopig nog geen uitsluitsel.[68]

Afb. 42. Aardewerkfragmenten met verschillende patronen van radstempels uit X-204 (22-ERO-KHS-290). 1: een kogelpot uit lokaal handgevormd grijs aardewerk met een dubbele rij trapezia-stempels boven de schouder en drie enkele rijen trapezia, randtype L7B (zie Fig. 61 nr. 7). 2: rand van een kogelpot uit lokaal gedraaid grijs aardewerk met een rij radstempels van vierkantjes op de rand en één op de overgang van de schouder naar de hals, randtype L6. Tenslotte nog vier scherven uit lokaal gedraaid grijs aardwerk met een dekkend patroon van licht schuin geplaatste parallellen verticale streepjes (3), meerdere lijnen van driehoekjes/trapezia (4) en meervoudige lijnen van vierkantjes (5).

68 De Groote 2008, 272.

Dit aardewerkensemble dateert de opvulling tussen 900 en 1050. Een datering op een ongedetermineerd verkoold zaadje uit het zeefresidu, van stalen genomen in de bovenste vullingen van de kuil, geeft een datering tussen 1030 en 1160 calAD (95,4%).[69] Twee pollenbakken werden ter waardering naar BIAX opgestuurd. Één van de onderste pakketten, die voornamelijk uit inspoelingslaagjes bestaat, werd uitgezeefd en onderzocht op botanische macroresten, die echter afwezig bleken te zijn. Daarnaast selecteerde BIAX een houtskoolstaal van een kortlevende soort (berk) voor een C14-datering. Dit staal dateert de laag tussen 770 en 980 calAD (95,4%).[70] Vermoedelijk is een datering tussen 900 en 1050 het meest plausibel.

TABEL 12: AARDEWERK UIT CONTEXT X-204.

Determinatie	Aantal
X-204	
Aardewerk / Metaaltijd / Grofwandig / Niet gedetermineerd onversierd / Kwarts/chamotte/organisch / residueel	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Karolingisch handgevormd / niet gedetermineerd / residueel	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Karolingisch handgevormd / kogelpot / residueel	4
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Niet gedetermineerd / niet gedetermineerd / intrusief	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / papkom / intrusief	1
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Maasland (Andenne) / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal roodbeschilderd / niet gedetermineerd	13
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal roodbeschilderd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / niet gedetermineerd	23
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / beker	5
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / tuitpot	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	108
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd / radstempel	5
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / kogelpot / radstempel	4
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / kogelpot	13
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / pan	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Handgevormd met donkere kern (Verhaeghe A) / niet gedetermineerd	6
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Handgevormd met donkere kern (Verhaeghe A) / kogelpot	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kogelpot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd / radstempel	4
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	2
Totaal	**204**

Afb. 43. Fragment uit rood lokaal beschilderd aardewerk (22-ER-KHS-322).

Afb. 44. Drie fragmenten uit basaltlava, mogelijk afkomstig van maalstenen (22-ERO-KHS-358).

69 RICH-38394: 944±18BP, bijlage 8.
70 RICH-39108: 1153±23BP, bijlage 8.

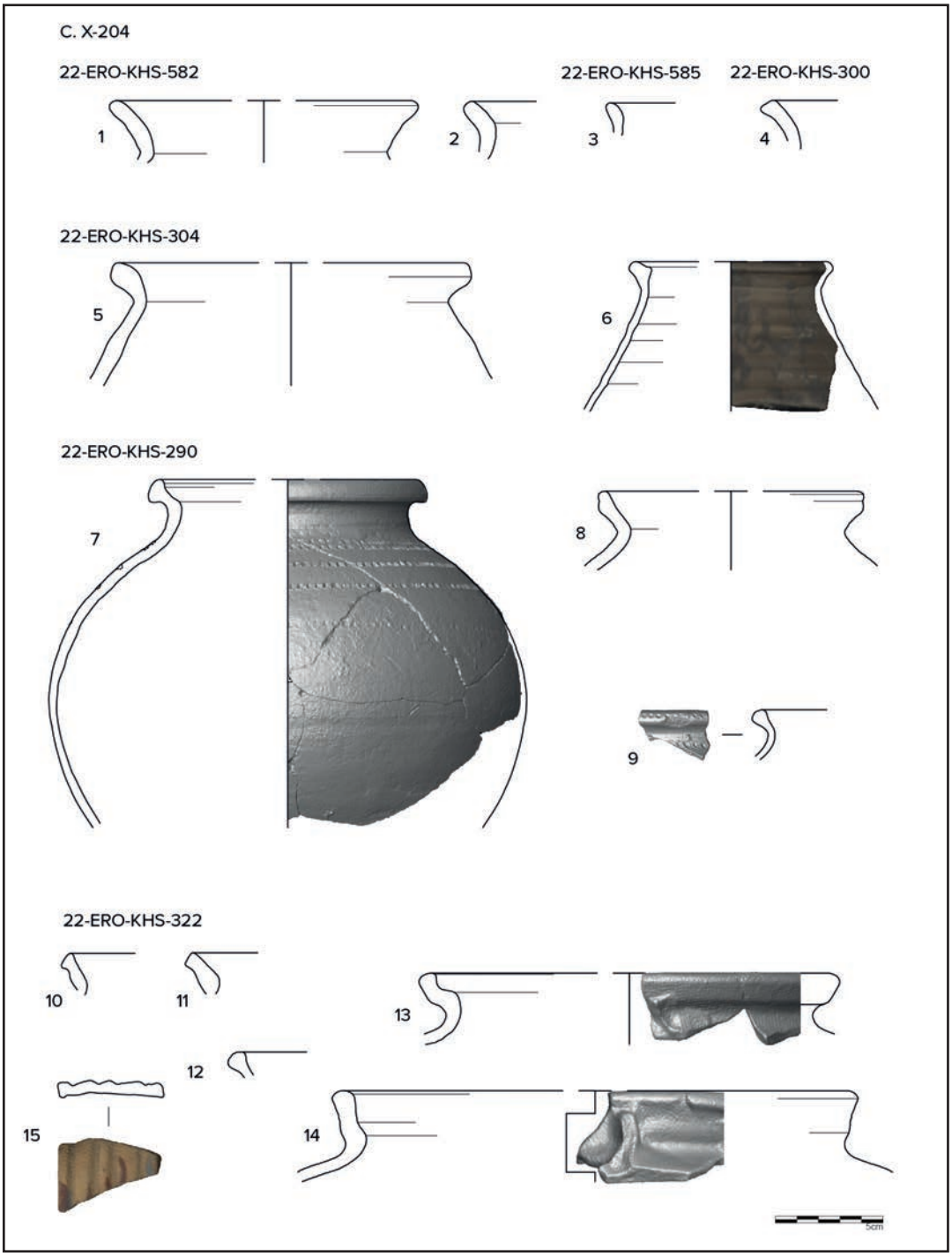

Fig. 62. Tekeningen aardewerk uit verschillende lagen van context X-204: kogelpotranden uit Karolingisch handgevormd aardewerk (1-2), uit lokaal handgevormd grijs aardewerk (3, 7-8, 10-14), uit lokaal gedraaid grijs aardewerk (4, 9) en uit grijs handgevormd aardewerk met donkere kern (Verhaeghe A.) (5). Daarnaast ook twee scherven uit Rijnlands roodbeschilderd aardewerk: de rand van een beker (6) en de aanzet van een bandoor van een tuitpot (15).

Er werden uit X-204 ook meerdere fragmenten van dierlijk bot ingezameld, zes fragmenten basaltlava van maalstenen (Afb. 44), evenals een fragment van een wetsteen (Afb. 136-3) en meerdere fragmenten Romeins bouwmateriaal (Afb. 8 & Afb. 133).[71]

71 Zie hoofdstuk 4.5.

4.3.4.6. Ontginningskuil X-151 en kuilen X-149 en X-150

Aan de zuidoostelijke zijde van het projectgebied, onder de Kapelhofstraat, tekende zich ook een vrij grote en diepe kuil af. Kuil X-151 wordt in het oosten doorsneden door de postmiddeleeuwse uitgraving X-414 en in het noorden door een recente rioleringssleuf waardoor het verband met ontginningskuil X-204 verloren is gegaan. Door de recente verstoringen is de volledige omvang van X-151 niet gekend. De kuil is nog voor ca. 13,5 m op 5 m bewaard in het vlak. Het betreft een vrij diepe uitgraving, ca. 1,6 m vanaf grondplan A, opgevuld met verschillende lagen van heterogene, licht- tot donkerbruingrijze en grijze zandleem met weinig houtskoolspikkels en -brokjes. De kuil is te interpreteren als een ontginningskuil voor de winning van zandleem (Afb. 45 & Fig. 63).

Afb. 45. Coupe AB vanaf grondplan A op de postmiddeleeuwse wegniveaus X-18, X-22 en X-123 met daaronder de ontginningskuil X-151. Links en rechts verstoring door recente rioleringen.

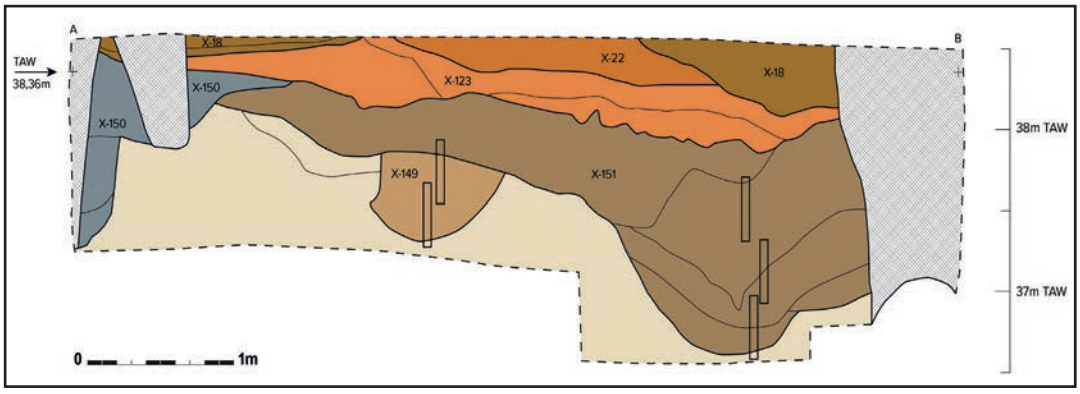

Fig. 63. Tekening van coupe AB op X-151 met de kuilen X-149 en X-150, met aanduiding van de genomen pollenbakken.

In totaal werden 68 aardewerkscherven ingezameld, waarvan onder andere 27 scherven lokaal gedraaid grijs aardewerk, 21 scherven lokaal grijs aardewerk en 15 scherven lokaal handgevormd grijs aardewerk (Tabel 13). Dit plaatst de datering van de opvulling tussen 1050 en 1150. Daarnaast werden onder andere fragmenten van dierlijk bot geïnventariseerd en één fragment basaltlava afkomstig van een maalsteen.

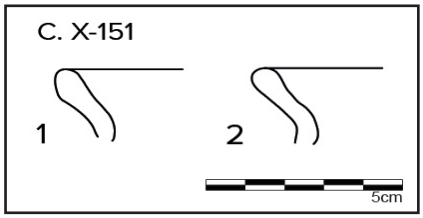

Fig. 64. Tekening van twee kogelpotranden uit lokaal gedraaid grijs aardewerk uit X-151 (1: 22-ERO-KHS-156 en 2: 22-ERO-KHS-157).

TABEL 13: AARDEWERK UIT CONTEXT X-151.

Determinatie	Aantal
X-151	
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Merovingisch chamotte handgevormd / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Reducerend gebakken van Rijnlandse herkomst (Paffrath) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	15
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kogelpot	5
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	22
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	21
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Handgevormd met donkere kern (Verhaeghe A) / niet gedetermineerd	1
Totaal	**68**

Op coupe AB is te zien dat kuil X-151 wordt doorsneden door kuil X-150, terwijl X-151 op zijn beurt kuil X-149 oversnijdt (Fig. 63). Boven de kuilen X-151 en X-150 bevinden zich meerdere wegniveaus met karrensporen, waarbij gebruikslagen afgewisseld worden met opgavelagen (zie hoofdstuk 4.3.6.2). Kuil **X-149** betreft een eerder kleine kuil in doorsnede, maar wel vrij diep uitgegraven, opgevuld met heterogene lichtgrijze zandleem met weinig houtskool- en verbrande leembrokjes. Het onderste pakket bestaat uit licht geelbruine zandleem. Uit de opvulling van X-149 werden drie scherven lokaal grijs aardewerk gerecupereerd wat een ruime datering geeft tussen 800 en 1200. De oorspronkelijke functie van deze kuil kan niet worden bepaald.

Kuil **X-150** heeft een heterogene licht- tot donkergrijze, bruingevlekte opvulling met verspreide houtskoolspikkels en -brokjes. De bodem is eerder grillig met onderaan een natuurlijke roestband (Afb. 46). De oorspronkelijke omvang van de kuil kon niet worden vastgesteld, aangezien de structuur aan de rand van het projectgebied ligt en bovendien wordt doorsneden door een recente rioleringssleuf. De lengte van de kuil bedraagt minstens 6,7 m. De functie van de kuil is niet met zekerheid te bepalen, maar vermoedelijk betreft het tevens een ontginningskuil voor zandleem.

Afb. 46. Coupe op kuil X-150 vanaf grondplan B.

Uit de opvulling konden 18 aardewerkscherven worden ingezameld. Het merendeel, elf scherven, bestaat uit lokaal gedraaid grijs aardewerk, waaronder twee randscherven van een teil en een steelfragment van een pan (Fig. 65). Daarnaast ook vijf scherven uit vroegrood

aardewerk, waarvan vier scherven tot eenzelfde kan/kruik behoorden. Verder nog één scherf lokaal grijs aardewerk en een tuitfragment uit lokaal roodbeschilderd aardewerk. Kuil X-150 wordt aan de hand van het aardewerkensemble gedateerd op het einde van de volle middeleeuwen en de overgang naar de late middeleeuwen, namelijk tussen 1150 en 1200.

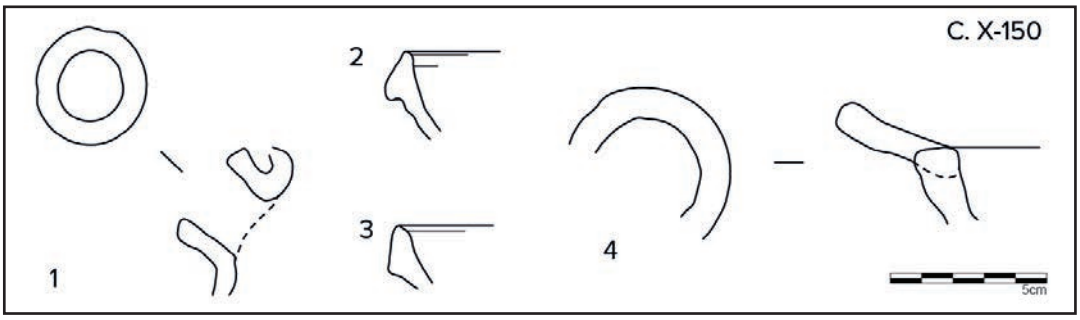

Fig. 65. Tekening van het pansteelfragment (1) en de twee teilranden (2-3) uit lokaal grijs aardewerk, en het tuitfragment uit lokaal roodbeschilderd aardewerk (4) (22-ERO-KHS-436), uit X-150.

4.3.4.7. Ontginningsgeul X-349 en kuil X-405

Eveneens onder de Kapelhofstraat, onder de postmiddeleeuwse wegniveaus X-22 en X-123, werd een strook aan kleinere kuilen over een lengte van ca. 12 m geregistreerd onder context X-349. Oorspronkelijk werd gedacht aan een gracht, maar de meerdere coupes wezen uit dat het ging om een reeks van kuilen op een rij gelegen, verbonden door tussenliggende bankjes (Afb. 47 & Afb. 48). Mogelijk gaat het hier terug om de winning van zandleem. De individuele verdiepingen binnen deze extractiegeul kennen een verschillende opvulling, variërend van vrij homogene tot heterogene grijze en bruine zandleemlagen (Afb. 49 & Afb. 50).

Afb. 47. Dronebeeld van grondplan B onder de Kapelhofstraat, met aan de noord- en oostzijde van kelderstructuur X-126 een grijze strook van kuilen = X-349.

Afb. 48. Dronebeeld van grondplan B, het vervolg van het oostelijk einde van X-349 dat kuil X-405 doorsnijdt. Onderaan de foto is de aanzet van kuilen X-150 en X-151 te zien.

Afb. 49. Coupe EF op kuil X-349, doorsneden door mogelijk paalspoor X-354.

Uit kuil X-349 werden in totaal 47 aardewerkscherven ingezameld, waarvan de meeste scherven bestaan uit lokaal gedraaid grijs aardewerk, zo'n 20 scherven, en lokaal grijs aardewerk, zo'n elf scherven (Tabel 14). Van twee kogelpotfragmenten kon het randtype bepaald worden, namelijk type L3[72] (Fig. 66.1) en type L40A[73] (Fig. 66.3). Het aardewerkensemble vertoont een zekere chronologische vermenging, met ook vondstmateriaal uit de 10de en 11de eeuw. Niettemin lijkt het merendeel het ensemble te dateren tussen 1150 en 1200.

72 De Groote 2008, 197.
73 De Groote 2008, 199.

Afb. 50. Coupe IJ op kuil X-349, doorsneden door mogelijk paalspoor X-356.

TABEL 14: AARDEWERK UIT CONTEXT X-349.

Determinatie	Aantal
X-349	
Aardewerk / Romeins / Gewone waar / Handgevormd oxiderend gebakken / Niet gedetermineerd / residueel	1
Aardewerk / Romeins / Gewone waar / Gedraaid reducerend gebakken / Niet gedetermineerd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd / intrusief	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd / intrusief	1
Aardewerk / Niet gedetermineerd / sterk verbrand	1
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Vroeg-rood / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	7
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / tuitpot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	17
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kogelpot	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	11
Totaal	**47**

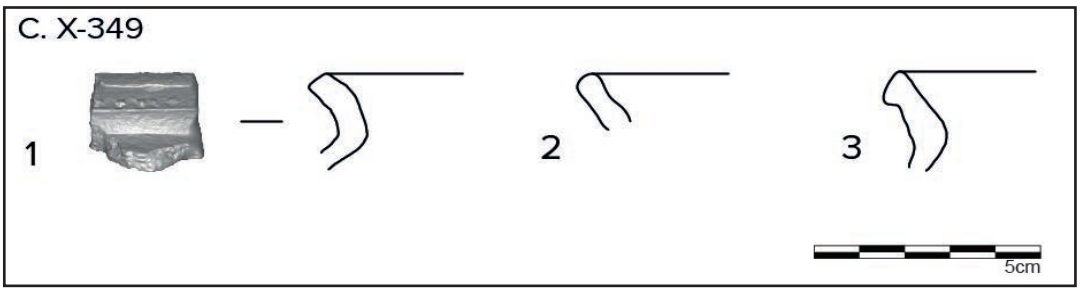

Fig. 66. Tekening van drie kogelpotranden uit lokaal gedraaid grijs aardewerk, uit X-349 (22-ERO-KHS-319).

Afb. 51. Een wandscherf uit lokaal handgevormd grijs aardewerk vertoont een verdikking, wijzend op de aanzet van een tuit (22-ERO-KHS-426).

In het oosten oversnijdt kuil X-349 de oudere kuil **X-405**. Deze kuil kent een vage aflijning met een opvulling van heterogene licht- tot donkerbruingrijze zandleemlagen met verspreide houtskool- en verbrande leembrokjes. Uit X-405 werd één scherf lokaal handgevormd grijs aardewerk ingezameld, wat een ruime datering geeft tussen 800 en 1150. In het noordwesten wordt X-349 doorsneden door de kuil X-305 (Afb. 52 & Fig. 71). Aangezien deze kuil zich aan de rand van het projectgebied bevindt, is de omvang niet gekend. Er werd geen vondstmateriaal aangetroffen, mogelijk gaat het om een laatmiddeleeuwse (ontginnings-)kuil. Kuil X-349 wordt ook oversneden door meerdere kleinere kuilen, die mogelijk als paalsporen kunnen worden geïnterpreteerd (zie *infra*).

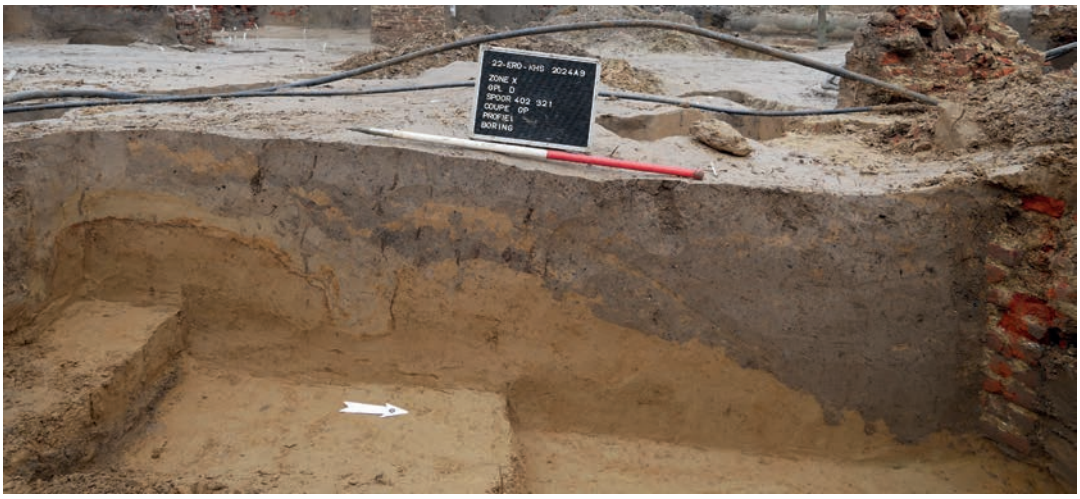

Afb. 52. Coupe KL op kuil X-349, doorsneden door kuil X-305 (links).

4.3.4.8. Overige (ontginnings)kuilen

Verspreid over het projectgebied werden nog diverse kuilen aangetroffen, met een diverse grootte, doorsnede en opvulling. In vergelijking met de eerder besproken extractiekuilen hebben deze sporen doorgaans een kleinere diameter. Een deel kan op basis van het aardewerk in de volle middeleeuwen worden gedateerd, maar bij meerdere kuilen ontbreekt enig dateerbaar vondstmateriaal en blijft de chronologische positie onbepaald. Op basis van de stratigrafie en opvulling kan een volmiddeleeuwse datering voor een deel van deze kuilen echter niet worden uitgesloten. Hoewel hun functie niet steeds met zekerheid kan worden vastgesteld, gaat het merendeels vermoedelijk om ontginningskuilen. Met uitzondering van kuil X-204 konden geen andere kuilen in verband worden gebracht met de ontginning van de lokale zandsteenbanken. De meeste kuilen lijken eerder te wijzen op de winning van zandleem en leem.

Voor de zone onder het dorpsplein vermelden we de kuilen X-242, X-243, X-269, X-286, X-321 en X-329. Kuil **X-321** doorsnijdt gracht X-322, maar wordt op zijn beurt verstoord door de postmiddeleeuwse kelderstructuur X-29 (Afb. 53). Hierdoor blijft de oorspronkelijke omvang van de uitgraving ongekend, tot ca. 1,5 m breed. De opvulling van kuil X-321 bestaat uit een heterogeen pakket van grijze en bruine zandleem met verspreide houtskoolspikkels en -brokjes en weinig verbrande leembrokjes. Er werden in totaal veertien scherven ingezameld uit lokaal handgevormd grijs aardewerk, waarvan één met radstempelversiering (Afb. 55). Dit geeft een vroege datering tussen 900 en 1050.

Afb. 53. Coupe OP vanaf grondplan D op de kuil X-321 de gracht X-322 oversnijdt. De kuil wordt eveneens doorsneden door kelderstructuur X-29.

Afb. 54. Coupe EF vanaf grondplan D op gracht X-322 en kuil X-321, met de paalsporen X-320 en X-325.

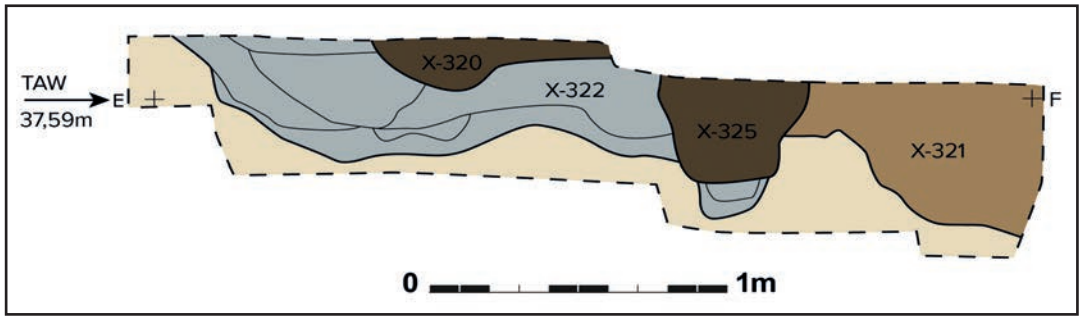

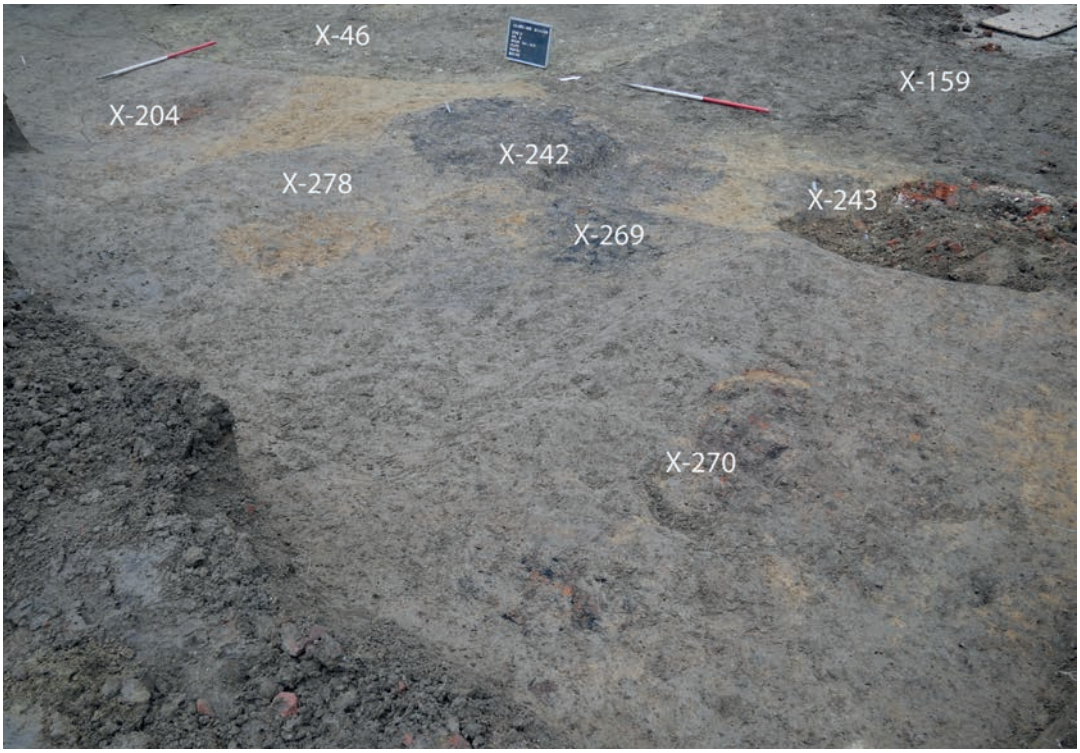
Fig. 67. Tekening van coupe EF.

Afb. 55. Aardewerkscherf uit lokaal handgevormd grijs aardewerk met meervoudige lijnen van vierkante radstempels uit X-321 (22-ERO-KHS-441).

De ovale kuil **X-242** heeft een heterogene donkergrijze zandleemopvulling met zeer veel houtskoolspikkels en -brokjes en een weinig aantal verbrande leembrokjes (Afb. 57). De kuil meet ongeveer 2,2 m op 1,7 m en is nog ongeveer 60 cm diep bewaard vanaf grondplan C. Uit de kuilopvulling werden dertien aardewerkscherven aangetroffen: zeven scherven Rijnlands roodbeschilderd aardewerk, vijf scherven lokaal grijs aardewerk en één aanzet van een geknepen standvin gemaakt uit lokaal gedraaid grijs aardewerk. Het aardewerkensemble kan gedateerd worden tussen 900 en 1200. Uit X-242 werd ook een gepunte wetsteen ingezameld met een doorboring aan één zijde, vermoedelijk om de wetsteen aan de gordel te bevestigen (Afb. 58). De wetsteen heeft aan de doorboorde zijde een oude breuk, de afmetingen zijn 7,7 x 1,4 x 1,3 cm.[74] In de gelijkaardige kuil **X-243**, grotendeels vergraven door kelderstructuur X-29, werd geen vondstmateriaal aangetroffen. Op basis van de stratigrafie en de opvulling kan deze mogelijk ook wel in de volle middeleeuwen geplaatst worden.

74 Zie ook hoofdstuk 4.5.3.6.

Afb. 56. Zicht op grondplan C met de houtskoolrijke kuil X-242, die de eveneens houtskoolrijke kuil X-269 oversnijdt. Beide kuilen doorsnijden paalspoor X-278. Kuil X-243 wordt verstoord door de traptoegang naar de postmiddeleeuwse kelder X-29. Onder de volmiddeleeuwse laag X-270 zullen op een dieper niveau meerdere kuilen en de gracht X-322 duidelijker aftekenen.

Afb. 57. Coupe AB op kuil X-242.

Afb. 58. Fragment van een wetsteen uit kuil X-242, de ene zijde met doorboring heeft een oude breuk (22-ERO-KHS-356).

Kuil X-242 doorsnijdt zowel paalspoor X-278 als kuil X-269. **X-269** heeft eveneens een houtskoolrijke opvulling met verspreid enkele verbrande leembrokjes. Kuil X-269 lijkt op zijn beurt kuil X-286 te doorsnijden. **X-286** heeft een min of meer ronde vorm en meet ongeveer 2,8 m op 2,5 m. Vanaf grondplan D is de kuil nog tot een diepte van ongeveer 1,1 m bewaard. De kuil heeft een vrij heterogene opvulling van licht- en donkergrijze, bruingevlekte zandleempakketten met verspreide houtskoolspikkels en -brokjes. X-286 vertoont een eerder grillige bodem met onderaan een natuurlijke roestband (Afb. 59). Mogelijk betreft het een zandleemontginningskuil, aangezien de kuil lijkt te stoppen op het Tertiaire zand.

Afb. 59. Coupe ST vanaf grondplan D op kuil X-286 dat de gracht X-322 oversnijdt.

Uit kuil X-286 werden niet minder dan 94 aardewerkscherven ingezameld, waarvan 60 scherven uit lokaal grijs aardewerk (Tabel 15). Tussen de kogelpotfragmenten uit lokaal gedraaid grijs aardewerk konden de randtypes L26B, L28[75] en L38B[76] herkend worden. Een fragment van een pan uit lokaal gedraaid grijs aardewerk heeft randtype L81[77] (Fig. 68). Het ensemble bevat ouder materiaal, maar op basis van deze randtypes wordt het geheel gedateerd tussen 1100 en 1225. Dit zou betekenen dat kuilen X-242 en X-269 (zie supra) eveneens op de overgang te plaatsen zijn van de volle naar de late middeleeuwen.

TABEL 15: AARDEWERK UIT CONTEXT X-286.

Determinatie	Aantal
X-286	
Aardewerk / Metaaltijd / Grofwandig / Kwarts/chamotte/organisch / niet gedetermineerd / residueel	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal roodbeschilderd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / niet gedetermineerd	5
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	60
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	18
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / kogelpot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Handgevormd met donkere kern (Verhaeghe A) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kogelpot	6
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / pan	1
Totaal	**94**

75 De Groote 2008, 198.
76 De Groote 2008, 199.
77 De Groote 2008, 248.

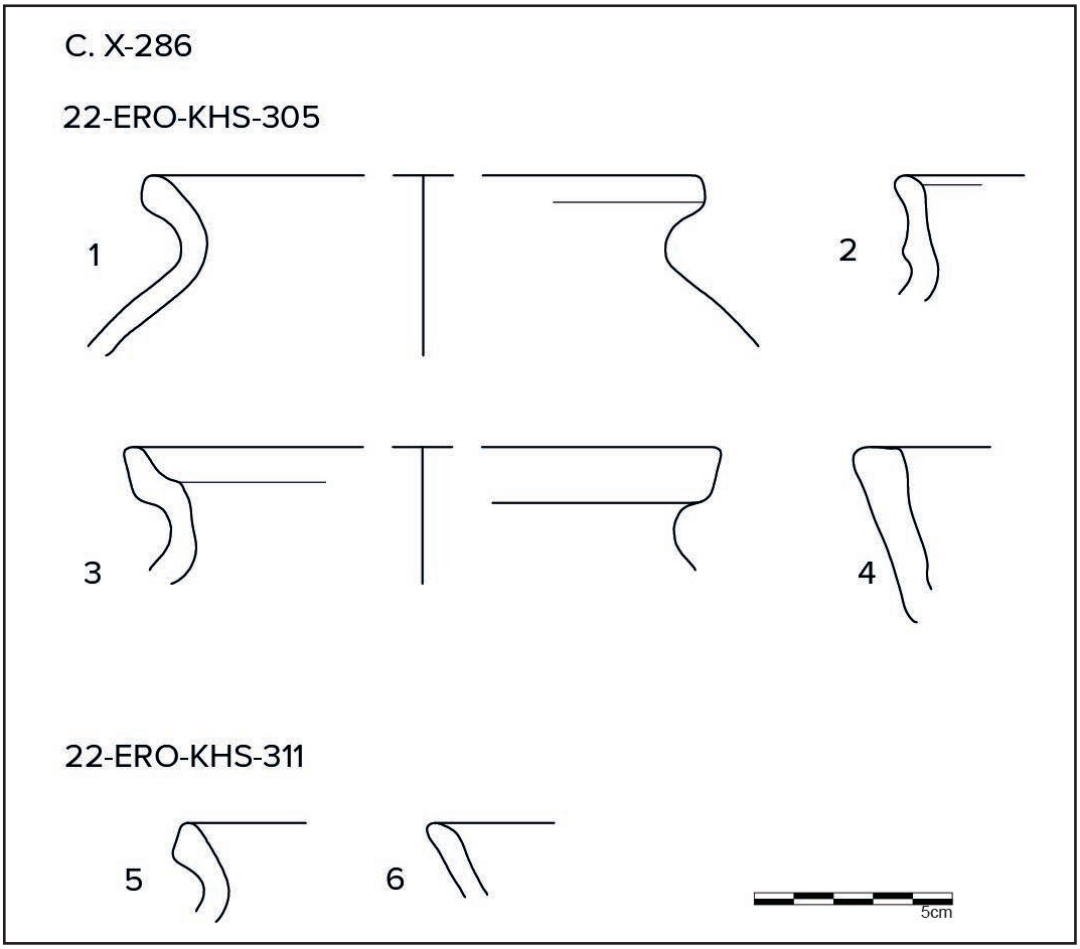

Fig. 68. Tekening van vijf kogelpotranden, vier uit lokaal gedraaid grijs aardewerk (1-3, 5) en één uit lokaal handgevormd grijs aardewerk (6). Met 1 en 5: type L28; 2: een sikkelrand lijkend op type L26B en 3: een manchetrand lijkend op type L38B. Daarnaast ook een rand van een pan uit lokaal gedraaid grijs aardewerk (4), type L81. Alle uit X-286.

Kuil **X-329** bevindt zich deels tegen de sleufwand, waardoor haar volledige omvang niet kon worden vastgesteld. De kuil doorsnijdt kuil X-432 (zie hoofdstuk 4.3.3). De vulling bestaat uit een heterogene lichtgrijze zandleem met weinig houtskoolspikkels. Op basis van één scherf lokaal handgevormd grijs aardewerk kan het spoor ruim worden gedateerd in de volle middeleeuwen, meer bepaald tussen 800 en 1150.

Ook onder de huidige Kapelhofstraat werden nog meerdere kleine en middelgrote kuilen aangesneden. Naarmate de afstand tot de dorpskern groter wordt, neemt de concentratie aan sporen wel geleidelijk af. Door het beperkte of volledig ontbrekende vondstmateriaal kunnen de meeste van deze sporen niet worden gedateerd. Bij sommige kuilen is een volmiddeleeuwse datering zeker niet uit te sluiten. We bespreken er enkele.

Kuilen X-299 en X-301 werden reeds tijdens het proefputtenonderzoek aangesneden. Kuil **X-299** heeft een bruine zandleemvulling met talrijke grote brokken verbrande leem. Dergelijke volmiddeleeuwse kuilen met een houtskool- en verbrande leemrijke opvulling worden regelmatig vastgesteld ook op andere opgravingen.[78] De herkomst van de verbrande leem is niet duidelijk, maar vermoedelijk betreft het afvalmateriaal afkomstig van een bewoningssite. De kuil bevond zich op de grens tussen fase 1 en fase 2 en werd dus in twee helften opgegraven (Afb. 61 & Afb. 62). Ze meet 2,6 m op minstens 1,8 m en was nog ongeveer 55 cm diep bewaard. Tijdens het vooronderzoek werd één scherf uit Rijnlands roodbeschilderd

78 Onder andere: Outer Stuypenberg (De Graeve & De Maeyer 2022, 235-236), Ronse Pont West (De Graeve 2018), Ronse De Stadstuin (Pede *et al.* 2015, 226-227), Denderleeuw Centrumstraten (rapport in voorbereiding).

aardewerk ingezameld, te dateren tussen 900 en 1200. Ondanks de manuele uitgraving van het spoor werden tijdens de opgraving geen bijkomende aardewerkvondsten aangetroffen.

De grijze verkleuring, geregistreerd als **X-301**, heeft een vage aflijning zowel in grondvlak als in coupe. Mogelijk gaat het eerder om een natuurlijk fenomeen, namelijk een restant van een windval. De lichtgrijze opvulling leverde één scherf lokaal handgevormd grijs aardewerk op, te dateren tussen 800 en 1150.

Afb. 60. Kuil X-299 op grondplan B in fase 1, de grijze zone errond vormt het spoor X-301.

Afb. 61. Coupe AB op kuil X-299, fase 1.

Kuil **X-509** kent een sterk heterogene opvulling van licht tot donker grijze en bruingrijze zandleemlagen met vrij veel houtskoolspikkels en -brokjes, en weinig verspreide verbrande leembrokjes (Afb. 64). De kuil meet ongeveer 1,7 m op 1,3 m en is nog tot op een diepte van ca. 70 cm bewaard vanaf grondplan A. In totaal werden 50

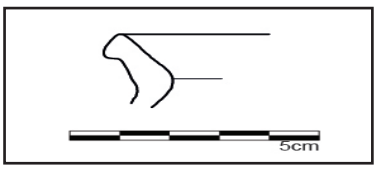

Fig. 69. Tekening van de rand van een kogelpot uit lokaal gedraaid grijs aardwerk, type L17 (22-ERO-KHS-637), uit X-509.

aardewerkscherven ingezameld, waarvan de meeste vervaardigd zijn in lokaal grijs aardewerk (Tabel 16). Twee randfragmenten van eenzelfde kogelpot, vervaardigd uit lokaal gedraaid grijs aardewerk, komen overeen met randtype L17.[79] Het aardewerkensemble plaatst de opvulling van kuil X-509 tussen 900 en 1200. Door o.a. het ontbreken van radstempelversieringen en handgevormd grijs aardewerk met donkere kern (Verhaeghe A) is de datering mogelijk te verfijnen naar de tweede helft van de 11de eeuw.

Afb. 62. Coupe EF op kuil X-299, fase 2.

Afb. 63. Grondplan A onder de huidige Kapelhofstraat met de volmiddeleeuwse houtskoolrijke kuil X-509. Kuilen X-510, X-511, X-512, X-580, X-582 en X-590 blijven ongedateerd door het ontbreken van vondstmateriaal. Kuil X-515 bevatte slechts één residuele Romeinse scherf, een mortaria-fragment. Het wegniveau X-123 is duidelijke te herkennen aan de karrensporen.

79 De Groote 2008, 198.

Afb. 64. Coupe AB op kuil X-509.

TABEL 16: AARDEWERK UIT CONTEXT X-509.

Determinatie	Aantal
X-509	
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Merovingisch-Karolingisch handgevormd / Niet gedetermineerd / residueel	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	42
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kogelpot	2
Totaal	**50**

Bij gebrek aan dateerbaar vondstmateriaal, blijft de chronologische positie van meerdere kuilen onbepaald. Een volmiddeleeuwse datering voor een deel van deze kuilen kan daarentegen niet worden uitgesloten. Kuilen **X-510** (Afb. 65), **X-590** (Afb. 66) en **X-591** (Afb. 67) vertonen een vergelijkbare, heterogene bruingrijze opvulling met slechts weinig houtskoolinclusies.

Afb. 65. Coupe CD op kuil X-510.

Afb. 66. Coupe AB op kuil X-590.

Ondanks hun grootte en diepte werd bij het couperen geen vondstmateriaal aangetroffen. Ze bevinden zich ook grotendeels buiten het projectgebied en lopen verder door onder het voetpad, waardoor de volledige omvang van de kuilen niet gekend is. Kuilen X-590 en X-591 liggen aan de noordwand van de straat en werden afgedekt door de laatmiddeleeuwse laag X-523, gedateerd tussen 1200 en 1300 (zie *infra*).

Afb. 67. Coupe CD op kuil X-591 (fout op fotobord).

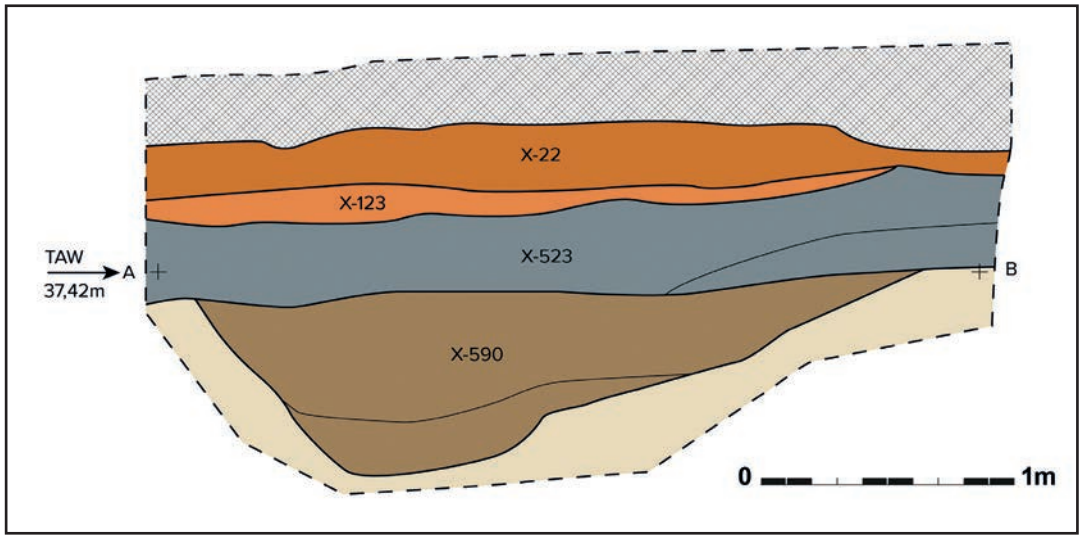

Fig. 70. Tekening van coupe AB op X-590 met bovenliggende laatmiddeleeuwse laag X-523 en postmiddeleeuwse wegniveaus X-123 en X-22.

Ook in de kleinere kuilen **X-511**, **X-512**, **X-580**, **X-582**, **X-593** en **X-594** ontbrak aardewerk volledig (Afb. 68 t.e.m. Afb. 70). Kuil X-512 wordt daarbij doorsneden door kuil X-582, en kuil X-511 doorsnijdt kuil X-580. Uit kuil X-594 werd een geretoucheerde afslag ingezameld. Verder zuidwaarts onder de Kapelhofstraat werden nog enkele kuilen geregistreerd, waaronder **X-647**. Een lokale verdieping tot op grondplan D bracht deze kuil gedeeltelijk aan het licht. Omdat dit niveau, zo'n 2,5 m t.o.v. het huidige maaiveld, zich reeds onder de verstoringsdiepte bevindt, werd kuil X-647 niet volledig tot op de bodem gecoupeerd. De kuil heeft een heterogene opvulling van bruine, grijsgevlekte zandleem met weinig houtskoolinclusies. Een klein bouwfragment of aardewerkscherf was te sterk verbrand om te kunnen determineren.

Afb. 68. Coupe AB vanaf grondplan A op kuilen X-580 (links) en X-582 (rechts).

Afb. 69. Coupe AB vanaf grondplan op kuilen X-593 (links) en X-594 (rechts).

Afb. 70. Kuil X-512 wordt links doorsneden door de kuil X-582.

4.3.4.9. Paalsporen

Slechts een beperkt aantal paalsporen kan in de volle middeleeuwen worden gedateerd.

Paalspoor **X-278** is het grootste en diepst bewaarde paalspoor met een insteek van 1,2 m lang en 60 cm diep (Afb. 71). De kern is duidelijk herkenbaar als een vrij homogene donkergrijze opvulling, terwijl de insteek bestaat uit een heterogene opvulling van grijze en bruine zandleem. Het paalspoor wordt doorsneden door kuil X-242 en paalspoor X-286. Hoewel de omvang van het paalspoor doet vermoeden dat het tot een huisconstructie behoorde, werden geen bijbehorende paalsporen aangetroffen.

Afb. 71. Coupe AB op paalspoor X-278.

Uit de kern van X-278 werden drie scherven lokaal grijs aardewerk ingezameld en uit de insteek één scherf. De vier scherven doen een datering vermoeden tussen 800 en 1200. Een niet-geanalyseerd houtskoolstaal uit de kern geeft een C14-datering tussen 880 en 990 cal AD (95,4%).[80] Een datering op een ongedetermineerd verkoold zaadje uit het zeefresidu van de kern geeft een datering tussen 1030 en 1200 calAD (95,4%).[81] Het bleek niet mogelijk om een combinatiedatering te maken van de beide dateringen.[82] Hoewel beide stalen dus afkomstig zijn uit de kern, geven ze een uiteenlopende datering. Dit is enkel te verklaren vanuit het residuele dan wel intrusieve karakter van één van beide stalen. De combinatie van het aardewerk en de C14-dateringen kan het paalspoor zo slechts dateren in de volle middeleeuwen.

Contexten **X-319**, **X-320** en **X-386** zijn jonger dan gracht X-322 en vertonen overeenkomsten in zowel vorm als opvulling (Afb. 72). Alle drie worden ze gekenmerkt door een heterogene, donkergrijze, bruin gevlekte zandleem met houtskoolinclusies (Afb. 54 & Afb. 73). De coupe van X-386 toont aan dat deze context als een paalspoor geïnterpreteerd kan worden. Hierdoor is het aannemelijk dat ook X-319 en X-320 mogelijk de onderkanten van paalsporen vormen. Uit X-386 werd één scherf handgevormd grijs aardewerk gerecupereerd, wat wijst op een datering tussen 800 en 1150. Uit X-319 werden twee scherven lokaal grijs aardewerk en één randscherf van een tuitpot met aanzet van een bandoor in imitatie Rijnlands roodbeschilderd aardewerk ingezameld. Deze vondsten suggereren een datering tussen 900 en 1150. Voor X-320 wordt op basis van één scherf Rijnlands roodbeschilderd aardewerk een datering tussen 900 en 1200 voorgesteld.

Ook paalspoor **X-441** is in coupe slechts ondiep bewaard. De opvulling bestaat uit een heterogene donkergrijze zandleem met vrij veel houtskoolspikkels en -brokjes. Op basis van drie scherven lokaal handgevormd grijs aardewerk kan dit spoor gedateerd worden tussen 800 en 1150. Paalspoor **X-325** is dieper bewaard en doorsnijdt zowel gracht X-322 als kuil X-321 (Afb. 54). Uit de opvulling zijn geen dateerbare vondsten gerecupereerd.

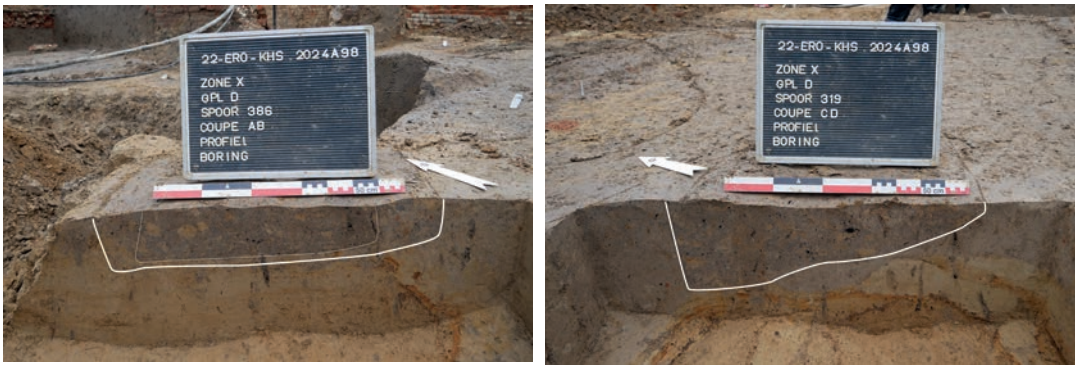

Afb. 72. Dronebeeld van grondplan D met aanduiding van de paalsporen.

Het onderlinge verband tussen deze paalsporen blijft vooralsnog onduidelijk. Zelfs de vermoedelijke paalsporen X-319, X-320 en X-386 liggen niet volledig op één lijn, waardoor een directe associatie binnen eenzelfde structuur niet kan worden aangetoond. Bij de datering van

80 RICH-38395: 1120±18BP, bijlage 8.
81 RICH-38396: 920±19BP, bijlage 8.
82 X-Test fails at 5% - X-278 X2-Test: df=1 T=58.301 (5% 3.8).

deze paalsporen dient evenwel rekening te worden gehouden met de mogelijkheid dat het aangetroffen aardewerk residueel is. De paalsporen doorsnijden immers de oudere gracht X-322, waardoor niet kan worden uitgesloten dat aardewerkfragmenten uit de grachtvulling secundair in de paalsporen terechtgekomen zijn.

Afb. 73. Coupe AB op paalsporen X-386 (links) en X-319 (rechts) die de gracht X-322 doorsnijden.

Ter hoogte van de postmiddeleeuwse bewoningszone langs de Kapelhofstraat, onder de postmiddeleeuwse wegniveaus, werden nog meerdere paalsporen geregistreerd zoals paalspoor **X-525** en **X-527** (Afb. 74). Deze sporen leverden geen vondstmateriaal op, waardoor een datering niet mogelijk is. Op basis van hun opvulling kan evenwel een volle tot laatmiddeleeuwse oorsprong worden vermoed. Verder zuidwaarts in de Kapelhofstraat, neemt het aantal paalsporen sterk af. Dit houdt vermoedelijk verband met de ligging op een helling, die minder geschikt was voor bebouwing. Daarnaast zullen de latere holle weg en erosieprocessen ertoe hebben bijgedragen dat minder diep ingegraven sporen verdwenen zijn.

Afb. 74. Coupe AB op paalsporen X-525 en X-527.

De sporen **X-347**, **X-350**, **X-354**, **X-355** en **X-356** oversnijden de extractiegeul X-349 (Afb. 75). Het aardewerkensemble dateert X-349 tussen 1150 en 1200 (zie *supra*). Hetzelfde geldt waarschijnlijk voor deze vijf sporen. De kleine kuilen vormen vermoedelijk onderkantjes van paalsporen, maar dat is niet volledig zeker. Gezien hun geringe diepte zullen ze geen echte dragende functie hebben gehad. Uit X-354 (Afb. 49) werden vier scherven ingezameld: drie scherven lokaal handgevormd grijs aardewerk en één scherf lokaal gedraaid grijs aardewerk. Dit geeft een vroege datering tussen 800 en 1150. Uit X-355 werd enkel een dapkpanfragment van het Romeinse type *tegula* aangetroffen (Afb. 8).[83] Uit X-356 (Afb. 50) werden drie scherven ingezameld: twee scherven in vroeg rood aardewerk en één scherf in lokaal grijs aardewerk. Het mogelijk paalspoor X-356 wordt zo gedateerd tussen 1100 en 1300.

83 Zie hoofdstuk 4.3.2.

Afb. 75. Dronebeeld van grondplan B met aanduiding van de paalsporen die extractiegeul X-349 oversnijden.

4.3.4.10. Begraving

Opmerkelijk was de aanwezigheid van één begraving X-330 aan de oostzijde van het projectgebied (Afb. 76 & Fig. 52). Inhumatiebegraving **X-S01-1** werd begraven in de vulling van gracht X-322. De zuidwest-noordoost-georiënteerde begraving werd vanaf het bekken doorsneden door een recente nutsleiding. Uit de grafkuil X-330 werden twee scherven uit lokaal handgevormd grijs aardewerk ingezameld. Dit aardewerk dateert de begraving tussen 800 en 1150. Een C14-datering op een ribfragment plaatst de begraving tussen 990 en 1160 calAD (95,4%).[84]

Afb. 76. *In situ* foto van X-S01-1.

84 RICH-35650: 991±27BP, bijlage 8.

Nadat gracht X-322 haar functie had verloren en was gedicht, werd een deel van deze zone als begraafplaats gebruikt tijdens de volle middeleeuwen. De inhumatie bevindt zich buiten het postmiddeleeuwse kerkhofareaal, wat erop wijst dat het middeleeuwse kerkhof op een bepaald moment groter was. Veel verder naar het westen zal het kerkhof niet hebben gereikt, aangezien daar geen andere (volmiddeleeuwse) begravingen werden aangesneden en evenmin verstoord menselijk botmateriaal werd aangetroffen. De aanleg van kelderstructuren X-198 en X-29 zullen vermoedelijk eventueel aanwezige begravingen hebben vergraven.

Het skelet bevindt zich op een kleine 40 m van het huidige koor. Dat koor dateert uit de 14de eeuw, terwijl het schip van de huidige Sint-Pietersbandenkerk werd gebouwd in 1846-1847. Opvallend is dat skelet X-S01-1 een andere oriëntatie heeft dan de huidige parochiekerk. Het vertoont daarentegen dezelfde oriëntatie als de onderliggende gracht X-322 en de huidige Kapelhofstraat. Tijdens het vooronderzoek werden in proefput VII (gelegen ten zuiden van het kerkgebouw, op het postmiddeleeuwse kerkhofareaal) twintig begravingen aangesneden. Met uitzondering van drie skeletten dateren alle graven uit de 20ste eeuw. Bij de drie oudere graven werd geen vondstmateriaal aangetroffen, maar op basis van hun stratigrafische context kunnen zij worden gedateerd tussen het midden van de 15de eeuw en het begin van de 20ste eeuw.[85] Deze drie begravingen (VII-S15-1, VII-S16-1 en VII-S19-1) hebben een vergelijkbare oriëntatie als X-S01-1 en wijken daarmee eveneens af van de oriëntatie van het gotische koor.

Individu X-S01-1 is onderworpen aan een fysische antropologische analyse uitgevoerd door fysisch antropologe Liesbeth Massagé. Onderstaand verslag, geschreven door L. Massagé, omvat een basis macroscopische fysische antropologische analyse van individu X-S01-1. Bijkomend wetenschappelijk onderzoek (DNA, isotopen, etc.) van het individu is voor dit rapport niet gebeurd. Zie hoofdstuk 4.5.2 voor de gebruikte methodes en technieken van het assessment.

4.3.4.10.1. Archaeotanatologie

Individu X-S01-1 betreft een primaire, enkelvoudige inhumatie waarbij het individu nog in anatomisch verband lag. Het individu had een zuidwest-noordoost oriëntatie waarbij het individu na de heupen doorsneden is door een recente nutsleiding. Het betreft een kuilbegraving, er zijn geen restanten van een kist aangetroffen en de schouders van het individu liggen vrij dicht bij elkaar.

Het individu ligt uitgestrekt op de rug met het hoofd op de linkerzijde. De linker- en rechterarmen liggen langs het lichaam waarbij de rechteronderarm onder de heup is komen te liggen. De handen zijn verstoord.

4.3.4.10.2. Resultaten fysische antropologische analyse

Individu X-S01-1 kent een zeer goede corticale bewaringsgraad met een lage fragmentatiegraad. Voornamelijk de schedel kent een hoge(re) fragmentatie, maar over het algemeen zijn de individuele beenderen in goede staat. Het skelet is voor 50-75% bewaard waarbij voornamelijk het onderlichaam en de handen ontbreken. De thorax en de pijpbeenderen van het bovenlichaam zijn compleet en bij de schedel ontbreken voornamelijk beenderen van het aangezicht.

Een intrusieve maxillaire tandkroon van een molaar 1 of 2 (bovenste eerste of tweede kies) is gevonden bij dit individu. Gezien deze nog in ontwikkeling is, en een wortel zich ten laatste ontwikkeld rond 8 jaar (+/- 2 jaar) kan deze niet behoren tot dit individu en betreft dit een intrusief element. De MNI (Minimum Number of Individuals) van de opgraving is dus 2 individuen.

85 Verbeke, De Graeve & De Maeyer 2023, 93.

De beenderen zijn deze van een subadult, geslachtsbepaling is hierdoor dus niet aangewezen.

Afb. 77. Overzicht van individu X-S01-1 in het labo.

Op basis van de metingen van de diafyses linker- en rechterhumerus (respectievelijk 259 mm en 257 mm) en de rechter radius (190 mm) kan een geschatte leeftijd van 10-12 jaar vastgesteld worden. Dit wordt bevestigd doordat de sacrale vertebrae nog niet gefuseerd zijn met inbegrip van sacrale wervel 4 en 5 die aan het fuseren zijn wat gebeurt rond het 12de levensjaar.

Op basis van de tanden kan een leeftijdsbepaling van 11-12 jaar (+/- 30 maanden) berekend worden; de wijsheidstanden (molaar 3) zijn nog niet doorgebroken, maar wel al zichtbaar in de crypte. Alle tanden zijn aanwezig waarbij reeds calculus (tandsteen) merkbaar is op beide eerste mandibulaire incisieven (snijtanden) en één carie (gaatje) op de rechter maxillaire eerste molaar (kies). Slijtage is ook al merkbaar op de rechter eerste mandibulaire molaar.

Meerdere niet-metrische varianten zijn geattesteerd; niet-metrische varianten, ook wel morfogenetische kenmerken genoemd, zijn kleine variaties in het skelet die geen invloed hebben op het dagelijkse leven van het individu. Sommige van deze varianten zijn erfelijk bepaald en kunnen daarom ook gebruikt worden voor genetische verwantschapsstudies. Individu X-S01-1 heeft nog een weerhouden metopische suture (schedelnaad) alsook een inca bot.

Afb. 78. Weerhouden metopische schedelnaad (vooraanzicht schedel, links) en inca bot (rode cirkel, bovenaanzicht schedel, rechts).

Het individu heeft porositeit rond de rechter femoral nek (onder de kop van het bovenbeen) aan de anterieure zijde. Deze porositeit kan gelinkt worden aan het groeien van het individu en normaal zijn of er kan iets meer aan de hand zijn.

Afb. 79. Rechter femur met sporen van porositeit (rode pijl).

4.3.4.10.3. Besluit

Individu X-S01-1 was zuidwest-noordoost begraven en kent een zeer goede bewaring met een lage fragmentatiegraad. Het individu is voor iets meer dan de helft bewaard, waarbij voornamelijk het onderlichaam en de handen, alsook het aangezicht, afwezig is. Skelet X-S01-1 betreft een individu rond de 10-12 jaar ten tijden van het overlijden en er zijn geen noemenswaardige ziektebeelden opgemerkt.

Verder onderzoek naar demografie of extra biomoleculair onderzoek wordt niet uitgevoerd gezien de geringe kenniswinst en dat tijdens het vooronderzoek uitsluitend postmiddeleeuwse begravingen waren aangetroffen.

4.3.4.11. Conclusie

De oudste opgegraven paalsporen en kuilen kunnen worden gedateerd in de 9de eeuw. Hoewel het weinig aantal gedateerde sporen niet toelaat om een volledige gebouwstructuur te reconstrueren of een beeld van de Karolingische woonerfsite te verkrijgen, wijzen ze wel duidelijk op de aanwezigheid van bewoning in deze periode. Op basis van aardewerkvondsten, C14-dateringen en/of stratigrafische relaties kan een aanzienlijk groter aantal sporen aan de volle middeleeuwen worden toegeschreven. Dit duidt erop dat de nederzetting zich vanaf de 9de eeuw verder ontwikkelde en gedurende de volle middeleeuwen in gebruik bleef. Waar het merendeel van de 9de-eeuwse sporen onder de Kapelhofstraat werd aangetroffen, ligt het zwaartepunt van de volmiddeleeuwse sporen meer noordwaarts, in de nabijheid van de parochiekerk onder het huidige dorpsplein. Naarmate de afstand tot de historische dorpskern toeneemt, neemt de dichtheid van de volmiddeleeuwse sporen snel af. Dit is vooral merkbaar in zuidelijke richting langs de Kapelhofstraat, waar nauwelijks nog paalsporen werden geregistreerd. Hierbij hebben de latere holle weg en erosieprocessen mogelijk geleid tot het verdwijnen van ondiep ingegraven archeologische sporen. Het fenomeen van snel afnemende spoordensiteit wordt ook vastgesteld in andere historische kernen in de regio.[86]

86 Bijvoorbeeld te Baardegem: Clement *et al*. 2026.

De bewaringstoestand van het volmiddeleeuwse sporenbestand is natuurlijk beïnvloed door de aanwezigheid van laat- en postmiddeleeuwse sporen. Ook tussen de volmiddeleeuwse sporen zelf zijn er talrijke oversnijdingen. Ondanks de hoge densiteit aan volmiddeleeuwse sporen is hun onderlinge samenhang hierdoor moeilijk te reconstrueren. Niettemin wijzen de aangetroffen paalsporen, kuilen, ontginningskuilen, bewoningslagen, greppels, een gracht en een begraving op bewoning en intensieve activiteit binnen de dorpskern van Erondegem gedurende de volledige volle middeleeuwen. Verschillende oversnijdingen tussen de sporen getuigen bovendien van veranderingen in het gebruik en de inrichting binnen het projectgebied.

Minstens vanaf de Karolingische periode wordt er zandleem ontgonnen binnen de dorpskern. Enkele volmiddeleeuwse ontginningskuilen, o.a. X-318, X-328 en X-423, worden aan het begin van de volle middeleeuwen doorsneden door **gracht** X-322. Deze noordoost-zuidwest-georiënteerde gracht kon slechts voor een kort segment gevolgd worden onder het huidige dorpsplein. De functie is bijgevolg niet gekend, maar vermoedelijk was het een afbakening van een woonareaal of begrenzing van een weg. Een functie als kerkhofgracht is minder waarschijnlijk. De gracht vormde een structurerend element binnen de dorpskern, maar verloor vrij snel, nog tijdens de volle middeleeuwen, zijn functie. Het dempen van de gracht (900-1050) kan worden gezien als een gewijzigde ruimtelijke organisatie of functiewijziging van deze zone binnen de dorpskern. De aangesneden **greppels**, met uitzondering van X-477, leverden geen dateerbare vondsten op. Mogelijk fungeerden zij als perceelsafbakeningen.

Aan de noordwestelijke zijde van het projectgebied was nog voor een klein gedeelte een cultuurlaag bewaard met daarboven een **leefniveau**. De opmaaklaag X-201 en het gedeeltelijk bewaard loopvlak X-200 waren intens verbrand. Een dik pakket brandafval lag er boven op. Het aardewerkensemble dateert dit loopniveau tussen het begin van de 10de eeuw en het midden van de 11de eeuw. Hoewel geen duidelijke bijhorende paalsporen of andere constructieve elementen werden aangetroffen, wijst context X-200 erop dat deze zone zich binnen een volmiddeleeuws gebouw bevond. Volmiddeleeuwse woonzones worden vaak gekenmerkt door een omliggende gracht die het nederzettingsareaal afbakent. Of onder het huidige dorpsplein een enclosure aanwezig was en wat de relatie met gracht X-322 precies inhield, blijft onduidelijk. Daarbij dient te worden opgemerkt dat niet alle volmiddeleeuwse nederzettingen omgracht waren.[87]

Mogelijk werd gracht X-322 gedempt voor de uitbreiding of inrichting van het kerkhofareaal. In de opvulling van gracht X-322 werd immers een **menselijke kuilbegraving** aangetroffen, te dateren tussen 990 en 1160 calAD (95,4%). Opgravingen in de dorpscentra van Moorsel,[88] Velzeke[89] en Baardegem[90] brachten meerdere grachten aan het licht die wijzen op verschillende fasen in de afbakening van het volmiddeleeuwse kerkhofareaal. Het aantreffen van de begraving boven een niet-funerair spoor in Erondegem suggereert, in combinatie met de nabijheid van het postmiddeleeuws kerkhofareaal en de kerk, ook een dergelijke verandering, hier dan specifiek een uitbreiding. Door de afwezigheid van andere begravingen en verspit menselijk botmateriaal binnen het projectgebied, gecombineerd met de aanwezigheid van volmiddeleeuwse bewoningssporen dichter bij de parochiekerk, lijkt een interpretatie van gracht X-322 als (oudere) kerkhofafbakening echter weinig waarschijnlijk. De uitbreiding van het kerkhofareaal, geïllustreerd door de aangetroffen begraving, lijkt vrij beperkt geweest te zijn in tijd en ruimte. De afwezigheid van andere begravingen (of van verspit botmateriaal) in de omgeving toont dit aan.

87 Clement *et al.* 2021, 81; Deschepper *et al.* 2025.
88 Klinkenborg *et al.* 2010, 66.
89 Deschepper *et al.* 2025.
90 Clement *et al.* 2026, 172.

Begraving X-S01-1 volgt wel de oriëntatie van gracht X-322 en niet deze van de huidige parochiekerk. De huidige Kapelhofstraat heeft zelfs nog eenzelfde oriëntatie als de gracht. De gelijke oriëntatie tussen gracht X-322 en begraving X-S01-1 met de huidige Kapelhofstraat wijst hier mogelijk op een doorleving van de middeleeuwse kadastrale indeling binnen de dorpskern. Op meerdere opgravingen werd reeds een landschaps- of perceelsindeling vastgesteld die haar oorsprong vindt in de volle middeleeuwen en tot vandaag een continuïteit vertoont.[91] Onderzoek heeft ook aangetoond dat ongeveer twee derde van de volmiddeleeuwse hoofdgebouwen volgens een noordoost-zuidwest-oriëntatie werd opgetrokken.[92] Te Erondegem lijkt deze oriëntatie mogelijk terug te gaan op een Karolingische landindeling.

Het kleine aantal volmiddeleeuwse **paalsporen** kan mogelijk deels verklaard worden door latere ontginning. Hoewel de omvang van paalspoor X-278 (800-1200) doet vermoeden dat het tot een gebouwconstructie behoorde, werden geen bijbehorende paalsporen aangetroffen. Vijf paalsporen doorsnijden o.a. de grachtvulling X-322: X-319, X-320, X-325, X-386 en X-441. Het is niet mogelijk om op basis van deze paalsporen een samenhangende plattegrond te reconstrueren. Een deel van de kleinere paalsporen kan mogelijk ook worden geïnterpreteerd als restanten van lichte constructies, zoals droogrekken, afsluitingen of windschermen.

Nog tijdens de volle middeleeuwen wordt de gedempte gracht X-322 en het woonniveau X-200 vergraven voor de aanleg van een grote **extractiekuil**. Kuil X-204 (900-1050) werd uitgegraven tot op een natuurlijke zandsteenbank en kan vermoedelijk worden geïnterpreteerd als een ontginningskuil voor de winning van de Lediaanse steen. Gedurende de volledige periode van de volle middeleeuwen wordt er ontgonnen binnen de dorpskern. Hoewel de functie van de kuilen niet steeds eenduidig kan worden vastgesteld, lijken zij hoofdzakelijk verband te houden met de ontginning van leem en zandleem. Het lijkt enerzijds om een weinig gestructureerde vorm van kleinschalige (zand)leemontginning te gaan, anderzijds wijzen grotere kuilen als X-321 (900-1050), X-151 (1050-1150) en X-349 (1150-1200) op een meer georganiseerde ontginning doorheen de volle middeleeuwen. Leem en zandleem werden in eerste instantie gebruikt voor de bouw van vakwerkwoningen en andere constructies, zoals ovens. Daarnaast zal ook voor periodieke herstellingen regelmatig leem nodig zijn geweest, wat de aanwezigheid van de kleinere ontginningskuilen kan verklaren. De (zand) leemwinning hangt waarschijnlijk samen met de aanwezigheid van meerdere woningen in de directe omgeving. De vrij grote concentratie aan ontginningskuilen suggereert dat het terrein gedurende bepaalde periodes een open gebied was dat gebruikt kon worden voor de winning van zandleem en leem.

Tot slot zijn voor de volmiddeleeuwse periode en wat betreft ruimtegebruik twee algemene conclusies te trekken. De eerste is dat de densiteit van de volmiddeleeuwse sporen snel afneemt in zuidwestelijke richting, weg van de dorpskern met de kerksite. Dit gegeven is bijvoorbeeld ook vastgesteld in Baardegem,[93] waar de opgegraven zone net zoals in Erondegem gekenmerkt wordt door de aanwezigheid van een moderne straat met postmiddeleeuwse voorlopers. Hoewel in beide gevallen geldt dat deze wegniveaus een grote negatieve impact hebben gehad op de bewaring van oudere sporen, lijkt de vaststelling van een afnemende densiteit weg van de kerksite toch correct. Dit wijst op een sterke ruimtelijke concentratie van bepaalde activiteiten rondom de kerksite, met verderaf meer 'open ruimte'. Hoewel dit beeld voorlopig moeilijk hard te maken is, door de doorgaans beperkte omvang van archeologische ingrepen in historische kernen, sluit het wel aan bij

91 Kruishoutem Containerpark (Vanholme *et al.* 2015), Ronse De Stadstuin (Pede *et al.* 2015), Baardegem De Faluintjes (Clement *et al.* 2021), Ronse Pont West (De Graeve 2018), Outer Stuypenberg (De Graeve & De Maeyer 2022), Denderleeuw Centrumstraten (rapport in voorbereiding).
92 Verbrugghe 2020, 137-138.
93 Clement *et al.* 2026.

informatie uit omliggende regio's, waar zogenaamde '*semi-nucleations*' of '*habitats groupées*' getypeerd worden door een combinatie van concentratiezones en open ruimtes.[94]

De tweede conclusie is dat het ruimtegebruik in de opgegraven zone doorheen de volle middeleeuwen, en met name tijdens de periode 900-1050, gekenmerkt wordt door een hoge densiteit van verschillende ruimtegebruiken, en dat deze functies elkaar in de tijd snel opvolgen. Dit is het meest duidelijk in de zone onder het plein, waar doorheen de periode 800/900-1050 een mogelijke cultuurlaag (X-265) en winningszone (X-318, X-328 en X-423) opgevolgd worden door een erfzone die minstens bestaat uit een loopniveau X-200 (als reflectie van een archeologisch verder niet vastgesteld gebouw) en misschien een afbakenende gracht (X-322). Vervolgens wordt dit erf opgegeven en wordt de zone in gebruik genomen voor de ontginning van (zand)leem en zandsteen (o.a. kuilen X-374 en X-204) en als begraafplaats (S-01-1). Dit is te zien als reflectie van een snel ontwikkelende nederzetting, waarbinnen specifieke functies nog geen 'vaste' ruimte hebben ingenomen en er m.a.w. een grote ruimtelijke flexibiliteit aanwezig is. Het onderzoek in Erondegem vormt in die zin een belangrijke aanvulling op bestaande kennis. De vastgestelde sterk toegenomen densiteit van sporen en functies vanaf de 10de eeuw in vergelijking met de 9de eeuw is in verschillende andere historische kernen in de regio reeds vastgesteld,[95] maar de ruimtelijke densiteit en flexibiliteit doorheen de volle middeleeuwen als aanvullend element in deze evolutie, kon in Erondegem met groot detail aangetoond worden.

Afb. 80. Dronebeeld van grondplan D onder het dorpsplein en deels grondplan B onder de Kapelhofstraat (linkerbovenhoek): nagenoeg alle grijze sporen en opvullingen dateren uit de volle middeleeuwen.

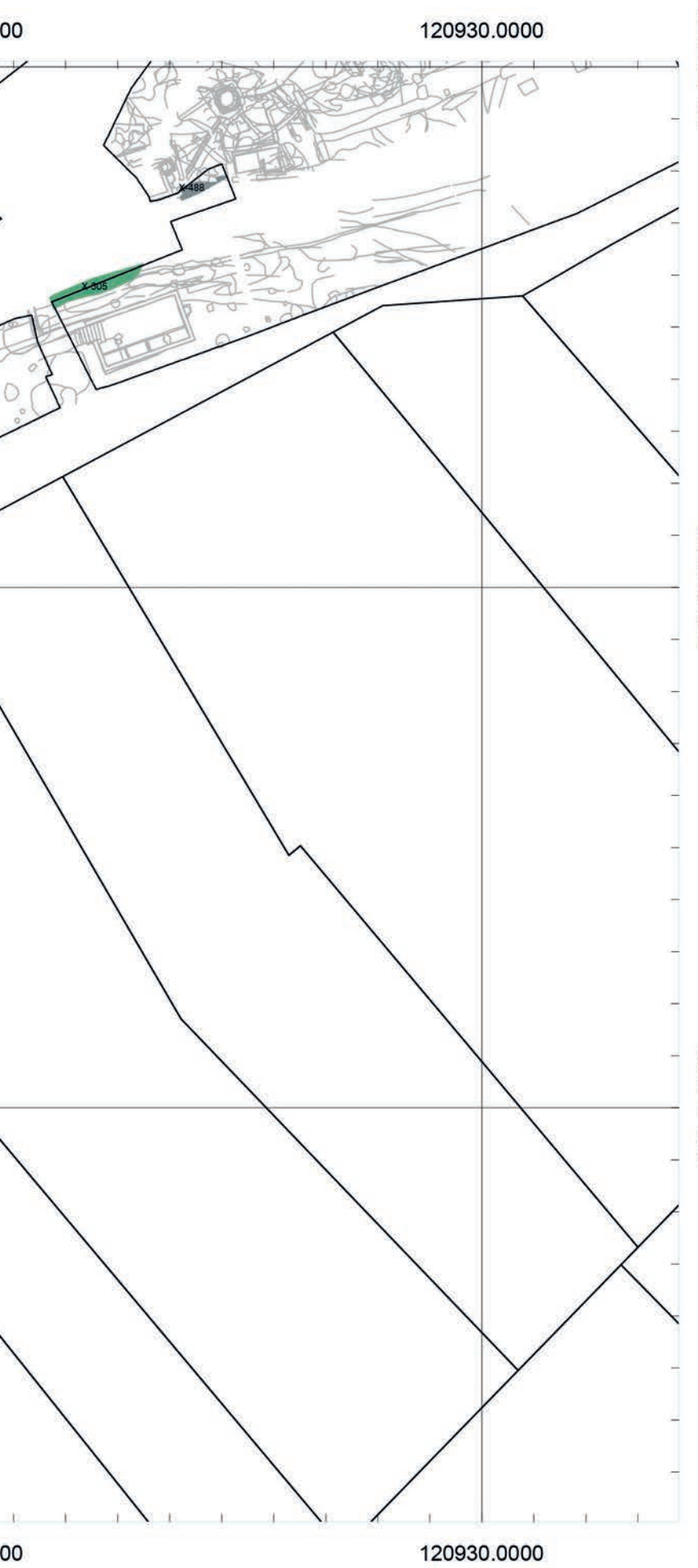
4.3.5. Late middeleeuwen

Het aantal sporen dat met zekerheid aan de late middeleeuwen kan worden toegeschreven, ligt beduidend lager dan voor de volle middeleeuwen. Dit is ook al vastgesteld in Baardegem, maar in Letterhoutem was de verhouding dan weer omgekeerd.[96] In Erondegem betreft het voornamelijk een aantal kuilen en de laatmiddeleeuwse laag X-523.

94 Voor een discussie: zie Deschepper *et al.* 2025.
95 Deschepper *et al.* 2025.
96 Respectievelijk Clement *et al.* 2026; Couchez *et al.* 2024.

Fig. 71. Grondplan met aanduiding van de laatmiddeleeuwse sporen.

Erondegem Kapelhofstraat

Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
laatmiddeleeuwse sporen

LEGENDE

- Sleufwand
- allesporen
- kuilen
- laag X-523
- ongedateerde kuilen

N
W
E
S

0 5 10 Meters

Schaal 1:350
Digitaal aangemaakt op: 27/08/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

4.3.5.1. Paalsporen

Onder het dorpsplein werden geen paalsporen aangetroffen uit de late middeleeuwen. Ter hoogte van de postmiddeleeuwse bewoningszone onder de Kapelhofstraat werden wel meerdere paalsporen geregistreerd, waarvan enkele besproken in hoofdstuk 4.3.4.9. De meeste paalsporen leverden echter geen vondstmateriaal op, waardoor een datering niet mogelijk is. Op basis van hun opvulling kan evenwel een volle tot laatmiddeleeuwse oorsprong worden vermoed.

4.3.5.2. Kuilen

Op basis van het aangetroffen aardewerk kunnen enkele kuilen in de late middeleeuwen worden geplaatst.

Kuil **X-488** werd reeds aangehaald in profiel 9AB en 11AB (Fig. 37 & Fig. 61). Ze doorsnijdt de volmiddeleeuwse ontginningskuil X-374 en ligt ook grotendeels buiten het projectgebied. Ze is minstens 1,70 m lang. De kuil heeft een heterogene donker bruingrijze opvulling met weinig houtskoolinclusies. Aangezien de omvang van de kuil niet gekend is, is het moeilijk de functie te achterhalen. In totaal werden negen aardewerkscherven ingezameld: zes scherven lokaal gedraaid grijs aardewerk en drie scherven lokaal grijs aardewerk. De rand van een kogelpot komt overeen met het type L40D,[97] wat een datering geeft tussen 1150 en 1250 (Fig. 72.1).

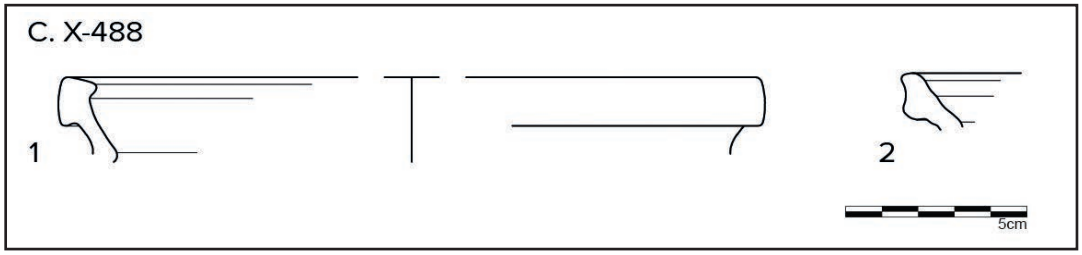

Fig. 72. Tekening van twee randen van kogelpotten uit lokaal gedraaid grijs aardewerk, waarbij 1 overeenkomt met het randtype L40D (22-ERO-KHS-558).

Afb. 81. Detail van profiel 4AB met onder de postmiddeleeuwse lagen en vloeren de kuilen X-478 en X-483.

Kuil **X-483** ligt onder het bakstenen vloerniveau X-210. Deze kleine kuil had een eerder puinige opvulling waarin één scherf werd aangetroffen, namelijk een teilrand in lokaal gedraaid grijs aardewerk te dateren tussen 1300 en 1500 (Fig. 74). Zoals zichtbaar in profiel 4AB

97 De Groote 2008, 199.

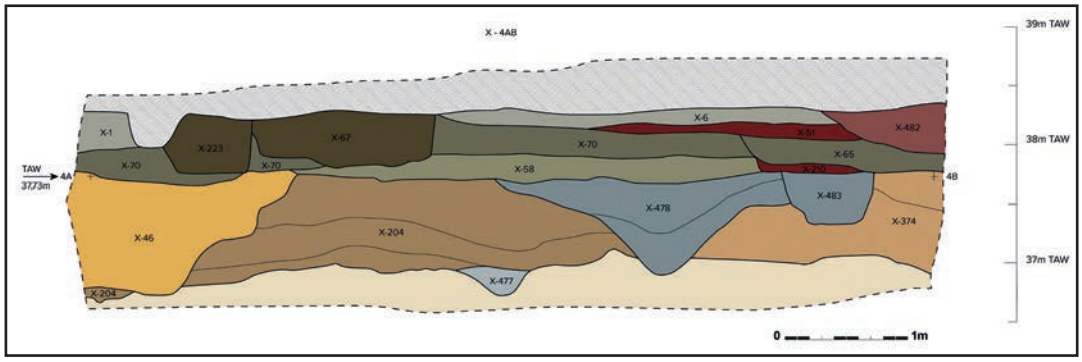

Fig. 73. Profiel 4AB: volmiddeleeuwse kuilen X-374 en X-204 worden doorsneden door kuilen X-478 en X-483, met er boven de postmiddeleeuwse ophogingslagen, kuilen en vloeren.

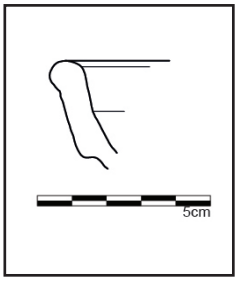

Fig. 74. Tekening van een teilrand in lokaal gedraaid grijs aardewerk uit X-483 (22-ERO-KHS-575).

doorsnijdt kuil X-483 kuil **X-478**, beide kuilen doorsnijden op hun beurt de volmiddeleeuwse ontginningskuil X-374. In kuil X-478 werd geen vondstmateriaal aangetroffen. Op basis van de vulling kan worden aangenomen dat dit spoor gelijktijdig is met spoor X-483. Beide kuilen bevinden zich niet op het grondplan, maar werden herkend in profiel 4AB (Afb. 81 & Fig. 73).

Onder de Kapelhofstraat werden twee bijzonder diep uitgegraven kuilen aangesneden: X-534 en X-598. Kuil **X-534** heeft een heterogene opvulling bestaande uit voornamelijk bruine zandleem met witgele zandlenzen en zandige pakketten. Op een bepaald niveau tijdens het couperen veranderde het centrum van de kuil, waardoor de coupe vanaf grondplan B werd aangepast (Afb. 83). Op grondplan A had de kuil een omvang van ongeveer 1,85 m op 1,75 m, terwijl deze op grondplan B kleiner werd en meer een rechthoekige vorm aannam, met afmetingen van 1,3 m op 0,75 m. Opvallend is een donker organisch randje vanaf grondplan B dat waarschijnlijk wijst op een vergane houten bekisting. Ten opzichte van grondplan A werd de kuil tot een diepte van 2,6 m gecoupeerd. Op dat niveau vertoonden de wanden nog steeds een vrijwel verticale oriëntatie en was de bodem van het spoor niet bereikt. De kuil reikt aldus dieper dan de maximale verstoringsdiepte. Ook om praktische en veiligheidsredenen

Afb. 82. Kuil X-534 op grondplan A, bevindt zich onder de postmiddeleeuwse bewoning langs de vroegere Kapelhofstraat.

kon de uitgraving niet verder worden verdiept. Aangezien de bodem niet werd bereikt, blijft de functie van het spoor onzeker. Het kan mogelijk worden geïnterpreteerd als een waterput, maar een alternatieve verklaring als kuil voor zandwinning kan vooralsnog niet worden uitgesloten.

Het vondstmateriaal is beperkt tot vier aardewerkscherven: één scherf lokaal gedraaid rood aardewerk, één scherf lokaal gedraaid grijs aardewerk en één grape-fragment uit aardewerk in licht oranje klei. De vierde scherf is residueel en betreft een Romeins *dolium*-fragment uit handgevormd oxiderend gebakken aardewerk. Op basis van het aardewerk kan de opvulling van X-534 ergens tussen 1450 en 1600 worden gedateerd.

Afb. 83. Coupe AB op kuil X-534 met zicht op grondplan B (fout op fotobord). Vanaf grondplan B werd de coupe verdergezet (rechts).

De tweede kuil **X-598** was minder diep uitgegraven. De bodem van het spoor kon op ongeveer 2,5 m onder het niveau van grondplan A worden bereikt. In grondplan A waren de contouren van de kuil nog niet duidelijk af te lijnen, maar bij de verdere verdieping naar grondplan B werden deze beter zichtbaar. Kuil X-598 had een diameter van ongeveer 2,0 m op 1,8 m en werd gekenmerkt door een heterogene vulling van grijze en bruingevlekte zandleem. Opvallend is het uitgesproken trechtervormige profiel van de uitgraving (Afb. 84).

Afb. 84. Coupe EF op kuil X-598. De kuil wordt doorsneden door laag X-523.

De bodem van de kuil situeert zich bovendien ongeveer op het niveau waar het Tertiaire zand begint. Mogelijk kan de kuil worden geïnterpreteerd als een ontginningskuil voor de leem.

Uit kuil X-598 werd slechts één scherf in lokaal gedraaid rood aardewerk gerecupereerd, te dateren tussen 1300 en 1600. Aangezien X-598 wordt doorsneden door de 14de-eeuwse laag X-523 kan ze waarschijnlijk eerder tussen 1300 en 1400 worden gedateerd (Afb. 84).

Kuil **X-515** lijkt op grondplan B de kuil X-598 te doorsnijden (Afb. 88), en wordt op zijn beurt doorsneden door de laag X-523 (Afb. 85). Uit kuil X-515 werden twee scherven ingezameld, waarvan één kon gedetermineerd worden als een *mortarium*-fragment in gedraaid oxiderend gebakken aardewerk. Een tweede scherf was te sterk verweerd om te determineren. Gezien kuil X-515 de laatmiddeleeuwse kuil X-598 doorsnijdt, wordt de Romeinse scherf als residueel beschouwd. Op basis van de stratigrafische relaties met X-523 en X-598 is kuil X-515 in de 14de eeuw te dateren.

Afb. 85. Coupe CD op kuil X-515 (links) die doorsneden wordt door de laag X-523 (rechts).

Ten slotte worden nog de kuilen **X-530** en **X-531** vermeld. Beide sporen hebben een min of meer rechthoekig grondplan en bevinden zich ten zuiden van muur X-548. Uit de slechts ondiep bewaarde kuil X-530 werden twee scherven vroeg-rood aardewerk en twee scherven lokaal gedraaid grijs aardewerk gerecupereerd. Op basis van dit vondstmateriaal kan de kuil worden gedateerd tussen 1150 en 1400. Kuil X-531 leverde één scherf lokaal gedraaid grijs aardewerk op. Daarnaast werd uit deze kuil ook een taps toelopende, licht golvende hoekdaktegel gerecupereerd (Afb. 86).

Afb. 86. Coupe AB op kuil X-531 met rechts een fragment van een hoekdaktegel (22-ERO-KHS-694).

4.3.5.3. Laag X-523

Langs de noordwestzijde van de Kapelhofstraat strekte zich een donkergrijs pakket uit (Afb. 87 t.e.m. Afb. 89). De bovenste lagen, X-611 en X-614, vertegenwoordigen vermoedelijk een opvulling in het kader van de aanleg of heraanleg van de huidige Kapelhofstraat (zie hoofdstuk 4.3.6.2). Deze ophogingen kunnen gedateerd worden in de 20ste eeuw. Ze doorsnijden een duidelijk ouder vrij homogeen bruingrijs zandleempakket: **X-523**.

Afb. 87. Grondplan A van het zuidelijk deel van fase 2a: langs de noordwestzijde van de Kapelhofstraat ligt de postmiddeleeuwse ophoging-/opvullingslaag X-611 bovenop de laatmiddeleeuwse laag X-523. Duidelijk zijn ook de karrensporen van het onderste wegniveau X-123.

Afb. 88. Grondplan B van het zuidelijk deel van fase 2a: op een dieper niveau ligt de laatmiddeleeuwse laag X-523 die de kuilen X-515 en X-598 doorsnijdt.

Afb. 89. Grondplan A van het noordelijk deel fase 2b: ook in fase 2b loopt langs de volledige noordwestzijde van de Kapelhofstraat de postmiddeleeuwse lagen X-611 en X-614 die laag X-523 afdekken.

In totaal konden uit X-523 61 aardewerkscherven worden ingezameld, waarvan 48 scherven lokaal grijs gedraaid aardewerk (Tabel 17). Tot de daterende elementen van dit ensemble behoren onder meer een kogelpotrand uit de L7-reeks van De Groote 2008[98] en teilranden van het type A171 en A172[99] (Fig. 75). De teilranden dateren dit aardewerkensemble in de 14de eeuw. Daarnaast werden ook fragmenten van Romeins bouwmateriaal aangetroffen, een fragment basaltlava afkomstig van een maalsteen, een silex-afslag en enkele fragmenten dierlijk bot.

TABEL 17: AARDEWERK UIT CONTEXT X-523.

Determinatie	Aantal
X-523	
Aardewerk / Romeins / Gewone waar / Gedraaid reducerend gebakken / Niet gedetermineerd / residueel	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd / residueel	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	42
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kogelpot	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / voorraadpot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / teil	2
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	6
Totaal	**61**

98 De Groote 2008, 198.
99 De Groote 2018, 145.

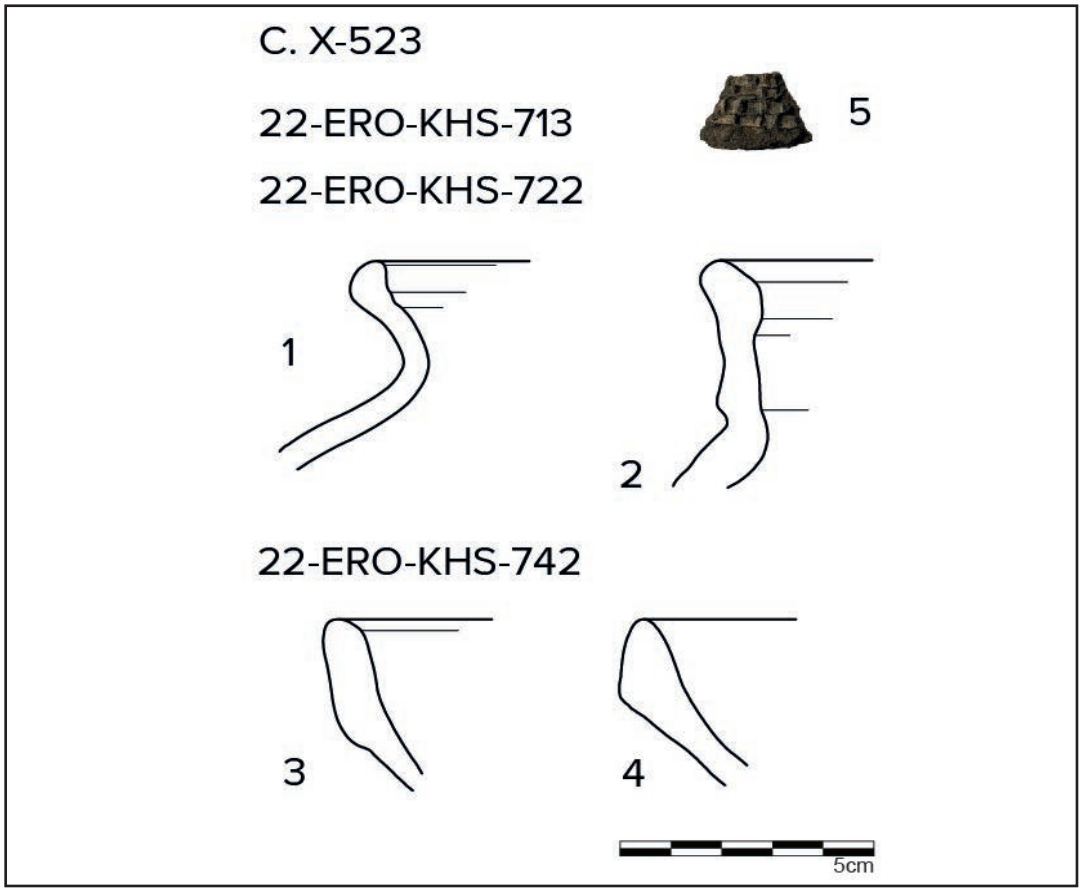

Fig. 75. Tekening van randen uit lokaal gedraaid grijs aardewerk uit X-523. (1) een kogelpot van het type L7(B?), (2) een voorraadpot met manchetrand, (3) een teilrand van het type A171 en (4) een teilrand van het type A172. Nummer 5 is een foto van een residueel wandfragment uit lokaal handgevormd grijs aardewerk met radstempel in wafelpatroon.

Aangezien slechts één helft van X-523 binnen het projectgebied is aangesneden, is noch de volledige breedte noch het volledige dwarsprofiel gekend. Hierdoor blijft de interpretatie van X-523 onzeker. Bovendien varieert de diepte van de uitgraving van dit spoor doorheen het projectgebied. Het lineaire karakter van het spoor doet denken aan een gracht, mogelijk een baangracht die een zijde van de laatmiddeleeuwse weg zou kunnen afbakenen. De lokaal grillige bodemvorm van het spoor roept tevens associaties op met karrensporen (Afb. 91, Afb. 97 & Fig. 79). In dat geval zou X-523 kunnen worden beschouwd als de opvulling van een oudere holle weg. IJzerafzettingen die doorgaans wijzen op bodemcompactie, kenmerkend voor onverharde wegen, ontbreken wel.

Afb. 90. Coupe AB op lagen X-611 en X-523, fase 2b. Hier vormt X-611 een dikker opvullingspakket dat naar het zuiden toe in de Kapelhofstraat afneemt.

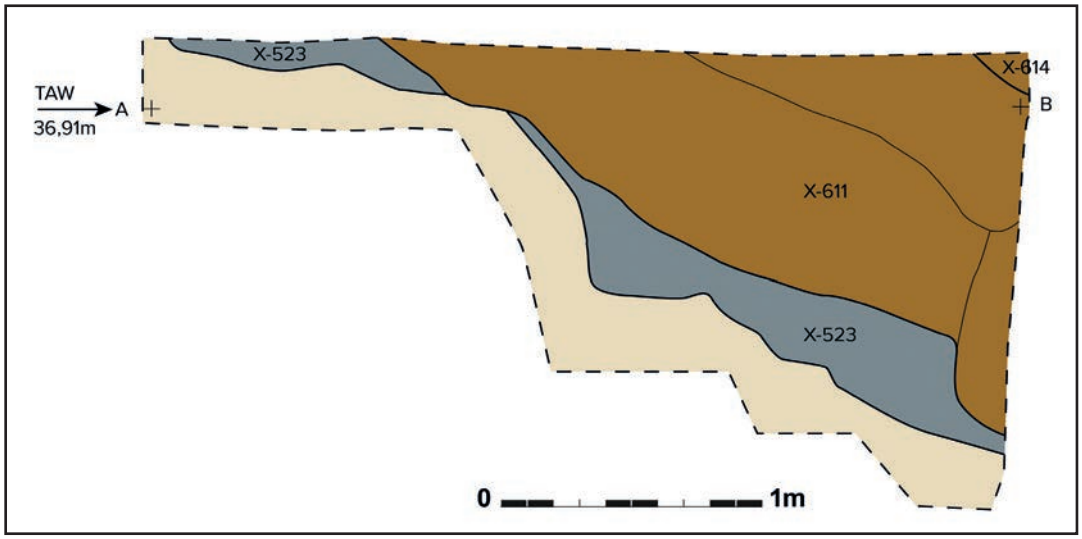
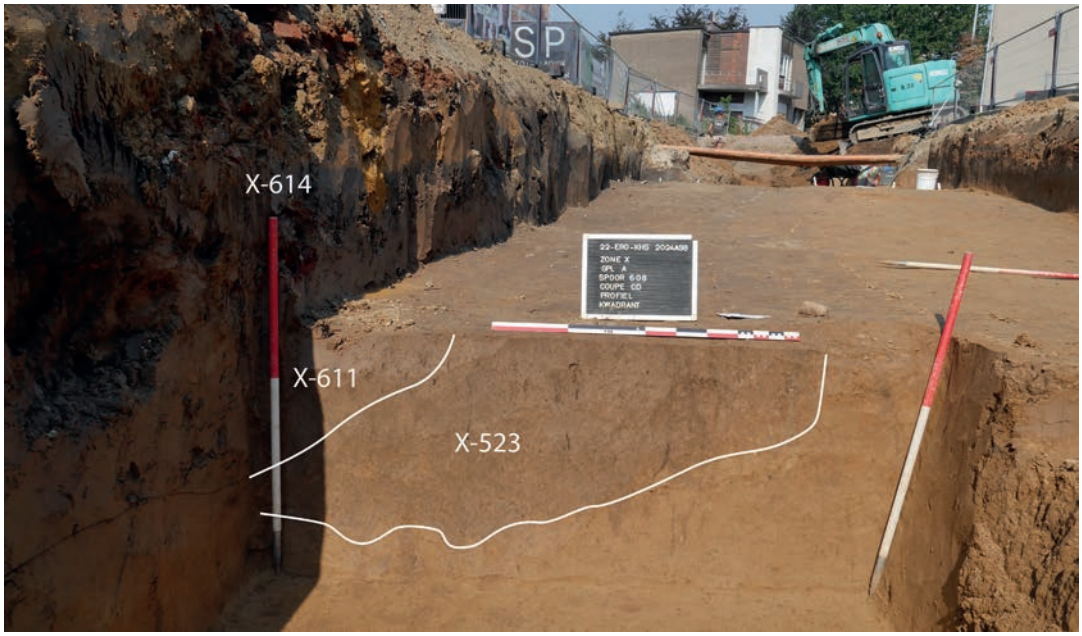

Fig. 76. Tekening van coupe AB op X-611 en X-523.

Afb. 91. Coupe CD op laag X-523 aan het zuidelijk uiteinde van het projectgebied, fase 2b. X-523 wordt doorsneden/afgedekt door reeds een minder dik pakket van X-611.

4.3.5.4. Conclusie

Het projectgebied lijkt tijdens de late middeleeuwen minder intensief gebruikt voor ontginningsactiviteiten of andere bodemingrepen. De meeste sporen uit deze periode bevinden zich onder de Kapelhofstraat, waar langs de noordwestzijde ook een homogeen bruingrijs zandleempakket werd vastgesteld waarvan de functie onduidelijk blijft. Van deze laag X-523 is noch de volledige breedte noch het volledige dwarsprofiel gekend.

Het beperkte aantal laatmiddeleeuwse sporen suggereert een gewijzigde ruimtelijke invulling van het huidige dorpsplein en mogelijk ook een verschuiving van de bewoningszone. Dit betekent echter niet dat de bewoning afnam binnen de dorpskern: continue bewoning nabij de parochiekerk en een ontwikkeld wegennet blijven aannemelijk, al ontbreekt hiervoor archeologisch bewijs binnen het projectgebied. Bovendien kunnen jongere verstoringen, zoals kelderstructuur X-198 en zandwinningskuil X-46, oudere sporen hebben vergraven. Laatmiddeleeuwse wegniveaus onder de Kapelhofstraat zijn mogelijk verdwenen door de geleidelijke uitslijting van de weg tot een lichte holle weg. Ook bij de opgravingen in

de dorpscentra van Moorsel[100] en Baardegem[101] zijn laatmiddeleeuwse sporen nagenoeg afwezig. Een eenduidige verklaring hiervoor ontbreekt.

4.3.6. Postmiddeleeuwen: eind 15de - 16de eeuw

Voor de overgangsperiode naar de vroegmoderne tijd zijn weinig gedateerde sporen aangetroffen. De opgraving van een relatief imposante kelderstructuur, opgebouwd uit natuursteen en baksteen, vormt echter een duidelijke indicatie voor bewoning op het huidige dorpsplein. Tevens kunnen de onderste wegniveaus onder de Kapelhofstraat aan deze periode worden toegewezen.

4.3.6.1. Kelderstructuur X-198

Aan de noordoostelijke rand van het projectgebied werd kelderstructuur X-198 opgegraven (Afb. 92). De structuur bestaat uit contexten X-198 (trap), X-484 (muren), X-500 (vloer) en X-501 (insteek). Deze opvallende constructie had een minimale afmeting van 5 op 7 meter. Aangezien één zijde buiten de verstoringszone van het bufferbekken ligt, kon deze niet worden vrijgelegd, waardoor de exacte omvang van de kelder onbekend blijft. De muurmassieven waren opgetrokken uit Lediaanse steen, baksteen en baksteenbrokken en zijn ondergebracht bij context X-484. De bakstenen, met afmetingen van 24 x 11-11,5 x 5,5 cm, zijn ingebed in een bruinwitte zandmortel. Langs de westzijde bevond zich een brede toegangstrap, **X-198**, waarvan enkel de bakstenen funderingsmuurtjes bewaard waren gebleven. De bakstenen van de trapconstructie hebben hetzelfde formaat als deze van de muren, 24-25 x 11-12 x 5,5 cm. Daarnaast werd ook één grotere baksteen geregistreerd met afmetingen van 29 x 14 x 8 cm. Van de oorspronkelijke vloer bleef slechts een beperkte zone ter hoogte van de trap bewaard. Vloer **X-500** was vervaardigd uit Lediaanse steen, gezet in een zandmortel.

Er werden twee niet-geanalyseerde houtskoolstalen uit de zandmortel van muur X-484 opgestuurd voor een C14-datering. Bij één staal was er echter onvoldoende houtskool aanwezig, het tweede staal gaf een te oude datering van 1020-1160 calAD (95,4%).[102] In de zandmortel van de muren X-484 konden vier scherven uit lokaal gedraaid grijs aardewerk worden gerecupereerd die een brede datering geven tussen 1300 en 1600.

Afb. 92. Dronebeeld van kelderstructuur X-198.

100 Klinkenborg *et al.* 2010, 60-61.
101 Clement *et al.* 2026, 174.
102 RICH-38391: 963±17BP, bijlage 8.

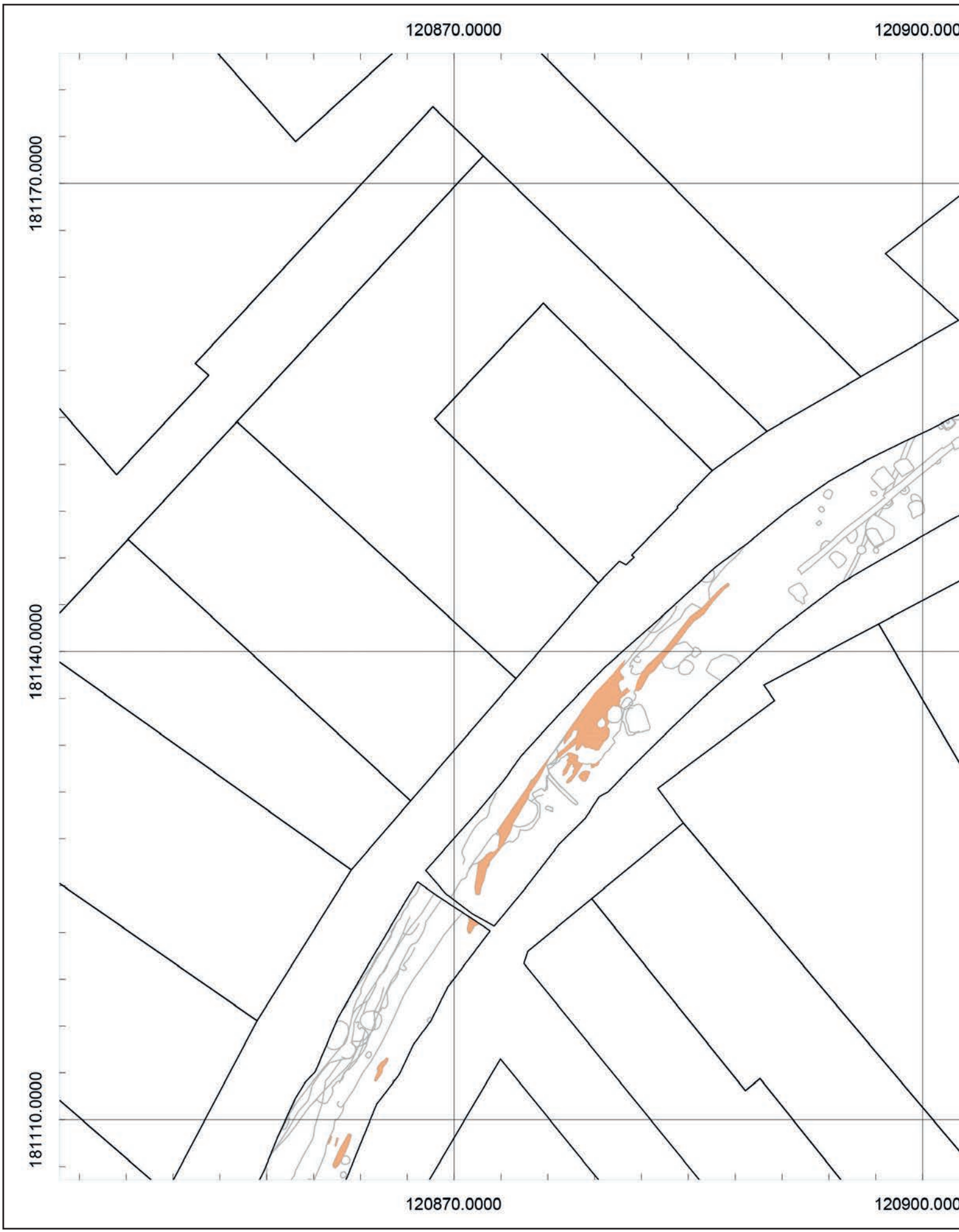

Fig. 77. Grondplan met aanduiding van kelderstructuur X-198 en geregistreerde wegniveaus in grondvlak.

Erondegem
Kapelhofstraat
Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
kelderstructuur en wegniveaus

LEGENDE

- Sleufwand
- allesporen
- kelderstructuur X-198
- natuursteen in kelderstructuur X-198
- wegniveau X-22
- wegniveau X-123

N
W E
S

0 5 10 Meters

Schaal 1:300
Digitaal aangemaakt op: 25/08/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Afb. 93. Detail van zuidelijke muur van X-484.

De kelder was opgevuld met lagen die deel uitmaakten van kuil **X-159**, een uitgraving die grotendeels binnen de contouren van de kelderstructuur werd aangelegd (Fig. 83 & Afb. 94). Aan de noordoostzijde loopt de ontginningskuil buiten de kelder verder. De oorspronkelijke natuurstenen afwerking van de trap blijkt volledig te zijn uitgebroken. Ook de kelder zelf werd bij de buitengebruikstelling kennelijk systematisch ontmanteld. De ruwe, onafgewerkte muren waren vermoedelijk oorspronkelijk voorzien van een natuurstenen bekleding die, net als de vloer, integraal werd verwijderd. Mogelijk fungeerde de verlaten kelder aanvankelijk als een bron voor de recuperatie van bouwmateriaal, waarna binnen de bestaande muren dieper werd gegraven om het fijne Tertiaire zand te winnen. Dit zand is immers uitermate geschikt voor de aanmaak van mortel.

Afb. 94. Zicht op de bakstenen fundering van trap X-198, met aanzet vloer X-500, en de heterogene opvullingspakketten van de ontginningskuil X-159.

Afb. 95. Zicht op de westelijk muur X-484 en trap X-198. De ontginningskuil X-159 werd doorsneden door de postmiddeleeuwse ontginningskuil X-46 (links). De diepe smalle kuil is de postmiddeleeuwse kuil X-236.

Uit de opvulling X-159 werden in totaal 58 aardewerkscherven ingezameld (Tabel 18). Het ensemble is gemengd en bevat onder andere randfragmenten uit lokaal gedraaid rood aardewerk van een voorraadpot, kamerpot, teil en vetvanger. Van twee graperanden kon het randtype bepaald worden: type A25[103] en A197.[104] Daarnaast ook drie teilranden uit lokaal gedraaid grijs aardewerk te dateren in de 14de eeuw (Fig. 78). Het vondstenmateriaal plaatst de context echter in de loop van de 16de eeuw. De vondst van een munt dateert de opvulling zelfs mogelijk op het einde van de 16de eeuw of later. Het betreft een Duit geslagen in Harderwijk door de Staten van Gelderland.[105] De munt is vrij verweerd waardoor geen jaartal leesbaar is. Indien er bewust geen jaartal is aangebracht, wijst dit op een muntslag in 1591 (zie bijlage 10). Uit de opvulling werden ook vier fragmenten aan menselijk bot aangetroffen.

TABEL 18: AARDEWERK UIT CONTEXT X-159.

Determinatie	Aantal
X-159	
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	15
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kan/kruik	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / teil	3
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	22
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / voorraadpot	7
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kamerpot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / vetvanger	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	2
Aardewerk / Middeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur (Langerwehe, Raeren, Frechen, Keulen) / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / niet gedetermineerd / intrusief	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd / intrusief	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / voorraadpot / intrusief	1
Totaal	**58**

103 De Groote 2018, 103.
104 De Groote 2018, 103.
105 Zie bijlage 10: 22-ERO-KHS-347 - Ref.: Purmer, van der Wiel 1996, 42, cat. nr. 1007.

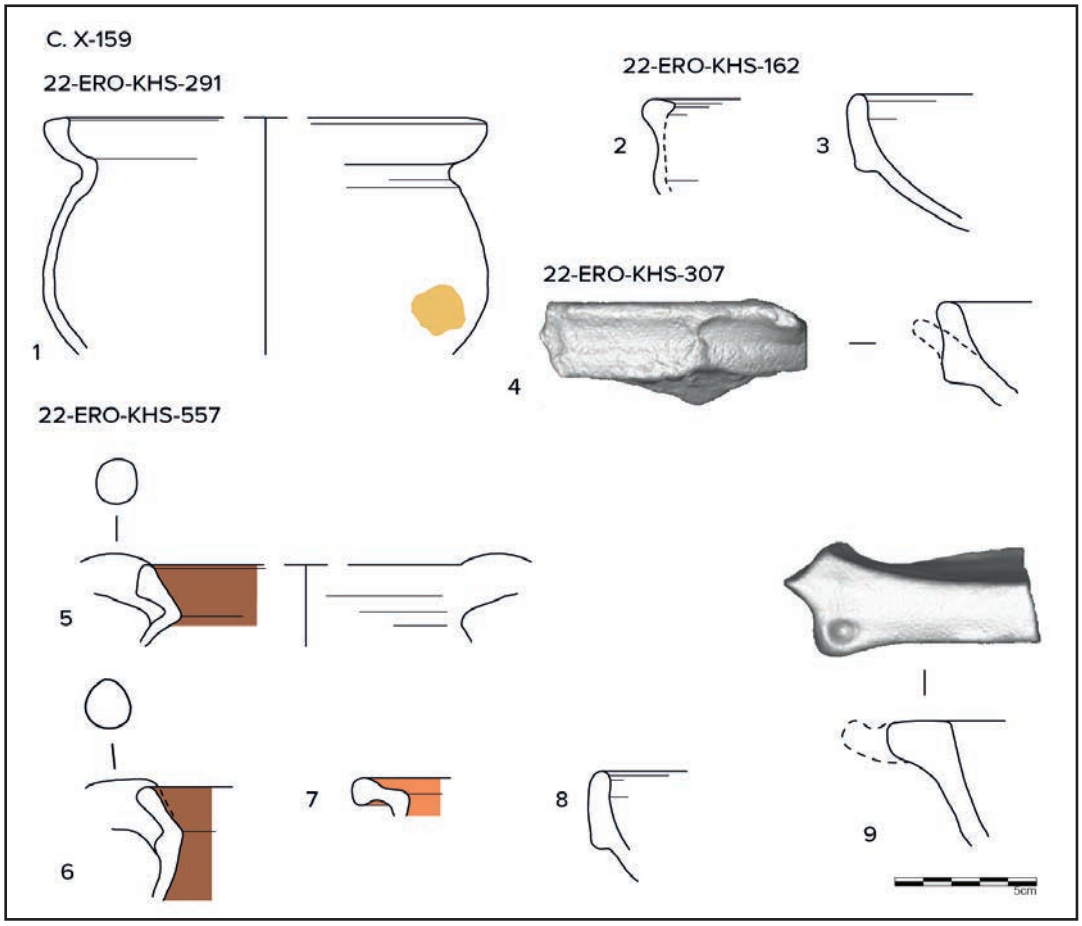

Fig. 78. Tekening van randen van een voorraadpot (1), teil (2), kamerpot (7) en vetvanger (9) uit lokaal gedraaid rood aardewerk, van teilranden uit lokaal gedraaid grijs aardewerk (3,4 & 8) en twee graperanden van het type A25 (5) en A197 (6) uit lokaal gedraaid rood aardewerk.

De opvulling van de ontginningskuil X-159 kan dus gedateerd worden in de 16de eeuw. De aanlegdatum van kelderstructuur X-198 blijft echter onbekend, maar mogelijk kent deze een oorsprong in de late middeleeuwen. Haar oriëntatie verschilt immers ook duidelijk met de latere postmiddeleeuwse hoeve.

4.3.6.2. Oud wegtracé Kapelhofstraat

Tijdens het vooronderzoek werd onder de huidige wegenis verschillende opvullingspakketten van holle wegen aangesneden, te dateren in de postmiddeleeuwen. Dit toont aan dat het tracé van de huidige wegenis gedurende de voorbije eeuwen grotendeels ongewijzigd is gebleven, wat tevens wordt bevestigd door historisch kaarten. De Atlas der Buurtwegen (Fig. 26) als de Poppkaart (Fig. 28) tonen ten zuiden van de kerk een lichte afsnijding van een bocht in het oorspronkelijke tracé van de Kapelhofstraat. Hierdoor bevindt de huidige weg zich ter hoogte van de toenmalige aanpalende percelen. De resultaten van de opgraving bevestigen dit. Zo werden verschillende muurresten van de voormalige bebouwing aangesneden, terwijl ten noorden daarvan nog delen van het vroegere wegtracé bewaard bleken. Deze wegniveaus worden door de muurresten doorsneden en dateren bijgevolg van vóór de 17de - 18de-eeuwse kelderstructuur X-126.

Onder de huidige Kapelhofstraat, aan de oostzijde van het projectgebied, bleef een opbouw van het voormalige wegtracé bewaard van ca. 70 cm (Afb. 45 & Fig. 63). Aan de westzijde van het projectgebied, ter hoogte van profiel 14AB, bedraagt de bewaarde opbouw ca. 80 cm (Afb. 96 & Fig. 79). Deze stratigrafische sequentie bestaat uit opeenvolgende gebruikslagen (weg-gebruik) en ophogingspakketten (weg-opgave). Binnen deze opbouw wordt een onderscheid gemaakt tussen de oudste wegniveaus, X-123, en jongere wegfasen, X-22. De opeenvolgende

pakketten wijzen op een langdurig en intensief gebruik van deze onverharde weg, minstens vanaf het einde van de 15de eeuw. Het herhaaldelijk uitslijten van het wegdek, gevolgd door opvulling en ophoging, getuigt van een complexe vormingsgeschiedenis waarbij erosie- en sedimentatieprocessen elkaar voortdurend afwisselden.

Afb. 96. Profiel 14AB.

Afb. 97. Detail van profiel 14AB, verdiept tot de bodem van laag X-523.

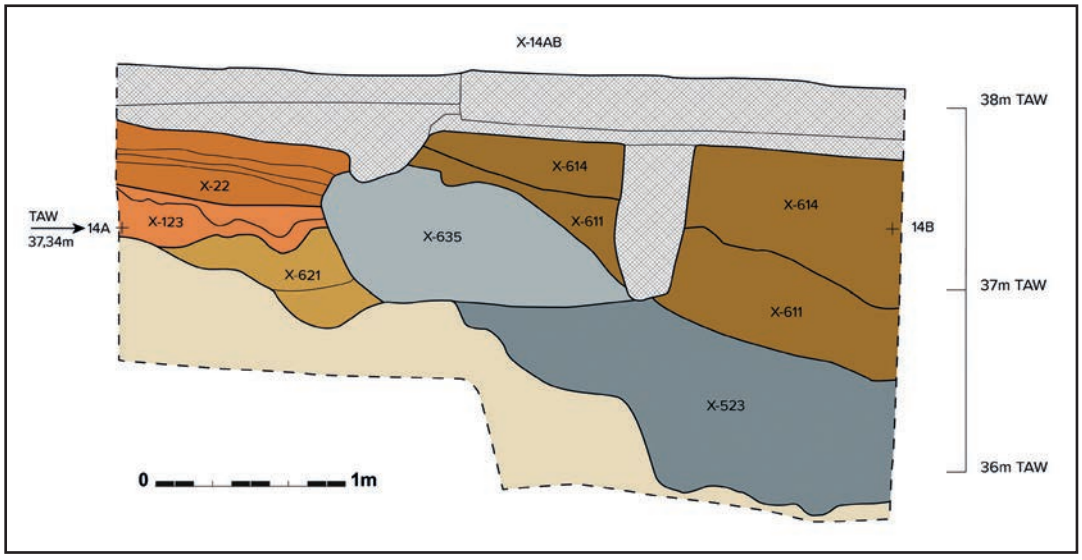

Fig. 79. Profiel 14AB: de wegniveaus X-22 en X-123 worden doorsneden door kuil X-635. Uit deze kuil werd geen aardewerk gerecupereerd. Het geheel wordt vervolgens doorsneden door de postmiddeleeuwse lagen X-611 en X-614. Deze lagen bedekken de 14de-eeuwse laag X-523. Context X-621 wordt geïnterpreteerd als colluviale afzettingen op de helling.

De oudste wegfasen, **X-123**, bestaan hoofdzakelijk uit een gelaagde afwisseling van donker en licht bruingrijze lagen, met onderaan de gebruikslagen een vrij harde laag ijzerneerslag wat wijst op bodemcompactie als gevolg van intensief gebruik. In deze lagen zijn bovendien regelmatig karrensporen te herkennen.

Het aardewerkensemble uit spoor X-123 betreft een gemengde context met materiaal uit de volle, late en postmiddeleeuwen. In totaal werden 28 aardewerkscherven ingezameld, waaronder elf scherven lokaal gedraaid grijs aardewerk, tien scherven lokaal grijs aardewerk, drie scherven lokaal gedraaid rood aardewerk, twee scherven steengoed met engobe/zoutglazuur en twee scherven lokaal handgevormd grijs aardewerk. Binnen het lokaal gedraaide grijze aardewerk kon een rand met worstoor van een kan of kruik worden toegewezen aan type A126.[106] Een kogelpotrand van het type L29A[107] in lokaal

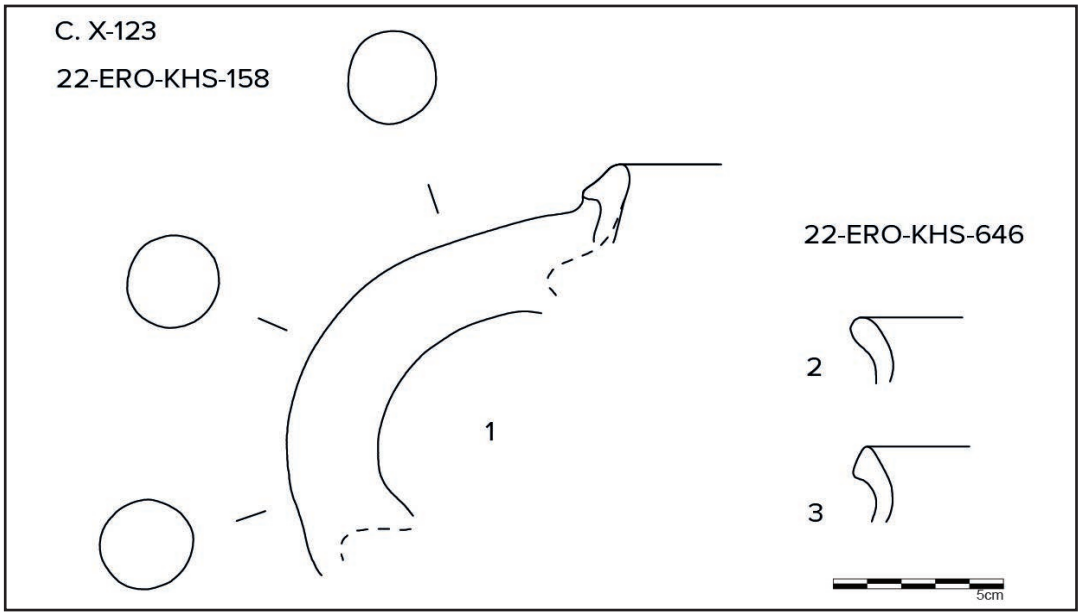

Fig. 80. Tekening van een kan/kruikfragment (1) met worstoor en randtype A126 uit lokaal gedraaid grijs aardewerk, een kogelpotrand uit lokaal grijs aardewerk met randtype L1 (2) en een kogelpotrand uit lokaal gedraaid grijs aardewerk met randtype L29A (3).

106 De Groote 2018, 110.
107 De Groote 2008, 199.

gedraaid grijs aardewerk, een kogelpotrand van het type L1[108] in lokaal grijs aardewerk en het handgevormde grijs aardewerk zijn als residueel te beschouwen. Dit oudere materiaal is vermoedelijk afkomstig uit onderliggende sporen die door de aanleg van het wegtracé werden vergraven. Het merendeel van het ensemble kan worden gedateerd tussen 1450 en 1600. Een laatmiddeleeuwse oorsprong van de wegniveaus kon niet worden aangetoond. Mogelijk zijn eventuele oudere wegfasen door langdurig gebruik volledig uitgesleten.

Ook de jongere wegfasen, **X-22**, worden gekenmerkt door een opeenvolging van gebruik- en ophogingslagen, al dan niet met een compacte ijzerneerslag onderaan. In vergelijking met X-123 waren deze niveaus soms meer puinig. Uit X-22 werden 29 aardewerkscherven ingezameld, die eveneens een eerder gemend karakter vertonen. Op basis van dit ensemble kunnen de wegfasen X-22 ruwweg tussen 1500 en 1800 worden gedateerd (zie hoofdstuk 4.3.7.2).

4.3.7. Postmiddeleeuwen: 17de - 19de eeuw

Voor deze periode tonen de historische kaarten bewoning op het dorpsplein en langs het vorige wegtracé van de Kapelhofstraat. De postmiddeleeuwse sporen hebben hoofdzakelijk verband met deze bewoning.

4.3.7.1. Bewoning aan de Kapelhofstraat

Historische kaarten als de Atlas der Buurtwegen (ca. 1841) zijn vrij nauwkeurig gegeorefereerd en wijzen erop dat het tracé van de Kapelhofstraat ten zuiden van de kerk licht gewijzigd is (Fig. 26). De bocht lijkt tegenwoordig iets afgesneden te zijn waardoor de huidige wegenis deels te situeren is ter hoogte van enkele percelen en de twee gebouwen langs het oorspronkelijke tracé.

4.3.7.1.1. Woonhuis 1

Het meest oostelijk gelegen gebouw aan de zuidzijde van de Kapelhofstraat is mogelijk reeds afgebeeld op de 18de-eeuwse Villaretkaart en de Ferrariskaart. Van dit gebouw, **structuur X-126**, werden de volledige kelder en de fundering van de voorgevel opgegraven. De kelder X-126 had een afmeting van ongeveer 5 op 2,6 m en was opgetrokken uit bakstenen van 22-23 x 11-11,5 x 5,5-6 cm, verwerkt in een vrij harde kalkmortel. De binnenwanden waren volledig bepleisterd. De traptoegang X-128 bevond zich aan de westzijde. De traptreden werden gevormd door een Doornikse kalksteen gefundeerd op een laag vloertegels (12,5 x 12,5 x 2,3 cm) en een laag gemetselde bakstenen (24,5-25 x 10,5 x 5,5-6 cm). De keldervloer X-360 bestond uit vierkante keramische tegels van 12,5 x 12,5 x 2,3 cm gelegd in halfsteens patroon. In de zuidwesthoek werd een gedeelte van de vloer aangelegd of hersteld met bakstenen van 21,5 x 10 x 5,5 cm. Nabij de traptoegang was een veegputje (X-362) voorzien in de vloer. Verder kende de kelder nog een interne opdeling door middel van tussenmuurtjes, bedoeld voor de stockage van goederen.

Op de noordelijke keldermuur sloot aan de westzijde muurfundering X-132 aan, die de voorgevelfundering van het gebouw vormde. De muur was opgetrokken uit bakstenen van 22 x 10,5-11 x 6-6,5 cm ingebed in een vrij harde lichtbruine kalkmortel. De muur was nog maximaal drie rijen hoog bewaard, de fundering voor het gebouw lijkt aldus relatief ondiep aangelegd (Afb. 99). De fundering kon verder gevolgd worden tijdens fase 2a van de opgraving (Afb. 100). Ten oosten van de kelder kon in het verlengde ervan nog het uitbraakspoor X-21 worden geregistreerd, dat iets verderop een hoek naar het zuiden maakt. De lengte van de voorgevel bedraagt zo ongeveer 14,5 m.

108 De Groote 2008, 197.

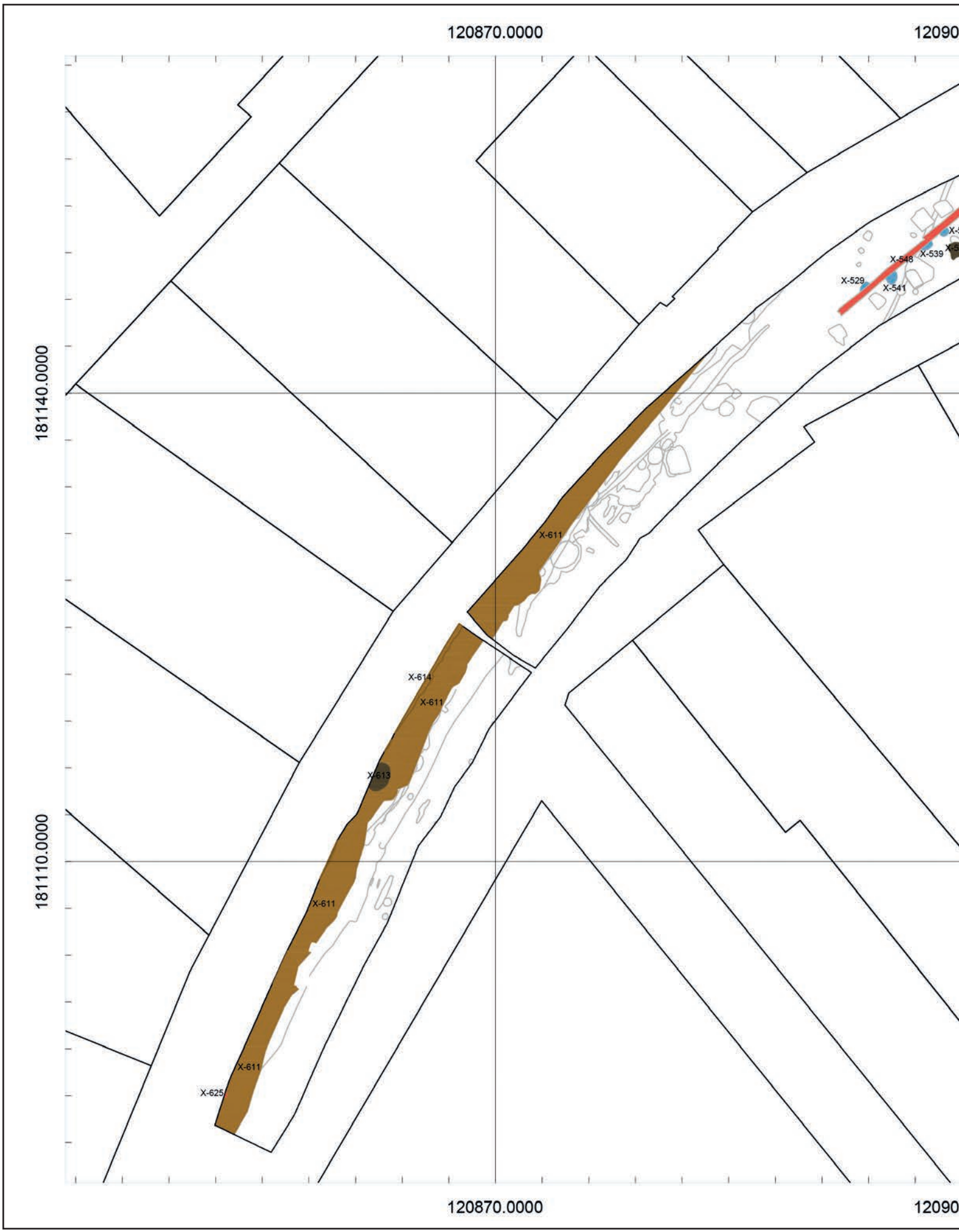
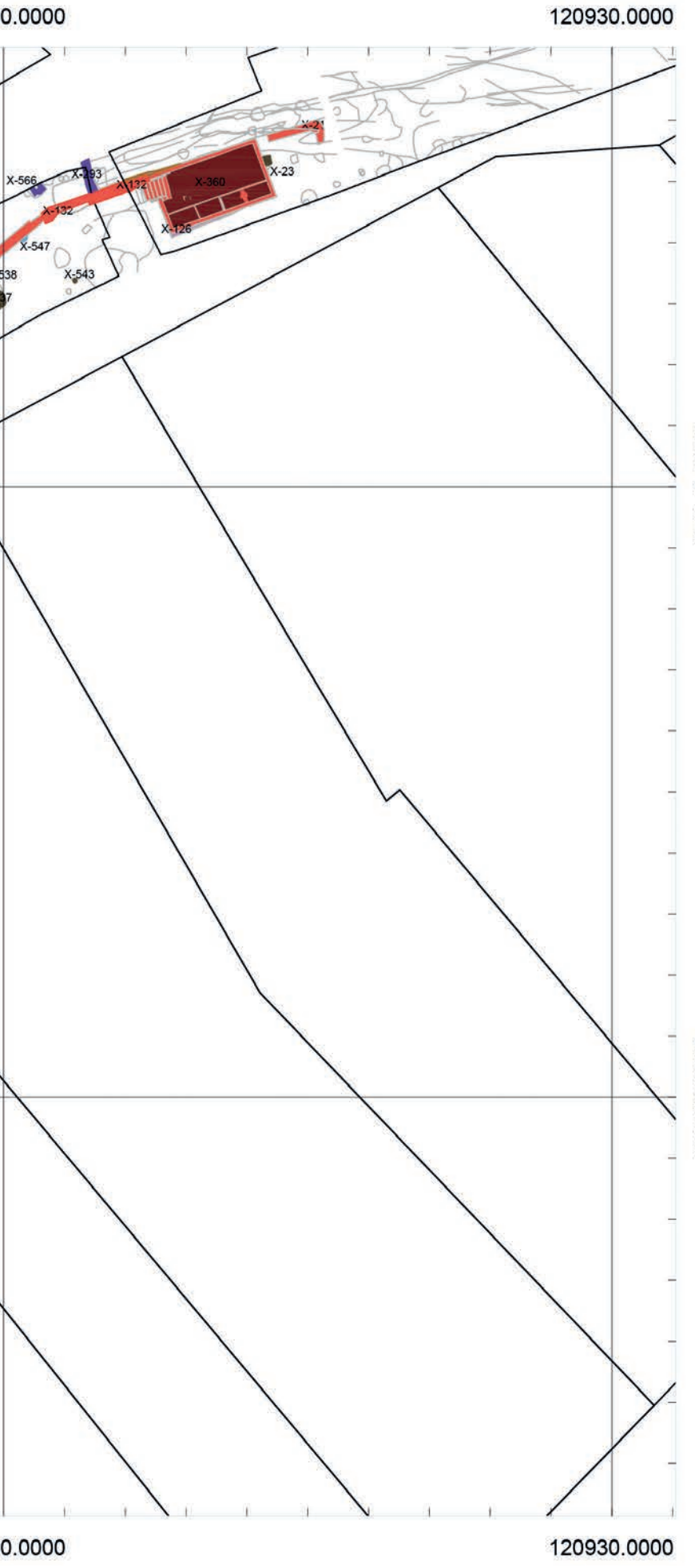

Fig. 81. Grondplan met aanduiding van de postmiddeleeuwse sporen onder de Kapelhofstraat.

Erondegem
Kapelhofstraat
Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
postmiddeleeuwse sporen

LEGENDE

- Sleufwand
- allesporen
- muren
- vloer
- riolen
- paalsporen
- lagen
- kuilen
- insteek X-124

N
W
E
S

0 5 10 Meters

Schaal 1:300
Digitaal aangemaakt op: 27/08/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

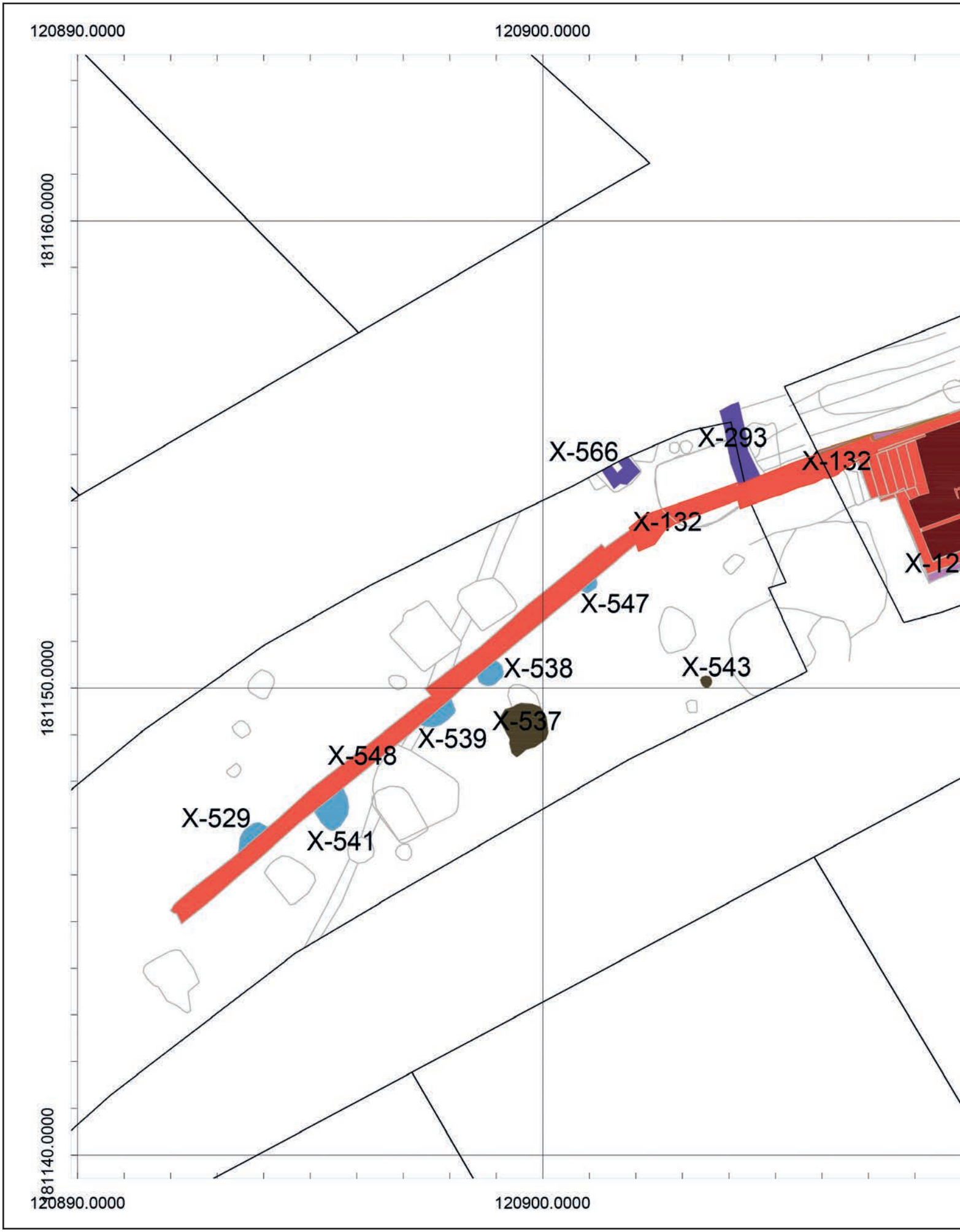
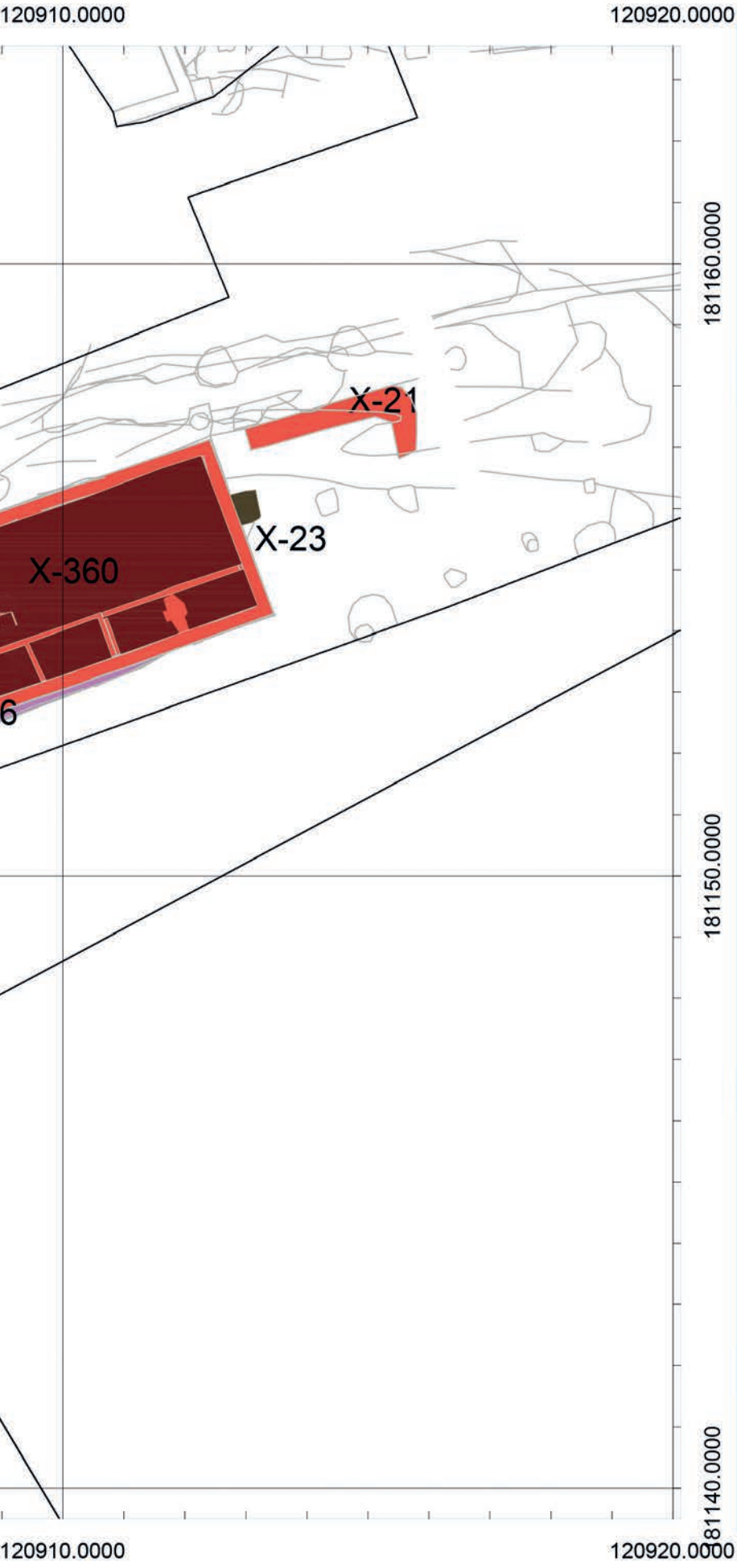

Fig. 82. Grondplan met aanduiding van de postmiddeleeuwse bewoning onder de Kapelhofstraat, detail.

Erondegem
Kapelhofstraat
Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
postmiddeleeuwse sporen
detail

LEGENDE

- Sleufwand
- allesporen
- muren
- vloer
- riolen
- paalsporen
- lagen
- kuilen
- insteek X-124

N
W E
S

0 2 4 Meters

Schaal 1:100
Digitaal aangemaakt op: 27/08/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Afb. 98. Dronebeeld van kelderstructuur X-126, met de traptoegang aan de westzijde. Muur X-132 zet zich westwaarts voort in het verlengde van de structuur. Hierop sloot goot X-293 aan, die werd aangelegd boven op de wegniveaus X-22 en X-123.

Afb. 99. Detail van keldermuur X-126 en fundering X-132.

Uit de kelderopvulling X-25 werden elf aardewerkscherven bijgehouden, waaronder een gedeelte van een sauskom uit faience fine met de stempel *Saint Ghislain Belgique*. Daarnaast werd onder andere ook meerdere glasvondsten ingezameld van o.a. bier- en jeneverflessen. De verschillende flessen hebben opschriften van nu reeds gesloten brouwerijen en stokerijen, zoals Callebaut Wieze Marque (opgericht in 1850 - gesloten in 1976), I. Wierinck Brouwer Overmeire (opgericht in 1875 - gesloten in 1964), Van Roy-Wieze (opgericht in 1866 - gesloten in 1997) en We Rubbens Brouwerij Smetlede (1817 - heden).

Afb. 100. Het verdere verloop van muur X-132 in fase 2a. Vanaf de knik zet de fundering X-548 van de voorgevel van het tweede gebouw zich voort. Ter hoogte van de knik bevindt zich ten noorden van de muur rioolstructuur X-566.

Afb. 101. Sauskom uit faience fine (links) en meerdere flessen (rechts) uit de kelderopvulling X-25.

De aanleg van de kelder doorsneed de oudere wegniveaus X-22 en X-123. Het bijbehorende wegdek kon niet worden geregistreerd, met uitzondering van een rioolgoot die aansloot op muurfundering X-132. Deze **rioolstructuur X-293** was opgebouwd uit gemetselde bakstenen zijwanden met een bakstenen vloer en afgedekt met natuurstenen dekplaten. Uit de vulling van het gootje, X-296, kwamen vier scherven, waaronder een porseleinen bordfragment met een oriëntale figuratieve beschildering (Afb. 102). De opgave van dit gootje kan gedateerd worden in het begin van de 20ste eeuw.

Afb. 102. Porseleinen bordfragment uit rioolopvulling X-296.

Ter hoogte van het westelijk uiteinde van fundering X-132 lag aan de noordzijde het begin van een bakstenen gootje (Afb. 100). **Rioolstructuur X-566** sloot niet aan op X-132. Uit de

opvulling X-572 werden twee scherven ingezameld, één uit faience en een bordfragment uit faience fine. Dit dateert de opgave van de riool in de 19de - begin 20ste eeuw.

4.3.7.1.2. Woonhuis 2

Van de tweede woning werd uitsluitend de fundering van de voorgevel aangetroffen, die aansloot op fundering X-132. Muurfundering **X-548** volgt een licht afwijkend tracé, deze verandering in oriëntatie is eveneens zichtbaar op de Atlas der Buurtwegen. De fundering was deels opgebouwd uit baksteenpuin, natuursteenblokken, maar bestond voornamelijk uit bakstenen van 22,5-23 x 10,5-11 x 5,5-6 cm, gemetseld met een vrij harde lichtbruine kalkmortel. De muur was nog maximaal tot vier rijen hoog bewaard. In de fundering werd één postmiddeleeuwse scherf in lokaal gedraaid rood aardewerk aangetroffen. Daarnaast werden uit de insteek van de muur, context **X-556**, negen scherven lokaal gedraaid rood aardewerk ingezameld, waaronder een fragment van een kamerpot, een papkom en een teil. Dit vondstmateriaal wijst op een datering tussen 1600 en 1800.

Onder fundering X-548 bevonden zich op regelmatige afstanden paalsporen (Afb. 103). Mogelijk gaat het om funderingspalen, al kan niet worden uitgesloten dat zij deel uitmaakten van een oudere houten voorloper van de later opgetrokken bakstenen woning. In totaal werden zes paalsporen geregistreerd: X-529, X-538, X-539, X-541, X-547 en X-571. Bij enkele exemplaren was de paalkern nog duidelijk herkenbaar. De opvulling bestond uit heterogene bruine zandleem, soms vermengd met puinfragmenten, waaronder brokken kalkzandsteen en baksteen (Afb. 104). Uit paalspoor X-529 werden drie scherven uit lokaal gedraaid rood aardewerk ingezameld, paalspoor X-547 leverde een pijpensteeltje en één scherf uit lokaal gedraaid rood lokaal gedraaid rood op. Op basis van dit vondstmateriaal kunnen ook de paalsporen vanaf de 17de eeuw worden gedateerd.

Beide woningen, structuren X-132 en X-548, werden afgebroken voor de aanleg van het huidige tracé van de Kapelhofstraat, vermoedelijk op het einde van de 19de - begin 20ste eeuw.

Afb. 103. Muurfundering X-548 met aanduiding van vijf van de zes paalsporen.

Afb. 104. Coupe IJ op paalspoor X-529, coupe CD op paalspoor X-538 en coupe KL op paalspoor X-539.

4.3.7.1.3. Kuilen

Onder de Kapelhofstraat werden nog meerdere postmiddeleeuwse kuilen aangetroffen, we vermelden er twee. Kuil **X-537** heeft een heterogene bruingrijze opvulling met inclusies van baksteen- en kalkmortelbrokjes (Afb. 105). Ze is bijna vierkant van vorm met afmetingen van 1 m op 0,91 m, en nog tot een diepte van 40 cm bewaard. Uit deze kuil werden in totaal 27 aardewerkscherven ingezameld, uit faience, faience fine en lokaal gedraaid rood aardewerk, die een datering geven tussen 1750 en 1900.

Afb. 105. Coupe AB op kuil X-537, aan de zuidzijde van muurfundering X-548. Inzet fragmenten van een bord uit faience met florale beschildering in het groen omgeven door paarse lijnen (22-ERO-KHS-671).

Kuil **X-543** was slechts ondiep bewaard en bestond hoofdzakelijk uit een bodem met een geknepen en bijgedraaide standvoet uit lokaal gedraaid rood aardewerk (Afb. 106). Daarnaast werden ook scherven ingezameld van een grape of steelgrape uit lokaal gedraaid rood aardewerk. Dit ensemble dateert de kuil tussen 1600 en 1900.

Afb. 106. Coupe AB op kuil X-543, dat bijna uitsluitend bestond uit een bodem in lokaal gedraaid rood aardewerk.

4.3.7.2. Wegtracé Kapelhofstraat

De jongere wegfasen **X-22**, zoals reeds besproken in hoofdstuk 4.3.6.2, worden gekenmerkt door een gelaagde opeenvolging van gebruiks- en ophogingslagen. Onderaan deze lagen komen lokaal een compacte ijzerneerslag en/of duidelijke karrensporen voor. Het merendeel van de pakketten bestaat uit donker- tot lichtbruingrijze zandleemafzettingen. Sommige niveaus vertonen een meer puinig karakter en bevatten talrijke fragmenten van kalkmortel en baksteen.

In totaal werden 29 scherven ingezameld: veertien scherven lokaal gedraaid rood aardewerk, negen scherven lokaal gedraaid grijs aardewerk, vier scherven steengoed met engobe/zoutglazuur, één scherf faience en één scherf majolica (Afb. 107). Het aardewerkensemble vertoont dus een gemend karakter, waarbij het lokaal gedraaid grijs aardewerk als residueel te beschouwen is. De verschillende wegfasen kunnen ruwweg gedateerd worden tussen 1500 en 1800.

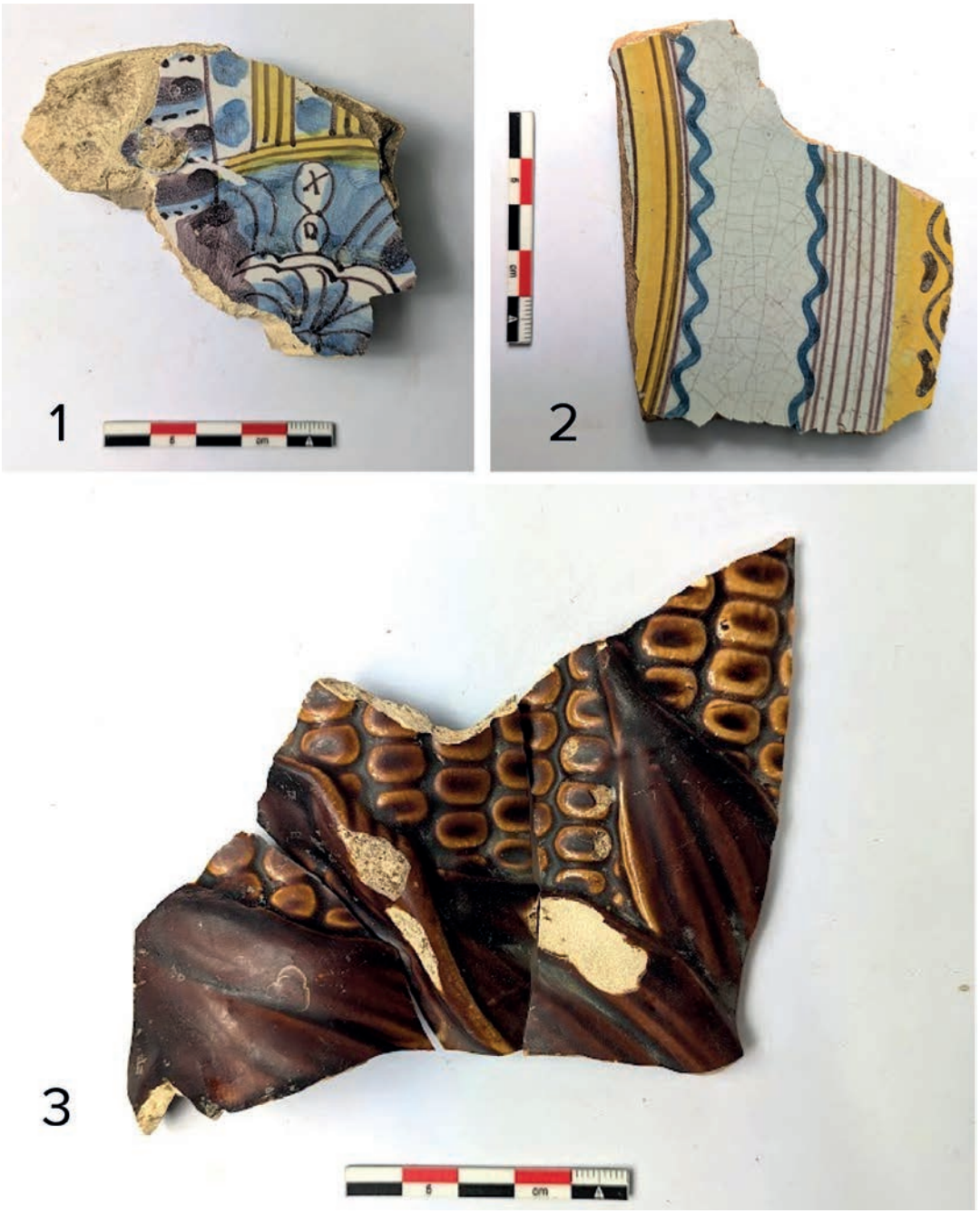
Bovenop X-22 bevond zich aan de oostzijde van het projectgebied de puinrijke ophogingslaag **X-18** (Fig. 63). Uit deze context werden veertien aardewerkscherven gerecupereerd. Zeven scherven lokaal gedraaid grijs aardewerk kunnen als residueel worden beschouwd. Het overige aardewerk, waaronder lokaal gedraaid rood aardewerk en ander witbakkend aardewerk, dateert de weg-opgave tussen 1600 en 1800. In de opgave werd onder andere ook een volledig hoefijzer aangetroffen. De vondst van een koperen munt, een oord met opschrift *AD USUM BELGII AUSTRIA 1744*, geeft een *terminus post quem* voor de opgave van weg X-22.[109]

109 Zie bijlage 10: 22-ERO-KHS-225.

Afb. 107. Enkele aardewerkfragmenten uit context X-22 (22-ERO-KHS-151): een zalfpot uit faience met blauwe beschildering (1), een bordfragment uit majolica met blauwe beschildering (2) en twee bodems van papkommen met kleidecoratie (3-4).

Aan de westzijde van het projectgebied wordt het voormalige wegtracé oversneden door de lagen **X-611** en **X-614**. Dit opvullings-/ophogingspakket start ter hoogte van perceel 466R, aan de noordzijde van de Kapelhofstraat (Fig. 81). Uit X-611 werden 77 aardewerkscherven ingezameld, met onder andere 33 scherven faience fine, zeventien scherven lokaal gedraaid rood aardewerk en negen scherven ander witbakkend aardewerk. Enkele scherven, waaronder faience serviesgoed met maïskolf-motief, wijzen op een datering in de 20ste eeuw (Afb. 108.3). Ter hoogte van profiel 14AB valt deze ophoging samen met het midden van de huidige straat en de aanwezigheid van een aparte dikkere betonplaat (Afb. 96). Mogelijk houdt het pakket verband met de heraanleg van de Kapelhofstraat, al dan niet in combinatie met de aanleg van nutsvoorzieningen. Opvallend is wel het gelijk verloop met de laatmiddeleeuwse laag X-523 (zie hoofdstuk 4.3.5.3). Een andere mogelijkheid lijkt dat hier een (natuurlijke) helling wordt opgevuld, naast de huidige Kapelhofstraat liggen de huizen en tuinen nog steeds opvallend lager dan de weg.

Afb. 108. Enkele aardewerkfragmenten uit context X-611: (1) een bordfragment uit majolica met florale beschildering (22-ERO-KHS-729), (2) een wandfragment uit faience met lineaire beschildering en (3) 20ste-eeuwse faience in maïskolf-motief (22-ERO-KHS-733).

Aan het oostelijk uiteinde van het projectgebied ter hoogte van de Kapelhofstraat bevond zich verstoring **X-414**, een diepe uitgraving die werd opgevuld met aangevoerde grond. Dit dik pakket, opgebouwd uit verschillend georiënteerde lagen of karrenvrachten van witgeel zand en bruine zandleem, werd reeds vastgesteld in proefputten II en III tijdens het vooronderzoek (Afb. 109). Toen werd het pakket onderzocht tot een diepte van 1,5 m. De uitgraving X-414 doorsnijdt de ontginningskuil X-151 en heeft andere mogelijke archeologische sporen onder de Kapelhofstraat en Erondegemdorp vergraven. Binnen zone X kon de uitgraving over een lengte van meer dan 15,5 m worden gevolgd.

Afb. 109. De zandige uitgraving X-414 op grondplan A onder de Kapelhofstraat (links) en in proefput II (rechts), zo'n 7 m verderop oostwaarts in de Kapelhofstraat.

4.3.7.3. Ontginningskuil X-46

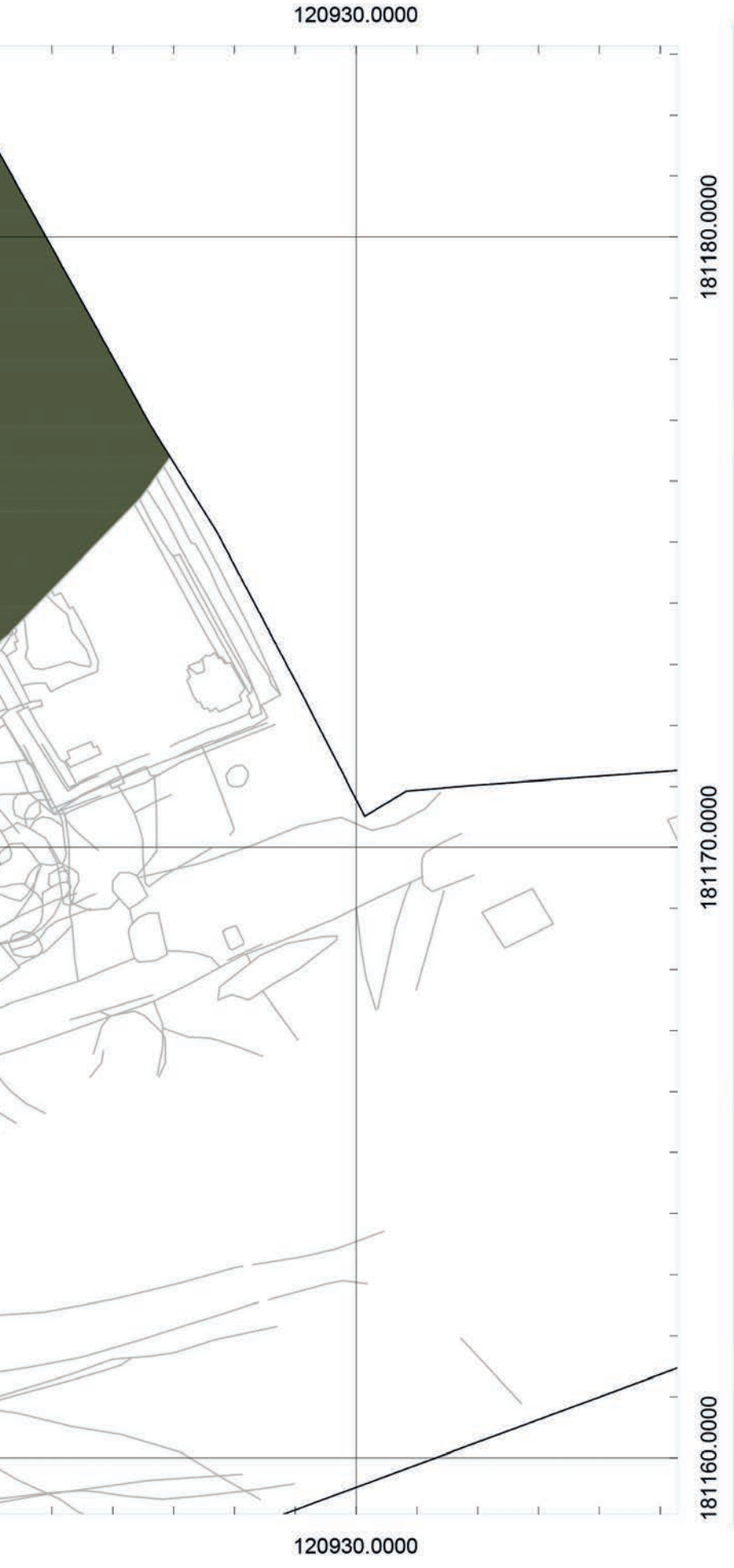
Reeds op grondplan A tekende zich deels de contour van een grote kuil af (Afb. 110). Tijdens de opgraving bleek dat proefput VI van het vooronderzoek vrijwel volledig binnen de vulling van deze context was aangelegd. De kuil bevindt zich ten westen van de bakstenen muren van het woonhuis, maar ligt onder de bakstenen binnenkoervloer. Op grondplan C kon de ovaalvormige kuil volledig worden afgelijnd (Afb. 111). De kuil heeft vanaf grondplan C een lengte van 8,07 m en een maximale breedte van 5,27 m.

Afb. 110. Dronebeeld van grondplan A met aanduiding van de reeds zichtbare aflijning van zandwinningskuil X-46. De centrale rechthoekige verdieping is het niveau van proefput VI.

Fig. 83. Grondplan met aanduiding van postmiddeleeuwse zandwinningskuil X-46, ontginningskuil X-159 en overige postmiddeleeuwse kuilen.

Erondegem
Kapelhofstraat
Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
postmiddeleeuwse kuilen

LEGENDE

- Sleufwand
- allesporen
- ontginningskuil X-46
- ontginningskuil X-159
- overige kuilen

N
W E
S

0 2 4 Meters

Schaal 1:100
Digitaal aangemaakt op: 25/08/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Afb. 111. Dronebeeld van grondplan C met aanduiding van de ovaalvormige kuil X-46.

In coupe blijkt de vulling te bestaan uit een donker grijsbruin gevlekte, lichtbruine zandige zandleem met een grote hoeveelheid kalkmortelbrokjes. De onderzijde van de kuil werd niet bereikt. Coupe OP werd verdiept tot op een diepte van +35,31 m TAW, wat overeenkomt met ca. 3,6 m onder het huidige maaiveld (Afb. 112). Gezien de aanzienlijke diepte wordt de structuur geïnterpreteerd als een zandwinningskuil, aangelegd voor de ontginning van het Tertiaire zand. Mogelijk werd het ontgonnen zand gebruikt voor de bouw van het aangrenzende woonhuis of andere bouwwerkzaamheden in de onmiddellijke buurt. Het lijkt weinig waarschijnlijk dat een dergelijke diepe kuil pas na de oprichting van het woonhuis werd uitgegraven, aangezien haar locatie zich onder de binnenkoer en onmiddellijk naast de fundering van het woonhuis bevindt.

Afb. 112. Coupe OP op zandwinningskuil X-46. De kuil doorsnijdt de donkerbruine vulling van ontginningskuil X-159.

Uit de vulling werden in totaal veertien aardewerkscherven ingezameld, waaronder acht fragmenten lokaal gedraaid rood aardewerk. Daarnaast werden ook scherven faience fine en pijpensteeltjes aangetroffen. Reeds tijdens het vooronderzoek werden in proefput VI zestien scherven uit dezelfde kuil ingezameld, waarvan twaalf fragmenten eveneens tot het lokaal gedraaid rood aardewerk behoren. Het vondstmateriaal dateert de opvulling van de zandwinningskuil in de tweede helft van de 18de eeuw.

4.3.7.4. Woonhuis aan het voormalige kerkhof

Op het dorpsplein is reeds op de Ferrariskaart (1771-1778) een woonhuis te zien dat aansloot op de kerkhofmuur (Fig. 25). Op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1841) zijn twee gebouwen ten westen van de parochiekerk afgebeeld: een gesloten hoeve en een afzonderlijk woonhuis (Fig. 26). Het projectgebied omvat het woonhuis en een gedeelte van de binnenkoer. Beide gebouwen waren opgenomen als erfgoedobject in de inventaris van het onroerend erfgoed, maar werden gesloopt in de jaren 70 of 80 van de 20ste eeuw (zie hoofdstuk 3.2.2).

Zoals zichtbaar op grondplan A kunnen verschillende muur- en vloerresten aan dit woonhuis worden toegeschreven. Aangezien de funderingen niet overal even diep of volledig bewaard zijn gebleven, is een volledige reconstructie van het gebouw niet mogelijk. Op basis van de aangetroffen sporen kunnen echter minstens twee bouwfasen worden onderscheiden.

De ontginningskuilen X-159 en X-46 werden afgedekt door postmiddeleeuwse ophogingslagen. Ophoging **X-3** bestond uit een homogeen donker bruingrijs zandleempakket met vrij veel baksteen- en kalkmortelbrokjes. In totaal werden 70 aardewerkscherven ingezameld, waarvan het merendeel bestond uit lokaal gedraaid rood aardewerk (Tabel 19). Het ensemble geeft een datering vanaf 1750. Daarnaast werden met behulp van metaaldetectie verschillende metaalvondsten gerecupereerd, waaronder een fragment van een dubbele ovale gesp, een gedeelte van een boekslot, twee knoopjes en vier munten (Afb. 113).[110]

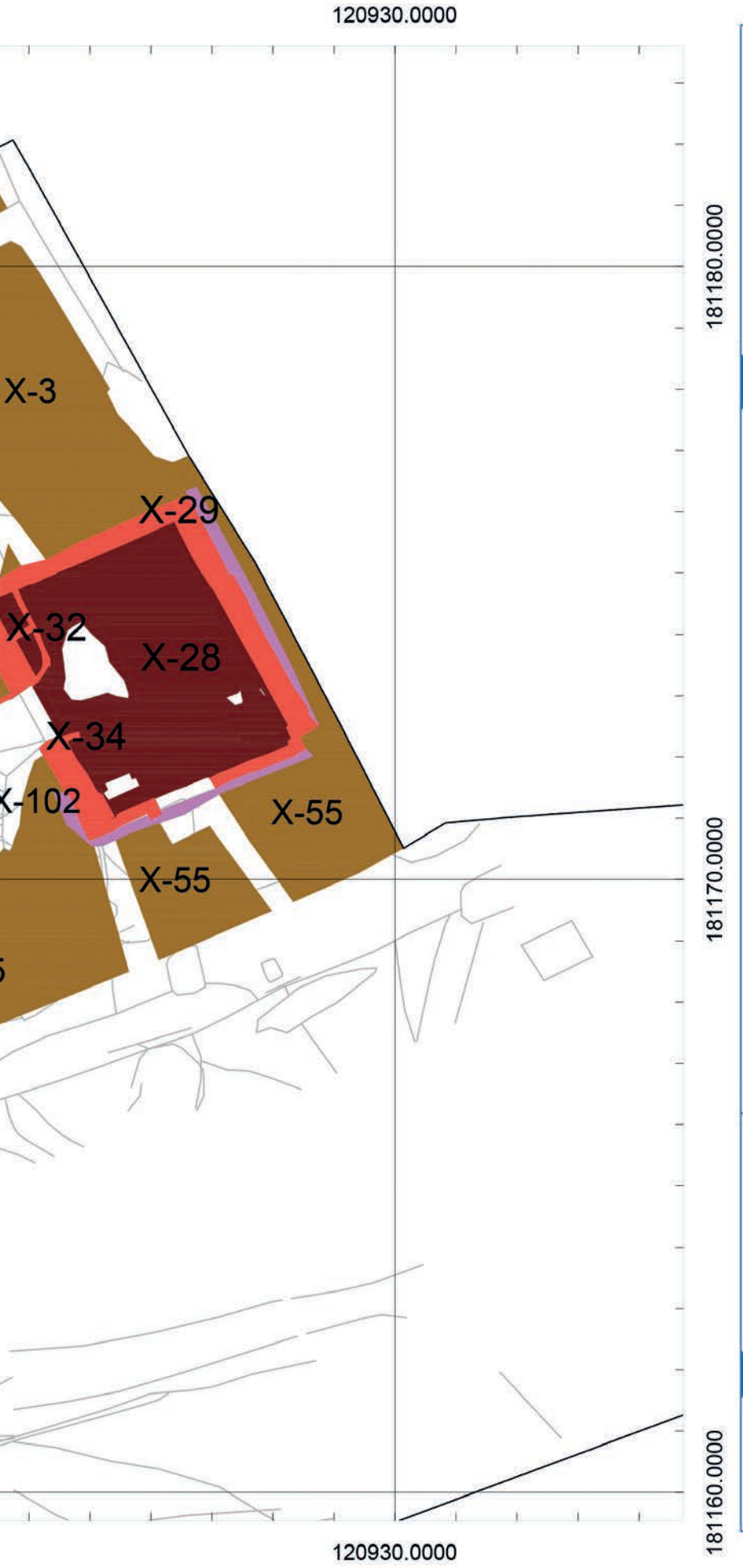
TABEL 19: AARDEWERK UIT CONTEXT X-3.

Determinatie	Aantal
X-3	
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd / residueel	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	33
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape / residueel	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kachelpan/kom	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / papkom	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Ander witbakkend aardewerk / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Ander witbakkend aardewerk / kachelpan	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / bord	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / niet gedetermineerd	5
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / bord	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / theekop	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Pijpjes	7
Totaal	**70**

110 Zie bijlage 10: 22-ERO-KHS-206.

Fig. 84. Grondplan met aanduiding van het woonhuis - oudste fases.

Erondegem
Kapelhofstraat
Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
woonhuis oudste fases

LEGENDE

- Sleufwand
- allesporen
- muren
- vloeren
- insteek X-53
- ophogingslagen

N W E S

0 2 4 Meters

Schaal 1:100
Digitaal aangemaakt op: 27/08/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

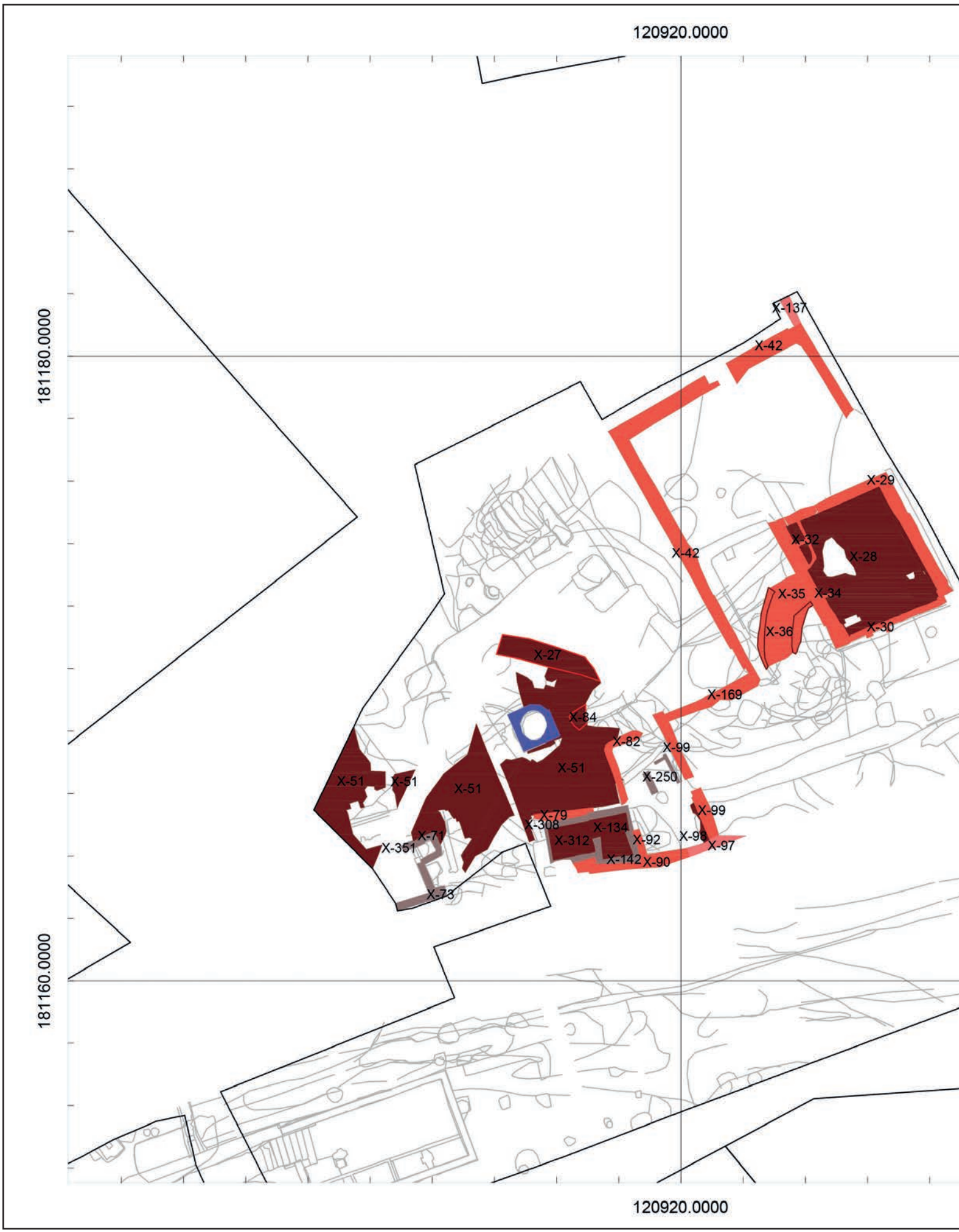

Fig. 85. Grondplan met aanduiding van het woonhuis - laatste fase.

Erondegem
Kapelhofstraat
Opgraving
2024A98
22-ERO-KHS
woonhuis laatste fases

LEGENDE

- Sleufwand
- allesporen
- muren
- waterput X-50
- beerput
- kerkhofmuur
- vloeren
- uitbraak

N
W E
S

0 3 6 Meters

Schaal 1:150
Digitaal aangemaakt op: 01/09/2026
Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

De gelijktijdige, maar meer heterogene ophoging **X-7** bevatte 109 aardewerkscherven, waarvan 88 scherven lokaal gedraaid rood aardewerk (Tabel 20). De ophoging kan worden gedateerd tussen 1700 en 1900. Ook ophoging **X-179** kan op basis van zes scherven lokaal gedraaid rood aardewerk in deze periode worden gedateerd. Ophoging **X-2**, een heterogeen donker bruingrijs zandleempakket, volgde gedeeltelijk de aflijning van ontginningskuil X-159. Het ingezamelde aardewerk bleek echter te sterk vermengd en dateert jonger. Op basis van zestien scherven ingezameld tijdens de opgraving en 23 verzamelde scherven van het vooronderzoek kan de ophoging mogelijk vanaf 1650 worden gedateerd. Met metaaldetectie werd een munt aangetroffen uit 1643, een oord van Filips IV (1621-1665) geslagen te Antwerpen.[111]

TABEL 20: AARDEWERK UIT CONTEXT X-7.

Determinatie	Aantal
X-7	
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd / residueel	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / teil / residueel	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	56
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / papkom	6
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	8
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / schotel	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelkom	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kachelpan/kom	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kan/kruik	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / kamerpot	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / niet gedetermineerd	6
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / bord	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / bord	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Pijpjes	4
Totaal	**109**

Ten zuiden en zuidwesten van de kelder bleef een oudere ophogingslaag bewaard. Mogelijk kunnen **X-55** en **X-462** worden beschouwd als gelijktijdige ophogingen die de vol- en laatmiddeleeuwse sporen afdekten. Beide betreffen heterogene, donker grijsbruine zandleempakketten met slechts een beperkt aantal inclusies van baksteen- en kalkmortelfragmenten. De twaalf ingezamelde aardewerkscherven uit ophoging X-55 vormen een gemengd ensemble van lokaal gedraaid grijs en rood aardewerk, maar wijzen vermoedelijk op een datering in de 17de eeuw.

111 Zie bijlage 10: 22-ERO-KHS-205.

Afb. 113. Metaalvondsten uit de ophoging X-3: (1) een mogelijk aanzetstuk van een boekslot, (2) twee lusknoopjes met bloemmotief van het Tudortype (22-ERO-KHS-207), (3) oord van Ferdinand van Beieren (1612-1650), (4) oord van Maximiliaan-Hendrik van Beieren (1650-1688), (5) een mijt van Jan zonder Vrees (1404-1419) of mogelijk Filips de Goede (1419-1467) en (6) een zilveren stüber van Enno III (1599-1625) uit 1612 (22-ERO-KHS-206).

4.3.7.4.1. Kelder

Op en doorheen deze ophogingspakketten werd het woonhuis met binnenkoer opgericht, dat aan het kerkhof grensde. Kelder **X-29** betreft een rechthoekige constructie met afmetingen van 4,05 x 3,30 m, voorzien van een afdraaiende toegangstrap aan de westzijde. De keldermuren zijn opgetrokken uit bakstenen van 22,5-23 x 11-11,5 x 5,5-6 cm, gemetseld met een vrij harde, zandige geelbruine kalkmortel. Ter hoogte van de aanzet van het keldergewelf zijn (lokale) kalkzandstenen in het metselwerk opgenomen. De keldervloer **X-28** bestaat uit een combinatie van rode en zwarte vierkante keramische tegels van 13,5 x 13,5 x 2,2 cm, geplaatst in een halfsteens patroon. In de noordwesthoek werd de ruimte intern onderverdeeld door de tussenmuurtjes **X-32** en **X-34**. Deze compartimentering kan verband houden met een (specifieke) opslagfunctie, bijvoorbeeld voor kolen. In de zuidelijke keldermuur zijn duidelijk twee bouwnaden zichtbaar die wijzen op het dichtzetten van een voormalige opening (**X-30**). Aan de buitenzijde werden nog de aanzet van een kort muurtje (X-145) en de opvullingslaag X-57 vastgesteld. Omdat buiten de opening geen sporen van een oudere trapconstructie werden aangetroffen, lijkt een interpretatie als kolenluik of grote verluchtingsopening waarschijnlijker dan die van een oorspronkelijke toegang. De opening werd dichtgemetseld met bakstenen van 23 x 10,5 x 6 cm.

Afb. 114. Dronebeeld van grondplan A met aanduiding van de voornaamste contexten horend bij het woonhuis met binnenkoer.

Afb. 115. In de zuidelijke muur van kelder X-29 was een vroegere opening gedicht (X-30).

Ook de westelijke toegangstrap vertoont een duidelijke bouwnaad tussen X-35 en X-36. Het heterogene voorkomen van vloertegels, bakstenen en een blok Doornikse kalksteen aan de basis van de trap wijst eveneens op een latere aanpassing van de keldertoegang. De oudste fase wordt vertegenwoordigd door muur **X-35**, de noordelijke trapmuur, die is opgetrokken uit bakstenen van 22,5 x 10,5 x 5,5 cm. De overige trapmuren (**X-36**) lijken deel uit te maken van een verbouwing waarbij de trap werd aangepast tot een naar het zuiden afdraaiende toegang. Voor de nieuwe trap werden bakstenen van vergelijkbare afmetingen gebruikt als X-35. Uit trapmuur X-36 werd een fragment van een kachelpan of kom in lokaal gedraaid

rood aardewerk gerecupereerd. Deze vondst geeft een ruime datering tussen de 18de en het begin van de 20ste eeuw. Uit de insteek **X-53** van de kelder werd een majolicafragment van een bord ingezameld, dat een datering vanaf de 18de eeuw geeft. Daarnaast werden in ophogingslaag **X-102**, gelegen aan de buitenzijde van trapmuur X-36 en in de hoek met muur X-42, vijftien aardewerkscherven aangetroffen. Hieronder bevond zich onder meer een kan of kruik in lokaal gedraaid rood aardewerk. Deze vondsten dateren de ophoging globaal tussen 1600 en 1800. Dit alles suggereert een 18de-eeuwse bouw van de kelder.

Afb. 116. Detail op een geknepen en bijgedraaide standvoet uit lokaal gedraaid rood aardewerk binnen ophoging X-102, tegen trapmuur X-36.

4.3.7.4.2. Muren woonhuis

Ten noorden van de kelder was de bakstenen fundering X-42 van het woonhuis bewaard, terwijl ten zuiden van de kelder geen muurresten werden vastgesteld. Opvallend is dat de oriëntatie van kelder X-29 licht afwijkt van die van fundering X-42. Fundering X-42 was opgetrokken uit bakstenen van 22,5-23 x 10-11 x 5,5 cm in kruisverband, aangelegd op een puinfundering. Ten westen van de kelder was fundering X-103 bewaard, dat daarentegen wel de oriëntatie volgde van de kelder. Fundering X-103 was opgetrokken uit bakstenen (22-23 x 10,5-11 x 5,5-6 cm) en baksteenbrokken, het zuidelijke uiteinde bestond uitsluitend uit kalkzandstenen. Puinfundering X-169, bestaande uit baksteenbrokken en kalkzandstenen, sloot aan op fundering X-103 en maakte een hoek naar het westen. De twaalf ingezamelde aardewerkscherven uit de puinfundering dateren X-169 in de 18de eeuw. Vijf scherven behoorden toe aan een lollepot met kleidecoratie. Een lollepot was een door de vrouwen gebruikte vuurpot dat onder de wijde tot op de grond reikende rokken werd geplaatst om het onderlichaam te verwarmen (Fig. 86). Ze worden ook hengselpotten genoemd naar het hoge hengsel, vastgemaakt aan de geperforeerde rand. Dergelijke vuurpotten hebben vaak een bolvormig profiel en werden gevuld met gloeiende kolen.[112]

112 https://erfgoednoorderkempen.be/ondergrondse-geheimen-lollepot/

Afb. 117. Detail van fundering X-103, waarop de jongere muurfundering X-42 gedeeltelijk werd opgetrokken.

Afb. 118. Detail muur X-42.

Fig. 86. Tekening van meerdere scherven van een lollepot uit lokaal gedraaid rood aardewerk met uitwendige sliblijnversiering, uit context X-169 (22-ERO-KHS-163). Rechts '*Het rookverbod*' (detail) waarbij een lollepot vanonder de rok van een jonge vrouw wordt genomen om de kleipijpen van de mannen aan te steken, olieverf op doek door Jan Josef Horemans (Antwerpen 1714-1790) (© https://erfgoednoorderkempen.be/ondergrondse-geheimen-lollepot/).

Fundering X-42 werd gedeeltelijk boven op de oudere fundering X-103 aangelegd. Dit doet vermoeden dat het woonhuis een oudere voorganger kende, waarvan de oriëntatie licht verschilde van die van de later opgetrokken muren X-42. In het puinige pakket onderaan fundering X-42, boven fundering X-103, werden 34 scherven aangetroffen, voornamelijk uit lokaal gedraaid rood aardewerk. Het aardewerkensemble dateert de aanleg van fundering X-42 tussen 1700 en 1850.

Behalve fundering X-103 werden nog twee muren van oudere structuren aangetroffen, waarvan de relatie met het woonhuis onduidelijk blijft. Van context **X-244** waren enkel nog twee baksteenlagen bewaard. Voor de bouw van de muur zijn bakstenen gebruikt van 22-23 x 10,5 x 5,5-6 cm, gemetseld met een vrij harde kalkmortel. Deze muur sloot aan op muur **X-172**, die nog vier baksteenrijen hoog bewaard was (Afb. 119). De bakstenen van X-172

Afb. 119. Detail van grondplan C met de muren X-172 en X-244. De rechthoekige constructie links is onderdeel van beerputstructuur X-71. Er tussen bevindt zich laag X-253, de mogelijk uitbraak van vloer X-210.

hadden afmetingen van 22,5-23,5 x 10-10,5 x 5,5-6 cm en waren ingebed in een zachte grijsbruine leem. Mogelijk vormde X-172 de oostelijke wand van een afzonderlijk bijgebouw, waarvan vloer **X-210** deel uitmaakte. Hoewel het verband tussen muur X-172 en vloer X-210 verstoord was, vertoonde de vloer dezelfde oriëntatie als de muur (Afb. 120). Vloer X-210 bestond uit bakstenen van 24 x 11 x 6 cm, volgens een halfsteens patroon ingebed in leem. De boordsteen komt overeen met de hoek die muur X-172 maakt naar het westen. De puinige laag **X-253**, gelegen tegen muur X-172, kan mogelijk beschouwd worden als de uitbraak van vloer X-210. Boven vloer X-210 kwam ophoging **X-65**. Het weinige aardewerk uit de twee laatste contexten plaatst de uitbraak van vloer X-210 ten vroegste vanaf 1750.

Afb. 120. Dronebeeld van grondplan C. Muur X-244 sluit aan op muur X-172. Aan de rechterzijde van de verstoring bleef een deel van vloer X-210 bewaard; de boordsteen stemt overeen met de hoek gevormd door X-172.

Van de overige funderingen op grondplan A is het niet duidelijk of ze reeds bij de oudste fase van het woonhuis kunnen gerekend worden (Afb. 114). X-169 sloot op zijn beurt aan op fundering **X-99**, die was opgetrokken uit bakstenen met afmetingen van 23 x 10-10,5 x 5,5-6 cm. De funderingen **X-79** en **X-90** volgen de oriëntatie van kelder X-29, maar dit houdt vermoedelijk eerder verband met het tracé van de Kapelhofstraat dan met een gelijktijdige aanleg. De kleinere bakstenen van X-79, met afmetingen van 21-22 x 9-10 x 5-5,5, cm, wijzen immers op een jongere aanleg. Binnenmuur **X-92** (22 x 10,5 x 5,5 cm) ligt in het verlengde van muur **X-82** (22 x 10,5 x 6 cm) dat samen met X-79 aan de binnenkoer X-51 grenst.

4.3.7.4.3. Binnenkoer met waterput

De binnenplaats **X-51** was gelegd met bakstenen van 21-22 x 9,5-10 x 6 cm in de leem. Ze lagen grotendeels in een halfsteenspatroon, maar waren sterk verweerd. Op enkele plaatsen waren de bakstenen op hun kant gelegd. In de vloer was er een gootje aangelegd die van de waterput **X-50** wegliep. Deze ronde bakstenen waterput had vermoedelijk een vierkante bovenbouw en was opgetrokken uit bakstenen van 21,5 x 10 x 5,5 cm. Ter hoogte van de toegang, tussen de muren X-79 en X-82, bevond zich nog de dorpel uit Doornikse kalksteen. In de zone ten noorden van de waterput X-50 waren meerdere grote hergebruikte blokken kalkzandsteen gebruikt (Afb. 122). Het noordelijk uiteinde bestond uit een kasseien pad **X-27**. Ten noorden van het kasseien pad waren geen muurfunderingen bewaard. Mogelijk was de

binnenkoer groter en liep deze tot tegen muur X-42, maar werd een groot deel uitgebroken bij de aanleg van het dorpsplein of bleef een gedeelte onverhard.

Afb. 121. Zicht op de bakstenen binnenkoer X-51 met ingewerkt gootje lopend van waterput X-50. Ten noorden werden enkele kalkzandstenen gebruikt. Op het einde ligt het kasseien pad X-27.

Afb. 122. Twee bewerkte kalkzandstenen met vierkante uitsparingen, hergebruikt in de binnenkoer X-51. Bij het fragment links is nog een vierkant loden blokje bewaard passend in de uitsparing.

Onder de bakstenen koer werden op sommige plaatsen nog restanten van een oudere bakstenen koer aangetroffen. De bakstenen hiervan maten 11-11,5 x 6 cm. Mogelijk werd de oudere binnenkoer **X-84** gedeeltelijk heraangelegd als gevolg van verzakkingen. Van tussen de bakstenen van binnenkoer X-51 en kasseipad X-27 werden in totaal respectievelijk 43 en zes aardewerkscherven ingezameld. De aardewerkvondsten, hoofdzakelijk bestaande uit faience fine, dateren de aanleg en het gebruik van de binnenkoer ten vroegste vanaf 1750. Ook het aardewerk uit de onderliggende ophogingen **X-4** (75 scherven), **X-65** (drie scherven), **X-70** (drie scherven) en **X-192** (vijf scherven) bevestigen dit. Één vondst van een porseleinen dop uit X-4, met de stempel *AD. BOTTE Bruxelles*, dateert de aanleg van de binnenkoer ten vroegste vanaf 1875.

Afb. 123. Onder X-51 bevonden zich op grondplan B nog gedeeltelijk enkele baksteenbrokken van de eerste vloer X-84. Rechts van de dorpel kan muur X-82 gedeeltelijk verder gevolgd worden.

4.3.7.4.4. Beerputten

Er werden drie beerputten opgegraven in associatie met het woonhuis: X-71, X- 142 en X-308. Beerput **X-142** werd tegen de oudere, gewelfde beerputstructuur **X-308** aangebouwd, vermoedelijk om de capaciteit van de beerput te vergroten (Afb. 124). Beerputstructuur **X-71** vormt mogelijk het afzonderlijk bijgebouwtje dat aansloot op de binnenkoer, zoals weergegeven op de Atlas der Buurtwegen (Fig. 26). De structuur is opgebouwd uit beerput **X-351** met bovenbouw **X-73** en rechthoekige aanbouw **X-71** (Afb. 125). Mogelijk vormde X-71 het stortgat waar zich vroeger de zitting, een rechthoekige bank met een ronde opening, bevond.

Afb. 124. Zicht op beerput X-142 dat tegen oudere beerput X-308 (rechts) werd aangebouwd. Ze bevinden zich tegen de noordelijke zijde van muur X-90.

In zowel de opvulling X-5 van beerput X-71 als uit de opvulling X-94 van beerput X-142 werden fragmenten van dierlijk bot aangetroffen met zaagsporen. Het gaat om huishoudelijk afval voor de extractie van het beenmerg. De vondsten uit de beerputopvullingen tonen wel aan dat deze structuren nog tot het begin van de 20ste eeuw in gebruik waren (Afb. 126). De opvullingspakketten van waterput X-50 en die van kelder X-29 bevatten bovendien plastiek afval en bleven duidelijk in gebruik tot de afbraak van het woonhuis, dat moest wijken voor de aanleg van het dorpsplein.

Afb. 125. Vooraanzicht op beerputstructuur X-71 met rechthoekige uitbouw.

Afb. 126. Enkele vondsten uit de opgave X-94 van beerput X-142: (1) fragmenten van een kopje uit faience fine met blauwe florale beschildering (22-ERO-KHS-146), (2) stenen knikkers (22-ERO-KHS-238), (3-4) glasvondsten (22-ERO-KHS-192/193) en (5) een metalen fietsplaatje uit 1925 (22-ERO-KHS-219).

4.3.7.5. Kuilen

Onder het dorpsplein werden nog meerdere postmiddeleeuwse kuilen aangesneden (Fig. 83). Enkele behoren toe aan de periode vóór het woonhuis en/of de bijhorende structuren. Zo doorsneed kuil **X-215** de volmiddeleeuwse ontginningskuil X-204 (Afb. 127). Vermoedelijk werd de kuil gegraven voor de ontginning van de zandleem, ze stopte immers op de grens met het Tertiaire zand. De omvang van de kuil is niet gekend, aangezien deze zich aan de rand van het projectgebied bevond. Op basis van één randfragment van een bord uit lokaal gedraaid rood aardewerk kan de kuil ten vroegste vanaf 1500 worden gedateerd. Boven de opvulling van de kuil werd later deels de vloer X-210 aangelegd.

Afb. 127. Coupe AB op kuilen X-204 en X-215. Inzet het bordfragment uit X-215, lokaal gedraaid rood aardewerk met inwendige vlakdekkende slibversiering en florale sgraffito op de vlag (22-ERO-KHS-574).

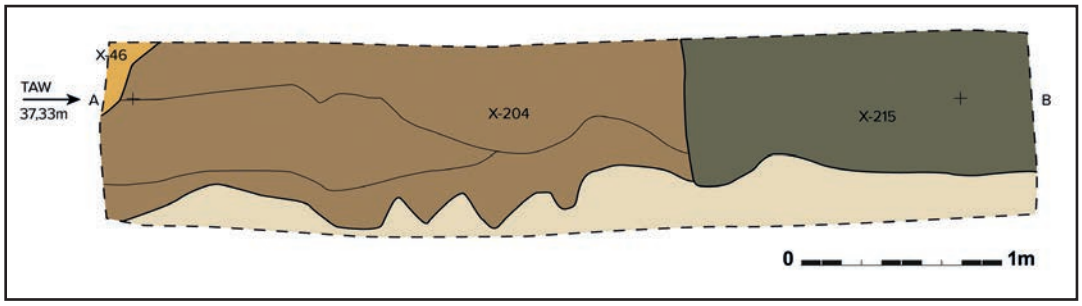

Fig. 87. Tekening van coupe AB. De grillige bodem van de volmiddeleeuwse kuil X-204 wijst mogelijk op de ontginning van de lokale kalkzandsteenbank.

Onder muur X-351, horend bij beerputstructuur X-71, werd kuil **X-246** geregistreerd. Op basis van vijftien aardewerkscherven, onder andere twee fragmenten van een grape of steelgrape in industrieel rood aardewerk, kan X-246 gedateerd worden in de 18de eeuw. Beerputstructuur X-142/308 doorsneed meerdere kuilen: **X-366**, **X-367**, **X-378** en **X-381**. Kuil X-366 kan op basis van 39 aardewerkscherven, namelijk 31 scherven lokaal gedraaid rood aardewerk, vier scherven majolica en vier scherven aardewerk in licht oranje klei, eveneens in de 18de eeuw gedateerd worden.

Afb. 128. Kuilen X-366 en X-367 op grondplan C, doorsneden door beerput X-142.

Andere kuilen werden vermoedelijk gegraven tijdens de bewoningsfase van het woonhuis. Kuilen **X-44**, **X-213**, **X-236** en **X-237** gaan door de grote zandwinningskuil X-46. De diepere kuilen X-44 en X-236 waren mogelijk ook aangelegd voor de ontginning van zand (Afb. 129). Uit kuil X-44 werden vijf scherven ingezameld, waaronder één scherf faience fine te dateren vanaf 1750. Dertien scherven uit X-236 dateren de kuil in de 18de eeuw. Tot het vondstmateriaal behoren zes fragmenten lokaal gedraaid rood aardewerk, waaronder resten van een vergiet, een grape en een bord, evenals zes scherven industrieel steengoed en een fragment van een pijpensteel. In profiel 4AB (Fig. 73) gaan de kuil **X-67** en de krengbegraving **X-223** doorheen de 18de-eeuwse ophogingslaag X-70. Uit X-67 werden drie scherven steengoed met engobe/zoutglazuur en één scherf faience fine ingezameld. De grotere puinkuil **X-69** is vermoedelijk gelijktijdig en bevatte 50 aardewerkscherven, waaronder 29 scherven faience fine. Het aardewerkensemble dateert beide kuilen vanaf 1750.

Afb. 129. Coupe QR op kuil X-46 en X-236 vanaf grondplan D, rechts de keldertrap X-198.

4.3.7.6. Kerkhofmuur

Tussen de nutsleidingen werden de funderingen van de toegang tot het postmiddeleeuwse kerkhof en een gedeelte van de kerkhofmuur blootgelegd. Funderingen **X-60** en **X-61** waren, net als de kerkhofmuur **X-62**, opgetrokken uit bakstenen van 22,5 x 11 x 6 cm gemetseld met een harde witte kalkmortel.

Afb. 130. Bakstenen funderingen X-60 en X-61 van de toegang tot het postmiddeleeuwse kerkhof. Rechts tekent zich het verdere verloop af van kerkhofmuur X-62.

4.4. BEHOUD IN SITU VAN NIET-ONDERZOCHTE ZONES

De geplande heraanlegwerken van het dorpsplein en de Kapelhofstraat gingen gepaard met het voorzien van een nieuw gescheiden rioleringssysteem en de aanleg van een bufferbekken met infiltratiekratten. Dit betekende een ingrijpende verstoring van de ondergrond. De gehele opgravingszone werd dus afgegraven tot op de moederbodem, behoud *in situ* was hier niet mogelijk. Twee kuilen, X-534 en X-647, gingen een stuk dieper dan de voorziene verstoringsdiepte en werden omwille van de veiligheid niet tot de onderkant gecoupeerd.

4.5. BESCHRIJVING VAN HET BESTAND AAN CULTURELE VONDSTEN EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE VONDSTEN

4.5.1. Beschrijving van de analysemethoden en -technieken

De vondsten werden tijdens het terreinwerk door middel van een uniek volgnummer (inventarisnummer) gekoppeld aan een individueel laagnummer. Op die manier is er een dubbele controle waardoor het foutenpercentage tijdens het inzamelen van de vondsten bijna tot nul kan gereduceerd worden. Bij de analyse werden de vondsten per laagnummer (spoorniveau) ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank. Deze databank voorziet een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie, datering en assessment. Hieraan zijn de verschillende vondst- en staalnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt ‘automatisch’ een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, spoorcombinatie- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar Excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden.

Het aardewerk werd bestudeerd door Wouter De Maeyer. Het werd in technische groepen onderverdeeld, en nadien per vorm geteld. Voor de datering van het aardewerk wordt steeds de volledige spoorcombinatie (context) in ogenschouw genomen. Van de relevante vondsten werden foto’s en/of tekeningen gemaakt, die ter illustratie zijn bijgevoegd bij de

spoorbeschrijvingen in hoofdstuk 4.3 en/of in onderstaand hoofdstuk. Een overzicht van de determinatie van de vondsten is terug te vinden in de lijsten in bijlage 1.

4.5.2. Assessment van begraving X-330 (Liesbeth Massagé)

Individu X-S01-1 is onderworpen aan een fysische antropologische analyse. Fysische antropologie geeft direct inzicht in het leven van het individu, gebaseerd op zijn of haar fysieke overblijfselen. Indien er meerdere individuen gevonden worden, kan de analyse van hun skeletresten een beeld geven over onder andere de algemene levenskwaliteit, levensverwachting en gezondheidstoestand van de populatie. In combinatie met de resultaten van andere archeologische technieken draagt het fysisch antropologisch onderzoek bij tot ons begrip van het menselijk verleden in al zijn facetten.

Voor het assessment van begraving X-330 (individu X-S01-1) is gekeken naar het potentieel van de aangetroffen beenderen waarbij steeds de bewaringstoestand en de volledigheid van het skelet is aangegeven. De mogelijkheid van geslachts- en leeftijdsbepaling en de gestaltebepaling is eveneens onderzocht. Er is bijkomende info verzameld over het gebit en over de aanwezige ziektebeelden.

4.5.2.1. Algemeen

Het opstellen van de biologische identiteit gebeurt aan de hand van het toepassen van verschillende technieken. De mate waarin deze technieken aangewend kunnen worden, hangt echter af van de bewaring en volledigheid van het onderzochte skelet. Na de begraving zijn de resten immers blootgesteld aan verschillende postdepositionele processen zoals verstoringen van het graf (zowel natuurlijk als menselijk), veranderende omgevingsfactoren (vochtigheid, temperatuur...) en chemische processen die de kwalitatieve conservering en de volledigheid hebben beïnvloed. Voor elk individu wordt melding gemaakt van bewaring, fragmentatie en de volledigheid van het skelet.

De **bewaring** van de resten wordt met het blote oog beoordeeld en uitgedrukt in termen van “zeer slecht”, “slecht”, “matig”, “goed” en “zeer goed”. Om een uniforme beschrijving aan te houden, wordt hieronder een verklaring gegeven van wat onder elke term wordt verstaan:[113]

- Zeer slecht: er is geen cortex meer aanwezig
- Slecht: quasi volledige erosie van de cortex, waarbij de normale morfologie en het profiel van het botmateriaal bijna onherkenbaar zijn veranderd
- Matig: het grootste deel van de cortex is beschadigd, al is de penetratie van de erosie niet overal even diep. Sommige details zijn door de schade niet meer te onderscheiden, maar het profiel van het botmateriaal blijft grotendeels bewaard
- Goed: lichte erosie van de cortex, met op sommige plaatsen een iets diepere perforatie
- Zeer goed: het botmateriaal heeft geen noemenswaardige schade opgelopen

De **fragmentatiegraad** van de beenderen wordt eveneens beoordeeld door middel van vier termen. Hierbij wordt gekeken naar het gemiddelde voor het hele individu, niet naar de individuele beenderen:

- Zeer hoog: het is niet meer mogelijk om de beenderen te reconstrueren, er zijn enkel nog botsplinters aanwezig
- Hoog: het botmateriaal bestaat uit kleine fragmenten die niet meer of moeilijk gereconstrueerd kunnen worden
- Gemiddeld: er is fragmentatie maar het botmateriaal kan nog in anatomisch verband gelegd worden, en de belangrijkste elementen zijn nog herkenbaar

113 Naar Brickley & McKinley 2004.

- Laag: lichte fragmentatie, maar het merendeel van de individuele beenderen is nog compleet
- Zeer laag: quasi geen fragmentatie

Ook de **volledigheid** van het skelet wordt gedetermineerd waarbij elke categorie volgende classificatie krijgt: 0-25%, 25-50%, 50-75% en 75-100%. Er wordt allereerst gekeken hoe volledig het gehele individu is waarna ook een indruk wordt gemaakt van verschillende subcategorieën, namelijk: schedel, axiaal skelet, bovenlichaam (armen en handen) en onderlichaam (benen en voeten). Zo kan er een goed inzicht bekomen worden van de volledigheid van dit individu. Er wordt niet wiskundig berekend hoe volledig het skelet is.

4.5.2.2. Geslacht- en leeftebepaling

De bepaling van de sterfteleeftijd van een individu berust op het onderzoeken van een combinatie van verschillende indicatoren. De nauwkeurigheid van de uitkomst hangt echter af van welke leeftijdscategorie er onderzocht wordt: door het vaste patroon waarin de vorming, groei, verbening en sluiting van tanden, groeischijven en andere skeletelementen verloopt, is het bij subadulten (<19 jaar) mogelijk om een vrij accurate leeftijdsbepaling te bekomen. Specifiek gebeurt dit door te kijken naar de ontwikkeling en het doorbreken van de tanden,[114] de algemene ossificatie (verbening) van het skelet (schedelbasis en wervelkolom),[115] het sluiten van de groeischijven (epifysen) van de lange pijpbeenderen[116] en de lengte van de lange pijpbeenderen en van het sleutelbeen.[117] Voor het assessment wordt aangegeven op welke factoren een nauwkeurigere leeftijdsbepaling mogelijk zou zijn waarbij een preliminaire leeftijdsbepaling zal gemaakt worden.

Eenmaal quasi alle beenderen volgroeid zijn kan alleen nog de mate van slijtage in de gewrichten (zoals de *auricular surface* en de *pubic symphysis* oppervlaktes op het bekken) alsook de sluiting en vervaging van de schedelnaden aan de buitenkant van de schedel gekeken worden.[118] Enkele groeischijven vergroeien pas op latere leeftijd zoals de mediale epifyse van het sleutelbeen (clavicula). Bij het assessment wordt aangeduid of verdere leeftijdsbepaling bij volwassen individuen mogelijk is op de *auricular surface*, de *pubic symphysis* of de schedelnaden. Indien de mediale zijde van het sleutelbeen aanwezig is wordt notie gemaakt of deze al dan niet (volledig) vergroeid is.

Voor de bepaling van het geslacht bij menselijke skeletresten wordt gekeken naar de secundaire geslachtskenmerken die zich in de puberteit ontwikkelen in het menselijke lichaam. Deze veranderingen uiten zich in een doorgaans duidelijk seksueel dimorfisme in de schedel, de onderkaak en het bekken, wat deze locaties het focale punt maakt van verschillende geslachtsbepalingstechnieken. De geslachtsbepaling op basis van het bekken is betrouwbaarder dan deze van de schedel en onderkaak.

Aangezien het merendeel van deze kenmerken pas inzetten bij de puberteit, is het echter meestal niet mogelijk om met voldoende zekerheid voor subadulten – die de puberteit nog moeten doormaken of nog volop in de puberteit zitten – het geslacht te bepalen. Er bestaan methodes om bij jongere individuen het geslacht te bepalen, maar de betrouwbaarheid is zeer laag en ze worden daarom in dit rapport niet behandeld.[119]

Bij de bepaling van het geslacht dient wel de kanttekening gemaakt te worden dat hiermee alleen het biologische geslacht bepaald kan worden. Geslacht is dus niet te verwarren met

114 Ubelaker 1989.
115 Schaefer *et al.* 2009.
116 Schaefer *et al.* 2009.
117 Scheuer *et al.* 2000.
118 Meindl & Lovejoy 1985.
119 Mays & Cox 2000, 121–125.

gender, wat de sociaal geconstrueerde verschillen inhoudt. Het geslacht van een individu kan dus verschillen van zijn of haar gender.

Een notie wordt gemaakt waarbij aangeduid wordt op welke beenderen geslachtsbepaling mogelijk is; schedel (met onderkaak), bekken en/of afmetingen. Het is belangrijk om in het achterhoofd te houden dat deze geslachtsbepaling preliminair is en dat verdere analyses nodig zijn om dit te bevestigen. De gegeven opties zijn:

- Vermoedelijke man
- Vermoedelijke vrouw
- Ongedetermineerd: d.w.z. dat geslachtsbepaling op niveau van assessment niet mogelijk hetgeen geen garantie is dat dit wel mogelijk zou zijn in een verdere analyse
- Afwezig (waarbij geen geslachtsbepaling mogelijk zal zijn wegens het ontbreken van beenderen waar dit op mogelijk is.
- Subadult: voor subadulten is geslachtsbepaling niet gangbaar.

4.5.2.3. Gestaltebepaling

Indien er van een volwassen individu lange pijpbeenderen intact bewaard zijn gebleven, kan ook de lichaamslengte bepaald worden. Er wordt bij dit assessment gemeld of gestaltebepaling mogelijk is en op welke beenderen dit kan gebeuren.

4.5.2.4. Gebitsgegevens

Naast de sterftelеeftijd kan het gebit ook informatie geven over het dieet, de gezondheid en bepaalde gewoontes van het individu. Voor een assessment wordt de aan- of afwezigheid van tanden gemeld met eventueel enkele preliminaire dentale pathologieën die op het eerste zicht merkbaar zijn.

4.5.2.5. Pathologieën

Variaties in het skelet kunnen ook een andere oorzaak hebben dan een non-metrisch kenmerk. Doorheen het leven heeft elk individu te maken met allerlei ziektes, trauma's of aandoeningen in verschillende mate van ernst. Gezien de durabiliteit van botmateriaal en de kracht (of tijd) nodig om een (blijvende) verandering aan de bestaande morfologie aan te brengen, is het niet verwonderlijk dat het overgrote deel van deze ziektes niet te zien zijn op het botmateriaal. Enkel langdurige of chronische aandoeningen (zoals artrose, jicht, tuberculose, infecties, tumoren, groei- en ontwikkelingsstoornissen,..), traumatische externe krachten of herhaalde overbelasting (wat resulteert in botbreuken, dislocaties en andere verwondingen) zijn krachtig genoeg of lang genoeg actief in het lichaam om een spoor na te laten. Hierbij dient wel gemeld te worden dat de aanwezigheid van dergelijke ziektebeelden in het botmateriaal niet noodzakelijk een doodsoorzaak aanwijst, en dat individuen die geen ziektebeelden vertonen niet noodzakelijk kerngezond zijn.

Pathologieën kunnen geclassificeerd worden op basis van hun etiologie. Concreet zijn er zes grote categorieën: artropathieën (gewrichtsaandoeningen), infecties, traumata, stofwisselingsziektes, groei- en ontwikkelingsstoornissen, en overige pathologieën.

Gezien het hier een assessment behelst is notie gemaakt van de aanwezige pathologieën waarbij geen differentiële diagnosis is gemaakt. Verder zijn enkel de 'opvallende' pathologieën genoteerd. Het is zeer waarschijnlijk dat bij een detailanalyse nog meerdere 'kleinere' pathologieën opgemerkt kunnen worden.

4.5.3. Beschrijving van de vondsten

In hoofdstuk 4.3 zijn verschillende relevante vondsten besproken in relatie tot de contexten (spoorcombinaties) waarin deze zijn gevonden. Hieronder volgt een bondige synthese van de verschillende vondstcategorieën. Het assessment en volledig overzicht van de determinatie van de vondsten is terug te vinden in de lijsten in bijlage 1.

4.5.3.1. Aardewerk

Het aardewerk werd bestudeerd door Wouter De Maeyer (SOLVA). Tijdens het onderzoek zijn in totaal **2015 aardewerkscherven** ingezameld, die tot de gebruikelijke lokale en geïmporteerde aardewerksoorten behoren (Tabel 21). In het geheel van aardewerkvondsten is materiaal uit de metaaltijden, Romeinse periode, de middeleeuwen en de postmiddeleeuwen vertegenwoordigd. Wat het materiaal uit de metaaltijden (n=14) en de Romeinse periode (n=8) betreft, gaat het om slechts enkele vondsten, die we als residueel beschouwen. Het wijst wel op aanwezigheid in deze periodes in het centrum van Erondegem (zie hoofdstuk 4.3.1 en 4.3.2).

TABEL 21: WEERGAVE VAN HET AANTAL SCHERVEN PER AARDEWERKCATEGORIE VOOR DE VOLLEDIGE OPGRAVING.

Determinatie	Aantal
Metaaltijd / Grofwandig / Niet gedetermineerd onversierd / Kwarts/chamotte/organisch	12
Metaaltijd / Niet gedetermineerd	2
Romeins / Gewone waar / Gedraaid oxiderend gebakken	1
Romeins / Gewone waar / Gedraaid reducerend gebakken	4
Romeins / Gewone waar / Handgevormd oxiderend gebakken	2
Romeins / Gewone waar / Handgevormd oxiderend gebakken	1
Middeleeuws / Grijs / Merovingisch chamotte handgevormd	2
Middeleeuws / Grijs / Karolingisch handgevormd	8
Middeleeuws / Grijs / Merovingisch-Karolingisch handgevormd	1
Middeleeuws / Ander aardewerk / Karolingisch import Eifel	1
Middeleeuws / Ander aardewerk / Karolingisch Import Noord-Frans	1
Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd	273
Middeleeuws / Grijs / Handgevormd met donkere kern (Verhaeghe A)	14
Middeleeuws / Grijs / Lokaal roodbeschilderd	2
Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs	225
Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid	228
Middeleeuws / Grijs / Reducerend gebakken van Rijnlandse herkomst (Paffrath)	1
Middeleeuws / Aardewerk in lichtoranje klei	2
Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf)	60
Middeleeuws / Ander aardewerk / Maasland (Andenne)	3
Middeleeuws / Rood / Vroeg-rood	11
Middeleeuws / Rood / Hoogversierd	1
Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid	58
Middeleeuws / Rood / Lokaal roodbeschilderd	21
Middeleeuws / Rood / Niet gedetermineerd	1
Middeleeuws / Steengoed met engobe/zoutglazuur (Langerwehe, Raeren, Frechen, Keulen)	10
Middeleeuws / Steengoed Siegburg	3
Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid	516
Postmiddeleeuws / Rood / Industrieel	3

Postmiddeleeuws / Rood / Niet gedetermineerd	1
Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica	17
Postmiddeleeuws / Aardewerk in lichtoranje klei	10
Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Ander witbakkend aardewerk	71
Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience	58
Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine	270
Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Porselein	15
Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Pijpjes	38
Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Niet gedetermineerd	2
Postmiddeleeuws / Steengoed / Industrieel steengoed	8
Postmiddeleeuws / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen	36
Postmiddeleeuws / Steengoed type Siegburg	1
Postmiddeleeuws / Steengoed type Westerwald	17
Postmiddeleeuws / Varia in aardewerk / Dop - porselein	1
Niet gedetermineerd	3
Totaal	**2015**

4.5.3.2. Metaal

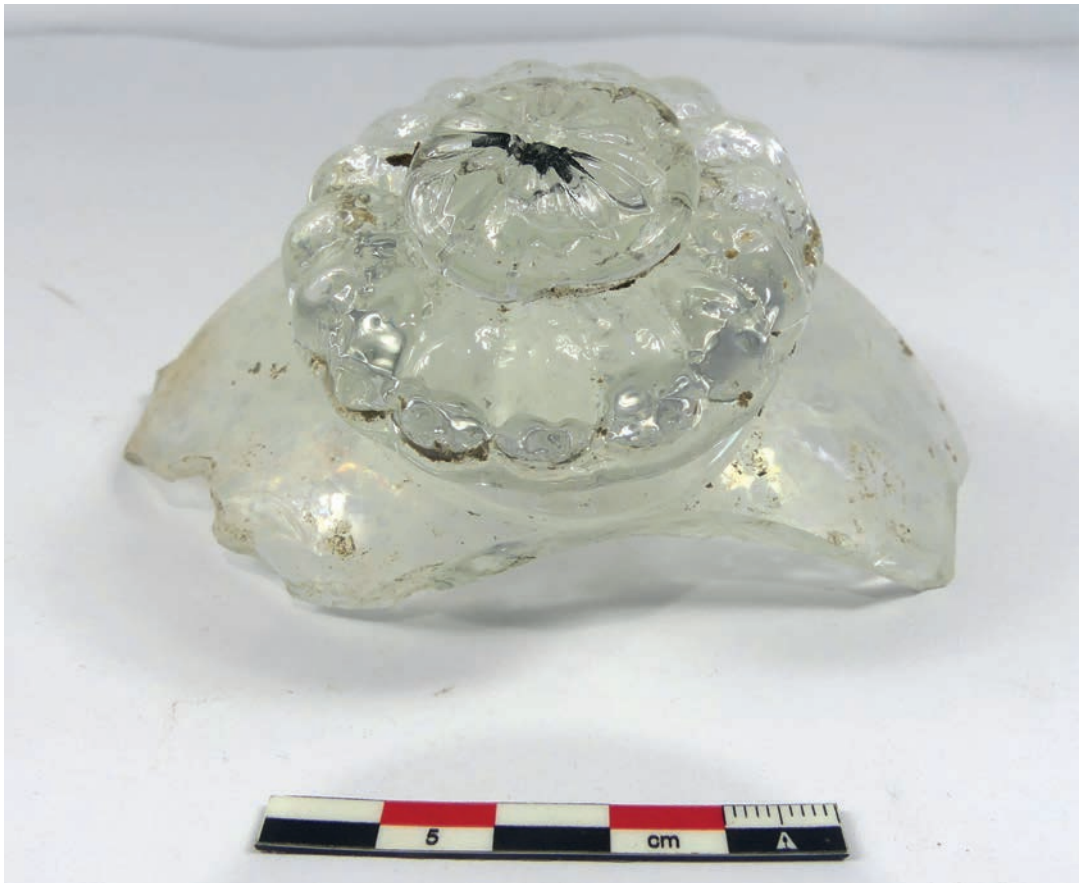
In totaal werden **105 metaalfragmenten** en **twaalf metaalslakken** ingezameld. Een deel van de metaalvondsten werd handmatig ingezameld tijdens het couperen en leeghalen van de sporen, terwijl een groter aantal aan het licht kwam door de inzet van metaaldetectie. Het merendeel van de metaalvondsten, namelijk 84 fragmenten, is afkomstig uit postmiddeleeuwse contexten. Van deze vondsten konden 33 fragmenten wegens hun sterke fragmentatie en/of corrosie niet nader worden gedetermineerd. De overige vondsten omvatten achttien munten, dertien ijzeren nagels, zeven kledingaccessoires (twee gespen en vijf knopen) en dertien gebruiksvoorwerpen/varia, waaronder mogelijk meubelbeslag, boekbeslag (Afb. 113), een musketkogel, een hoefijzer, een fietsplaatje (Afb. 126), een ringel, een emmer, een weegschaaltje voor gewichtjes en een kopspeldje.

De tien metaalfragmenten uit vol- en laatmiddeleeuwse sporen betreffen voornamelijk ijzeren nagels en niet nader determineerbare ijzeren brokjes. De overige elf metaalfragmenten, waaronder een munt, twee onderdelen van grafkistbeslag, een musketkogel en een versierd hangertje, werden als losse vondsten via metaaldetectie in de dumpgrond aangetroffen.

In totaal werden dus negentien munten ingezameld, waarvan de meeste door verwering en oxidatie niet meer konden worden gedetermineerd. De leesbare munten werden door Steven Mortelmans (SOLVA) gedetermineerd. De determinaties van de munten zijn terug te vinden in bijlage 10. Van het ferro-metaal werden röntgenfoto's gemaakt (zie bijlage 9).

4.5.3.3. Glas

De opgraving leverde in totaal **79 glasfragmenten** op. Op één uitzondering na zijn deze allemaal afkomstig uit postmiddeleeuwse contexten. Enkel een klein fragment vensterglas werd aangetroffen in de mogelijk laatmiddeleeuwse kuil X-531. Het merendeel van het glasensemble bestaat uit flessen en flesfragmenten, met 43 vondsten afkomstig uit onder meer de opvullingen van kelders en beerputten (Afb. 102). Daarnaast zijn ook veertien drinkglasfragmenten, vier vensterglasstukjes, één knikker, één fragment van een bokaal en een versierde stolp (Afb. 131) ingezameld. De overige veertien fragmenten zijn moeilijk te determineren door de sterke fragmentatie.

Afb. 131. Glazen stolpfragment met bloemversiering uit beerputvulling X-94 (22-ERO-KHS-192).

4.5.3.4. Dierlijk bot

Een beperkt ensemble aan dierlijke resten werd op twee manieren ingezameld tijdens de opgraving: handverzameld en resten uitgepikt uit de zeefstalen. Het dierlijk botmateriaal werd slechts sporadisch vermeld bij de beschrijving van de sporen in hoofdstuk 4.3, aangezien het doorgaans om kleine hoeveelheden ging die bovendien vaak sterk gefragmenteerd waren. Er werden geen aanwijzingen gevonden voor artisanaal dierlijk productieafval. Om deze redenen werd geen verdere determinatie van het botmateriaal uitgevoerd. In totaal gaat het om ongeveer **7832,11 gram** dierlijk bot afkomstig van huishoudelijk afval. Een deel van het botmateriaal vertoonde sporen van verbranding. Het grootste aandeel is afkomstig uit postmiddeleeuwse contexten (3846,60 gram), gevolgd door volmiddeleeuwse contexten (3715,83 gram). Het merendeel van dit volmiddeleeuwse botmateriaal werd aangetroffen in de grote extractiekuil X-204, namelijk 2867,27 gram. Uit laatmiddeleeuwse contexten werd in totaal 267,77 gram dierlijk bot gerecupereerd, terwijl de Karolingische contexten X-8 en X-544 samen slechts 1,91 gram opleverden.

Verder onderzoek van het dierlijk botmateriaal, en dan vooral van het volmiddeleeuwse ensemble, kan meer inzicht bieden in de aanwezige diersoorten. Deze gegevens kunnen vervolgens onder andere bijdragen aan een beter begrip van het voedingspatroon en de economische activiteiten in deze periode.

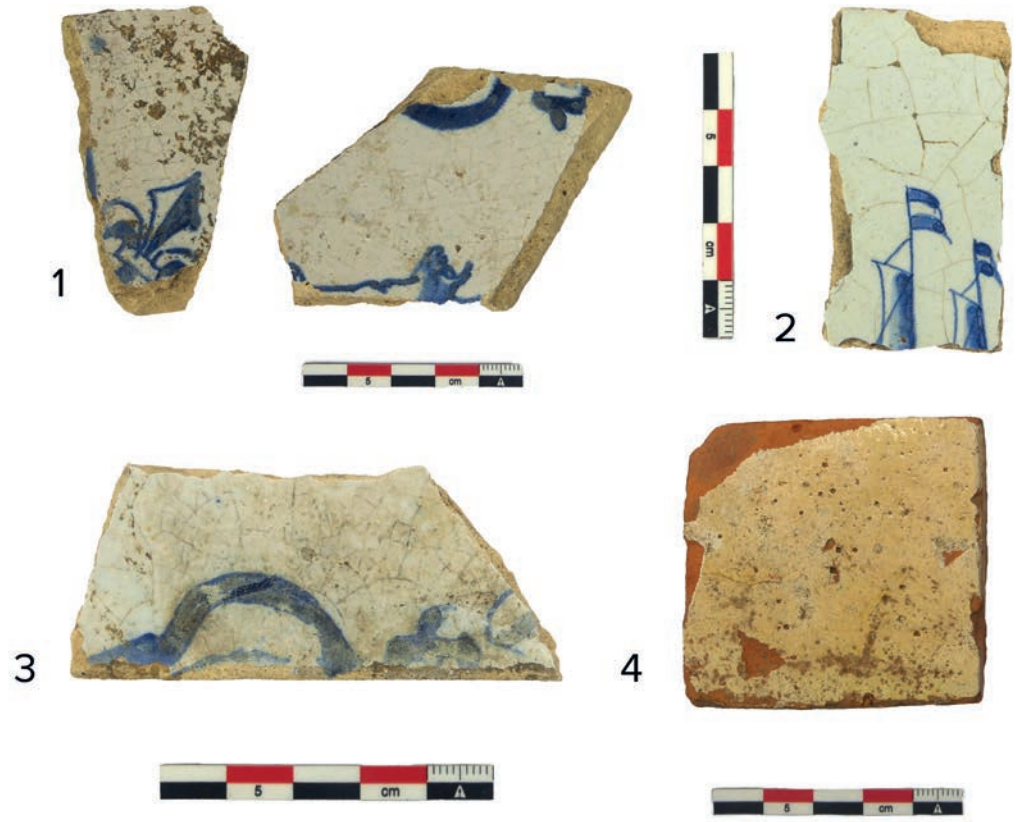
4.5.3.5. Bouwmateriaal

In totaal werden **95 vondsten** als bouwmateriaal geïnventariseerd. Het Romeinse bouwmateriaal werd reeds besproken in hoofdstuk 4.3.2 (Afb. 8 & Afb. 9). Uit acht verschillende contexten werden in totaal 31 fragmenten Romeins bouwmateriaal gerecupereerd, waaronder 27 fragmenten van *tegulae*, twee fragmenten van *imbrices* en twee fragmenten van *tubuli*. Daarnaast konden 28 keramische bouwfragmenten niet gedetermineerd worden door de

sterke verwering en/of fragmentatie; mogelijk behoren sommige van deze fragmenten ook tot het Romeinse bouwmateriaal. De fragmentatie en verwering van het Romeinse bouwmateriaal wijzen erop dat het hier eerder om secundair gebruikt materiaal (spolia) gaat dat in de omgeving werd verzameld. Deze interpretatie wordt ondersteund door het ontbreken van volledige *tegulae*. Het bouwmateriaal lijkt dan ook niet in primaire context te zijn gebruikt als dakbedekking, maar eerder afkomstig te zijn van oudere Romeinse resten die tijdens de middeleeuwen werden verzameld en hergebruikt.

Afb. 132. Meerdere fragmenten Romeinse bouwmateriaal uit de volmiddeleeuwse ontginningskuil X-204 (22-ERO-KHS-367).

Afb. 133. Vier fragmenten van muurtegels versierd met Delfts blauw uit (1) ophogingslaag X-348 (22-EROKHS-366), (2) ophogingslaag X-4 (22-ERO-KHS-364) en (3) beerputmuur X-142 (22-ERO-KHS-263). Rechtsonder een vierkant vloertegeltje uit roodbakkende klei dat met slib en een gele glazuur is bedekt, uit laag X-2 (22-ERO-KHS-259).

Uit enkele volmiddeleeuwse contexten werden verbrande leembrokken ingezameld, al dan niet met stro- en twijgindrukken (n=18). Dergelijke indrukken zijn kenmerkend voor de met leem bestreken vlechtwerkwanden, vernietigd door brand. Een (hoek)daktegel is afkomstig uit een mogelijke laatmiddeleeuwse kuil (Afb. 86). Het overige bouwmateriaal is uitsluitend afkomstig uit postmiddeleeuwse contexten en omvat fragmenten van muurtegels (n=4), vloertegels (n=7), pleisterwerk (n=3) en dakpannen (n=3), evenals één baksteenfragment. Daarnaast werden van de muren, vloeren en andere constructies een representatief staal van het bouwmateriaal verzameld. Het gaat om **35 stalen**, 31 stalen van bakstenen van muren en vloeren, en vier stalen van vloertegels.

4.5.3.6. Natuursteen

Er zijn **34 natuursteenfragmenten** als vondst beschreven, daarnaast werden nog tien natuurstenen als staal geïnventariseerd. De grootste vondstcategorie wordt gevormd door maalstenen, waarvan elf exemplaren werden aangetroffen. Tien daarvan bestaan uit fragmenten in basaltlava, een vulkanisch gesteente dat voornamelijk afkomstig is uit de Duitse Eifel. Zes fragmenten werden aangetroffen in de volmiddeleeuwse extractiekuil X-204 (Afb. 44), terwijl telkens één fragment afkomstig is uit de volmiddeleeuwse extractiekuilen X-151 en X-374 (Afb. 36), de Karolingische kuil X-544 en de laatmiddeleeuwse laag X-523. Uit kuil X-374 is vermoedelijk de loper van een handmolen aangetroffen, vervaardigd uit basaltlava. Het fragment vertoont een zeer intensief gebruikt maalvlak. De doorboring diende voor een (houten) handvat (Afb. 36 & Fig. 59).

Uit de 20ste-eeuwse kelderopvulling X-26 van kelderstructuur X-29 werd een halve maalsteen uit zandsteen met centrale doorboring ingezameld.

Afb. 134. Links een maalsteenfragment uit basaltlava uit de volmiddeleeuwse kuil X-204 (22-ERO-KHS-358). Rechts de helft van een maalsteen uit de 20ste-eeuwse kelderopvulling X-26 (22-ERO-KHS-233).

Uit de volmiddeleeuwse kuilen X-204 en X-242, en de postmiddeleeuwse rioolopvulling X-572 werd telkens één wetsteen of handslijpsteen gerecupereerd. Dergelijke wetstenen zijn langwerpig en min of meer rechthoekig in doorsnede, ze passen dus goed in de hand. Wetstenen werden gebruikt om metalen gebruiksvoorwerpen zoals messen, scharen, beitels en dergelijke scherp te maken ('wetten'). Hierdoor werden de vlakken geglad. Alle drie de exemplaren zijn gebroken. De wetsteen uit kuil X-242 is gepunt en meet 7,7 x 1,4 x 1,3 cm. Hij is aan één zijde voorzien van een doorboring, vermoedelijk bedoeld voor ophanging aan de gordel (Afb. 135.1). Deze zijde vertoont een oude breuk. De wetsteen uit kuil X-204 is zowel aan één uiteinde afgebroken als ook doormidden en meet 5,8 op 1,5 cm (Afb. 135.3). De gebroken wetsteen uit rioolopvulling X-572 heeft als afmetingen 6,9 x 2,4 x 2,2 cm (Afb. 135.2). De ruwe beschadigingen aan de korte zijde doet vermoeden dat de wetsteen ook als klopsteen werd gebruikt.[120]

Uit de kern van paalspoor X-8 werd een wrijfsteen aangetroffen (Afb. 11 & Fig. 44). De kalkhoudende zandsteen (Lediaanse steen) vertoont aan alle zijden een sterke afronding en

120 Nieuwhof *et al.* 2014, 174.

meet ongeveer 10,4 x 8,5 x 8 cm. De gefacetteerde, nagenoeg sferische vorm is vermoedelijk het resultaat van intensief gebruik als wrijfsteen/wetsteen.[121] Het gebruik van alle zes zijden zorgde ervoor dat de stenen geleidelijk een kubusvorm kregen. Dergelijke afgeronde natuurstenen worden in de literatuur soms ook als kubusstenen aangeduid.[122] In de literatuur worden dergelijke afgeronde natuurstenen soms ook aangeduid als kubusstenen.

Een verdere gebruikssporenanalyse zou de functie van de wetstenen kunnen achterhalen en bijvoorbeeld kunnen aantonen of ze uitsluitend waren ingezet voor huishoudelijke activiteiten, dan wel ook een rol speelden binnen agrarische en/of gespecialiseerde ambachtelijke activiteiten.[123]

Afb. 135. Drie handslijpstenen: (1) X-242 (22-ERO-KHS-356), (2) X-572 (22-ERO-KHS-688) en (3) X-204 (22-ERO-KHS-201).

Naast vijf natuurstenen knikkers en drie leisteenfragmenten bestaan de overige elf natuursteenvondsten uit kalkzandstenen (Lediaanse steen), waarvan sommige sporen van bewerking vertonen. Een losse vondst tijdens de afgraving van fase 2b betreft het ribprofiel van een vensteromkadering: een peerkraalprofiel typisch voor de 13de - 14de eeuw.[124] Mogelijk houdt dit fragment verband met de verbouwing van de vensters van het 14de-eeuwse gotische koor van de parochiekerk Sint-Pietersbanden in 1739.[125] Vermoedelijk kwam het bouwfragment als afval terecht bij de ophoging van de weg of in de vulling X-611 en X-614.

De **tien natuursteenstalen** zijn afkomstig van de vloer van de binnenkoer X-51 (n=3), de keldermuur X-484 (n=3), de moederbodem (n=2), het kasseipad X-27 (n=1) en de keldermuur X-29 (n=1). De meeste betreffen lokale Lediaanse kalkzandsteen. De natuurstenen gebruikt in de binnenkoer X-51 zijn duidelijk secundair gebruik van constructie-elementen. De natuurstenen vertoonden vierkante uitsparingen die vermoedelijk dienst deden als draaipunten van deuren (Afb. 122).

121 Determinatie met dank aan Sibrecht Reniere (UGent).
122 Nieuwhof *et al*. 2014, 172-173.
123 Cf. het postdoctoraal onderzoek van Sibrecht Reniere aan de UGent.
124 Determinatie met dank aan Raphaël De Mey, expert bouwkundig erfgoed SOLVA.
125 Agentschap Onroerend Erfgoed 2026: Parochiekerk Sint-Pietersbanden [online].

Afb. 136. Vensteromkadering met peerkraalprofiel aangetroffen tijdens het afgraven van fase 2b in de Kapelhofstraat (22-ERO-KHS-601).

4.5.3.7. Varia

Uit de opvulling X-296 van riool X-294 werden twee knoopjes ingezameld, waarvan één vervaardigd uit galaliet en één uit parelmoer. Daarnaast leverde de postmiddeleeuwse puinkuil X-69 een lederen hak van een meervoudige zool op (Afb. 137). De hak is opgebouwd uit verschillende hielstukken samengehouden door ijzeren schoenspijkertjes.

Afb. 137. Lederen hak uit X-69 (22-ERO-KHS-515).

05 | DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

NEW HOLLAND
22-ERO-KHS 2024A98
ZONE X
GPL A
SPOOR 612
COUPE AB
PROFIEL
KWADRANT

5. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

5.1. DATERING

5.1.1. Relatieve datering op basis van het sporenbestand en vondstenbestand

Er zijn aanwijzingen voor een vroege, maar sporadische menselijke aanwezigheid in de dorpskern van Erondegem. Een beperkt aantal silexvondsten wijst op menselijke passage vanaf het neolithicum. Daarnaast getuigen residuele vondsten uit de ijzertijd, de Romeinse periode en de Merovingische periode van menselijke aanwezigheid tijdens deze periodes. Op basis van de onderzoeksresultaten kunnen de oudste bewoningssporen binnen het projectgebied worden gesitueerd in de 8ste en 9de eeuw. Hoewel de gegevens uit de opgraving een goede interpretatie niet toelaten, laat staan inzicht te krijgen in de ruimtelijke omvang en afbakening van de bewoning, is het waarschijnlijk dat vanaf dit moment het dorp onafgebroken werd bewoond. Vanaf de volle middeleeuwen neemt het aantal en de densiteit van de archeologische sporen sterk toe, wat wijst op een intensieve inrichting en benutting van het gebied. Het gaat om paalsporen, (ontginnings-)kuilen, greppels, een gracht, een loopniveau en een begraving. De opgegraven zone is vanaf deze periode zeker continu in gebruik voor bewoning en gerelateerde ruimte-gebruiken.

In hoofdstuk 4.3 zijn de spoorcombinaties (= contexten) in relatieve chronologische volgorde besproken met hun eventuele absolute datering op basis van radiokoolstofanalyses en het vondstmateriaal.

5.1.2. Absolute datering op basis van vondsten

Op basis van het aardewerk kunnen meerdere contexten geplaatst worden in verschillende periodes gaande van de Karolingische periode tot de nieuwste tijd, zoals besproken in hoofdstuk 4.3. Er werden geen aanwijzingen gevonden van pre- en protohistorische, Romeinse noch Merovingische aanwezigheid binnen het opgegraven gebied. De silexvondsten en het aardewerk uit deze vroege periodes betreffen residuele vondsten uit jongere sporen. Deze residuele vondsten wijzen wel op een passage en/of occupatie in de directe omgeving tijdens deze periodes.

5.1.3. Absolute datering op basis van natuurwetenschappelijke dateringstechnieken

Een selectie van zeven niet-gedetermineerde houtskoolstalen, twee stalen van verkoolde zaadjes en een menselijk ribfragment van begraving X-S01-1 werden opgestuurd naar Mathieu Boudin van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK-IRPA). Het oudste gedateerde spoor is kuil X-432: een houtskoolstaal afkomstig uit een van de onderste opvullingslagen leverde een datering op tussen 680 en 880 calAD (95,4%).[126] De oudste gedateerde paalsporen zijn X-8 en X-13, dit leverde voor X-8 een datering op tussen 770 en 990 calAD (95,4%).[127] De C14-datering van X-13 gaf een datering tussen 880 en 1000 calAD (95,4%).[128]

De resultaten werden besproken bij de desbetreffende contexten in hoofdstuk 4.3, zie ook bijlage 8.

126 RICH-38393: 1239±19BP, bijlage 8.
127 RICH-35159: 1146±22BP, bijlage 8.
128 RICH-35160: 1128±22BP, bijlage 8..

5.1.4. Absolute datering op basis van historische bronnen

De informatie uit de historische bronnen is beperkt. Erondegem is een vroegmiddeleeuws nederzettingstoponiem van het type persoonsnaam + *haim*, dat vermoedelijk ontstaan is in de 6de-8ste eeuw.[129] De naam verwijst zo rechtstreeks naar het bestaan van een nederzetting in deze periode. Het residuele Merovingische aardewerk en met name de gekende Merovingische begraafplaats ten zuiden van de opgraving staan hiermee in verband. De oudste vermelding van Erondegem dateert uit ca. 889 en staat in de zogenaamde '*liste courte*' van de abdij van Lobbes, één van beide vroegmiddeleeuwse bezitslijsten van de abdij.[130] De oudste vermelding van de parochiekerk komt uit een 'huwelijksdotatie' van Folkardus van der Aa aan zijn aanstaande echtgenote Regilindis uit 1057.[131] Het Sint-Pieterspatrocinium van de kerk suggereert ook een vroegmiddeleeuwse stichting,[132] vermoedelijk dan in relatie tot de abdij van Lobbes, die dezelfde patroonheilige kent. Vanaf de 9de eeuw is er aldus sprake van een nederzetting. Uit deze periode komen ook de oudst gedateerde sporen, wel in een klein aantal.

De 18de-19de-eeuwse kaarten tonen bewoning binnen het projectgebied, zowel op het dorpsplein, aansluitend op de voormalige kerkhofmuur, als onder de Kapelhofstraat. Van deze woonhuizen werden de muurrestanten opgegraven.

5.1.5. Tafonomische opbouw en formatie van de archeologische site

De archeologische site vertoont ter hoogte van de Kapelhofstraat een relatief eenvoudige stratigrafische opbouw, terwijl onder het dorpsplein een complexere gelaagdheid werd vastgesteld. Onder de recente opbouw van het huidige dorpsplein en de wegenis kwamen diverse archeologische niveaus en sporen aan het licht. De jongste sporen op het dorpsplein kunnen worden toegeschreven aan een woonhuis dat pas in de jaren 1970-1980 werd gesloopt. De oudste aangetroffen sporen dateren uit de Karolingische periode. Vooral vanaf de volle middeleeuwen neemt het aantal en de densiteit van de archeologische sporen sterk toe, wat wijst op een intensievere bewoning en een toenemende ruimtelijke inrichting binnen het projectgebied. Naarmate de afstand tot de dorpskern toeneemt, neemt de sporenconcentratie snel af.

Over het volledige projectgebied werd onder de antropogene lagen en sporen de moederbodem aangesneden. Ter hoogte van de Kapelhofstraat kwam de moederbodem lokaal reeds voor op ongeveer 40 cm onder het maaiveld. Op plaatsen waar een holle weg aanwezig was, evenals op het dorpsplein, waar postmiddeleeuwse bewonings- en ophogingslagen en dieper uitgegraven kuilen werden aangetroffen, werd de moederbodem bereikt op een diepte van ca. 1 m onder het maaiveld. Het oorspronkelijke bodemprofiel blijkt niet bewaard te zijn, mogelijk deels te wijten aan erosie en/of bewoning. De onverstoorde moederbodem bestaat bovenaan uit zandleem: uit de Quartairgeologische kaart valt af te leiden dat deze zandleem op eolische wijze tijdens het Pleistoceen is afgezet. De geelbruine zandleem is ter hoogte van het dorpsplein slechts in beperkte dikte aanwezig; onder de Kapelhofstraat en meer naar het zuidwesten toe neemt de dikte van de zandlemige moederbodem toe. Onder het dorpsplein waren op enkele plaatsen nog lokale kalkzandsteenbanken bewaard. Daaronder veranderde de moederbodem naar een geelgrijs fijn zand. Uit de Tertiairgeologische kaart valt af te leiden dat dit zand kenmerkend is voor de Formatie van Lede, bestaande uit lichtgrijs, kalk- en fossielhoudend (*Nummulites Variolarius*), soms glauconiethoudend fijn zand met basisgrind en soms (kalk)zandsteenbanken. De Lediaanse steen is een sterk kalkhoudende zandsteen. Bij diepere coupes kwam hieronder

129 Zie bv. Gysseling & Verhulst 1969.
130 Devroey 1986.
131 de Hemptinne *et al*. 2015, DiBe ID 7532. Het stuk is slechts bewaard als 18de-eeuwse kopie.
132 Berings 1986.

eerder een groenig gekleurd zandpakket tevoorschijn, typerend voor het Lid van Vlierzele. Dit lid wordt gekenmerkt door groen tot grijsgroen, glauconiet- en glimmerhoudend fijn zand, soms kleihoudend met plaatselijk dunne zandsteenbankjes.

Deze bodemopbouw vormde doorheen de verschillende bewoningsfasen een belangrijke grondstofbron voor de lokale bevolking. Uit vrijwel alle aangetroffen periodes werden extractiekuilen aangetroffen voor de ontginning van zandleem of het diepere Tertiaire zand. Voor minstens één kuil, namelijk de volmiddeleeuwse kuil X-204, zijn er aanwijzingen dat deze specifiek werd aangelegd voor de winning van de lokale kalkzandsteenbank.

5.2. SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE

5.2.1. Gemotiveerde interpretatie van de spoorcombinaties en vondsten

Tijdens de vlakdekkende opgraving, zone X, werden in totaal 653 individuele sporen geregistreerd. Deze konden na interpretatie ondergebracht worden in 275 contexten (= spoorcombinaties). De belangrijkste contexten werden chronologisch besproken in hoofdstuk 4.3.

Er zijn aanwijzingen voor een vroege, hoewel sporadische, menselijke aanwezigheid in de dorpskern van Erondegem. De oudste periodes zijn uitsluitend via indirecte aanwijzingen gekend. Zo wijzen enkele residuele lithische artefacten op menselijke activiteiten in de ruimere omgeving van het projectgebied tijdens het neolithicum. De aanwezigheid van een beperkt aantal residuele aardewerkfragmenten uit de metaaltijden, en residuele Romeinse aardewerk- en bouwfragmenten suggereert dat zich in de nabije omgeving een site en/of activiteiten plaats gevonden hebben gedurende deze periodes. Voor de Merovingische periode zijn de aanwijzingen zeer beperkt. Enkel twee residuele scherven van grijs, met chamotte verschraald handgevormd aardewerk werden aangetroffen in een volmiddeleeuwse ontginningskuil. Zowel de Romeinse als Merovingische vondsten sluiten aan bij eerdere vondsten uit deze periode in het dorp, waaronder de toevalsvondst van een Merovingisch grafveld zo'n 250 m ten zuidwesten, langsheen de Kapelhofstraat. Ze kunnen in verband gebracht worden met de plaatsnaam Erondegem, een vroegmiddeleeuws nederzettingstoponiem. Pas vanaf **de Karolingische periode** kunnen archeologische sporen met zekerheid aan bewoningsactiviteiten binnen het projectgebied worden gekoppeld. Enkele paalsporen en kuilen dateren uit deze fase en ze vormen de vroegste directe getuigenissen van menselijke bewoning op de site. Grotere kuilen als X-432 (680-880 calAD) zijn te interpreteren als extractiekuilen voor de ontginning van zandleem. Paalsporen X-8 en X-13 maken vermoedelijk, al dan niet samen met paalsporen X-11 en X-16, onderdeel uit van een noordoost-zuidwest georiënteerde gebouwstructuur. Een gebouwplattegrond reconstrueren is echter niet mogelijk. Een statistische betrouwbare combinedatering voor beide paalsporen genereert de grootste waarschijnlijkheid (93,9%) tussen 881 en 980 calAD. Deze archeologische vaststellingen sluiten aan bij de historische bronnen. De oudste bekende vermelding van Erondegem dateert van omstreeks 889 en komt voor in de zogenaamde *liste courte* van de abdij van Lobbes, een van de twee vroegmiddeleeuwse bezitslijsten van deze abdij.[133] Ook het patrocinium van de dorpskerk suggereert een oprichting in de vroege middeleeuwen.

De aanwezigheid van vroegmiddeleeuwse vondsten en sporen in de historische kern van Erondegem hoeft niet te verwonderen, gelet op de historische aanwijzingen voor een vroegmiddeleeuwse aanwezigheid en gelet op de resultaten van archeologisch onderzoek in verschillende gelijkaardige kernen in de ruime omgeving.[134] De synthese van deze

133 Devroey 1986. Zie hoofdstuk 3.2.
134 Deschepper *et al.* 2025.

studies toont dat deze kernen teruggaan tot een vroegmiddeleeuwse aanwezigheid, die om verschillende redenen evenwel vaak nog moeilijk gevat en begrepen kan worden. Dit geldt helaas ook voor Erondegem.

Op basis van aardewerkvondsten, C14-dateringen en/of stratigrafische relaties kan een aanzienlijk groter aantal sporen aan **de volle middeleeuwen** worden toegeschreven. Dit duidt erop dat de nederzetting zich vanaf de 9de eeuw verder ontwikkelde en gedurende de volle middeleeuwen in gebruik bleef. Het gaat om paalsporen, (ontginnings-)kuilen, greppels, een gracht, een loopniveau en een begraving. Waar het merendeel van de Karolingische sporen onder de Kapelhofstraat werd aangetroffen, ligt het zwaartepunt van de volmiddeleeuwse sporen meer noordwaarts, in de nabijheid van de parochiekerk onder het huidige dorpsplein.

Enkele volmiddeleeuwse ontginningskuilen, o.a. X-318, X-328 en X-423, worden aan het begin van de volle middeleeuwen doorsneden door gracht X-322. Deze noordoost-zuidwest-georiënteerde gracht kon slechts voor een kort segment gevolgd worden onder het huidige dorpsplein. De functie is niet gekend, maar vermoedelijk was het een afbakening van een woonareaal of begrenzing van een weg. De gracht vormde een structurerend element binnen de dorpskern, maar geraakte tijdens de volle middeleeuwen ook snel weer in onbruik. In de opvulling van gracht X-322 werd een menselijke kuilbegraving aangetroffen, te dateren tussen 990 en 1160 calAD (95,4%). Andere begravingen of verspit menselijke bot ontbreken binnen het projectgebied. Het dempen van de gracht kan worden gezien als een gewijzigde ruimtelijke organisatie of functiewijziging van deze zone binnen de dorpskern. Het is waarschijnlijk dat dit een relatie heeft met de uitbreiding of inrichting van het kerkhof. Begraving X-S01-1 volgt wel de oriëntatie van gracht X-322 en niet deze van de huidige parochiekerk. De huidige Kapelhofstraat heeft zelfs nog eenzelfde oriëntatie als de gracht. De gelijke oriëntatie tussen gracht X-322 en begraving X-S01-1 met de huidige Kapelhofstraat wijst hier mogelijk op een doorleving van de middeleeuwse kadastrale indeling binnen de dorpskern. De uitbreiding van het kerkhofareaal was echter niet duurzaam, noch groot in omvang.

Aan de noordwestelijke zijde van het projectgebied was nog voor een klein gedeelte een cultuurlaag bewaard met daarboven een leefniveau. De opmaaklaag X-201 en het gedeeltelijk bewaard loopvlak X-200 waren intens verbrand. Een dik pakket brandafval lag er boven op. Het aardewerkensemble dateert dit loopniveau tussen het begin van de 10de eeuw en het midden van de 11de eeuw. Hoewel geen paalsporen of andere constructieve elementen werden aangetroffen, wijst context X-200 erop dat deze zone zich binnen een volmiddeleeuws gebouw bevond. Het weinig aantal paalsporen op de site kan mogelijk deels verklaard worden door latere ontginning. Verschillende paalsporen zullen op basis van hun morfologie zeker tot een gebouwconstructie (woonhuis of bijgebouw) hebben behoord. Enkele paalsporen doorsnijden ook gracht X-322 en zijn dus zeker jonger. Daarnaast zijn ook tal van kleinere paalsporen geregistreerd die als restanten van lichte constructies, zoals droogrekken, afsluitingen of windschermen te interpreteren zijn.

Nog tijdens de volle middeleeuwen wordt de gedempte gracht X-322 en het woonniveau X-200 vergraven voor de aanleg van een grote extractiekuil. Kuil X-204, gedateerd tussen 900 en 1050, werd uitgegraven tot op een natuurlijke zandsteenbank en kan vermoedelijk worden geïnterpreteerd als een ontginningskuil voor de winning van de Lediaanse steen. Dit wijst er op dat er aan het einde van de 10de en het begin van de 11de eeuw heel wat structurele veranderingen zijn geweest in het dorpscentrum van Erondegem. Gedurende de volledige periode van de volle middeleeuwen wordt er ontgonnen binnen de dorpskern. Hoewel de functie van de kuilen niet steeds eenduidig kan worden vastgesteld, lijken zij hoofdzakelijk verband te houden met de ontginning van leem en zandleem. Het lijkt enerzijds om een weinig gestructureerde vorm van kleinschalige (zand)leemontginning te gaan,

anderzijds wijzen grotere kuilen op een meer georganiseerde ontginning doorheen de volle middeleeuwen. Leem en zandleem werden in eerste instantie gebruikt voor de bouw van vakwerkwoningen en andere constructies, zoals ovens. Daarnaast zal ook voor periodieke herstellingen regelmatig leem nodig zijn geweest, wat de aanwezigheid van de kleinere ontginningskuilen kan verklaren. De vrij grote concentratie aan ontginningskuilen suggereert dat het terrein gedurende bepaalde periodes een open gebied was dat gebruikt kon worden voor de winning van zandleem en leem. Wellicht kunnen de ontginningskuilen een aanwijzing vormen dat de organisatie doorheen de volle middeleeuwen steeds verder toeneemt, hoewel dit voorlopig niet uit de archeologische data te halen is.

Tot slot zijn voor de volmiddeleeuwse periode en wat betreft ruimtegebruik twee algemene conclusies te trekken. De eerste is dat de densiteit van de volmiddeleeuwse sporen snel afneemt in zuidwestelijke richting, weg van de dorpskern met de kerksite. Dit gegeven is bijvoorbeeld ook vastgesteld in Baardegem,[135] waar de opgegraven zone net zoals in Erondegem gekenmerkt wordt door de aanwezigheid van een moderne straat met postmiddeleeuwse voorlopers. Hoewel in beide gevallen geldt dat deze wegniveaus een grote negatieve impact hebben gehad op de bewaring van oudere sporen, lijkt de vaststelling van een afnemende densiteit weg van de kerksite toch correct. Dit wijst op een sterke ruimtelijke concentratie van bepaalde activiteiten rondom de kerksite, met verderaf meer 'open ruimte'. Hoewel dit beeld voorlopig moeilijk hard te maken is, door de doorgaans beperkte omvang van archeologische ingrepen in historische kernen, sluit het wel aan bij informatie uit omliggende regio's, waar zogenaamde '*semi-nucleations*' of '*habitats groupées*' getypeerd worden door een combinatie van concentratiezones en open ruimtes.[136]

De tweede conclusie is dat het ruimtegebruik in de opgegraven zone doorheen de volle middeleeuwen, en met name tijdens de periode 900-1050 n. Chr., gekenmerkt wordt door een hoge densiteit van verschillende ruimtegebruiken, en dat deze functies elkaar in de tijd snel opvolgen. Dit is het meest duidelijk in de zone onder het plein, waar doorheen de periode 800/900-1050 een mogelijke cultuurlaag (X-265) en winningszone (X-318, X-328 en X-423) opgevolgd worden door een erfzone die minstens bestaat uit een loopniveau X-200 (als reflectie van een archeologisch verder niet vastgesteld gebouw) en misschien een afbakenende gracht (X-322). Vervolgens wordt dit erf opgegeven en wordt de zone in gebruik genomen voor de ontginning van (zand)leem en zandsteen (o.a. kuilen X-374 en X-204) en als begraafplaats (S-01-1). Dit is te zien als reflectie van een snel ontwikkelende nederzetting, waarbinnen specifieke functies nog geen 'vaste' ruimte hebben ingenomen en er m.a.w. een grote ruimtelijke flexibiliteit aanwezig is. Het onderzoek in Erondegem vormt in die zin een belangrijke aanvulling op bestaande kennis. De vastgestelde sterk toegenomen densiteit van sporen en functies vanaf de 10de eeuw in vergelijking met de 9de eeuw is in verschillende andere historische kernen in de regio reeds vastgesteld,[137] maar de ruimtelijke densiteit en flexibiliteit doorheen de volle middeleeuwen als aanvullend element in deze evolutie, kon in Erondegem met groot detail aangetoond worden.

Tijdens de **late middeleeuwen** lijkt het projectgebied minder intensief gebruikt voor ontginningsactiviteiten of andere bodemingrepen. Jongere structuren als de kelderstructuur X-198 en de postmiddeleeuwse zandwinningskuil X-46 hebben natuurlijk grote delen onder het dorpsplein verstoord. De meeste kuilen te dateren in de late middeleeuwen bevinden zich dan ook onder de Kapelhofstraat. Het ontbreken van goed dateerbare sporen uit de late middeleeuwen op het projectgebied betekent niet dat er geen bewoning meer was. Wellicht wijst het ontbreken van kuilen uit deze periode op een verschuiving van het ruimtelijk gebruik.

135 Clement *et al.* 2026.
136 Voor een discussie: zie Deschepper *et al.* 2025.
137 Deschepper *et al.* 2025.

Hoewel tijdens de late middeleeuwen de aanwezigheid van continue bewoning in de nabijheid van de parochiekerk en een reeds ontwikkeld wegpatroon zeker is, heeft het archeologisch onderzoek hierover geen bijdrage kunnen leveren. Laatmiddeleeuwse weglagen zijn niet bewaard gebleven onder de Kapelhofstraat, vermoedelijk door de voortdurende uitslijting van het karrenverkeer. Een lichte holle weg wordt gecreëerd, waardoor oudere wegniveaus kunnen zijn verdwenen. Vergelijkbare vaststellingen komen uit Baardegem, waar het aandeel laatmiddeleeuwse sporen eveneens lager is dan deze voor de volle middeleeuwen.[138] Infrastructuurwerken tijdens de late middeleeuwen en/of vroegmoderne periode, zoals afgravingen van het kerkhof en omgeving in functie van de oprichting van een nieuw kerkgebouw, of de aanleg van een plein, vormen mogelijke verklaringen. In Erondegem lijkt dit echter niet aan de orde te zijn, toch niet voor de opgegraven zone ten zuidwesten van de kerk. Een andere mogelijkheid is dat de huidige ruimtelijke structuur tijdens deze periode ontstaat, waarbij de weg sindsdien en tot op heden als weg in gebruik blijft, en de bewoning aanwezig is onder de huidige private percelen.

Voor de overgangsperiode naar de **vroegmoderne tijd** kan het archeologisch onderzoek slechts in beperkte mate een bijdrage leveren. De opgraving van de imposante kelderstructuur opgetrokken uit Lediaanse steen en baksteen vormt echter een duidelijke indicatie voor bewoning op het dorpsplein. De oorspronkelijke natuurstenen afwerking van de trap blijkt volledig uitgebroken, en ook de kelder zelf werd systematisch ontmanteld. De ruwe, onafgewerkte muren waren vermoedelijk oorspronkelijk voorzien van een natuurstenen bekleding die, net als de vloer, integraal werd verwijderd. Mogelijk fungeerde de verlaten kelder aanvankelijk als een bron voor de recuperatie van bouwmateriaal, waarna binnen de bestaande muren tijdens de 16de eeuw dieper werd gegraven om het aanwezige fijne Tertiaire zand te winnen. Dit zand is immers uitermate geschikt voor de aanmaak van mortel. Ook voor deze periode geldt dat het ontbreken van goed dateerbare sporen uit op het projectgebied niet betekent dat er geen bewoning meer was. Wellicht wijst het ontbreken van kuilen uit deze periode op een verschuiving van het ruimtelijk gebruik.

De oudste wegfasen onder de huidige Kapelhofstraat bestaan hoofdzakelijk uit een gelaagde afwisseling van donker en licht bruingrijze lagen, met onderaan de gebruikslagen een vrij harde laag ijzerneerslag wat wijst op bodemcompactie als gevolg van intensief gebruik. In deze lagen zijn regelmatig karrensporen te herkennen. De opeenvolgende pakketten wijzen op een langdurig en intensief gebruik van deze onverharde weg, minstens vanaf het einde van de 15de eeuw. Een eerdere ingebruikname van het wegtracé kan niet worden uitgesloten. Ook de jongere wegfasen worden gekenmerkt door een opeenvolging van gebruik- en ophogingslagen al dan niet met een compacte ijzerneerslag onderaan. Op basis van het aardewerkensemble kunnen de jongste wegfasen tussen 1500 en 1800 worden gedateerd.

Vanaf de 17de eeuw kunnen de meeste sporen in verband gebracht worden met bewoning zoals afgebeeld op historische kaarten. Het gaat om muurrestanten van twee woonhuizen ten zuiden van de Kapelhofstraat. Onder het dorpsplein bevond zich een grote ovaalvormige kuil. Gezien de aanzienlijke diepte wordt kuil X-46 geïnterpreteerd als een zandwinningskuil. Het vondstmateriaal dateert de opvulling van de zandwinningskuil in de tweede helft van de 18de eeuw. Op het dorpsplein werd een woonhuis met geplaveide binnenkoer opgericht, samen met bijbehorende beerputten en een waterput. Deze woning grensde aan het voormalige postmiddeleeuwse kerkhof. Een gedeelte van de bakstenen kerkhofmuur en de funderingen voor de toegang tot het kerkhof werden tevens blootgelegd.

138 Clement *et al.* 2026.

5.2.2. Bevindingen ten opzichte van de resultaten van eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek

De opgraving bevestigt het vermoeden van het vooronderzoek dat er vol- en laatmiddeleeuwse sporen konden worden teruggevonden onder het dorpsplein en de Kapelhofstraat. In de dorpskern van Erondegem zijn verder geen andere opgravingen of gelijkaardige sites gekend.

5.2.3. Gemotiveerde verwachting ten aanzien van de aanwezigheid en aard van archeologisch erfgoed

De opgraving heeft aangetoond dat er binnen het dorpscentrum van Erondegem archeologische sporen te verwachten zijn, minstens teruggaand tot de overgangsperiode tussen de Karolingische tijd en het begin van de volle middeleeuwen. De aanwezigheid van oudere occupatie, uit de pre- en protohistorie, Romeinse periode en vroege middeleeuwen, kon aangetoond worden aan de hand van residuele vondsten. Vanaf de volle middeleeuwen neemt de densiteit van de archeologische sporen sterk toe, wat wijst op een intensievere bewoning en een toenemende ruimtelijke inrichting binnen het projectgebied en het dorpscentrum. Naarmate de afstand tot de dorpskern toeneemt, neemt de sporenconcentratie wel af.

5.2.4. Afbakening van zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is

Binnen het opgravingsareaal is alles opgegraven en zijn geen archeologische relicten meer bewaard.

5.2.5. Belang en de betekenis van de archeologische site binnen de bestaande kennis

Er is enerzijds enig inzicht verkregen in de **fasering** en anderzijds in de **aard** van de archeologische sporen. Er kon geen pre- of protohistorische, noch Romeinse aanwezigheid worden vastgesteld. Een klein aantal aan residuele silexvondsten doet wel een sporadische menselijke passage vanaf het neolithicum vermoeden, terwijl residuele aardewerkvondsten discontinue bewoning in de omgeving doet veronderstellen vanaf de metaaltijden. In de ruimere omgeving van het projectgebied toont de CAI de aanwezigheid van prehistorische en Romeinse sites, voornamelijk op basis van veldkarteringen. Sites uit de metaaltijden ontbreken vooralsnog. Tijdens de opgraving op het dorpsplein werden daarentegen wel veertien fragmenten handgevormd aardewerk verzameld, te dateren in de metaaltijden.

De vroegste sporen, namelijk enkele paalsporen en kuilen, dateren uit de overgangsperiode tussen de Karolingische tijd en het begin van de volle middeleeuwen. Deze datering sluit aan met de oudste vermelding van Erondegem, ca. 889. Vanaf de volle middeleeuwen neemt het aantal archeologische sporen sterk toe, wat wijst op een intensieve inrichting en benutting van het gebied. Het gaat om paalsporen, (ontginnings-)kuilen, greppels, een gracht, een loopniveau en een begraving. Tijdens de volle middeleeuwen vonden talrijke ontwikkelingen plaats in Erondegem. Het feit dat een kort ervoor gedempte gracht in de uitbreiding van het kerkhofareaal kwam te liggen, wijst op een dynamisch gebruik van de ruimte in het dorp. De opgraving heeft duidelijk kunnen aantonen dat het ontstaan van een onafgebroken bewoning te situeren is op het einde van de Karolingische/begin van de volle middeleeuwen. De noordoost-zuidwest-oriëntatie van de Kapelhofstraat kent haar oorsprong in de volle middeleeuwen (gracht) en mogelijks al vanaf de Karolingische periode (palenrij). Hoewel er geen gebouwplattegronden of bewoningsarealen konden afgebakend worden, vormt de aanwezigheid van paalsporen, kuilen en greppels een nieuw bewijs voor de ontwikkelingsdynamiek van dorpen in het zuiden van Oost-Vlaanderen.

De opgraving vormt een mooi voorbeeld van **dorpsarcheologie**, "*een vorm van archeologisch onderzoek in de kernen van de historische dorpen met vraagstellingen en resultaten die bijdragen tot de kennis van het ontstaan en de ontwikkeling van deze kleine bewoningskernen in de middeleeuwen*". De dorpsgenese in de vroege en volle middeleeuwen is in Vlaanderen immers een onderbelicht thema in het archeologisch en historisch

onderzoek.[139] Gezien archeologisch onderzoek binnen de dorpskern van Erondegem nog niet eerder is uitgevoerd, is de chronologische en ruimtelijke ontwikkeling van de historische kern van Erondegem één van de grote onderzoeksthema's. Deze geschiedenis is voorlopig hoofdzakelijk gebaseerd op historisch onderzoek, zijn archeologische waarde is nagenoeg uitsluitend gekend via veldprospecties en metaaldetectie. Deze opgraving liet zo toe om op een relatief klein oppervlakte (ca. 1007 m^2) meer informatie te verkrijgen over de vorming en de ontstaansgeschiedenis van het dorp. De uitwerking van de opgravingsgegevens kan bovendien geïntegreerd worden in het bredere onderzoeksthema van het ontstaan en de evolutie van regionale dorpskernen in de vroege, volle en late middeleeuwen.

5.3. DE ONDERZOEKSVRAGEN EN ONDERZOEKSDOELEN BEANTWOORD

Het doel van het onderzoek is om de archeologische sporen die niet *in situ* bewaard kunnen worden te registreren zodat de archeologische informatie behouden blijft. Het onderzoek wil daarbij ook streven naar een kennistoename over deze plaats en wil potentiële onderzoeksvragen formuleren die van nut kunnen zijn bij toekomstige werken/onderzoek. Volgende (niet-limitatieve) onderzoeksvragen worden behandeld:

5.3.1. Algemene vragen

- Kunnen de archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie geduid worden?

Meerdere sporen konden gedateerd worden op basis van het aardewerkensemble en/of bijkomende C14-dateringen, een aantal sporen kon ook op basis van stratigrafische relaties chronologisch gesitueerd worden. De functie van de sporen is niet steeds duidelijk, maar ze wijzen wel op continue bewoning en/of bewoningsactiviteiten binnen het projectgebied vanaf de Karolingische periode. De aangetroffen paalsporen, kuilen, ontginningskuilen, bewoningslagen, greppels, een gracht en een begraving wijzen duidelijk op een intensieve activiteit binnen de dorpskern van Erondegem. De verschillende oversnijdingen tussen de volmiddeleeuwse sporen getuigen bovendien van veranderingen in het gebruik en de inrichting van het projectgebied doorheen de volle middeleeuwen. Vanaf de late middeleeuwen neemt het aantal sporen merkbaar af op het projectgebied wellicht onder invloed van een verandering in de ruimtelijke structuur. In de late middeleeuwen wordt er mogelijk reeds een grote natuurstenen kelder aangelegd, die in de loop van de 16de eeuw wordt gesloopt. Vanaf de 17de eeuw kunnen de muur- en vloerrestanten in verband gebracht worden met de laatste bewoning op het dorpsplein en langs de vroegere bocht in de Kapelhofstraat. Deze woonhuizen kunnen herkend worden op historisch kaartmateriaal.

- Wat is de waarde en het kennispotentieel van de vastgestelde archeologische vindplaatsen, met het oog op eventuele toekomstige bouwprojecten in de nabijheid?

Binnen de dorpskern is de kans groot dat tijdens toekomstige bouwprojecten archeologische sporen worden teruggevonden vanaf de Karolingische periode. Ook van oudere periodes kunnen vondsten gedaan worden. Het aanzienlijke aantal met zekerheid volmiddeleeuwse sporen binnen het projectgebied wijst bovendien op een aanhoudende menselijke activiteit gedurende deze periode. Naarmate de afstand tot de dorpskern toeneemt, neemt de sporenconcentratie wel af. Voor oudere periodes vormen residuele vondsten, o.a. silexafslagen, Romeins en vroegmiddeleeuws aardewerk, een indirecte aanwijzing voor menselijke activiteit gedurende deze periodes in de omgeving van het projectgebied. In de ruimere omgeving van het projectgebied toont de CAI eveneens de aanwezigheid van prehistorische en Romeinse sites, voornamelijk op basis van veldkarteringen. Sites uit de metaaltijden ontbreken vooralsnog. Tijdens de opgraving op het dorpsplein werden

139 De Groote *et al.* 2018, 6.

daarentegen wel veertien fragmenten handgevormd aardewerk verzameld, te dateren in de metaaltijden. Deze residuele scherven wijzen dus voor het eerst op metaaltijdaanwezigheid in de onmiddellijke omgeving.

5.3.2. Sporen van de middeleeuwse en postmiddeleeuwse dorpskern

- Maken de aangetroffen sporen deel uit van een nederzetting?

Ja, meerdere paalsporen en kuilen wijzen op bewoning. Zie de antwoorden op onderstaande vragen.

- Kan op basis van de archeologische indicaties een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van een eventuele occupatie?

De oudste bewoningssporen binnen het projectgebied worden gesitueerd in de 8ste en 9de eeuw. Voor de Karolingische periode is het moeilijk om op basis van de versnipperde data een inzicht te krijgen in de organisatie van de site. Ook voor de volmiddeleeuwse bewoning is geen duidelijke begrenzing aanwezig. Gracht X-322 kon slechts voor een kort segment gevolgd worden, waardoor het moeilijk is om de functie te achterhalen. Een afbakening van een woonareaal of begrenzing van een weg ligt evenwel voor de hand. De gracht leek een structurerend element binnen de dorpskern te vormen, maar verloor tijdens de volle middeleeuwen snel zijn functie. Het dempen van de gracht kan worden gezien als een gewijzigde ruimtelijke organisatie of functiewijziging van deze zone binnen de dorpskern. In de opvulling van de gracht werd immers een volmiddeleeuwse begraving aangetroffen, wat er op wijst dat het volmiddeleeuwse kerkhofareaal een stuk groter was dan tijdens de 20ste eeuw. Hoewel er slechts één begraving is aangetroffen, wijst de stratigrafische positie ervan op een dynamische ontwikkeling tijdens de volle middeleeuwen. Deze ontwikkeling kan omwille van de beperking in de opgravingsdata momenteel niet verder opgedeeld worden. De opgraving heeft slecht een klein deel blootgelegd van de middeleeuwse nederzetting. Naarmate de afstand tot de dorpskern toeneemt, neemt onder de Kapelhofstraat de sporenconcentratie af. Voor de postmiddeleeuwse bewoning komen de muurrestanten grotendeels overeen met de woningen afgebeeld op de historische kaarten.

- Is er sprake van een meerperiodensite? Zo ja, wat is de relatie tussen de verschillende sites?

Ja. De opgraving omvatte duidelijk sporen van menselijke aanwezigheid en bewoning uit verschillende tijdsfasen. De oudste periodes zijn uitsluitend via indirecte aanwijzingen vertegenwoordigd. Een beperkt aantal silexvondsten wijst op menselijke passage vanaf het neolithicum. Daarnaast getuigen residuele vondsten uit de ijzertijd en de Romeinse periode van menselijke aanwezigheid tijdens deze fasen. Op basis van de onderzoeksresultaten kunnen de oudste bewoningssporen binnen het projectgebied worden gesitueerd in de 8ste en 9de eeuw. Vanaf de volle middeleeuwen neemt het aantal archeologische sporen sterk toe, wat wijst op een intensieve inrichting en benutting van het gebied. Het gaat om paalsporen, (ontginnings-)kuilen, greppels, een gracht, een loopniveau en een begraving. Vanaf deze periode kan men spreken van een onafgebroken bewoningsgeschiedenis tot op heden.

- Wat dragen deze sporen bij tot de (oudste) dorpsgeschiedenis van Erondegem en bij uitbreiding tot onze kennis van dorpsontwikkeling in de ruimere regio?

De chronologische en ruimtelijke ontwikkeling van de historische kern van Erondegem was hoofdzakelijk gebaseerd op historisch onderzoek, de archeologische waarde was nagenoeg uitsluitend gekend via veldprospecties en metaaldetectie. Deze opgraving liet toe om op een relatief klein oppervlakte (ca. 1007 m^2) meer informatie te verkrijgen over de vorming en de ontstaansgeschiedenis van het dorp. De oudste periodes zijn uitsluitend via

indirecte aanwijzingen vertegenwoordigd en wijzen op een niet continue bewoning vanaf het neolithicum. Op basis van de opgravingsresultaten blijkt er een onafgebroken bewoning te zijn vanaf de Karolingische periode tot op heden. De oudste nederzettingssporen sluiten bovendien goed aan bij de vroegmiddeleeuwse plaatsnaam, de oudst gekende historische vermelding van Erondegem uit 889 en het kerkpatrocinium. Vanaf de volle middeleeuwen neemt het aantal archeologische sporen sterk toe, wat wijst op een intensieve inrichting en benutting van het gebied. Het gaat om paalsporen, (ontginnings-)kuilen, greppels, een gracht, een loopniveau en een begraving.

5.3.3. Historische bebouwing

- In hoeverre stemmen de historisch(-cartografische) bronnen overeen met de archeologische realiteit?

Vanaf de Karolingische periode kunnen archeologische sporen met zekerheid aan bewoningsactiviteiten binnen het projectgebied worden gekoppeld. Enkele paalsporen en kuilen dateren uit deze fase en vormen de vroegste directe getuigenissen van menselijke bewoning op de site. Deze archeologische vaststelling sluit aan bij de oudste bekende vermelding van Erondegem. Deze dateert van omstreeks 889 en komt voor in de zogenaamde liste courte van de abdij van Lobbes, een van de twee vroegmiddeleeuwse bezitslijsten van deze abdij.[140] Op basis van historische bronnen en de archeologische resultaten kan worden aangenomen dat op deze locatie reeds vanaf de 9de eeuw een nederzetting aanwezig was.

Op 18de- en 19de-eeuwse kaarten is er bewoning te zien op het dorpsplein en langs de Kapelhofstraat. Meerdere sporen, in hoofdzaak muurrestanten, werden van deze woonhuizen opgegraven.

5.3.4. Holle weg

- In welke periode is het gebruik van de holle weg te situeren? Is deze reeds aanwezig van bij het ontstaan van de dorpskern of pas later?

Onder de Kapelhofstraat liggen meerdere Karolingische en volmiddeleeuwse sporen, deze weg was aldus nog niet aanwezig bij het ontstaan van de dorpskern of de voorloper bevond zich buiten het projectgebied. De oudste wegfasen van de Kapelhofstraat kunnen gedateerd worden tussen 1450 en 1600. Het aardewerkensemble vormt echter een gemengde context en bevat ook aardewerk uit de volle en late middeleeuwen, vermoedelijk door het vergraven van de onderliggende oudere sporen. Een eerdere ingebruikname van het wegtracé kan echter niet worden uitgesloten. De bijhorende laatmiddeleeuwse wegniveaus zijn waarschijnlijk volledig uitgesleten door het langdurig gebruik.

140 Devroey 1986. Zie hoofdstuk 3.2.

06 | SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK

TEXTIEL
NEW HOLLAND
SOLVA
regio | project | partner

6. SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK

Naar aanleiding van de geplande wegenis- en rioleringswerken van het dorpsplein, de Kapelhofstraat en de Eksterberg te Erondegem is door SOLVA, in opdracht van de gemeente Erpe-Mere, een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Dit voortraject, in de vorm van een bureaustudie en daaropvolgend proefputtenonderzoek, wees uit dat de kans op oudere relicten op het projectgebied zeer reëel is. Zo biedt de zone ten zuiden van de parochiekerk, buiten het voormalige kerkhof, en het daarbij aansluitende deel van de Kapelhofstraat de mogelijkheid om de daar aanwezige middeleeuwse en postmiddeleeuwse sporen binnen een ruimere context te onderzoeken. Vanuit de resultaten van het voortraject werd een zone geselecteerd van het projectgebied om vlakdekkend archeologisch op te graven, dit beslaat in zijn geheel een oppervlakte van ca. 1007 m^2. Tijdens de vlakdekkende opgraving werden in totaal 653 individuele sporen geregistreerd. Deze konden na interpretatie ondergebracht worden in 275 contexten (= spoorcombinaties).

Er zijn aanwijzingen voor een vroege menselijke aanwezigheid in de dorpskern van Erondegem. De oudste periodes zijn enkel via indirecte aanwijzingen vertegenwoordigd. Zo wijzen enkele residuele lithische artefacten op menselijke passage binnen of nabij het projectgebied vanaf het neolithicum. Daarnaast suggereren een beperkt aantal residuele aardewerkfragmenten uit de metaaltijden en residueel Romeins aardewerk- en bouwmateriaal de aanwezigheid van een site en/of activiteiten uit deze periodes in de nabije omgeving. Voor de Merovingische periode zijn de aanwijzingen schaars: twee scherven van grijs, met chamotte verschraald handgevormd aardewerk werden aangetroffen in een volmiddeleeuwse ontginningskuil. Deze schaarse vondsten sluiten niettemin aan bij de gekende Merovingische begraafplaats ten zuiden van de dorpskern, en bij de naam van het dorp zelf: Erondegem is een Germaans nederzettingstoponiem dat vermoedelijk dateert uit de 6de-8ste eeuw. Vanaf de Karolingische periode kunnen archeologische sporen met zekerheid worden gekoppeld aan bewoningsactiviteiten binnen het projectgebied. Enkele paalsporen en (ontginnings-)kuilen dateren uit deze fase en vormen de vroegste directe aanwijzingen voor menselijke bewoning op de site en binnen de historische kern van het dorp. Deze archeologische vaststellingen sluiten bovendien aan bij de historische bronnen. Erondegem is een vroegmiddeleeuwse plaatsnaam en de oudste bekende vermelding van Erondegem dateert van omstreeks 889. Ze komt voor in de zogenaamde liste courte van de abdij van Lobbes, één van de twee vroegmiddeleeuwse bezitslijsten van deze abdij. Ook het patrocinium van de dorpskerk wijst op een vroegmiddeleeuwse stichting. Hieruit kan worden afgeleid dat op deze locatie reeds vanaf de 9de eeuw een nederzetting aanwezig was. Door het versnipperde beeld van de opgravingsdata was het niet mogelijk om de omvang of verdere inrichting van de nederzetting te bepalen.

Vanaf de volle middeleeuwen neemt het aantal en de densiteit van de archeologische sporen sterk toe, wat wijst op een intensieve inrichting en benutting van het gebied. Het gaat om paalsporen, (ontginnings-)kuilen, greppels, een gracht, een loopniveau en een begraving. Enkele volmiddeleeuwse ontginningskuilen worden aan het begin van de volle middeleeuwen doorsneden door een gracht. Deze noordoost-zuidwest-georiënteerde gracht, die wellicht een afbakening van een woonareaal of de begrenzing van een weg vormde, kon slechts voor een kort segment gevolgd worden onder het huidige dorpsplein.

De gracht vormde een structurerend element binnen de dorpskern, maar verloor tijdens de volle middeleeuwen zijn functie. Het dempen van de gracht kan worden gezien als een gewijzigde ruimtelijke organisatie of functiewijziging van deze zone binnen de dorpskern. In de opvulling van de gracht werd immers een volmiddeleeuwse menselijke begraving aangetroffen (990-1160 calAD), wat er op wijst dat het volmiddeleeuwse kerkhofareaal groter was dan tijdens de 20ste eeuw. Hoewel er slechts één begraving is aangetroffen, wijst de stratigrafische positie ervan op een dynamische ontwikkeling tijdens de volle middeleeuwen. Deze ontwikkeling kan omwille van de beperking in de opgravingsdata momenteel niet verder opgedeeld worden. De opgraving heeft slecht een klein deel blootgelegd van de middeleeuwse nederzetting. Naarmate de afstand tot de dorpskern toeneemt, neemt onder de Kapelhofstraat de sporenconcentratie af.

Aan de noordwestelijke zijde van het projectgebied was nog voor een klein gedeelte een cultuurlaag bewaard met daarboven een leefniveau met een dik pakket brandafval erboven. Het aardewerkensemble dateert dit loopniveau tussen het begin van de 10de eeuw en het midden van de 11de eeuw. Misschien is er een verband met de eerder genoemde gracht, waarbij de gracht dan het woonerf afgebakend zou hebben. Dit woonniveau en de gedempte gracht worden vergraven voor de aanleg van een grote extractiekuil, eveneens gedateerd tussen 900-1050. De kuil werd uitgegraven tot op een natuurlijke zandsteenbank en kan vermoedelijk worden geïnterpreteerd als een ontginningskuil voor de winning van de Lediaanse steen. Dit alles wijst op een intensief landgebruik doorheen de periode 900-1050, waarbij verschillende functies (landbouw, wonen, begraven, ontginnen) op korte afstand bij elkaar liggen en waarbij deze functies elkaar ook (relatief) snel opvolgen. Er was met andere woorden nog geen sprake van een vastliggende ruimtelijke structuur in deze zone ten zuidwesten van de kerk.

Gedurende de volledige periode van de volle middeleeuwen wordt er (zand-)leem ontgonnen binnen de dorpskern. Er zijn zowel aanwijzingen voor een weinig gestructureerde vorm van kleinschalige (zand)leemontginning, als om een meer georganiseerde ontginning doorheen de volle middeleeuwen. Leem en zandleem werden in eerste instantie gebruikt voor de bouw van vakwerkwoningen en andere constructies, zoals ovens. Daarnaast zal ook voor periodieke herstellingen regelmatig leem nodig zijn geweest, wat de aanwezigheid van de kleinere ontginningskuilen kan verklaren. De vrij grote concentratie aan ontginningskuilen suggereert dat het terrein gedurende bepaalde periodes een open gebied was dat gebruikt kon worden voor de winning van zandleem en leem.

Tijdens de late middeleeuwen lijkt het projectgebied minder intensief gebruikt voor ontginningsactiviteiten of andere bodemingrepen. De meeste kuilen te dateren in de late middeleeuwen liggen onder de Kapelhofstraat. Langs de noordwestzijde van de Kapelhofstraat strekte zich eveneens een vrij homogeen bruingrijs zandleempakket uit. De functie van deze laag is onduidelijk, aangezien noch de volledige breedte noch het volledige dwarsprofiel is gekend. Het gebrek aan sporen uit de late middeleeuwen in het archeologische record wijst er op dat er in deze periode een duidelijk ander ruimtelijk gebruik was van het huidige dorpsplein dan in de volle middeleeuwen. De aard van dit gebruik blijft echter onbekend. De kleinere omvang van de laatmiddeleeuwse archeologische data op de opgraving wil geenszins zeggen dat er geen bewoning meer was in het dorp.

Van de overgangsperiode naar de vroegmoderne tijd is slechts een heel beperkt aantal sporen aangetroffen. De opgraving van de imposante kelderstructuur, opgetrokken uit Lediaanse steen en baksteen, vormt echter een duidelijke indicatie voor bewoning op het dorpsplein, mogelijk al in de late middeleeuwen. De oorspronkelijke natuurstenen afwerking van de trap blijkt volledig uitgebroken, en ook de kelder zelf werd systematisch ontmanteld. De ruwe, onafgewerkte muren waren vermoedelijk oorspronkelijk voorzien van een natuurstenen

bekleding die, net als de vloer, integraal werd verwijderd. Mogelijk fungeerde de verlaten kelder aanvankelijk als een bron voor de recuperatie van bouwmateriaal, waarna binnen de bestaande muren tijdens de 16de eeuw dieper werd gegraven om het aanwezige fijne Tertiaire zand te winnen. Dit zand is immers uitermate geschikt voor de aanmaak van mortel.

In de oudste aangetroffen wegfasen zijn regelmatig karrensporen te herkennen. De opeenvolgende pakketten wijzen op een langdurig en intensief gebruik van deze onverharde weg, minstens vanaf het einde van de 15de eeuw. Bijhorende laatmiddeleeuwse wegniveaus zijn waarschijnlijk volledig uitgesleten door het langdurig gebruik. Ook de jongere wegfasen worden gekenmerkt door een opeenvolging van gebruik- en ophogingslagen al dan niet met een compacte ijzerneerslag onderaan. Op basis van het aardewerkensemble kunnen de jongste wegfasen tussen 1500 en 1800 worden gedateerd.

Vanaf de 17de eeuw zijn de meeste sporen in verband te brengen met bewoning zoals afgebeeld op historische kaarten. Het gaat om muurrestanten van twee woonhuizen ten zuiden van de Kapelhofstraat. Onder het dorpsplein bevond zich een grote ovaalvormige kuil. Gezien de aanzienlijke diepte ervan wordt de kuil geïnterpreteerd als een zandwinningskuil. Het vondstmateriaal dateert de opvulling van de zandwinningskuil in de tweede helft van de 18de eeuw. Nadien werd een woonhuis met geplaveide binnenkoer opgericht, samen met bijbehorende beerputten en een waterput. Deze woning grensde aan het voormalige postmiddeleeuwse kerkhof. Een gedeelte van de kerkhofmuur en de funderingen voor de toegang tot het kerkhof werden tevens blootgelegd.

Samen schetsen deze gegevens het beeld van een dynamische ontwikkeling van het dorp waarin ontginningsactiviteiten, bewoning en andere vormen van terreingebruik elkaar vanaf de Karolingische periode en daaropvolgende periodes afwisselden. De informatie uit de archeologische opgraving sluit aan bij deze uit recent syntheseonderzoek naar de ontwikkeling van rurale historische kernen in zuidelijk Oost-Vlaanderen. Meer bepaald passen de vaststellingen m.b.t. een duidelijke maar (archeologisch) beperkte vroegmiddeleeuwse aanwezigheid en een sterke toename van de omvang en densiteit van het sporenbestand vanaf (in dit geval) de 10de eeuw perfect binnen het algemene beeld verkregen uit dorpsarcheologisch onderzoek uit de voorbije 20 jaar. Tegelijkertijd voegt deze opgraving een zeer gedetailleerde gevalstudie toe. Met name de beschreven ontwikkelingen in de volle en late middeleeuwen werpen een belangrijk aanvullend licht op de dynamiek en intensiteit van het ruimtegebruik in historische kernen tijdens deze periodes.

07 | BIBLIOGRAFIE

22-ERO-KHS 2024A98
ZONE X
GR. A
SPOOR 125
COUPE AB
PROFIEL
BORING
SOLVA

7. BIBLIOGRAFIE

7.1. LITERATUUR

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2019: Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0), Brussel. https://www.onroerenderfgoed.be/sites/default/files/2019-03/CGP_V4_geen_TC_20190322.pdf.

BAINBRIDGE D. & TARAZAGA S.G. 1956: A Study of Sex Differences in the Scapula, *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 86(2), 109-134.

BAUTERS L. & DE BOECK D. 2010: De castrale motte van Erpe, *Mededelingen van de Heemkundige Kring van Erpe-Mere* 50/4, 67-79.

BASS W.M. 1987: *Human osteology : a laboratory and field manual*, Missouri Archaeological Society.

BERINGS G. 1986: Les patronages de saints dans la vallée de l'Escaut. Esquisse d'une méthode de recherche sur la christianisation, *Revue du Nord* 68 (269), 433-444.

BRICKLEY M. & MCKINLEY J.I. 2004: *Guidelines to the Standards for Recording Human Remains*.

BROOKS S. & SUCHEY J.M. 1990: Skeletal age determination based on the os pubis: a comparison of the Acsádi-Nemeskéri and Suchey-Brooks methods, *Human evolution* 5(3), 227-238.

BUCKBERRY J.L. & CHAMBERLAIN A.T. 2002: Age estimation from the auricular surface of the ilium: A revised method, *American Journal of Physical Anthropology* 119(3), 231-239.

BUIKSTRA J.E. 2019: *Ortner's identification of pathological condition in human skeletal remains* (third edition), Academic Press Elsevier.

BUIKSTRA J.E. & UBELAKER D.H. 1994: *Standards for data collection from human skeletal remains*.

CLEMENT C., DE MAEYER W. & CHERRETTÉ B. 2021: Baardegem De Faluintjes. Archeologisch onderzoek, *SOLVA Archeologierapport* 204.

CLEMENT C., SAVELS L., DESCHEPPER E. & DE MAEYER W. 2026: Baardegem N411. Eindverslag - 2019G6, *SOLVA Archeologierapport* 334.

COUCHEZ K., DE MAEYER W. & KLINKENBORG S. 2024: Letterhoutem – Letterhoutemdorp, Kerkstraat. Eindrapport – 2022A310, *SOLVA Archeologierapport* 287.

DE CLERCQ W. 2017: De houten boerderijbouw in het noordelijk deel van het graafschap Vlaanderen. Een cultureel-biografische verkenning in bouwtradities (ca. 500-1500 n. Chr.), in: DE GROOTE K. & ERVYNCK A. (red.), *Gentse Geschiedenissen ofte, Nieuwe Historiën uit de Oudheid der Stad en Illustere Plaatsen omtrent Gent*, 45-66.

DE GRAEVE A. 2018: Ronse Pont West. 4000 jaar leven in een dynamisch landschap, *SOLVA Archeologierapport* 157.

DE GRAEVE A. & DE MAEYER W. 2022: Outer Stuypenberg. Eindverslag. *SOLVA Archeologierapport* 228.

DE GROOTE K. 1988: Prospektievondsten uit de Romeinse periode te Erpe en te Erondegem, *Vobov-info 30*, 11-14.

DE GROOTE K., ANNAERT A., DEWILDE M. & VYNCKIER G. 2018: Project historische dorpskernen. Kader en methode voor de inventarisatie van de historische dorpskernen in functie van de afbakening van archeologische zones, *Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed* nr. 94.

DE GROOTE K. 2008: Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw), *Relicta Monografieën* 1.

DE GROOTE K., MOENS J. (EDS.) 2018: Archeologie en geschiedenis van een middeleeuwse woonwijk onder de Hopmarkt te Aalst, *Relicta monografieën* 16.

DE HEMPTINNE T., DEPLOIGE J. & PREVENIER W. (dir.) 2015: *Diplomata Belgica. The Diplomatic Sources from the Medieval Southern Low Countries*, https://www.diplomata-belgica.be/

DE SWAEF W. 1986: Vondsten uit de Romeinse en Merovingische periode te Erondegem, *Mededelingen van de Heemkundige Kring van Erpe-Mere* 26/1, 6-9.

DEBRABANDERE F., DEVOS M., KEMPENEERS P., MENNEN V., RYCKEBOER H. & VAN OSTA W. 2022: *De Vlaamse Gemeentenamen. Verklarend Woordenboek. Tweede, Grondig Herziene en Vermeerderde Uitgave*. Werken van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie. Vlaamse Afdeling 33.

DESCHEPPER E. 2022: *House and yard in early medieval northern Francia. An archaeological study into the types, development and meanings of rural settlement and domestic architecture*, onuitgegeven doctoraatstudie Universiteit Gent.

DESCHEPPER E., DE GRAEVE A., DE MAEYER W. & CHERRETTÉ B. 2025: *Van hoeve tot dorp? Middeleeuwse nederzettingsevolutie in Zuidwestelijk Vlaanderen*, SYNTAR. Synthese-onderzoek op archeologisch materiaal uit Vlaanderen 32, https://doi.org/10.55465/KSFJ3218.

DEVROEY J.-P. 1986: *Le polyptyque et les listes de biens de l'abbaye Saint-Pierre de Lobbes*. (IXe -XIe s.).

FINNEGAN M. 1978: Non-metric variation of the infracranial skeleton. *Journal of anatomy*, 125(1), 23-37.

GYSSELING M. 1960: *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijken West-Duitsland (vóór 1226)*. Bouwstoffen en studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands 6, https://bouwstoffen.kantl.be/tw/.

GYSSELING M. & VERHULST A. 1969: Nederzettingsnamen in de Nederlanden, Noord-Frankrijk en Noord-West-Duitsland, *Taalgrens en Kolonisatie* 4, 5-52.

HANNA R.E. & WASHBURN S.L. 1953: The Determination of the Sex of Skeletons as Illustrated by a Study of the Eskimo Pelvis, *Human Biology* 25(1).

HAUSER G. & DE STEFANO G.F. 1989: *Epigenetic variants of the human skull*.

KAPPELHOFF A. & KAPPELHOFF B. 1982: *Die Münzen Ostfrieslands. Vom frühen 14. Jahrhundert bis 1628*.

KLINKENBORG S., DE MAEYER W. & CHERRETTE B. 2010: Moorsel Centrum. Archeologisch onderzoek, *SOLVA-Archeologie Rapport 12*.

LOVEJOY C.O. *et al.* 1985: Chronological metamorphosis of the auricular surface of the ilium: A new method for the determination of adult skeletal age at death, *American Journal of Physical Anthropology* 68(1), 15-28.

MAAT G.J.R. & MASTWIJK R.W. 2004: Manual for the Physical Anthropological Report. Barge's Anthropologica, 6.

MAYS S. 1998: *The archaeology of human bones*, Taylor & Francis.

MAYS S. & COX M. 2000: *Sex determination in skeletal remains. Human osteology in archaeology and forensic science*, 117-130.

MCCORMIC W.F. & STEWART J.H. 1991: Sexing of human clavicles using length and circumference measurements, *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology* 12(2), 175-181.

MEINDL R.S. & LOVEJOY C.O. 1985: Ectocranial suture closure: A revised method for the determination of skeletal age at death based on the lateral-anterior sutures, *American Journal of Physical Anthropology* 68(1), 57-66.

NIEUWHOF A., HUISMAN H., JOHANSEN L., STAPERT D. & WOLTINGE I. 2014: Van dichtbij en van ver. Het gebruik van natuursteen in Ezinge, in: NIEUWHOF A. (red.), *En dan in hun geheel. De vondsten uit de opgravingen in de wierde Ezinge*, Jaarverslagen van de Vereniging voor Terpenonderzoek 96.

PEDE R., CLEMENT C., DE CLEER S., GUILLAUME V. & CHERRETTÉ B. 2015 : Ronse De Stadstuin. Archeologisch onderzoek, *SOLVA Archeologierapport* 20.

PHENICE T.W. 1969: A newly developed visual method of sexing the os pubis, *American Journal of Physical Anthropology* 30(2), 297-301.

PURMER D. & VAN DER WEIL H. J. 1996: *Handboek van het Nederlands kopergeld* 1523-1797.

SCHAEFER M., BLACK S.M. & SCHEUER L. 2009: *Juvenile osteology: a laboratory and field manual*, Elsevier Academic Press.

SCHEUER L., BLACK S.M. & CHRISTIE A. 2000: *Developmental Juvenile Osteology*, Elsevier Academic Press.

SCHULTZ A.H. 1930: The Skeleton of the Trunk and Limbs of Higher Primates, *Human Biology* 2(3), 303-438.

STEWART T.D. 1979: *Essentials of forensic anthropology, especially as developed in the United States*, Charles C. Thomas.

STEYN M. & ISCAN Y.M. 1999: Osteometric variation in the humerus: sexual dimorphism in South Africans, *Forensic Science International* 106(2), 77-85.

STEYN M. & ISCAN Y.M., 1997: Sex determination from the femur and tibia in South African whites. *Forensic Science International* 90(1–2), 111-119.

TODD T.W. 1920: Age changes in the pubic bone. I: The male white pubis, *American Journal of Physical Anthropology* 3(3), 285-334.

TROTTER M. 1970: Estimation of stature from intact long limb bones. Personal identification in mass disasters, 71-83.

TROTTER M. & GLESER G.C. 1958: A re-evaluation of estimation of stature based on measurements of stature taken during life and of long bones after death, *American Journal of Physical Anthropology* 16(1), 79-123.

UBELAKER D.H. 1989: *The estimation of age at death from immature human bone. Age markers in the human skeleton*, 55-70.

VANHOLME N., TAELMAN E. & CHERRETTÉ B., 2015. Kruishoutem Containerpark. Archeologisch onderzoek. *SOLVA Archeologie Rapport 40*.

VANHOUDT H. 2019: *Atlas van de munten van België. Van de Kelten tot heden*.

VAN ISTERDAEL H. 1994: *Archief van het Land van Aalst. 1342- 1796 (1814), inventaris I*, Rijksarchief te Beveren-Waas. Inventarissen.

VAN TWEMBEKE J. 1962. Lijst der heerlijkheden van het Land van Aalst (vervolg), *Het Land van Aalst* IV, 178-219.

VERBEKE E., DE GRAEVE A. & DE MAEYER W. 2023: Erondegem Kapelhofstraat. Archeologienota - 2022C142 en 2022G194, *SOLVA-Archeologierapport nr. 236*.

VERBEKE E. 2023: *Erondegem Kapelhofstraat. Programma van Maatregelen*, SOLVA.

VERBRUGGHE G. 2020: *Little Flanders beyond Wales. A landscape archaeological study of row settlements in the British Isles and the County of Flanders*, ongepubliceerde doctoraatsstudie Universiteit Gent.

7.2. WEBSITES

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2026: Erondegem [online] https://id.erfgoed.net/themas/13425 (laatst geraadpleegd op 22-06-2026)

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2026. Parochiekerk Sint-Pietersbanden [online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/8287 (laatst geraadpleegd op 22-06-2026)

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2026: Pastorie Sint-Pieter in bandenparochie met tuin [online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/8293 (laatst geraadpleegd op 22-06-2026)

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2026: Boerenwoning [online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/8295 (laatst geraadpleegd op 22-06-2026)

https://web.archive.org/web/20070928195603/http://www.erpe-mere.be/FusieEnDeelgemeenten/1005/default.aspx?_vs=0_N,0,0&id=921 (laatst geraadpleegd op 22-03-2022).

https://www.dov.vlaanderen.be

https://www.geopunt.be

https://inventaris.onroerenderfgoed.be

https://geo.onroerenderfgoed.be

https://maps.google.be

http://www.cartesius.be

https://www.heemkunde-erpe-mere.be/fotosel.php

https://erfgoednoorderkempen.be/ondergrondse-geheimen-lollepot/

08 | BIJLAGEN

8. BIJLAGEN

8.1. HANDLEIDING BIJ HET RAADPLEGEN VAN DE BIJLAGEN

De bijlagen bij het rapport zijn ingedeeld in een algemene gegevensfiche over het project inclusief trefwoorden, een lijst met overzichtsfoto's, een structuurlijst, een spoorcombinatielijst, een sporenlijst, een vondstenlijst en een fotolijst op spoorniveau. Tevens wordt een overzicht geboden van uitgevoerd post-excavation onderzoek en mogelijkheden voor verder onderzoek. Deze lijsten worden aangevuld met de afgeleverde vergunningen voor metaaldetectie en prospectie met ingreep in de bodem enerzijds, en de bijzondere voorwaarden waaraan het onderzoek diende te beantwoorden, opgesteld door de bevoegde overheid - het agentschap Onroerend Erfgoed - anderzijds.

We geven hierbij enige duiding met betrekking tot de diverse lijsten in deze bijlage. De lijsten worden automatisch gegenereerd uit de SOLVA-databank. In deze databank worden tijdens de opgraving en de rapportage alle data die tijdens een archeologisch project worden gegenereerd, samengebracht. Het gaat hierbij dus zowel om velddata (foto's, plannen, beschrijvingen, relaties tussen sporen, vondsten, ...) als documenten die tijdens de rapportage worden gegenereerd (aardewerktekeningen, informatie over behandeling van materiaal, het archeologisch rapport, diverse laboanalyses, administratief archief zoals vergunningen, bijzondere voorwaarden, ...). In het kader van de rapportage genereert de databank een reeks lijsten zoals gevraagd in de "Minimumnormen voor archeologische registratie en rapportage" en de "bijzondere voorwaarden" bij het concrete project. Conform de structuur van de databank (zie hoofdstuk methodologie, verwerking) worden de bijlagen hiërarchisch opgebouwd. Alle velddata worden in de databankstructuur op drie niveaus ingedeeld: spoorniveau, spoorcombinatieniveau en structuurniveau. We verduidelijken met een voorbeeld. Onder de noemer 'sporen' verstaan we het kleinste niveau van notulering, de kleinste eenheid als het ware: bijvoorbeeld een aflijning in een grondplan of een laag in een kuil bij een coupetekening. Dit is het niveau waarop vondsten afzonderlijk worden ingezameld. Verschillende sporen kunnen toebehoren aan een 'spoorcombinatie': zo vormen verschillende lagen in een kuil samen de spoorcombinatie 'kuil'. Op gelijkaardige wijze kunnen verschillende spoorcombinaties gegroepeerd worden tot een overkoepelende 'structuur': diverse paalkuilen behoren bijvoorbeeld toe aan de structuur 'gebouw'. In de databank, en dus ook in deze bijlagen, worden de velddata volgens vastgestelde thesauruslijsten toegewezen aan de noemers 'sporen', 'spoorcombinaties' en 'structuren'.

De lijsten in deze bijlage zijn volgens dezelfde hiërarchie opgebouwd. In de bijlage wordt achtereenvolgens een overzicht gebracht van structuren, contexten en sporen. Op deze wijze kan van 'groot' naar 'klein' afgedaald worden in de informatie. Er wordt bovendien met kruisverwijzingen gewerkt: bij structuren staat vermeld uit welke contexten ze zijn opgebouwd, bij contexten staat vermeld uit welke sporen ze zijn opgebouwd. In omgekeerde richting staat bij de sporenlijsten vermeld tot welke context en structuur een spoor behoort, en bij de contextlijst staat vermeld tot welke structuur een context behoort. De structuurlijst bevat dus een overzicht van gerelateerde contexten. De contextlijst bevat een overzicht van gerelateerde structuren (hoger niveau) en sporen (lager niveau), alsook een overzicht van alle foto's, plannen, vondsten en stalen. De sporenlijst bevat een overzicht van gerelateerde contexten en structuren, alsook een overzicht van alle foto's, plannen, vondsten en stalen. De gedetailleerde spoorbeschrijvingen zijn uitsluitend in de sporenlijsten zelf terug te vinden. Op elk niveau tot slot staat een interpretatie en zo mogelijk ook een datering vermeld. Voor de duidelijkheid geven we mee dat niet elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een

spoorcombinatie, evenmin als elke context aan een structuur kan toegewezen worden.

Wat de wijze van nummering betreft, geldt als algemene regel dat spoorcombinaties de naam dragen van het spoornummer dat als eerste aan die 'spoorcombinatie' wordt toegewezen. In een rapport zijn het doorgaans de spoorcombinatienummers die in de tekst de leidraad vormen.

Tot slot enkele bijzonderheden:

- Verstoringen en 'negatieve sporen', sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een context gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau.
- In het geval dat het een rapportage van een vooronderzoek betreft, worden sporen in principe niet aan een context (en bij uitbreiding een structuur) toegewezen. Contexten en structuren worden pas aangemaakt op het moment van een archeologische opgraving, aangezien op dat ogenblik alle beschikbare informatie aanwezig is, en dit dus dan wel een zinvolle oefening is. Tijdens een vooronderzoek zijn heel wat relaties bijvoorbeeld nog niet duidelijk. De enige uitzondering op deze regel wordt gemaakt wanneer bij de verwerking van een vooronderzoek reeds duidelijk is dat de sporen gelegen zijn in een zone die *niet voor verder onderzoek in aanmerking* komt. Dan worden sporen waar mogelijk wel tot contexten gegroepeerd (en worden dus in de databank contexten (en eventueel structuren) aangemaakt). Op deze wijze wordt gegarandeerd dat informatie rond potentiële contexten of structuren niet verloren gaat bij een bevraging van de databank. Een voorbeeld verduidelijkt dit: een geïsoleerde grafkuil, die geen aanleiding geeft tot verder onderzoek, wordt wel als context gedefinieerd in de databank, omdat deze zo ook in de resultatenlijst van een bevraging zal voorkomen. Zo niet zou deze grafkuil voor de databank 'onzichtbaar' worden.

8.2. LIJSTEN

8.2.1. Bijlage 1: Gegevens databank (deel 1)

- Gegevensfiche project

- Keywords

- Dagrapporten

- Contextlijst (spoor-combinatielijst), met vermelding van de gerelateerde sporen, foto's, plannen, vondsten en stalen

- Spoorlijst, met vermelding van de gerelateerde contexten, foto's, plannen, vondsten en stalen

- Vondstenlijst

- Stalenlijst

- Assessment van de vondsten

- Plannenlijst

- Tekeningenlijst

- Fotolijst

8.2.2. Bijlage 2: Gegevens databank (deel 2)

- Foto's

- Plannen

- Tekeningen

8.2.3. Bijlage 3: Bouwplan

8.2.4. Bijlage 4: Grondmechanisch onderzoek 2018 - Geosonda bvba

8.2.5. Bijlage 5: Grondmechanisch onderzoek 2021 - Geosonda bvba

8.2.6. Bijlage 6: Niet-gefaseerde allesporenkaarten

8.2.7. Bijlage 7: Interpretatieve plannen

8.2.8. Bijlage 8: C14-dateringen

8.2.9. Bijlage 9: Röntgenfoto's metaal

8.2.10. Bijlage 10: Munten

Naar aanleiding van de geplande heraanleg van het dorpsplein, de Kapelhofstraat en de Eksterberg in Erondegem voerde SOLVA, in opdracht van de gemeente Erpe-Mere, een archeologisch onderzoek uit. Een vooronderzoek wees op een groot archeologisch potentieel, waarna een zone van ruim 1000 m^2 vlakdekkend werd opgegraven. Daarbij werden meer dan 650 sporen geregistreerd, die samen een interessante kijk geven op de ontstaansgeschiedenis van het dorp en de ontwikkeling doorheen de tijd.

De oudste sporen van menselijke aanwezigheid zijn indirect en gaan terug tot de prehistorie. Zo wijzen enkele residuele lithische artefacten op menselijke passage binnen of nabij het projectgebied vanaf het neolithicum. Daarnaast wijzen vondsten uit de metaaltijden, de Romeinse periode en de Merovingische tijd op een site en/of activiteiten uit deze periodes in de nabije omgeving.

Vanaf de Karolingische periode kunnen archeologische sporen met zekerheid worden gekoppeld aan bewoningsactiviteiten binnen het projectgebied. Deze archeologische vaststellingen sluiten aan bij de plaatsnaam, de oudste bekende vermelding van Erondegem omstreeks 889, en het patrocinium van de kerk. Vanaf de volle middeleeuwen neemt het aantal en de densiteit van de archeologische sporen sterk toe, wat wijst op een intensieve inrichting en benutting van het projectgebied. Het gaat om paalsporen, (ontginnings-)kuilen, greppels, een gracht, een loopniveau en een begraving. Vanaf deze periode is er sprake van een min of meer continue bewoning, die aanhield tot het midden van de 20ste eeuw.

Samen schetsen de opgegraven sporen en vondsten het beeld van een dynamische dorpsruimte waarin ontginningsactiviteiten, bewoning en andere vormen van terreingebruik elkaar vanaf de Karolingische periode en daaropvolgende periodes afwisselden en overlapten.